R
G
B
WH
GR
BL
Grey Scale #13
C
M
Y
K
DANES PICTA .COM
A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

Colour Chart #13
Inches
Centimetres
Blue
Cyan
Green
Yellow
Red
Magenta
White
3/Color
Black
DANES PICTA .COM

DZIEJE
KRÓLESTWA POLSKIEGO,

krótko lat porządkiem opisane

przez

Jana Albertrandego.

Wydanie drugie, w dwóch Tomach, powiększone dodatkami.

Tom I.

Obejmuje panowanie Książąt i Królów Polskich od roku 964 do roku 1798.

Lwów.
Nakładem Kajetana Jabłońskiego.
1846.

93/438/

W drukarni Piotra Pillera.

36574/2

Do Czytelników.

Dzieło które tu w ponowionem wydaniu przedstawiam ziomkow, policzone jest w poczet najważniejszych prac historycznych Albertrandego, zwłaszcza pod względem użytku naukowego dla młodzieży. Lubo przełożone z języka obcego, stało się ono dla nas rodowitém z przyczyny, że tłumacz powiększył treść jego dodatkami, wzbogacił ją spisem mężów krajowi zasłużonych, zaszłe w oryginale błędy sprostował, i w ojczystym narzeczu zatarł ślady cudzoziemskiego pochodzenia piérwowzoru. Tyle połączonych w nim zalet obudziło powszechne życzenie, aby wyszłe od dawna z obiegu doręcznego, i już tylko w większych księgozbiorach istniejące pismo to, uchowane było od grożącéj mu zagłady, przez ponowienie wydania.

W tym to celu przedsięwziąłem powtórny jego nakład, dosłownie zgodny nawet w pisowni, z wydaniem Michała Grölla z roku

1766go. Ze względu jednakże, iż w piérwszéj téj Edycyi osnowa dziejów sięga tylko roku 1763, z czego wynika w nich przerwa którą zapełnić nieodzownie należy, niemniéj że zachowany w pracy Albertrandego tryb opowiadania, był przyczyną, iż niektóre szczegóły historyczne nie zostały dostatecznie rozwiniętemi, i powodując się radą osób troskliwych o zachowanie ojczystych pamiątek, korzystałem z udzielonéj mi potemu pomocy, dla uzupełnienia Edycyi niniejszéj dodatkami, obejmującemi: *Dzieje panowania Stanisława Augusta; wiadomość historyczną o krajach połączonych z Polską i o jéj lennościach; treść dziejów kościoła Polskiego; i wykaz zbiorowy prawodawstwa politycznego i kształtu rządu w Polszcze;* aby zebrawszy w jeden ogół żywioły historyi ojczystéj, przedstawić ją czytelnikom w nierozerwanéj całości. Z tąd wynikła potrzeba powiększenia tego wydania jednym Tomem, w którym wspomnione dodatki umieszczone zostaną.

Zdawszy sprawę z pobudek które mnie skłoniły do przedsięwzięcia téj powtórnéj Edycyi, i do rozszérzenia jéj pozagranice wydania piérwiastkowego, poczytuję za rzecz przyzwoitą przytoczyć w dowodzie użyteczności tego dzieła, wiadomość bijograficzną o pracach naukowych autora.

Jan Albertrandy potomek rodziny Włoskiéj osiadłéj w Polszcze, urodził się w Warszawie w roku 1731. W młodym nader wieku wstąpił

do zgromadzenia księży Jezuitów, po rozwiązaniu którego był naprzód dozorcą biblioteki Załuskich, później lektorem Stanisława Augusta. Korzystał z tych stosunków Albertrandy dla nastręczenia Królowi pomysłu zgromadzenia rozrzuconych za granicą materyjałów do dziejów ojczystych, w którym też celu wysłany zostawszy do Włoch i do Szwecyi, wypisał z Archiwum Watykańskiego 110, a z Upsalskiego 200 Tomów wyjątków, odnoszących się do historyi Polskiéj. Bogaty ten plon złożony naprzód w biblijotece Stanisława Augusta, przeniosły burze polityczne do księgozbioru Tadeusza Czackiego w Porycku, a później do Puław. W nim to znalazł Albertrandy materyjały do historij panowania Władysława Jagiełły; do dziejów ojczystych które doprowadził do panowania Władysława IV.; do historij Polskiéj ostatnich trzech wieków medalami poświadczonéj, i do innych pism niemniéj ważnych, pomiędzy któremi, jedne za życia jego, drugie po śmierci drukowane były, inne w rękopiśmie dotąd pozostają. Wynagrodził te prace Albertrandego Król Stanisław August, dopomagając mu do osiągnienia godności Biskupa Zenopolitańskiego, i zaszczycając medalem Merentibus, który był w Polszcze niepomylném godłem zasługi. Uznanie jéj przez ziomków objawiło się w powołaniu Albertrandego do przodkowania w zawiązaném roku 1802. Towarzystwie przyjaciół nauk, któ-

rego Prezesem był do czasu śmierci w roku 1808. przypadłéj.

Obeznanie się we Włoszech z zabytkami starożytności, wznieciło w Albertrandym upodobanie w Archeologii, które poznawać się daje w pismach jego, jako téż z rozpraw umieszczonych w Monitorze Warszawskim, i czytanych na posiedzenich Towarzystwa przyjaciół nauk. Była mu potemu pomocą wiadomość języka hebrajskiego i Greckiego, przedewszystkim gruntowne posiadanie łacińskiego, z którego piękne wzory klassyków Rzymskich przeniósł do mowy ojczystéj w toku płynnym i jędrnym.

Rzeczy historyczne były wszakże głównym przedmiotem prac jego naukowych, pomiędzy któremi piérwsze w porządku wydania miejsce zajmują dzieje Rzymskie, drugie te dzieje ojczyste które są zawarte w piérwszym Tomie niniejszego wydania.

Kajetan Jabłoński.

Lwów w Kwietniu 1845.

grobek najduje się u Stanisława Łubieńskiego *in serie Episcoporum Plocensium.* Ten wiersz acz jest Leoninem, to jest jednako na środku i na końcu brzmiącym, jednak mógł być wieku onego pisanym; gdyż mocnemi dowodami pokazał Muratori, iż takowe wiersze już były w używaniu tamtych wieków.

Ci co utrzymują iż Bolesław sam sobie ten tytuł przywłaszczył, gruntują się na onych słowach Wippona pod r. 1024 *Boleslaus insignia regalia & Regium nomen in injuriam Regis Conradi sibi aptavit.* Co też potwierdzają roczne dzieje Kwedlimburskie pod r. 1025. Otto Frisingieński w ks. VI. Roczne dzieje Saskie pod r. 1025. Przydają do tego milczenie Ditmara Merseburskiego. Lecz to milczenie pewnym dowodem być nie może. Mógł albowiem ten pisarz wyniesienie na tron Bolesława umyślnie zamilczeć, z nienawiści ku niemu iż wiele w Miśnii klasztorów spustoszył.

MIECZYSŁAW II.

Syn Bolesława I. wstąpił na Tron mając lat 35.

1025. 1028.

MIECZYSŁAW II. zachował tytuł Królewski od Ojca otrzymany. Lecz dla życia gaúśnego, powagi tytułu tego nie zachował. Nieszczęśliwym był w wszystkich prawie wojnach od siebie podjętych.

1029.

Dzieła wojenne Mieczysława w Niemczech na tym się zakończyły, iż kraj między Salą i Elbą rzékami położony spustoszył. Miasto *Zeitz* w Saskiéj ziemi tak podlegało żołnierskim rabunkom, iż Stolicę Biskupią do miasta Naumburgu przenieść musiano. Niektórzy pisarze Ryxy Królowéj z synem do Niemiec ucieczkę pod tym rokiem kładą, inni zaś zdania tego są iż dopiéro po śmierci Mieczysława ujechała.

1032.

Pokój w Merseburgu zawarty. Mieczysławowi zelżywy, gdyż mocą onego oddać musiał Cesarzowi część Luzacyi którą Ojciec jego prawem zawojowania lub lenności otrzymał.

Wojna z Pomorzany szczęśliwie ale za pomocą Węgrów zakończona.

Biskupstwo Kujawskie z razu Kruszwickie nazwane około tych czasów założone być miało podług Niemieckich pisarzów.

Piérwiastki

Narodu Polskiego.

Zmyślone czyny dwóch Braci Lecha i Czecha przekładać, także dzieła mniemane ich następców opisywać, byłoby to od bajek poczynać, które acz od większéj Dzieiopisów liczby są przyjęte, jednak nic w sobie pewności nie zawierają. Dawnych wieków pisarzom rzecz była zwyczajna, ziomkom swoim i starożytne bardzo i podziwienia godne naznaczać początki. Rzadki Autor, któryby czasów Noego nie zasięgnął, i w wyliczaniu Przodków narodu swojego, Bohatyrów najsławniejszych zabaczył. Mogła się była Polska bez téj zmyślonéj chwały obéjść, kiedy rzeczywistą onę posiadała sławę, iż od dawnych czasów znakomite między północnemi Państwami miejsce trzymała. Bolesław I. już był Królem, zwycięzcą, i w wielkim u Cesarza poważaniu, kiedy o Szwedach świat prawie nie wiedział, gdyż się w dwieście lat potym dopiéro wsławiać poczęli, kiedy Duńczyków imie przez same prawie rozboje morskie znajome było, kiedy inne na wschód leżące krainy pod uciążliwym jarzmem, mściwych i okrótnych Panów, ludzkości prawie pozbawione jęczały. Nad to między Państw zaszczytami, ledwie jakie tych wieków naszych miejsce

posiada starożytność. Dostateczna przeciw postronnym potęga, kształt dobry rządów wewnątrz i dobrze ustanowiony i statecznie utrzymany, te są przymioty które i zacności Państwom i poważania przyczyniają; zaś dawność jednego nad drugie, choćby też do kilku wieków rozciągniona, żadanéj Państwom ani szczęśliwości, ani mocy, nie przydaje.

Domysł o początkach narodu Polskiego do prawdy najpodobniejszy ten jest, iż naród niejaki Słowacki *Lazzi* albo *Lachi* nazwany ku ciaśninie morskiéj Cimmeryiskiéj mieszkający, na początku szóstego wieku nowe w Europie założyć chcąc osady wyszedł z kraju swego i najpiérwéj w Pannonii stanął, zkąd Czechowie kraj ku Elbie rozciągający się opanowali, Lechowie zaś około rzéki Warty gdzie teraz Wielkopolska jest prowincya osiedli. Ci Lechowie zdawnemi Sarmatami piérwszemi kraju obywatelami zmieszali się, i o nich podobno pisze Witichindus w te słowa: *Wigmanus longius degentes barbaros crebris praeliis contrivit, Miscam Regem, cujus potestatis erant Slavi qui dicuntur Licicaviki, duabus vicibus superavit, fratremque ipsius interfecit, praedam magnam ab eo extorsit.*

Na ostatek trybem innych pułnocnych narodów życie przepędzali, na wojnach ustawicznych, i pod rządem wodza, który na tę godność przez swoję waleczność i narodu wolne głosy był wyniesiony. Na takowe wodza swego obranie zgromadzony był

Polski naród w Kruszwicy około r. 840, kiedy jak powszechne jest podanie, Piast najwyższą tę godność przez daną w gwałtownéj potrzebie skuteczną pomoc ziomkom swoim, otrzymał. Tak liczne zewsząd przybywające zgromadzenie ludzi mających prawo obrania Pana swego wielką do niedostatku żywności, jak więc zwykło bywać przyczynę dało. Piast obywatel Kruszwicy, zabiegł temu, a zebraną z przezornego podobno domysłu żywność rozdawać począł. Panowie zgromadzeni sądząc: iż ten, który ich nakarmił, rządzić téż niemi potrafi; wyniesieniem jego na najwyższy władzy stopień tę hojność nadgrodzili. Od tego Piasta nazwani potém byli ci, którzy z łona narodu będąc, berło osiągnęli. Cokolwiek o jego potomstwie aż do r. 964 powiadają tak nie pewne, tak bajkami jest przeplatane, iż w Historyi miejsca mieć nie powinno.

MIECZYSŁAW I.

Książe Polski. 964.

MIECZYSŁAW pod obowiązkiem przyjęcia wiary Chrześciańskiéj, Dąbrowkę Księżniczkę Czeską za małżonkę otrzymuje. Bożyszcza we czci u narodu Polskiego zostające były *Pogoda*, *Żywot*, *Pogwizd*, (powietrze) *Jassa*, (Jupiter) Nija, (Ceres) *Ladon* (Pluto) *Marzana* (Wenera) *Ziewonia*, (Diana) *i t. d.* Z Bałwochwalstwem razem upadło wielożeństwo. 965.

Mieczysław ochrzczony, poddanym swoim przykazał wszystkie zburzyć bałwany, a to dnia 7. Marca. Zkąd po niektórych stronach w Polszcze, i na Śląsku, trwał długo zwyczaj iż topiono bałwana w Niedzielę Srzodopostną.

966.

Tego roku Polscy Pisarze, piérwsze wielu Katedr w Polsce naznaczają początki, ale że o ich założeniu Autorowie Polscy w lat prawie 250 piszący z Autorami Niemieckiemi blisko onych wieków żyjącemi nie zgadzają się, przeto, zdanie tu Polaków przełożywszy, Niemców téż mniemanie w następującym lat porządku przełożę.

968.

Założenie (podług zdania Niemieckich Pisarzów) Biskupstwa Poznańskiego, z razu Arcybiskupom Magdeburskim podlegającego. Toż Arcybiskupstwo tegoż roku swój początek wzięło. Wojna z Sasami od Ottona I. Cesarza uspokojona. 974.

Benedikt VI. Papiéż w nadaniu Królewskiéj godności książęciu Polskiemu, trudność czyni.

992.

Śmierć Mieczysława. Niemcy utrzymują iż Cesarskim był hołdownikiem. Że Cesarze, Monarchów Polskich do hołdu i daniny pociągali rzecz jest nie wątpliwa; że się jak hołdu, tak daniny oddawać wzbraniali Polscy Monarchowie przyznawają Niemcy; że niektórzy hołd (przynajmniéj z Państw w Niemczech zawojowanych) i daninę przez gnuśność lub czasów nieszczęśliwość oddawali, sami czasem namieniają Polscy Autorowie.

MAŁŻONKA	*POTOMSTWO*	*ŚMIERĆ* 992.	*Tegoż czasu żyjący Monarchowie*
DĄBRÓWKA Córka Bolesława Książęcia Czeskiego. Umarła r. 977. pochowana w Gnieznie.	BOLESŁAW Następca na Tron. Inni trzéj Synowie podług Ditmara Merseb. Przydają niektórzy Córkę Adelajdę zaślubioną Gejzie Książęciu Węgierskiemu, ale ta Siostrą raczéj niż córką Mieczysława była, za świadectwem Pisarzów wszystkich Polskich i niektórych Niemieckich.	MIECYSŁAW I. umarł w r. 992. podług Ditmara Mersebur. Polscy Dziejopisowie naznaczają śmierci jego r. 999. Pochowany jest w kościele katedralnym Poznańskim.	*Papieże.* Leo VIII. 965 Jan XIII. 972 Domnus II. 972 Benedikt VI. 974 Benedikt VII. 984 Jan XIV. 985 Jan XV. 996 *Cesarze Wschodni.* Nicephor Phocas 969 Jan Zemisces. 975 (Bazyli III. 1025 (Konstantyn X. 1028 *Cesarze zachodni.* Otho I. 973 Otho II. 983 Otho III. 1002 *Królowie Francus.* Lotharius. 986 Ludwig V. 987 Hugo Capetus. 996 *Królowie Hiszpań.* Sanctius. 967 Ramir III. 982 Veremundus II. 999 *Królowie Angielscy.* Edgardus. 975 Edvardus II. 978 Etelredus. 1016 *Królowie Duńscy.* Heroldus VI. 980 Sueno. 1014 *Królowie Szwedscy.* Eryk VIII. 980 Olaus I. 1019

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA BOLESŁAWA I.

BOLESŁAW I.

nazwany Chrobry to jest waleczny, Syn Mieczysława I. wstępuje na Państwo roku 992 podług innych r. 999 mając lat 21, tytuł Królewski otrzymuje podług jednych r. 1001 podług drugich r. 1024.

993. 995.

BOLESŁAW I. po Ojcu całéj obejmuje rządy Polskiéj, z uszczerbkiem Braci, z któremi podług zwyczaju onych czasów dzielić się miał. Wojuje z Niemcami, Czechami, Rusią i Prusakami.

996.

Bolesław Ciało Św. Wojciecha od Prusaków którym Ewangelią opowiadał zabitego do Gniezna wprowadza. Idąc za tych zdaniem którzy śmierci Mieczysława rok 999 naznaczają, rozumieć trzeba iż wyżéj namienione dzieła Bolesław przed obięciem rządów Państwa wykonał, albo téż do uczestnictwa tychże rządów od Ojca był przypuszczony.

1000. 1001.

Cesarz Otho III. do Gniezna jedzie dla uszanowania złożonego tam ciała Ś. Wojciecha, mając do tego pochop z cudów tamże doznanych. Podług niektórych pisarzów w tedy Bolesławowi tytuł Królewski był nadany.

Założenie Arcybiskupstwa Gnieźnieńskiego, i Biskupstwa Krakowskiego podług autorów Niemieckich. Około tego czasu wszczął się zwyczaj śpiewania przed bitwami pieśni *Bogarodzica Dziewica*, którą podług powszechnego zdania złożył Ś. Wojciech.

1002. 1005.

Wojna z Czechami, Praga Czech Stolica po długim oblężeniu wzięta, z kąd kłótnie między Cesarzem Henrykiem i Królem Bolesławem. Pokój w Poznaniu zawarty za pośrzednictwem Arcybiskupa Magdeburskiego na ów czas wielce możnego. Założenie podług pisarzów Niemieckich Biskupstwa Płockiego które w późniejszych czasach Mazowieckim nazwane było.

MAŁŻONKA	POTOMSTWO	ŚMIERĆ 1025.	Tegoż czasu żyjący Monarchowie
1) Hemilda córka Ridaga Margrabi Misnii 2) Judyta córka Gejzy Książęcia Węgierskiego z pierwszego łoża 3) Erminilda. 4) Oda córka Ekkarda I. Margrabi Turingii i Misnii. Polscy Autorowie o jednéj tylko żonie Bolesława Judycie namieniają.	MIECZYSŁAW Następca na Tron. Otto. Trzy córki. *Filias tres, quarum una Abbatysa, secunda nupfit Hermanno Comiti, tertia filio Regis Vladimiri.* *Ditm: Merseb.*	BOLESŁAW I. umarł roku 1025 pogrzebiony jest w kościele Katedralnym Poznańskim.	*Papieże.* Jan XV. 996 Grzegorz V. 999 Sylwester II. 1003 Jan XVII. 1003 Jan XVIII. 1009 Sergius IV. 1012 Benedikt VIII. 1024 Jan XIX. 1033 *Cesarze Wschodni.* (Bazyli III. 1025 (Konstantin X. 1028 *Cesarze Zachodni.* Otto III. 1002 Henryk II. 1024 Konrad II. 1039 *Królowie Francus.* Hugo Capestus. 996 Robert. 1031 *Królowie Hiszpań.* Vercmundus II. 999 Alfons V. 1028 *Królowie Angielsc.* Etelredus. 1016 Edmundus. 1016 Kanut Wielki. 1036 *Królowie Duńscy.* Sueno. 1014 Kanut Wielki. 1036 *Królowie Szwedscy* Olaus. 1019 Amundus. 1035

1013.

Kłótnie nowe między Henrykiem II. i Bolesławem uspokojone traktatem, mocą którego Bolesław Cesarzowi w Włoskiéj wyprawie pomagać obiecał. Pisarze Polscy i Niemieccy nie zgadzają się w rozumieniu tych słów Ditmara Merseburskiego: *Boleslaus in die sancto, manibus applicatis miles efficitur, & post Sacramenta regi ad Ecclesiam ornato incedenti armiger habetur.* Podług piérwszych znaczą te słowa iż Bolesław Rycerzem był przepasany, podług drugich hołd oddawał, i usługę Cesarzowi dworską czynił. Być może że Bolesław za część Luzacyi i Śląsk, które kraje lennością do Cesarstwa należały hołd oddawał.

1017.

Henryk II. znowu przeciw Bolesławowi wojnę podnosi. Nimptsch miasteczko na Śląsku oblężone całéj się Cesarskiéj potędze oparło, tak dalece iż Cesarz do odstąpienia od niego był przynaglonym.

1018.

Pokój w Budyszynie zawarty z niemałym Cesarstwa uszczerbkiem.

Wojna z Rusią zawojowaniem Ruskich krain, i przywróceniem na Państwo swoje Książęcia Jarosława zakończona.

Dziejopisowie Polscy inną z Rusją wojnę wspominają około roku 1008 dla przywrócenia na Państwo Swatopełka podjętą: ale że Włodzimierz Ojciec Swatopełka jeszcze żył do r. 1015 w przyjaźni zawsze z Polską zostając, podobieństwo jest wielkie iż innéj za Bolesława wojny z Rusią nie było prócz téj około r. 1018.

1024.

Bolesław tytuł Króla bierze. Nie podobna pewną mieć wiadomość, jeźli mu od Cesarza nadany był, czyli téż inaczéj otrzymany. Ci co piérwszego są zdania gruntują się na onym wierszu w nagrobku tego Króla zawartym, *ob famam bonam, tibi contulit Otto coronam.* Cały nad-

grobek najduje się u Stanisława Łubieńskiego *in serie Episcoporum Plocensium*. Ten wiersz acz jest Leoninem, to jest jednako na środku i na końcu brzmiącym, jednak mógł być wieku onego pisanym; gdyż mocnemi dowodami pokazał Muratori, iż takowe wiérsze już były w używaniu tamtych wieków.

Ci co utrzymują iż Bolesław sam sobie ten tytuł przywłaszczył, gruntują się na onych słowach Wippona pod r. 1024 *Bolesłaus insignia regalia & Regium nomen in injuriam Regis Conradi sibi aptavit.* Co też potwierdzają roczne dzieje Kwedlimburskie pod r. 1025. Otto Frisingieński w ks. VI. Roczne dzieje Saskie pod r. 1025. Przydają do tego milczenie Ditmara Merseburskiego. Lecz to milczenie pewnym dowodem być nie może. Mógł albowiem ten pisarz wyniesienie na tron Bolesława umyślnie zamilczeć, z nienawiści ku niemu iż wiele w Misnii Klasztorów spustoszył.

BOLESŁAW II.

Syn Bolesława I. wstąpił na Tron mając lat 35.

1025. 1028.

MIECZYSŁAW II. zachował tytuł Królewski od Ojca otrzymany. Lecz dla życia gnuśnego, powagi tytułu tego nie zachował. Nieszczęśliwym był w wszystkich prawie wojnach od siebie podjętych.

1029.

Dzieła wojenne Mieczysława w Niemczech na tym się zakończyły, iż kraj między Salą i Elbą rzékami położony spustoszył. Miasto *Zeitz* w Saskiéj ziemi tak podlegało zołnierskim rabunkom, iż Stolicę Biskupią do miasta Naumburgu przenieść musiano. Niektórzy pisarze Ryxy Królowéj z synem do Niemiec ucieczkę pod tym rokiem kładą, inni zaś zdania tego są iż dopiéro po śmierci Mieczysława ujechała.

1032.

Pokój w Merseburgu zawarty. Mieczysławowi zelżywy, gdyż mocą onego oddać musiał Cesarzowi część Luzacyi którą Ojciec jego prawem zawojowania lub lenności otrzymał.

Wojna z Pomorzany szczęśliwie ale za pomocą Węgrów zakończona.

Biskupstwo Kujawskie z razu Kruszwickie nazwano około tych czasów założone być miało podług Niemieckich pisarzów.

MAŁŻONKA	POTOMSTWO	ŚMIERĆ 1034.	Jednegoż czasu żyjący Monarchowie
Ryxa albo Richenza córka Ezzona Hrabi Falc Graffa Renu i Metyldy córki Cesarza Ottona II. Zaślubiona r. 1013 umarła w Salfeld w roku 1063.	KAZIMIERZ który po Ojcu panował. Córka zaślubiona Beli Książęciu Węgierskiemu w roku 1032. Bolesław w dzieciństwie umarł.	MIECZYSŁAW II przed śmiercią od rozumu odszedł. Pochowany jest w kościele katedralnym Poznańskim r. 1034.	*Papieże.* Jan XIX. 1033 Benedykt. 1044 *Cesarze Wschodni.* Konstantin X. 1028 Romanus Argyrus. 1034 *Cesarze Zachodni.* Konrad II. 1039 *Królowie Francusc.* Robert. 1031 Henryk I. 1060 *Królowie Hiszpańs.* Alfons V. 1026 Veremund III. 1037 *Królowie Angielscy.* Kanut Wielki 1036 *Królowie Duńscy.* Kanut W. 1036 *Królowie Szwedz.* Amundus. 1035

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA KAZIMIERZA I.

KAZIMIERZ I.

Syn Mieczysława II. wstąpił na Tron mając lat 18.

1034.

BEZKRÓLEWIE z którego sąsiedzkie narody korzystając Polskę wojowali. Mazowsze z pod mocy Polskich Panów wybiło się. Król Czeski Sląsk zawojował, część wojska jego Poznań i Gniezno zrabowała.

1039.

Kazimierz został był mnichem w Francyi w Kluniackim opastwie. Panowie Polscy zprzykrzywszy sobie zamieszania Bezkrólewia do Tronu go wzywający niejaką z téj przyczyny trudność mieli w odniesieniu skutku żądz swoich. Benedykt IX. Papież na usilne całego narodu prożby pozwolił aby Kazimierza z klasztoru od ślubów uwolnionego wzieli, pod obowiązkiem jednak płacenia co rocznie grosza od głowy, co święto Pietrzem nazwano, noszenia w uroczystsze święta białéj chusty na szyi na wzór stuły, i golenia włosów na głowie nakształt tonsury zakonnéj. Otym ostatnim obowiązku powiadają niektórzy iż nie od Papieża wprowadzony, ale z dawna od Polaków wzięty był. To pewna iż u Scytów włosy tym sposobem golono, jako się pokazuje z onych słów Pryska Retora *in Exc. de legat.*; gdzie jednego z Panów Scytyiskich opisując mówi iż był; *capite in rotundum raso.*

Grosz Ś. Piotra albo Święto.-Pietrze ustało w późniéjszych czasach, lecz którego właśnie roku i z jakiéj przyczyny, nie wiadomo.

1050.

Mazowsze i Szląsk odebrane. Klasztor Tyniecki założony z nadaniem wielkich dochodów.

MAŁŻONKA	POTOMSTWO	ŚMIERĆ 1058.	Jednegoż czasu żyjący Monarchowie
MARYA córka Jarosława Książęcia Ruskiego zaślubiona roku 1038. Umarła r. 1087 pochowana w kościele Katedralnym Krakowskim.	BOLEŁSAW następca na Tron. Władysław po Bolesławie panujący. Mieczysław urodzony w roku 1046. Umarł roku 1066. Otto urodził się roku 1048 i w kilka miesięcy umarł. Świętochna urodziła się roku 1055. Zaślubiona Książęciu Czeskiemu około roku 1064.	KAZIMIERZ umarł przy końcu roku 1058 mając lat 42. Pochowany w kościele Katedralnym Poznańskim.	*Papieże.* Benedikt IX. 1044 Grzegorz VI. 1046 Klemens II. 1047 Damasus II. 1048 S Leo IX. 1054 Viktor II. 1057 Stefan X. 1058 *Cesarze Wschodni.* Michał IV. 1041 Michał Calaphates 1042 Konstantin XI. 1054 Zoe i Theodora 1056 Michał VI. 1057 Isaac Comnenus 1059 *Cesarze Zachodni.* Konrad II. 1039 Henryk III. 1056 Henryk IV. 1106 *Królowie Francus.* Henryk I. 1060 *Królowie Hiszpań.* Weremund III. 1037 *Królowie Angielscy.* Ferdynand W. 1065 Kanut W. 1036 Haraldus. 1040 Kanut. 1042 Alfredus. 1043 S Edward. 1066 *Królowie Duńscy.* Kanut W. 1036 Haraldus Brat Kanuta. 1040 Kanut. 1042 Magnus. 1048 Sueno. 1074 *Królowie Szwedscy.* Amundus. 1035 AmundSlemme 1041 Haquinus. 1059

BOLESŁAW II.

śmiały nazwany, syn Kazimierza nastąpił na Państwo mając lat 16.

1058. 1067.

BOLESŁAW dla męstwa a bardziéj jeszcze dla szczęścia śmiałym nazwany, zwycięzcą był na wszystkich wojnach które wiódł z Węgrami, Czechami, Prusakami i Pomorzanami. Szczupłą jednak z tych zwycięstw korzyść odniósł.

Wojny wieków jego nie tak pożyteczne jako raczéj uciążliwe narodom wojującym i krwawe były. Wtargnienia w cudze Państwo jedynym i skutkiem i końcem było otrzymanie plonu. A podbite krainy póty tylko w mocy zwycięzców zostawały póki ich wojska przytomne były.

Bela na Tronie Węgierskim, Izasław na Kijowskim osadzeni, za pomocą Bolesława.

1068.

Autorowie piérwszą około tych czasów czynią wzmiankę monety w Polszcze.

1073. 1076.

Wyjna powtórna z Rusią z przyczyny ztrąconego Izasława od braci swoich. Kijów wzięty, Izasław na Państwo przywrócony.

1077.

Bolesław tego roku był koronowany.

1078.

Szczęście nieustanne z srogością przyrodzoną złączone Królowi przyczyną było zatopienia się w roskoszach szkaradnych, i wstrętu od wszelkiego upomnienia, przez co do tego kresu zuchwałości przyszedł, iż ręką swoją Ś. Stanisława Biskupa zabił, oto iż go o popełnione zbrodnie strofował. Tak szkaradne zabójstwo, wszystkich serca i umysły od niego odraziło; w krótce potym widząc się w obrzydliwości u poddanych. Przyciśniony sumienia gryzotą, pełen rozpaczy do Węgier uciekł, i tam podług niektórych umarł. Tytuł Królewski z nim razem upadł, i dopiéro za Przemysława w XIII. wieku był wskrzeszony.

MAŁŻONKA	POTOMSTWO	ŚMIERĆ 1079.	Jednegoż czasu żyjący Monarchowie
WIZESŁAWA Księżniczka Ruska zaślubiona r. 1067.	MIECZYSŁAW umarł w roku 1089.	BOLESŁAW II. umarł podług niektórych w klasztorze Ossiackim dokąd się był udał na czynienie pokuty.	*Papieże.* Mikołaj II. 1061 Alexander II. 1073 Grzegorz VII. 1085 *Cesarze Wschodni.* Isaac Comnenus 1059 Konstantyn Dukas 1067 Romanus Diogenes 1071 Michał VII. 1078 Nicephor. 1080 *Cesarze Zachodni.* Henryk IV. 1106 *Królowie Francus.* Henryk I. 1060 Filip I. 1108 *Królowie Hiszpań.* Ferdynand W. 1065 Sanctius II. 1073 Alfons VI. 1109 *Królowie Angielsc.* S. Edward. 1066 Haraldus. 1066 Wilhelm I. 1087 *Królowie Duńscy.* Sueno II. 1074 Herold VII. 1085 *Królowie Szwedz.* Haquinus. 1059 Stinkill. 1061 Ingo III. 1064 Haldstan. 1080

WŁADYSŁAW I.

Książe Polski, syn Kazimierza I. Rządy obejmuje mając lat 36 przezwany Herman.

1086.

Cesarz Henryk IV. przywłaszcza sobie moc nadania tytułu Króla Polskiego Wratysławowi nowemu Królowi Czeskiemu, którego syn Bretysław z téj okazyi roście sobie pretensyą do Polskiego Tronu.

1093.

Pokój z Bertysławem którym dawne traktaty względem Sląska są odnowione.

1094. i098.

Władysław Prusaków i Pomorzanów poraził. Oblężenie Miedzyrzecza. Bunt Zbigniewa syna Władysława z nieprawego łoża uspokojony. Kłótnie wnętrzne z przyczyny Sieciecha Wojewody Krakowskiego w zbytecznéj u Króla łasce zostającego, przez Arcybiskupa Gnieźnieńskiego uśmierzone.

1102.

Władysław na dwóch synów Państwo swoje dzieli z których jeden urodzeniem od dziedzictwa zdał się być oddalony.

MAŁŻONKA	POTOMSTWO	ŚMIERĆ 1102.	Jednegoż czasu żyjący Monarchowie
1) Judyta, córka Wratysława, Króla Czeskiego umarła roku 1087. 2) Zofia Judyta córka Cesarza Henryka III. wdowa po Salomonie Królu Węgierskim zaślubiona roku 1088.	1) Bolesław III. urodził się roku 1087 nastąpił na Państwo po Ojcu. 2) Trzy córki. Zbigniew syn z nieprawego łoża.	WŁADYSŁAW I. umarł roku 1102 pochowany w kościele Katedralnym Płockim. Syn po nim przez lat pięć żałobę nosił.	*Papieże.* Grzegoz VII. 1085 Wiktor III. 1087 Urban II. 1099 Paschalis II. 1117 *Cesarze Wschodni.* Nicefor złożony. 1080 Alexis Comnenus 1118 *Cesarze Zachodni.* Henryk IV. 1106 *Królowie Francuzc.* Filip I. 1108 *Królowie Hiszpańs.* Alfons VI. 1109 *Królowie Angielscy.* Wilhelm I. 1087 Wilhelm II. 1100 Henryk I. 1135 *Królowie Duńscy.* Herold VII. 1085 S. Kanut. 1086 Olaus III. 1086 Eryk II. 1102 *Królowie Szwedz.* Haldstan 1080 Filip 1110

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA BOLESŁAWA III.

BOLESŁAW III.

Krzywousty, Książę Polski, syn Władysława I. obejmuje rządy roku 1102 mając lat 15. Ust wada bynajmniéj go nie szpeciła owszem mu oziębły nieco przydawać zdawała się, jak świadczą autorowie. *Ad gratiam magis quam ad deformitatem producta difformitas.*

1102.

Bolesław brata swego Zbigniewa coś przeciw sobie knującego z Państwa wygnania.

1108.

Wtargnienie do Czech w nieprzytomności Książęcia Swatopełka na żądanie Kolomana sprzymierzonego Bolesława uczynione.

1109.

Cesarz Henryk wojnę przeciw Polakom podnieść zamyślił, zatém wsparty posiłkami Swatopełka wtargnął do Śląska i obległ Głogow. Bolesław przymusił go do odstąpienia. Swatopełk zabity od Warszowca Czecha. Niemcy na głowę zbici pod Wrocławiem. Pokój Bamberski którym Cesarz wszystkich do Królewstwa Polskiego pretensyi odstępuje.

1115.

Zbigniew do Polskiéj powraca i nędznie ginie. Wtargnienie powtórne do Rusi. Swantibor Książę Pomorskie więziony od poddanych swoich własnych, wolność otrzymał poddawszy się z Państwem pod moc Bolesława. Otto Biskup Bamberski na prośbę i za pomocą Bolesława Pomorzanow do wiary chrześciańskiéj nawraca.

1135.

Nowa z Czechami wojna za pośrednictwem Cesarza Lotaryusza w Merseburgu uspokojona.

1136.

Wojna przeciw Rusi. Bolesław od Rusi zwiedziony, od wojewody Krakowskiego podczas bitwy saméj opuszczony, ledwie uchodzi.

MAŁŻONKA	POTOMSTWO	ŚMIERĆ 1138.	Jednegoż czasu żyjący Monarchowie
1) Zbisława córka Swatopełka Książęcia Kijowskiego umarła roku 1108. 2) Salomea córka Henryka starego Hrabi Bergi, umarła r 1144.	1) Kazimierz umarł w młodym wieku. 2) Władysław) Bolesław) Mieczysław) Tron Polski otrzymali. Henryk Książe Sandomirski i Lubelski. Kazimierz Tron osiadł.	BOLESŁAW III. umarł w roku 1138 a podług innych w roku 1140 mając lat około 54 pogrzebiony w kościele Katedralnym Płockim.	*Papieże.* Paschalis II. 1117 Gelazy II. 1119 Callistus II. 1124 Honorius II. 1130 Innocentius II 1143 *Cesarze Wschodni.* Alexy Comnenus. 1113 Jan Comnenus 1143 *Cesarze Zachodni.* Henryk IV. 1106 Henryk V. 1125 Lotarius II 1138 *Królowie Francus.* Filip I 1108 Ludwik VI 1137 Ludwik VII 1180 *Królowie Hiszpań.* Alfons VI. 1109 Alfons VII. 1137 Alfons VIII. 1157 *Królowie Angielscy.* Henryk I. 1135 Stephan 1154 *Królowie Duńscy.* Aleksander. 1114 Dawid I. 1143 *Królowie Szwedzcy.* Filip. 1110 Ingo IV. 1129 Ragnald 1144

Jest podanie iż skarany był ten wojewoda ujęciem godności, tak że od tego czasu kasztelanowi Krakowskiemu ustępować musiał. Lecz wyznać należy iż przodkowania Kasztelana Krakowskiego przed Wojewodą przyczyna nie dosyć jest wiadoma.

Dziejopisowie Polscy niepodobna jak waleczność Bolesława wychwalają, to pewna iż jeźli między Bohatérami nie ma być policzony, ma mieć jednak miejsce między najodważniejszemi rycerzami i najbieglejszemi onych wieków wodzami. Lecz w polityce tym się mniéj biegłym być pokazał, iż Państwo swoje między syny podzieliwszy przyczyną był kłótni w Państwie i Familii jego przez lat 50 trwających. Podług tego podziału, Władysławowi dostały się Księstwa Krakowskie Sieradzkie, Śląskie i Łęczyckie. Bolesławowi Księstwo Mazowieckie. Mieczysławowi pozostała część W. Polskiéj. Henrykowi Lubelska i Sandomirska ziemia. Te wszystkie Księstwa wnet się udzielnemi bez żadnego między sobą związku stały. Najstarszy z nich tą się tylko zaszczycał prerogatywą iż większą nieco nad innych powagę miał i Księstwo Krakowskie posiadał.

ARCYBISKU. GNIEZNIENS.	*MINISTROWIE*	*WOJOWNICY*	*LUDZIE UCZENI*
Od roku 1000 do roku 1138. *Arcybiskupi Gnieznieńscy.* Radzyn albo Gaudentius brat Św. Wojciecha 1006. Hippolit Ursinus 1027 Bosuta 1038 Stefan Pobóg 1059. Piotr 1092 Marcin 1118 Jakób z Znina 1147.	Od roku 964 do roku 1138. Ministeria jakie teraz są w Rzpltej, początek swój daleko później wzięły. O Kanclerzach a to jeszcze Książąt partykularnych nie zaś Państwa całego, dopiéro w wieku następującym jest wzmianka. Biskupi jako umiejętnością i naukami w tym wieku najznakomitsi najbardziéj do interesów publicznych użyci byli. Wojewodowie też zwłaszcza Krakowscy do spraw całego Państwa tyczących się wchodzili.	Od roku 964 do roku 1138. Sieciech Wojewoda Krakowski najwięcéj dokazywał na oblężeniu Międzyrzecza w roku 1096. Zielisław wódz w roku 1104 w bitwie prawą rękę utracił. Skarbimierz Wojewoda Krakowski w roku 1117. Wojewodów urząd był wojsko prowadzić zkąd też i nazwisko wzięli. Wojska innéj prócz plonu na wojnie otrzymanego, płaty nie miały. Wojskowa służba właśnie do szlachty należała, która też za sobą część poddanych swoich prowadziła. Co późniéjszych wieków pospolite ruszenie to dawnych czasów zwyczajne wojsko było.	Nie dziw iż Polska ludźmi uczonemi w tym wicku zaszczycać się nie może, w którym nigdzie prawie nauki nie kwitnęły. Że jednak uczonych podług tamtych czasów miała pokazuję się ztąd iż ludzi na najwyższe dostojeństwa kościelne z innych krajów zaciągać przestała.

WŁADYSŁAW II.

Książe Polski syn najstarszy Bolesława III. wstępuje na Państwo r. 1138 mając lat około 29, złożony roku 1146.

Krystynie Władysława małżonce wielce przykre było władzy męża umniejszenie przez uczyniony Polskich prowincyi podział. Często się z tém odzywała iż nad całą Polską panować chciała, nie zaś nad szczupłą onéj cząstką mężowi udzieloną. Władysław chcący w zgodzie z małżonką żyć, wojnę przeciw braciom swoim podniósł.

1145.

Miasto Poznań a w nim zawartych braci swoich obległ, lecz porażony do Niemiec uciekł do Konrada III. Cesarza brata żony swojéj.

MAŁŻONKA	POTOMSTWO	ŚMIERĆ 1150.	Tegoż czasu żyjący Monarchowie
Krystyna córka Cesarza Henryka IV. umarła w Altenburgu w roku 1159.	Bolesław. Mieczysław. Konrad.	WŁADYSŁAW II. złożony roku 1146, umarł w Niemczech roku 1159 gdy do Polskiéj powrócić zamyślał. Z niego wyszli dawni Książęta Piastowie na Śląsku których Familia dopiéro w roku 1672 wygasła na Książęciu Legnickim, Wilhelmie Fryderyku.	*Papieże.* Innocenty II. 1143 Celestyn II. 1144 Lucius II. 1145 Eugenius III. 1153 *Cesarze Wschodni.* Jan Comnenus 1143 Emanuel Comnenus 1180 *Cesarze Zachodni.* Konrad III. 1152 *Królowie Francus.* Ludwik VII. 1180 *Królowie Hiszpań.* Sanctius III. 1158 *Królowie Portugals.* Alfons I Królem mianowany roku 1139 *Królowie Angielsc.* Stefan. 1154 *Królowie Duńscy.* Eryk IV 1147 *Królowie Szwedzcy* Ragnald. 1140 Suercher. 1160

BOLESŁAW IV.

nazwany kędzierzawy Książe Polski syn Bolesława III. Wtępuje na Państwo mając około 40 lat.

1146.

Po zbiciu Władysława Bolesław brat jego przywłaszcza sobie ziemię Krakowską i inne prerogatywy służące jemu jako najstarszemu między innemi bratami swemi.

1154.

Henryk Książe Sandomirskie brat Bolesława krzyż bierze i do Azyi na odebranie ziemi świętéj udaje się. Tam w wojsku Baldwina przez rok cały zostawając wiele bardzo przeciw Saracenom dokazywał.

1157.

Traktat Kruświcki, mocą którego na to się zgodzono aby kłótnie między Władysławem i Bolesławem przez równą liczbę kompromisarzów Polaków i Czechów zagodzone były. Śląsk przysądzony Władysławowi, którego synowie po śmierci Ojca kraj ten posiadają.

1171.

Gedeon Biskup Krakowski zakłada kościół w Kielcach gdzie tych czasów następców jego zwyczajne jest mieszkanie.

1173.

Bolesław wojnę przeciw Prusakom podnosi. Prusacy nawróceni znowu do bałwochwalstwa powracają, i Polskę pustoszą. Wojsko Polskie przez zdradę w bagnach uwięzione wielką klęskę ponosi. Henryk Książe Sandomirski tamże ginie.

MAŁŻONKA	*POTOMSTWO*	*ŚMIERĆ* 1173.	*Tegoż czasu żyjący Monarchowie*
1) Anastazya córka Wszewoldomira Ruskiego Książęcia w Haliczu panującego zaślubiona w Krakowie roku 1151, umarła roku 1159. 2) Helena córka Roscisława Książęcia Przemyslskiego zaślubiona roku 1160.	1) Bolesław urodził się roku 1155, umarł roku 1172. 2) Leszek urodził się roku 1158. Był Książęciem Mazowieckim.	BOLESŁAW IV umarł r. 1173, pochowany w kościele Katedralnym Krakowskim.	*Papieże.* Eugenius III. 1153 Anastazy IV. 1155 Adryanus IV. 1159 Alexander III. 1181 *Cesarze Wschodni.* Emanuel Comnenus 1180 *Cesarze Zachodni.* Konrad III. 1150 Fryderyk I. 1192 *Królowie Francus.* Ludwik VII. 1180 *Królowie Hiszpań.* Sanctius III. 1158 Ferdynand II. 1175 *Królowie Portugal.* Alfons I. 1185 *Królowie Angielsc.* Stefan 1154 Henryk II. 1189 *Królowie Duńscy.* Eryk IV. 1147 Svens i Kanut 1155 Waldemarus I. 1182 *Królowie Szwedz.* Suercher 1160 Eryk IX. 1162 Karol VII. 1168 Kanut 1192

KAZIMIERZ II.

sprawiedliwy, syn najmłodszy Bolesława III. objął rządy roku 1178. mając lat około 37.

1173.

MIECZYSŁAW III. testamentem Ojca i Starszeństwa prawem wsparty, objął z razu rządy. Lecz z poddanemi swemi tak srodze postępować zaczął, iż się oni dobrowolnie Kazimierżowi II. poddali, który po śmierci brata swego Henryka otrzymał ziemię Sandomirską i Lubelską.

1186.

Po śmierci Książęcia Leszka dostało się Kazimierzowi Mazowsze.

1189.

Papież Klemens XII. Posła swego Kardynała do Polskiéj wysyła który Synod zgromadziwszy dziesięcinę na odzyskanie ziemi świętéj stanowi. Dziesięcinę tę Saladyńską nazwano.

1192.

Rokosz w małéj Polsczе. Mieczysław III. uznany Książęciem Krakowskim. Kazimierz przybiega i prowincyje te w posłuszeństwie sobie utrzymuje.

MAŁŻNKA	*POTOMSTWO*	*ŚMIEBĆ* 1194.	*Jednegoż czasu żyjący Monarchowie*
Helena córka Wszewołda Książęcia Ruskiego Bełzkiego.	Leszek po Ojcu panował. Konrad z którego poszli Książęta Mazowieccy, potomstwo jego dopiero w roku 1526. ustało. Adelajda w 17 lat po Ojcu umarła.	KAZIMIERZ II. nagle u stołu umarł. Niektórzy mówią iż otruty był. Pochowany jest w kościele Katedralnym Krakowskim.	*Papieże.* Alexander III. 1181 Lucius III. 1185 Urban III. 1187 Grzegorz VIII. 1187 Klemens III. 1191 Celestyn III. 1198 *Cesarze Wschodni.* Emanuel Comnenus. 1180 Aleskis Comnenus 1183 Andronik I. 1185 Isaak Angelus 1204 *Cesarze Zachodni.* Fryderyk I. 1190 Henryk VI. 1198 *Królowie Francusc.* Ludwik VII 1180 Filip II. 1223 *Królowie Hiszpań.* Ferdinand II 1175 Alfons IX. 1214 *Królowie Angielsc.* Henryk II. 1189 Richard I. 1199 *Królowie Duńscy.* Waldemar I. 1182 Kanut VI 1202 *Królowie Portugal.* Alfons I. 1185 Sanctius I. 1212 *Królowie Szwedz* Kanut. 1192 Suerger II. 1211

MIECZYSŁAW III.

Książe Polski syn Bolesława III. rządy obejmuje roku 1196. Już na Państwo był nastąpił po Bolesławie IV. lecz od poddanych złożony był za ich nieznośne uciemiężenie.

1195.

Po śmierci Kazimierza II. Syn jego Leszek na Państwo nastąpił co do ziem Sandomirskiéj i Lubelskiéj i Księstwa Krakowskiego, i z oddaleniem potomstwa Bolesława III. Nim zaś do lat przyszedł w opiece był matki, a Biskup i Wojewoda Krakowski także Goworek Wojewoda Sandomirski Państwem władali. Mieczysław zasadzając się na testamencie Ojca swego Krakowskie Księstwo Leszkowi wydrzeć usiłuje, lecz pod Mozgawą został porażony.

1196.

Mieczysław acz zbity tak matkę Leszka Helenę ku sobie nakłonił, iż wykrętami swemi do dzierzenia Księstwa tego przyszedł, którego bronią dostąpić nie mógł.

1197.

Papiéż Celestyn troskliwy o stan kościołów w Polszcze wizytować je Nuncyuszowi swemu przykazał, który bezżeństwo kapłanów w Polszcze surowie obostrzył.

Władysław syn Mieczysława III. Panował od r. 1202 do 1205 przezwan był Laskonogim dla nóg wysokich i subtelnych.

1202.

Śmierć Mieczysława. Mikołaj wojewoda Krakowski ofiaruje Książęciu Leszkowi Księstwo Krakowskie pod tym obowiązkiem aby Goworka wojewodę Sandomirskiego z którym miał zawaśnienie oddalił. Leszek w wątpliwości zostając niewie co czynić. Goworek szczęścia swego i honoru wyrzec się chce dla pożytku Pana swego, który wiernością jego wzruszony raczéj się bogatego dziedzictwa niż osoby tak do siebie przywiązanéj wyrzeka. Odrzuca zatem Mikołaja objetnice, a pozwala aby Władysław syn Mieczysława z tąd korzystał.

MAŁŻONKA	POTOMSTWO	ŚMIERĆ 1202.	Jednegoż czasu żyjący Monarchowie
1) Eudocya córka Wszewłodymira Książęcia Ruskiego. 2) Gertruda córka Beli Króla Węgierskiego. 3) Adelajda córka Godfrieda Hrabi Lowańskiego.	Władysław który po nim panował od roku 1202. do roku 1205. Otto.	MIECZYSŁAW III. umarł roku 1202. w bardzo podeszłym wieku zkąd starym jest od Dziejopisów nazwany, pochowany jest w Kaliszu. Powszechniéjsze zdanie jest iż Starym przezwanym był w młodości jeszcze iż w postępkach starców naśladował.	*Papieże.* Celestyn III. 1198 Innocenty III. 1217 *Cesarze Wschodni.* Isaak Angelus 1201 Aleksy III. 1203 Aleksy IV. 1204 *Cesarze Wschodni Łacinscy.* Baldwin. 1205 *Cesarze Zachodni.* Henryk VI. 1198 Filip. 1208 *Królowie Francus.* Filip II. 1223 *Królowie Hiszpańs.* Alfons IX. 1214 *Królowie Portugal.* Sanctius I. 1212 *Królowie Angielsc.* Richard I. 1199 Jan bez ziemi 1216 *Królowie Duńscy.* Kanut VI. 1202 Waldemar II. 1241 *Królowie Szwedz.* Svergerus II. 1211

LESZEK I.

od białych włosów nazwany biały po Ojcu Kazimierzu II. nastąpił na Księstwo Sendomirskie i Lubelskie roku 1194. a na Krakowskie roku 1205.

1205.

Po śmierci Władysława i Mikołaja Wojewody Krakowskiego, Leszek uznany Książęciem Krakowskim. Rosterki z Rusią.

1207.

Traktat mocą którego Leszek bratu swemu Konradowi ustępuje Mazowsza, Kujaw, Chełmińskiéj i Dobrzyńskiéj ziemi. Fulco albo Pełka Biskup Krakowski od Stolicy świętéj otrzymuje przywiléj aby on i jego następcy Biskupi Krakowscy piérwsze przed innémi biskupami polskiemi posiadali miejsce, i piérwsi ręce wkładali przy poświęceniu Arcybiskupa Gnieźnieńskiego.

Albrycht Biskup Ruski na pohamowanie buntujących się Inflantczyków funduje zakon Kawalerów miecz noszących, i onymże część Inflant nadaje z obowiązkiem oddawania jemu hołdu. Zakon ten potwierdzony jest od Innocencyusza III. Papiéza.

1212.

Znaczne zwycięztwo nad Rusią odniesione. Leszek pod moc swoję podbija Pomorską ziemię, i onéj rządy Swatopełkowi powierza.

1215.

Założenie Biskupstwa Chełmińskiego albo raczéj wskrzeszenie onego przez Konrada Książęcia Mazowieckiego. Gdyż piérwsze założenie za Mieczysława I. podług Polskich pisarzów nastąpiło. Chełmińscy Biskupi, długo Arcybiskupom Ruskim podlegali.

1222.

Konrad Książe Mazowiecki wzywa Kawalerów Krzyżaków na obronę granic swoich przeciw Prusakom Bałwochwalcom wycieczki nieustanne czyniącym, i tymże Krzyżakom puszcza ziemię Chełmińską na lat 20.

MAŁŻONKA	POTOMSTWO	ŚMIERĆ 1227.	Jednegoż czasu żyjący Monarchowie
Grzymysława córka Jarosława Książęcia Ruskiego zmarła roku 1238.	Bolesław następca na Państwo urodził się roku 1221.	LESZEK I. od Swatopełka zabity r. 1227., pochowany w Krakowie.	*Papieże.* Innocenty III. 1217 Honorius III. 1227 *Cesarze Wschodni.* Henryk 1216 Piotr z Kortenaku 1220 Robert z Kortenaku 1229 *Cesarze Zachodni.* Filip 1203 Otto IV. 1218 Fryderyk II. 1250 *Królowie Francus.* Filip II. 1223 Ludwik VIII. 1226 Ludwik IX. 1270 *Królowie Hiszpań.* Alfons IX. 1214 Henryk I. 1217 Ferdynand III. 1252 *Królowie Portugal.* Sanctius I. 1212 Alfons II. 1223 Sanctius II 1246 *Królowie Angielsc.* Jan bez ziemi 1216 Henryk III. 1273 *Królowie Duńscy.* Waldemar II. 1241 *Królowie Szwedzc.* Suergierus II. 1211 Eryk X. 1218 Jan I. 1223 Eryk XI. 1250

BOLESŁAW V.

nazwany wstydliwy syn Leszka I. nastąpił na Państwo r. 1227 mając lat 6 zostawał w opiece Książąt Śląskich aż do roku 1241 którego sam rządzić począł.

1227.

Swatopełk Książe Pomorski daniny powinnéj płacić wzbrania się. Leszek sądy jak w tedy je nazywano Wieca zakłada w Gąsawie w przytomności Henryka Książęcia Wrocławskiego, do których to sądów z niższych odwoływano się. Swatopełk nagle do Gąsawy z Pomorzanami wtargnął Henryk raniony Leszek był zabity.

1227.

Bolesław lat tylko 6 miał gdy go Ojciec odumarł. Między Konradem Książęciem Mazowieckim i Henrykiem Wrocławskim zaszły sprzeczki o opiekę. Konrad Bolesława w więzieniu trzymał, z którego on uciekłszy za pomocą Henryka ziemię Sandomirską i Lubelską opanował.

1230.

Przymierze między Książęciem Mazowieckim i Krzyżakami, mocą którego Książe ustępuje im na zawsze miasta powiatu Chełmińskiego. Traktat ten powagą Cesarza Fryderyka II. był potwierdzony.

1232.

Władysław Książe Wielkopolski Arcybiskupom Gnieznieńskim i Biskupom Poznańskim nadaje prawo bicia monety i polowania na gruncie własnym co się do tych czas samym tylko Książętom godziło, uwolnił także ich dobra i poddanych od wszelkiéj daniny i podatków i z władzy Wojewodów Kasztelanów i innych świeckich sędziów wyjął. Henryk Książe Śląski mszcząc się na Władysławie ran w Gąsawie odniesionych (gdyż to dzieło szkaradne po części jemu przypisywano) wtargnął do Państw jego i wielką onych część opanował. Nadane Arcybiskupom Gnieznienskim i Biskupom Poznańskim prawo bicia monety ma-

MAŁŻONKA	POTOMSTWO	ŚMIERĆ 1270.	Jednegoż czasu żyjący Monarchowie
S. Kinga albo Kunegundacorka Bele VI Krola Węgierskiego Urodziła się r 1224 zaślubiona r 1238. Uczyniła ślub czystości, a po śmierci męża swego do zakonu Panien Ś Klary wstąpiła i klasztor tymże Pannom w Sądcu założyła.	——	BOLESŁAW V umarł w roku 1279 Pochowany w Krakowie	*Papieże.* Grzegorz IX. 1241 Celestyn IV 1241 Innocenty IV 12 4 Alexander IV. 1261 Urban IV 1264 Klemens II. 1268 Ś Grzegorz X. 1276 Innocenty V 1276 Adryan V. 1276 Jan XXI. 1277 Mikołaj III 1280 *Cesarze Wschodni* Robert z Kortenaku 1229 Baldwin II. 1261 *Grecy na Cesarstwo wschodnie przywrócenі* Michał Paleolog 1283 *Cesarze Zachodni.* Fryderyk II. 1250 Konrad IV 12 4 *Bezkrólewie* Henryk z Turyngii 1254 Wilhelm Hrabia Hollandyi 1255 Richard I. 1272 Rudolf Habsburski 1291 *Królowie Francuzc* Ś. Ludwik IX 1270 Filip III. 1285 *Królowie Hiszpań* Ferdynand III. 1252 Alfons X 1284 *Królowie Portugal* Sancius II. 1246 Alfons III. 1279 *Królowie Angielsc* Henryk III 1273 Edward I 1308
		Królowie Duńscy Waldemar II. 1241 Eryk VI 1250 Abel 1252 Krzysztof 1259 Eryk VII. 1286 *Królowie Szwedz* Eryk XI 1250 Waldemar 1276 Magnus 1290	

ło im użyteczne było gdyż go i dawniéj nie użyli i potém użyć nie mogli, kiedy Królowi tylko samemu i Rzeczypospolitéj było przyznane. Zaś prawo polowania na własnym gruncie małéj wagi być poczęło, kiedy całéj Szlachcie pozwolone zostało.

1237.

Henryk przywłaszcza sobie tytuł Książęcia Krakowskiego. Uczynił to jak świadczy Długosz aby przeszkodą być mógł Bolesławowi przez rozrzutność zbyteczną własnych się dóbr dla ulubionych osób niektórych pozbawiającego, aby snadź donacje uczynione mógł zniszczyć. Ten tytuł i moc nie określona z którą Henryk Polską rządził niektórych Dziejopisów do tego przywiodły, iż Henryka między Książętami Polskiemi policzyli. To pewna iż się wszystkie sprawy o niego opiérały, wszakże nic swoiém imieniem nie czynił, ale tylko Bolesława w rządzeniu Państwem, zastępował, co się z wielą gruntownych dowodów pokazuje.

Odkryte sławne na cały świat solne żupy w Wieliczce z których dochody Henrykowi od Bolesława są ustąpione.

Kawalerowie Krzyżaccy za zezwoleniem Papiéża Grzegorza IX. łączą się z Kawalerami Inflantskiemi na zawojowanie Pruskiéj ziemi. Kawalerowie Inflantscy za tą okazyją wybijają się z pod mocy Arcybiskupa Rygskiego.

1248.

Śmierć Henryka Książęcia Śląskiego brodatego nazwanego. Syn jego Henryk II. na jego miejsce rządy w Polszcze obejmuje.

1240.

Konrad Książe Mazowiecki przez przywód żony swojéj Agazyéj dał obwiesić Jana Czaplę Scholastika Wrocławskiego Kanclerza Płockiego. Arcybiskup Gnieznieński interdykt na całą Dyecezyją Płocką wkłada. Konrad upokarza się a na wieczne czasy do Arcybiskupstwa Gnieznieńskiego Łowicz z przyległościami przyłącza. Od tegoż czasu Arcybiskupi Gnieznieńscy są urodzonemi kanonikami Płockiemi.

Arcybiskupi Gnieznieńscy	*MINISTROWIE*	*WOJOWNICY*	*Uczeni i sławą zaszczyceni*
Od roku 1138 do 1279.	Od roku 1138 do roku 1279	Od roku 1138 do roku 1279.	Od r. 1183. do roku 1279.
Arcybiskupi Gnieznieńscy	Patrz na karcie 21.	Goworek Wojewoda Sandomirski wiele dopomógł do odniesienia zwycięstwa pod Mozgawą r. 1195	Wincenty Kadłubek pierwszy dziejopis Polski umarł 1223
Jakób z Znina 1147			Marcin Strzempski *Polonus* przezwany któremu też inne przezwiska dają jako to *Scotus*, *Carsulanus*, *Cartal. Carsula. Bohemus*, *Strepus*, *Streporl.* Spowiednik Papieża Mikołaja III z zakonu kaznodziejskiego, a potem Arcybiskup Gnieznieński w r 1278 w XIII. wieku kwitnął Napisał Kronikę do której poslednieyszych czasów przydano bajkę o Ioannie Papieżnicy, jako sąd a uczeni ludzie którzy rozumieją iż o tym Marcin bynaimniej nie pisał. Patrz co Bajle pisze Artic. Polonus W księgarni publicznej J. W. Załuskiego Biskupa Kijowskiego dwa są manuskrypta starożytne z których dawniejszy tej bajki w sobie nie zawiera.
Piotr II. 1152			
Jan *albo* Janik 1167			
B. Bogumił 1173			
Piotr III 1184	Stefan Wojewoda Krakowski z Gedeonem Biskupem Krakowskim najbardziéj się przyłożyli do złożenia Mierzysława starego.		
Zdzisław 1199			
Henryk Niellicz Książe Bremeńskie 1219			
Wincenty 1230	Mikołaj Wojewoda Krakowski opiekunem był Leszka i Państwem jego władał razem z Pełką Biskupem Krakowskim w r. 1194		
Fulco *albo* Pełka 1258			
Jan II. 1271			
Filip 1278	Goworek Wojewoda Sandomirski do rządzenia Państwem Leszkowi pomagał w roku 1200.		
Marcin 1279			

Ś. Czasław Odrowąż Z K X 1242
Ś. Jacek brat Ś Czasława X. 1257.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA BOLESŁAWA V.

1241.

Tatarowie do Rusi i Polskiéj wpadają i onę pustoszą. Bitwa pod Legnicą, gdzie Henryk II. zabity, Chrześcianie srodze porażeni. W niebytności Bolesława przed Tatarami do Węgier a z tamtąd do Morawy uciekającego, Konrad Książe Mazowiecki kraje Krakowski, Sandomirski i Lubelski opanował, lecz za powrotem Bolesława one opuścić musiał.

1250.

Autorowie około tych czasów piérwszą czynią wzmiankę Sędziów Wielkich których dzisiaj Generałami Wielkopolskiemi zowią.

1251.

Około tego roku odkryte są żupy Bocheńskie.

1254.

Pierwsza wzmianka Biskupów Warmińskich którzy w następującym wieku saméj tylko Stolicy Apostolskiéj podlegać poczęli.

1257.

Bolesław prawo Srzedzkie albo Niemieckie miastu Krakowu nadaje, na którego w należytym stanie utrzymanie prawa Polskie nie wystarczały.

1258.

Założenie klasztoru w Zawichoście który piérwszym był z klasztorów Panieńskich w Polszcze. Przeniesion potym do Kamienia pod Krakowem a ztamtąd do Krakowa od Ś. Salomei Królowéj halickiéj przy kościele Ś. Andrzeja. Dawniéjszych jeszcze klasztorów Panieńskich znajduje się po autorach wzmianka, jako to klasztoru w Staniątkach roku 1253 założonego, i klasztoru Panien Witowskiego, w którym mniszki od Tatarów Polskę plądrujących zamordowane były.

1264.

Wojna z Rusią.

Wolności żydom nadane od Bolesława Książęcia Wielko-Polskiego, potwierdzone potym od Kazimierza W. i włożone do statutu Koronnego od Króla Aleksandra.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA BOLESŁAWA V.

1265.

Bolesław Synowca swego Leszka II. za syna przysposabia i następcą po sobie na Państwo mianuje.

1267.

Kanonizacyja Ś. Jadwigi Henryka Książęcia Wrocławskiego Małżonki.

1270.

Sztefan Król Węgierski do Krakowa przybywa. Dawne traktaty między Polską i Węgrami są odnowione.

1279.

Śmierć Bolesława wstydliwego tak nazwanego iż wieczną czystość z Ś. Kunegundą małżonką swoją zachował.

Pisarze Niemieccy zdania tego są iż Polska aż do tego czasu Cesarzom hołdowała, a dopiero podczas wielkiego bezkrólewia w Niemczech, dań płacić przestała. Polscy pisarze temu się mocno sprzeciwiają i z nienaruszonéj zawsze wolności względem Państw postronnych zaszczycają się. Wszakże dań nie zawsze poddaństwa lub hołdu jest znakiem Francyja Anglii pensyą płaciła którą Anglicy za czasów Ludwika XI. jako dań odbierali. Anglicy także daninę pewną płacili Duńczykom aby od ich najazdów uwolnieni byli.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA LESZKA II.

LESZEK II.

nazwany czarny, syn Kazimierza Książęcia Kujawskiego wnuk Konrada Książęcia Mazowieckiego, prawnuk Kazimierza sprawiedliwego, wstąpił na Państwo r. 1279.

1279.

Konrad II. Książe Mazowiecki spór o Państwo wiedzie z Leszkiem.

1282.

Litwa Polskę plondrująca od Leszka porażona. Leszek do Państw Konrada przywłaszczyć sobie chcącego Księstwo Sandomirskie, wpada, lecz ustępować musi.

1285.

Leszek nowe zgromadziwszy wojsko Mazowsze wojuje, wiele plonu zgromadza, lecz żołnierzy własnych wiele traci. Konrad wszystkie krainy Leszkowi podlegające pod moc swoję podbija, jeden tylko zamek Krakowski wyjąwszy, który od żołnierzy Niemieckich obroniony był. Leszek w nadgrodę téj ich odwagi i wierności wielkie im wolności nadaje i straż Krakowa powierza, sam się téż po Niemiecku nosi.

1287.

Leszek pod pozorem wojowania z Litwą wojsko zgromadza i Mazowsze pustoszy, za co skarany był rychło wtargnieniem Tatarów, którzy z Polskiéj na 21000 panien prócz niezmiernego mnóstwa innych ludzi zabierają.

1288.

Leszek przez Hetmana swojego Wdę Sieradzkiego pustoszy Mazowsze, Wojewoda z plonem powracający w zasadzki wpadłszy plon i życie utracił, co tak Leszka zasmuciło iż rychło potém umarł.

MAŁŻONKA	POTOMSTWO	ŚMIERĆ 1289.	Tegoż czasu żyjący Monarchowie
Gryphina córka Rościsław. Książęcia Ruskiego czyli jak Długosz pisze w Bulgaryi urodzona, po śmierci męża Państwo Wacławowi Królowi Węgierskiemu poddać usiłowała pod pozorem donacyi sobie od męża uczynionéj. Zle się bardzo z mężem obchodziła, tak dalece iż za życia jeszcze Bolesława z sobą się rozłączyli, lecz ich Bolesław pogodził w roku 1275.	——	LESZEK II. od czarnych włosów czarny nazwany, umarł roku 1289 pochowany w Krakowie.	*Papieże.* Mikołaj III. 1280 Marcin IV. 1285 Honorius IV. 1289 *Cesarze Wschodni.* Michał Paleolog 1283 Andronik II. 1332 *Cesarze Zachodni.* Rudolf Hrabia Habsburski 1291 *Królowie Francus.* Filip III. 1285 Filip IV. 1314 *Królowie Hiszpań.* Alfons X. 1284 Sanctius IV. 1295 *Królowie Portugal.* Dyonizy 1325 *Królowie Angielsc.* Edward I. 1308 *Królowie Duńscy.* Eryk VII. 1286 Eryk VIII. 1321 *Królowie Szwedzc.* Magnus. 1290

PRZEMYSŁAW.

Książe Wielko-Polski, syn Przemysława Książęcia Poznańskiego prawnuk Mieczysława starego, wstąpił na Państwo r. 1290.

1289.

Po śmierci Leszka Księstwa Krakowskie Sandomirskie i Lubelskie poddają się Bolesławowi, bratu Konrada Książęcia Mazowieckiego. Bunt w Małopolszcze wszczyna się, buntownicy Henryka IV. Książęcia Wrocławskiego chcą wynieść na Państwo. Kazimierz Książe Opolskie piérwszy z Książąt Śląskich hołduje Królom Czeskim.

1290. 1293.

Henryk otruty umiera i Księstwo Krakowskie dziedzictwem oddaje Przemysławowi. Ten siły swoje zbyt szczupłe bacząc ustępuje prawa swego Wacławowi Królowi Czeskiemu. Wojna między Wacławem i Władysławem Łokietkiem wtedy Sandomirską, Lubelską i Sieradzką ziemię posiadającym, a Księztwa Krakowskiego domagającym się, mocą i traktatów dawnych i związków pokrewieństwa. Wacław nie tylko pretensyi swojéj nie odstępuje, ale téż domaga się tych ziem wszystkich które przedtém Książęta Krakowscy razem z tém Księstwem posiadali.

1294.

Po śmierci Mszczuga Książęcia Pomorskiego bez potomnie zeszłego, Przemysław Pomorską ziemię odbiera i piérwszy Gdańsk miasto okopami wzmacnia.

1295.

Polska tylą fakcyami rozszarpana była, iż dla przywrócenia pokoju i oddalenia kłótni Przemysławowi doradzono aby tytuł Królewski wskrzesił, co téż on uczynił i w Gnieznie na Królestwo namaszczony był razem z żoną swoją Ryxą od Jakóba II. Herbu Swinka Arcybiskupa Gnieznieńskiego. Tenże Przemysław pieczęć sporządzić kazał na któréj z jednéj strony była osoba Królewska z wszystkiemi Królewskiemi ozdobami z napisem *Sigillum Premislai Poloniae Regis.* Z drugiéj orzeł z napisem; *Reddidit ipse suis victricia signa Polonis.*

MAŁŻONKA	POTOMSTWO	ŚMIERĆ 1296.	Jednegoż czasu żyjący Monarchowie
1) Lukkardis córka Henryka Księcia Windawskiego z przyczyny podejrzenia życia rospustnego uduszona 1293 Długosz żadnej o tem podejrzeniu wzmianki nie czyni i winę całą na Przymysława składać zdaje się. 2) Ryxa albo Richenza córka Waldemara I. Króla Szwedzkiego umarła roku 1335.	Ryxa albo Elżbieta zaślubiona Wacławowi Królowi Czeskiemu i Polskiemu.	PRZEMYSŁAW zabity w Rogoźnie w 38 roku wieku swego od Brandeburczyków. Margrabiowie Brandeburscy zabójstwo to popełnili obawiając się aby ich Przemysław nie przymusił do przywrócenia kraiu sobie przywłaszczonych. Pochowany jest w kościele Katedralnym Poznańskim.	*Papieże.* Mikołaj IV. 1292 Celestyn V. 1294 Bonifacy VIII 1303 *Cesarze Wschodni.* Andronik II. 1332 *Cesarze Zachodni.* Rudolf. 1291 Adolf Nassawski 1298 *Królowie Francus.* Filip IV. 1314 *Królowie Hiszpań.* Sanctius IV. 1295 Ferdynand IV 1312 *Królowie Portugals.* Dyonizy. 1325 *Królowie Angielscy.* Edward I. 1308 *Królowie Duńscy.* Eryk VIII. 1321 *Królowie Szwedzcy.* Magnus. 1290 Birger. 1326

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA WACŁAWA.

WACŁAW.

Król Czeski, syn Ottokara, zięć Przemysława Króla Polskiego, koronowany Królem Polskim roku 1300.

1300.

Wacław koronowany na Królestwo Polskie od Arcybiskupa Gnieznieńskiego zaślubia sobie Ryxę córkę Przemysława.

1304.

Władysław Łokietek przez trzy lata po rozmaitych postronnych krajach zabawiwszy powraca i usiłuje niektóre z krain do siebie przedtém należących odebrać.

1305.

Wlacław umiera. Mieszkanie tego Króla nieustanne w Czechach, nie było mu na przeszkodzie do przezornego Polską rządzenia. Naród Polski acz jeszcze nieprzyuczony do postronnego Panowania zwłaszcza nie przytomnego Monarchy wyznawał jednak iż ten Król i z wielką sprawiedliwością panował, i nigdy przywiązania większego do którego z dwóch sobie podlegających narodów nie pokazał. On piérwszy grosze Czeskie wprowadził, które potym w wielkim biegu, zwłaszcza w Krakowie zostawały.

MAŁŻONKA	*POTOMSTWO*	*ŚMIERĆ* 1305.	*Jednegoż czasu żyjący Monarchowie*
1) Judyta córka Cesarza Rudolfa, umarła r. 1295. 2) Ryxa córka Przemysława Króla Polskiego, koronowana na Czeskie Królestwo r. 1303. umarła r. 1307 Ryxa ta prawdziwą i jedyną Królestwa Polskiego dziedziczką była jak niektórzy autorowie piszą a między niemi Długosz, co jednak rozumieć trzeba z przyczyny wstrętu który naród Polski miał w tedy od Łokietka.	Wacław obrany Królem Węgierskim w roku 1301 Król Czeski w roku 1305 umiera r. 1306.	WACŁAW Król Polski i Czeski, na suchoty umarł w Pradze r. 1305 i tamże jest pochowany.	*Papieże.* Bonifacy VIII. 1303 Benedykt X. 1304 Klemens V. 1314 *Cesarze Wschodni.* Andronik II. 1332 *Cesarze Zachodni.* Adolf Nassawski 1298 Albert I. 1308 *Królowie Francus.* Filip IV. 1314 *Królowie Hiszpań.* Ferdynand IV. 1312 *Królowie Angielscy.* Edward I, 1368 *Królowie Duńscy.* Eryk VIII. 1321 *Królowie Szwedz.* Birger 1326

WŁADYSŁAW I.

nazwany Łokietek od wzrostu nizkiego. Brat Leszka czarnego, wstąpił na Państwo r. 1306.

1306.

Wacław syn Króla przeszłego rości pretensyje do Małopolskiéj i Pomorza które kraje w mocy Władysława były. Lecz w tych zamysłach zostający w Ołomuńcu nędznie ginie.

1308.

Margrabiowie Brandeburscy przywłaszczają sobie Pomorska ziemię, miasto Gdańsk podbiwszy, zamek w oblężeniu trzymają. Krzyżacy od oblężenia ich odpędzają; a gdy Łokietek trudność czyni w przywróceniu im wojennych nakładów Gdańsk i część Pomorza zastawném prawem biorą.

1309.

Po śmierci Henryka Książęcia Głogowskiego, Władysław Wielkopolskę do Państwa swego przyłącza.

1320.

Władysława i Jadwigę małżonkę jego Arcybiskup Gnieznieński koronuje w kościele Katedralnym Krakowskim który od czasu tego miejscem koronacyi Królów był. Odtąd tytuł Królewski bez przerwania trwał. Władysław Ojca Ś. o potwierdzenie tego tytułu prosił, co też i otrzymał. Nie sądził jednak za rzecz potrzebną potwierdzenia Cesarzów szukać, częścią iż cienia nawet podlegania onym unikał, częścią iż wtedy Ludwik Bawarski i Fryderyk Austryjacki o tę godność spór wiedli a Jan XXII. Papież żadnego jeszcze znich nie uznał.

1321. 1332.

Ojciec Ś. przykazuje Krzyżakom aby ziemię Pomorską przywrócili Polsce, opierają się oni i tém okazyją do wojny dają. Zwycięztwo nad Krzyżakami odniesione tém znaczniéjsze iż piérwsze było z większéj wagi zwycięztw nad Krzyżakami odniesionych, którzy Polski naród w pogardzie

MAŁŻONKA	POTOMSTWO	ŚMIERĆ 1333.	Jednegoż czasu żyjący Monarchowie
Jadwiga córka Bolesława Książęcia Pomorskiego umarła roku 1340.	Kazimierz urodził się roku 1310. nastąpił po Ojcu. Elżbieta zaślubiona Karoberhowi albo Karolowi Królowi Węgierskiemu matką była Ludwika Króla Polskiego i Węgierskiego. Małgorzata zaślubiona Bernardowi Książęciu Swidnickiemu.	WŁADYSŁAW umarł w Krakowie roku 1333 i tamże jest pochowany w kościele Katedralnym gdzie odtąd był grób Królów Polskich	*Papieże.* Klemens V. 1314 Jan XXII. 1334 *Cesarze Wschodni.* Andronik II. 1332 Andronik młodszy 1347 *Cesarze Zachodni.* Albert I. 1308 Henryk Luxemburski 1313 Ludwik V. Książe Bawarski 1347 *Cesarze Tureccy.* Ottoman. 1326 Orkan. 1357 *Królowie Francus.* Filip IV. 1314 Ludwik X. 1316 Filip V. 1322 Karol IV. 1328 Filip VI. 1350 *Królowie Hiszpańs.* Ferdynand IV 1312 Alfons XI. 1350 *Królowie Portugal.* Dionizy 1325 Alfons IV. 1357 *Królowie Angielsc.* Edward I. 1308 Edward II. 1326 Edward III. 1377 *Królowie Duńscy.* Eryk VIII 1321 Krzysztof II. 1333 *Królowie Szwedz* Birger 1326 Magnus 1362

mieli. Zamysły względem ustanowienia Kawalerów Orła białego na odzyskanie ziemi świętéj, które jednak do skutku nie przyszły.

1333.

Śmierć Władysława Łokietka. Był ten Król zrazu niespokojnym, pysznym, poddanym ciężkim, lecz w przeciwnościach tego się wszystkiego oduczył, a przy męztwie osobliwszem, łaskawość całe znamienitą oświadczał. Nic mu bardziéj nie dolegało jak to iż ziemię Pomorską trzymali Krzyżacy. Umierając, usilnie synowi swojemu zalecił aby wszelkich sposobów na odebranie kraju tego użył, i nigdy go Krzyżakom z jakiejkolwiek bądź przyczyny i pod jakimkolwiek pozorem nie ustępował. Wzrostu był całe małego ale umysłu bardzo wspaniałego i siły osobliwszéj.

Arcybiskupi Gnieznieńscy.	*MINISTROWIE*	*WOJOWNICY*	*Uczeni i wsławieniu ludzie*
Od roku 1279. do roku 1333.	Od roku 1279 do roku 1333.	Od roku 1279. do roku 1333.	Od roku 1270. do 1333.
Arcybiskupi Gnieznieńscy. Włostyborz 1283 Henryk II. Breme..ai Książe 1283 Jakób II. 1312 Borysław 1314 Jan III. 1341	*Kanclerze.* Filip około roku 1320. Otto około roku 1326. Zbigniew około roku 1332.	Wincenty Szamotulski Generał Wielkopolski. Król Władysław wyzuł z téj godności Wincentego, który służbę u Krzyżaków przyjąwszy przeciw Ojczyznie własnéj wojował około roku 1331. Lecz potém ich porzuciwszy wielce pomógł Królowi do odniesienia znacznego nad niemi zwycięztwa i z nim się pojednał.	Michał Dziejopis na końcu wieku trzynastego. Tomasz Zaręba Teolog 1290. Jan Romka Teolog †. 1301. Peregrinus Zakonu Kaznodziejskiego żył około r. 1322.

KAZIMIERZ WIELKI.

Syn Władysława Łokietka wstępuje na Tron roku 1333. mając lat 23.

1333.

Kazimierz koronowany w Krakowie z małżonką swoją Anną. Jadwiga Matka Królewska sprzeciwiała się z razu koronacyi Synowéj swojéj, mieniąc iż dwie Królowe w Polszcze być nie powinne. Odstępuje potém téj pretensyi swojéj, i do klasztora udaje się. Jaszko z Melsztyna Kasztelan Krakowski młodego Króla rządom dopomaga.

1334 — 1339.

Kazimierz ma się do ugody z Krzyżakami ofiaruje im ustąpić Pomorza, Michałowskiéj i Chełmińskiéj ziemi Panowie Polscy téj ugody przyjąć nie chcą. Benedykt XII. Papież na usilne prośby Jana Grota Biskupa Krakowskiego sędziów na osądzenie sprawy między Kazimierzem Królem i Krzyżakami naznacza, którzy zjechawszy do Warszawy Królowi prawo przysądzają, lecz sądu tego Krzyżacy nie przyjmują.

1339.

Sejm w Krakowie. Król mający lat 29 i synów kilku nieprawego łoża, stanom przekłada, iż obawiając się aby bezpotomnie z świata zchodząc Królestwa kłótni nie nabawił, postanowił naznaczyć po sobie następcę na Tron. Postanowiono zatém obrać takiego Pana któryby dostarczające miał siły na obronę Królestwa i na odzyskanie oderwanych krajów. Odsądzono zaś Książąt Slaskich z przyczyny iż bez potrzeby hołdownikami Królów Czeskich zostali, Książąt téż Mazowieckich opuszczono, częścią iż się także do postronnych przywiązali, częścią iż nie dosyć mocni byli na wsparcie Królestwa i przyczynienie jemu chwały. Żaden się Kazimierzowi zgodniéjszym być nie zdał do wypełnienia żądz narodu jak Siestrzan jego Ludwik syn Karola Króla Węgierskiego, którego téż następcą swoim mianował.

MAŁŻONKA	POTOMSTWO	ŚMIERĆ 1370.	Tegoż czasu żyjący Monarchowie.
1) Anna córka Giedymina W. Książęci Litewskiego, umarła r. 1339 2) Adelaida córka Henryka Landgraffa Hassyi zaślubiona r. 1341. Kazimierz zawarł ją w zamku Żarnowieckim zkąd ją Ojciec nazad do Państw swoich odwiózł roku 1336, w krótce potym umarła 3) Jadwiga córka Henryka Książęcia Głogowskiego zaślubiona roku 1357., umarła r 1390 Królowom w tedy płacono z żup solnych co rok summe 50 czerwonych złot. na wzór ślubnego podarunku. Summa ta z czasem podniesiona jest do 2000. czerwonych złotych *Kochanki albo nałożnice Królewskie.* Rokiciana Czeska. Estera żydówka przez którą żydzi wiele otrzymali wolności które dotąd zachowują.	Elżbieta zaślubiona Bogusławowi Książęciu Pomorskiemu r. 1343. Anna zaślubiona Hrabi Cillyiskiemu a potym Hrabi Dekeńskiemu. Jadwiga. *Synowie nieprawego łoża.* Niemierza Pełka.	KAZIMIERZ W. umarł r. 1370 mając lat 60 pogrzebiony w Krakowie trzeciego dnia po śmierci lecz po koronacyi Króla Ludwika powtórny mu pogrzeb sprawiono na którym przytomnych było 12 Chorążych którzy chorągwie prowincyi Polskich kruszyli.	*Papieże.* Jan XXII. 1334 Benedykt XII. 1342 Klemens VI. 1352 Innocenty VI. 1362 Urban V. 1370 *Cesarze Wschodni.* Andronik młod 1341 (Jan Paleolog 1384 (i Jan Kantakuzen 1357 *Cesarze Zachodni.* Ludwik V. 1347 Karol IV. 1378 *Cesarze Tureccy.* Orkan 1357 Amurat I. 1388 *Królowie Francus.* Filip VI. 1350 Jan 1364 Karol V. 1380 *Królowie Hiszpańs.* Alfons XI. 1350 Piotr okrótny 1369 Henryk II. 1379 *Królowie Portuga.* Alfons IV. 1357 Piotr Sprawie. 1367 Ferdynand I 1382 *Królowie Angielsc.* Edward III 1377 *Królowie Duńscy.* Krzysztof II. 1333 Waldemar III. 1375 *Królowie Szwedzcy* Magnus 1363 Albert 1387 *Książęta Ruscy.* Jerzy Daniłowicz 1330 Demetry Michałowicz 1330 Iwan Daniłow. 1366 Iwan Iwanow. 1366 Demetry Iwanowicz 1381

Traktat z Janem Królem Czeskim mocą którego zrzeka się tytułu Króla Polskiego którego Królowie Czescy od Wacława używali, i wszelkich do Królestwa tego pretensyi z przyczyny macochy swojéj Ryxy pochodzonych. Kazimierz z strony swojéj wszelkiego do Śląska prawa odstępuje, a to pod karą klątwy na tego któryby ten traktat przełamał.

1340.

Bolesław Książe Rusi czerwonéj otruty umiera. Kazimierz do Księstwa tego z wojskiem wpada aby je do korony przyłączył. Wojsko jego złożone było z żołnierzy nadwornych. Panowie albowiem majętniéjsi w zwyczaju mieli pewną kwotę ludzi przy sobie trzymać których w potrzebie do wojska Królewskiego przyłączali. Kazimierz obywatelom tych krain przyrzeka, iż obrządki Greckie na Rusi czerwonej w całości zachowane będą. Od tego czasu też obrządki rozmaitemi przywilejami utwierdzone zostały.

1343 — 1346.

Wojna przeciw Rusi i Litwie. Król bojąc się aby Krzyżacy nie przyłączyli się do tych nieprzyjaciół Polskiéj, dosyć przez się możnych, pokój ów sławny z Krzyżakami uczynił, mocą którego ustąpił im pomorza i ziem Chełmińskiéj i Michałowskiéj, sam zaś ziemię Kujawską i Dobrzyńską odebrał. Pokój ten od Panów Polskich był podpisany także od miast Krakowa, Poznania, Sandomierza, Sądcza, Kalisza, Włocławka i Brześcia. Arcybiskup zaś Gnieznieński i Biskupi Polscy ani podpisać ani zezwolić na ten pokój nie chcieli.

Henryk Książe Zegańskie na Ślązku umarł. Próżno aż do śmierci starał się o odzyskanie ziemi Wschowskiéj w W. Polszcze.

Arcybiskupi	*MINISTROWIE*	*WOJOWNICY*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*
Gnieznieńscy.	*Marszałkowie Wielcy.*	Prandota Gałka z Niedzwiedzia, walczył szczęśliwie z Czechami 1345	Jan Kronikarz 1350
Jan III. 1341	Dobiesław Fredro 1366		Nanker z Okszy w prawie biegły 1340
Jarosław Skotnicki 1376	Jan Schoft 1378		Stanisław z Krakowa teolog żył około 1350
Lwowcy w Haliczu.	*Marszałkowie Nadworni.*		
Krystyn z Ostrowa 1364	Pełka 1364		
Antoni 1375	*Kanclerze W.*		
	Jan z Strzelce Suchywilk około r. 1372		
	Podkanclerze.		
	Jan z Czarnkowa 1368		
	Szymon 1380		
	Podskarbiewie Wielcy		
	Dymitr Bożydar 1399		

1347.

Sławny ziazd w Wiślicy wszystkich Prałatów, Wojewodów, Kasztelanów, Urzędników i Dignitarzów Polskich. Kazimierz tam wszystkie w czynieniu sprawiedliwości wprowadzone nierządy zniósł, i nowe prawa ogłosił. Postanowił aby sędziowie Generalni po prowincyjach rozsądzali sprawy tyczące się dóbr ziemskich, od którychby szła do niego appellacya. On zaś z kilką Panami ostatecznie one rozsądzał albo w nieprzytomności jego Sędzia Generlny któremuby przydał 4 lub 6 Panów. Ta ustawa zdaje się być początkiem sądów zadwornych Relacyjnych i Assessorskich. Podkomorzowie prawo mieli sądzenia spraw wszystkich granicznych, i ustanowienia komornika granicznego.

Na tymże zgromadzeniu Kazimierz ogłosił sławne one prawo mocą którego zabójca szlachcica karany być ma płaceniem 30 grzywien. Rzecz jest podziwienia godna iż tak wielu ludzi na to prawo powstało. Daremne są także wymówki acz pracowicie od sławnego autora zebrane, w przemowie piérwszego tomu konstytucyi zawarte. Polski albowiem naród wiele praw od Niemców wziął Dawny zaś u tych był zwyczaj wszelakiego rodzaju występkom pieniężną karę naznaczać, same tylko zbrodnie przeciw Stanowi i Ojczyznie popełnione śmiercią karać. Zwyczaj ten w Francyi nawet był przyjęty 700 lat piérwiéj prawem Salickim potwierdzony (Tit. 43, 44, 45.) i statecznie zachowany do roku 1356, którego wszelka ugoda w kryminalnych sprawach była zakazana.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA KAZIMIERZA W.

1349.

Król powiaty Łucki, Brześciański i Chełmski opanował, i do korony przyłączył. Po téj wyprawie solennie do Krakowa wiechał.

1353.

Podług powieści pisarzów Czechów Karol IV. Cesarz roku tego ustąpił Kazimierzowi prawa wszelkiego które jako Król Czeski do Mazowsza sobie przywłaszczał, a w zamianę wziął Byczyne i Kreitzenburg. Zemowit Książe Mazowieckie przynaglony jest do hołdowania Polszcze.

1356.

Kazimierz znosi wszystkie Appelacyie które od sądów miéjskich prawem Magdeburskim sądzących się do Magdeburga czyniono. A sąd takowy miéjski najwyższy w Krakowie ustanawia złożony z siedmiu Ławników od Generalnego prokuratora wybranych pod prezydencyją wójta od Króla naznaczonego. Przykazał oraz aby na tym sądzie przestać nie chcący do Królewskiego sądu odwoływali się, gdzieby przez naznaczonych komissarzów ostatecznie byli rozsądzeni. Sąd ten najwyszy zniesiony jest teraz a appellacyie do sądów Królewskich assessorskich idą. Prokurator Generalny którego w tym czasie piérwsza jest u Historyków wzmianka ten jest, którego teraz Wielkorządcą Krakowskim nazywają.

1362.

Założenie Arcybiskupstwa Lwowskiego którego Stolica w roku 1375 do Halicza Miasta stołecznego Pokucia przeniesiona była. Od którego miejsca Haliccy Arcybiskupi tytuł mieli do roku 1411, którego znowu do Lwowa przenieśli się i tam do tych czasów zostali.

1363.

Wesele w Krakowie z okazyi zaślubienia Elzbiety wnuczki Kazimierza, córki Bogusława Książęcia Pomorskiego z Cesarzem Karolem IV. wesele to wielce kosztowne i wspaniałe było. Królowie Węgierski, Duński Cypryjski i inni Książęta przytomni byli. Wiernek sprawca i szafarz Królewski gości tych wszystkich do siebie zaprosiwszy wspaniale częstował, i udarował. Sam podarunek Królowi Kazimierzowi uczyniony na 100000 złotych wynosił. Wiernek ten szlachcicem był herbu Łagoda a oraz mieszczaninem i burmistrzem Krakowskim.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA KAZIMIERZA W.

1370.

Śmierć Kazimerza jednego z najsławniejszych Królów którzy w Polszcze panowali. Przy wstępie swoim na tron zastał ją wielce zakłóconą tak przez wtargnienia cudzoziemców jako też przez uciemiężenie ludu od tych którzy sądy sprawowali. Pokój z postronnemi utwierdził przez zawarcie traktatu z Krzyżakami, przez co wolnym od najmożniejszych nieprzyjaciół zostawszy, łatwiéj się słabszym mógł sprzeciwić. Z drugiéj strony przez mądre ustawy jego stało się iż naród praw postronnych dla własnych sądów nie zaciągał. Tylko co Państwo uspokoiwszy starania wszelkiego przyłożył aby je do stanu kwitnącego przywiódł. Wiele miast nowych, a w miastach starych wiele przednich fabryk jemu początki swoje przypisuje. Zamyślając Polskę do należytego przywieść porządku, nauk nie zapomniał. On piérwszy o założeniu Akademii w Krakowie miał staranie jakoż i listy na to otrzymał od Urbana V. Papieża mocą których Biskupi Krakowscy téjże Akademi wieczystemi są Kanclerzami. Lud i Kmiecie, część tak znakomita każdego narodu, za panowania jego od Panów uciemiężeni być nie mogli, sam Król skargi ich przyjmował i rozsądzał. Nazywano go przez żart Królem chłopów ale sprawiedliwie potomność go Wielkim nazwała na to on nie przez dzieła ludzi do podziwienia i płaczu pobudzające zasłużył; ale raczéj przez to iż poddanych swoich Ojcem a narodu, iż tak rzekę, stwórcą był.

LUDWIK

Król Węgierski, syn Karolusa albo Karoberta Króla Węgierskiego i Elżbiety siostry Kazimierza W. w roku 1326. Wstąpił na Państwo roku 1370.

1370.

Ludwik przy początkach panowania swego usilnie się o to wszystko starał coby uczynić mogło ulgę narodowi w żalu z utraty Kazimierza pochodzącym, i w smutku którym obywatele przerażeni byli widząc berło do cudzoziemców przeniesione. Zaczym przyżekł starać się o odzyskanie oderwanych krain, mianowicie Pomorskiéj ziemi, i zniósł podatki od Kazimierza ustanowione. W tym przyrzeczeniu upatrują niektórzy początki paktów konwentów. Z tym wszystkim prosta w nim tylko najdowała się obietnica która nie tak powagę Króla określała, jako raczéj do oddalenia diffidencyi i bojaźni poddanych służyła. Henryk Walezy piérwszy był Król któremu obszerniéjsze pakta podane były i który zaprzysiądz je uroczyście musiał.

Król koronowany w Krakowie. Arcybiskup Gnieznieński domagał się tego i rozmaitych dowodów przytoczeniem dokazać chciał aby ten akt w Gnieznie nastąpił. Ludwik powraca do Węgier dokąd też Królewskie ozdoby zawiózł. Matce zaś w niebytności swojéj rządy poleca.

1371.

Król zrzeka się wszelkiego prawa do Slązka, dogadzając w tym zadaniu Karola IV. Cesarza i Króla Czeskiego któremu je jako też i następcom jego Królom Czeskim przyznaje.

1372.

Władysław z Książąt Mazowieckich idący w zakonnym stanie zostający niepokój wszczyna, roszcząc do korony pretensyje, Ludwik go summą pieniędzy i opactwem w Węgrzech danym uspokaja.

MAŁŻONKA	*POTOMSTWO*	*ŚMIERĆ* 1382.	*Jednegoż czasu żyjący Monarchowie*
1) Małgorzata córka Cesarza Karola IV umarła r. 1389 2) Elżbieta córka Stefana Gubernatora Bosnyi obieszona od buntujących się Węgrów 1387.	Maria małżonka Zygmunta Króla Czeskiego który potém w roku 1387 obrany był na Królestwo Węgierskie. Na ostatek na Cesarstwo wyniesiony. Jadwiga urodziła się roku 1371. Tron Polski potém osiadła.	LUDWIK Król umarł w Tarnowie roku 1382., pochowany w Białogrodzie albo Weissenburgu.	*Papieże.* Grzegorz XI. 1378 Urban VI. 1389 *Cesarze Wschodni.* Jan Paleolog 1384 Emmanuel II. 1418 *Cesarze Zachodni.* Karol IV. 1378 Wacław. 1400 *Cesarze Tureccy.* Amurat I. 1388 *Królowie Francus.* Karol V. 1380 Karol VI. 1422 *Królowie Hiszpań.* Henryk II. 1379 Jan I. 1390 *Królowie Portugal.* Ferdynand I. 1383 Jan. 1433 *Królowie Angielscy.* Edward III. 1377 Richard II. 1399 *Królowie Duńscy.* Waldemar III. 1375 Olaus V. 1387 *Królowie Szwedz.* Albert. 1387 *Książęta Moskiews.* Dymitr Jwanowicz 1381 Wasil Dimitrowicz 1399

1374.

Polacy płacić nie chcą poradlnego. Ludwik umniéjsza ten podatek do 2 groszy od włoki, nadgradzając zato iż Polscy panowie córkom jego przyznali prawo nastąpienia na Tron w niedostatku następców męskiéj płci.

Prawo ustanowione aby urzędy Polskie saméj tylko Polskiéj szlachcie oddawane były.

1375.

Założenie Biskupstwa Kamienieckiego, Łuckiego i Przemyskiego.

1378.

Królowa matka Ludwika rządy składa. Syn powierzyć je zamyśla Władysławowi Książęciu Oppolskiemu lecz się naród temu sprzeciwia.

1381.

Król rządy Państwa zleca Biskupowi Krakowskiemu, Kasztelanowi Krakowskiemu i Wojewodzie Kaliskiemu, z których sam tylko Biskup Krakowski miał moc nadania wszelkich urzędów wakujących prócz Kasztellanii i Województwa Krakowskiego. Było przez czas długi mniemanie iż tę ustawę poprzedził rokosz Gliniański, lecz odrzucone jest teraz od wszystkich po wydanéj od J. W. Józefa Andrzeja Załuskiego Biskupa Kijowskiego mądréj księdze pod tytułem *Specimen Historie Polonae Criticae* w któréj tę bajkę gruntownemi zbija dowodami.

Arcybiskupi	*MINISTROWIE*	*WOJOWNICY*	*Uczeni i sławą zaszczyceni.*
Gnieznieńscy.	*Marszałkowie Wielcy.*	—	—
Jarosław Skotnicki 1376	Jan Schoft 1370		
Jan IV. Suchywilk 1382	Mikołaj z Brzezia 1389		
Bodzęda 1389	*Marszałkowie Nadworni.*		
Haliccy.	Jan z Moskorzowa 1395		
Maciej 1377	*Kanclerze.*		
Bernard 1391	Mikołaj Zaklika z Miedzygórza 1378		
	Jan z Radlice doktor Medycyny, kanonik Krakowski 1381		
	Zaklika z Miedzygórza 1389		
	Podkanclerze.		
	Szymon 1380		
	Mikołaj z Moskorzewa 1387		
	Podskarbiowie.		
	Dymitr Bozydar 1399		

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA LUDWIKA.

1382.

Śmierć Ludwika, który następcą po sobie był naznaczył Zygmunta wtedy Margrabię Brandeburskiego potém Króla Czeskiego, Węgierskiego i Cesarza, syna Karola IV. Cesarza. Konfederacyja stanów kaptur nazwana, dla utrzymania powszechnéj spokojności; zkąd początek wzięły sądy kapturowe, które jedne podczas bezkrólewia tylko, miéjsce mają. Zygmunt na żądanie Polaków nakłonić się nie chce, którzy téż jego za Króla nie uznają, i koronę obiecują córce jednéj Ludwika byleby tylko statecznie w Polszcze mieszkała. Królowa wdowa przyrzeka imieniem Jadwigi iż ten obowiązek zachowa. Zamyślają wydać ją za Ziemowita, który obrany i mianowany nawet jest Królem od Arcybiskupa Gnieznieńskiego co jednak dla sprzeciwienia się niektórych bez skutku zostało.

1384.

Jadwiga z powszechną narodu radością koronowana. Ta Królowa podług powieści Historyków najpiękniéjsza była z wszystkich Monarchiń tegoż czasu żyjących i najwyborniéjszemi umysłu przymiotami ozdobiona.

1385.

Poselstwo uroczyste od Jagiełły Książęcia Litewskiego o przyjaźń Jadwigi konkurującego pod obowiązkiem przyłączenia wszystkich Państw swoich do Polskiéj, przyjęcia wiary Chrześciańskiéj i odzyskania krain od Polskiéj oderwanych. Panowie Polscy na to zezwalają bez dołożenia się Królowéj która Wilhelmowi Książęciu Rakuskiemu wielce sprzyjała i jemu jeszcze od Ojca zaślubiona była. Wilhelm do Krakowa dla przywiedzenia do skutku zaślubienia przychodzi. Lecz go do ustąpienia z zamku przymuszają i bramy zamykają. Królowa otworzyć one lecz daremnie usiłuje. Wilhelm tajemnie do kraju swego powraca. Jadwiga przestraszona powieściami rozmaitych osób straszydło jéj w osobie Jagiełły, przykładających w którym postaci nawet ludzkiéj nie było, wysyła poufałych sobie ludzie na oglądanie jego. Ci powróciwszy trwogę z umysłu Królowéj rugują i że Jagiełło nic prócz bałwochwalstwa w sobie strasznego nie ma, opowiadają.

UWAGI O PANOWANIU PIASTÓW.

Za Panowania piastów władza Książąt i Królów Polskich najwyższa i nieokréślona była. Piérwsi Książęta całe jedynowładcami despotycznemi być się zdawali. Kiedy Bolesław III. przez nieszczęśliwy Polskiéj na synów podział dał pochóp do wojen które się rychło po roku 1138. w Polszcze zaczęły, potomkowie jego wzajemnie sobie zazdroszcząc i Księstwo Krakowskie z prerogatywami do niego przyłączonemi wydzierając, Panów Małopolskich usilnie do siebie pociągali zwłaszcza iż onych wielce potrzebowali do wsparcia i wzmocnienia strony swojéj. Stało się zatém iż ci Panowie niezmierną sobie władzę przywłaszczyli, tak dalece iż Biskupi i Wojewodowie Krakowscy podług upodobania berłem władali.

Mikołaj Wojewoda Krakowski pod pewnemi obowiązkami od siebie podanemi Państwo Leszkowi ofiarował, który wszelkie z urodzenia prawo do Małéj Polskiéj mając, otrzymać jéj jednak nie mógł, dla tego iż nienawiści rzeczonego Wojewody zadosić uczynić nie chciał.

Przywrócenie pod moc jednego wielu Polskich prowincyi które za Bolesława V. nastąpiło, ujęło wiele powagi Prałatom i Panom Polskim. Radzono się ich w prawdzie, ale na upodobaniu to Króla było iść za ich radą lub onę odrzucić. Kazimierz Ludwika po sobie na Państwo mianował przeciw zdaniu senatorów, a pokój z Krzyżakami zawarł bez względu na przeciwne tym traktatom Biskupów rozumienie.

Nie sami tylko senatorowie na radach zasiadali. Na ziezdzie walnym w Wiślicy najdowali się Wojewodowie, Kasztelanowie, Urzędnicy i Dignitarze Wielkiéj i Małéj Polskiéj. Nie Szlachta nawet w roku 1356. zasiadali na radzie i zdanie dawali. Oczym Długosz.

Wojewodowie podczas wojny wojsko prowadzili, a gdy się na drobne Księstwa Polska rozdzieliła; każdy z Książąt miał Wojewodę swego, który w wojsku i u dworu piérwsze miejsce posiadał. Po roku 1170. Wojewodowie stali się rządcami pewnych Prowincyi, w późniéjszych czasach Województwami nazwanych. Dawniejszych zaś wieków Polska na Kasztellanie podzielona była, Kasztelan zaś każdy powiatu swego i rządcą i sędzią wyższym był.

Władza Królewska za Ludwika upadać poczeła. Ten Król wiedząc iż piastów potomkowie do korony pretensyje mieć mogą przyjaźń sobie narodu wszelkim sposobem skarbić usiłował. Z téj przyczyny uwolnił Polaków od wszelkich podatków jeden tylko wyjąwszy który na potrzeby jego nie wystarczał. Ten postępek, niezmierny uszczerbek władzy Królów przyniósł i źrzódłem się stał powagi niższych stanów. Te z historyi wzięte dowody dostateczne są na zwątlenie mniemania jednego z autorów tych czasów kwitnących, iż Polscy Panowie już w roku 1140. do rządów wchodzili. Owszem pokazuje się iż Panowie tego roku w Krakowie zgromadzeni wolą tylko Bolesława III. wykonali względem podziału Polskich krain. Roztropność zabiegająca zamieszaniu wnętrznemu wyciągała, aby ten podział czyniony był od ludzi zysku nie szukających i woli Pana zmarłego dobrze świadomych. Gdyby zaś w Panów tych mocy było sprzeciwić się temu ustanowieniu, wieleby się dziwować trzeba iż tego nie uczynili, zwłaszcza domyślając się skutków nieszczęśliwych z tego rozszarpania Polskiéj wynikających. Więc jeśli Bolesław wolnie Państwem mógł rozrządzić, jeśli podział onego po śmierci swojéj mógł ustanowić, jeśli się naród obowiązanym być sądzi dopełnienia jego woli, i onę po śmierci nawet, bez sprzeciwienia się żadnego przyjmuje, możnaż wątpić iż on samorządcą i w rządach swoich był nie określonym? Prawda

iż Panowie korzystając z zamieszek po śmierci Bolesława wszczętych w moc się wielką wbili z uszczerbkiem władzy Książąt, lecz ten ich postępek niegodziwy był, nieprawym przywłaszczeniem powagi do siebie nie należącéj, ponieważ ich prawa do rządzenia nie wzywały jak teraz wzywają.

WŁADSŁAW JAGIEŁŁO.

W. Książe Litewski, wstąpił na Państwo 1386.

1386.

Jagiełło do Krakowa przyjeżdza z powszechną narodu radością i Królowéj smutkiem, która w sercu dawne do Książęcia Wilhelma przywiązanie zachowywała. Nakłania się jednak na prożby poddanych a dla ich pożytku i spokojności wyrzeka się swojéj skłonności. Jagiełło jednego dnia ochrzczony, Królowéj zaślubiony, i Królem uznany. Jakoż sam tego domagał się aby jednego dnia chrzest ślub i wstęp na Tron nastąpił gdyż się jakiego od Polaków oszukania obawiał.

1387.

Król na chrzcie imię Władysława wziąwszy, obietnicę swoję do skutku przywodząc do Litwy jedzie, religią Chrześciańską tam wprowadza, Biskupstwo Wileńskie zakłada, i brata swego Kazimierza Skirgiełła na godność W. Książęcia Litewskiego wynosi.

1389.

To Skirgiełła wyniesienia innych Króla krewnych obraża, którzy tejże godności pragnęli. Zaczym dla otrzymania onéj wojnę podnoszą. Alexander Witołd syn Kiejstuta a brat stryjeczny Królewski innych zwycięża i godność Książęcia Litewskiego otrzymuje od Króla, który najwyższą nad tym krajem władzą przy sobie zachował.

1390.

Królowa Ruś czerwoną od jéj Ojca do Węgier przyłączoną odbiera i Polszcze przywraca.

MAŁŻONKA	POTOMSTWO	ŚMIERĆ 1434.	Jednegoż czasu żyjący Monarchowie
1) Jadwiga Królowa Polska prawem dziedzictwa. Urodziła się roku 1371. zaślubiona roku 1386. Częste między nią i Królem były poswarki, zwłasza iż podejrzenie miał Król jakoby Wilhelma kochanka swego nie cale z serca rugowała. Gniewosz Damalewicz który tych niezgód najpierwszy był przyczyną i Królową o życie nie rządne oskarżył, pozwany był do Wiślicy aby sądownie zadanego Królowej występku dowodził. Królowa na obronę swoję 12. Rycerzów miała którzy jéj niewinność walką przeciw potwarzom pokazać ofiarowali. Zkąd się pokazuje iż walki od sądu przepisane w używaniu nawet w Polszcze bywały. Oszczerca potępiony był i przykazano mu	1)Elzbieta Bonifacya urodziła się roku 1399. umarła we trzy dni po narodzeniu. 2) Jadwiga urodziła się roku 1408, zaślubiona roku 1421. Fryderykowi Margrabiemu Brandeburskiemu. Uznana dziedziczką Królestwa gdyby Król bez potomków płci męzkiéj umarł. R. 1431 umarła jak powiadają od macochy otruta. 3) Władysław urodził się roku 1424. po Ojcu panował. 4) Kazimiérz urodził się roku 1426. umarł roku 1427. Kazimiérz urodził się roku 1427. panował po bracie. Córka wydana za Eryka Książęcia Pomorskiego.	WŁADYSŁW JAGIEŁŁO umarł roku 1434 w Gródku na Podlasiu. Pochowany jest w Krakowie. W Bazylei gdzie wtedy Sobor odprawowano uroczyste za tego Króla czynione były Eksekwie.	*Papieże.* Urban VI. 1389 Bonifacy IX. 1404 Innocenty VII. 1406 Grzegorz XII. 1409 Alexander V. 1410 Jan XXIII. 1415 Marcin V. 1431 Eugeni IV. 1447 *Cesarze Wschodni.* Emmanuel II. 1418 Jan Paleolog 1444 *Cesarze Zachodni.* Wacław 1400 Robert 1410 Zygmunt 1437 *Cesarze Tureccy.* Amurat I. 1388 Bajazet I. 1404 Soliman 1409 Mojżesz 1413 Mahomet I. 1421 Amurat II. 1451 *Królowie Francus.* Karol VI. 1422 Karol VII. 1461 *Królowie Hiszpań.* Jan I. 1390 Henryk III. 1406 Jan II. 1454 *Królowie Portuga.* Jan I. 1433 Edward 1438

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA WŁADYSŁAWA JAGIEŁŁY.

1395.

Władysław Książe Opolskie hołdu Polskiéj Koronie oddawać wzbrania się od ziem jemu przez Ludwika Króla darowanych. Polacy ziemie te jemu odbierają. Książe Opolskie na pomoc Krzyżaków wzywa i ziemię im Dobrzyńską w pewnéj summie zastawić obiecuje.

1399.

Król przez śmierć Królowéj wielce zmieszany już Polskę porzucić zamyślał i do Litwy powrócić, już nawet z tym się był oświadczył iż w Królestwie nie zostanie po śmierci tegoż Królestwa Dziedziczki, kiedy jeden z tych którzy do rady jego wchodzili poradził mu aby pojął wnuczkę Kazimerza w któréj prawo do korony jeszcze gruntowniéjsze było niż Jadwigi. Władysław chwyta się téj rady i nie odwłocznie Posłów o tę Księżnickę starając się posyła.

1401.

Zaślubienie Króla z Anną, która iż nie piękna była wielce téj radości nie ujęła którą Król miał z utwierdzenia swego na tronie.

Unia Polskiéj z Litwą potwierdzona jest na sejmie Wileńskim. Wołochy na Podole wpadają i porażeni są, hospodar ich w niewolą wzięty pod tym obowiązkiem na wolność puszczony jest, aby odtąd on i następcy jego hołdowali Królom Polskim jak dotąd hołdowali Węgierskim.

Traktaty z Krzyżakami mocą których Król i brat jego Książę W. Litewski obowiązuje się ustąpić im Zmudzi i wypłacić 40000 złotych w któréj summie Książę Opolskie zostawił im ziemię Dobrzyńską.

Seym Korczyński z senatorów i schlachty złożony dla obmyślenia sposobów zebrania pomienionéj sumy. Postanowiono zatym od każdéj włoki 12 groszy płacić, zamykając w tym te dwa grosze które podług dawnych zwyczajów Królowi płacono. Obwarowano przy tym iż ten podatek w niczym szlachcie w wolnościach uszczerbku przynosić nie miał, i że na potym żaden podatek jakby z powinności płacony nie będzie. Ten sejm piérwszym zdaje

MAŁŻONKA	MAŁŻONKA	ŚMIERĆ 1434.	Jednegoż czasu żyjący Panowie.
odwołać zadane potwarzy odszczekując się pod ławą na wzór psa (*sub scamno judicia liter latrare ut canis.*) Umarła Jadwiga w połogu roku 1399. po śmierci w wielkiej świątobliwości sławie zostawała. 2) Anna córka Hrabi Cylyiskiego, wnuczka Kazimierza W. po matce, zaślubiona roku 1400. umarła r. 1416. 3) Elzbieta córka Ottona Pileckiego Wojewody Sandomirskiego wdowa po Hrabi Granowskim zaślubiona r. 1417. umarła r. 1420. 4) Zofia córka Jędrzeja Iwanowicza Książęcia Kijowskiego zaślubiona r. 1422 koronowana r. 1424. w przytomności Cesarza Zygmunta, Eryka Króla Duńskiego i wielu innych Książąt	udzielnych. Dla płodności osobliwszéj wpadła w podejrzenie cudzołostwa od którego przysięgą oczyścić się musiała r. 1427. umarła r. 1461.	——	*Królowie Angielsc.* Richard II. 1399 Henryk IV. 1413 Henryk V. 1422 Henryk VI. 1461 *Królowie Duńscy.* Olaus 1387 Małgorzata 1412 Eryk IX. 1438 *Królowie Szwedz.* Małgorzata 1412 Eryk IX. 1438 *Książęta Moskiew.* Wasil Dymitrowicz 1399 Grzegorz Dymitrowicz 1406 Wasil Wasilewicz 1413 Iwan Wasilewicz 1505

się być początkiem nie tylko sejmików partykularnych, ale też prawa mocą którego stan szlachecki do rad publicznych wchodzić począł. Prawo to jednak na początku rozciągało się do samego tylko ustanowienia podatków, których naznaczenie już w Królewskiéj mocy nie było po uczynionym od Króla Ludwika oświadczeniu.

Ziazd w Wrocławiu. Cesarz Wacław jako Król Czeski Władysława do przymierza wiecznego wzajemnéj obrony i wspólnego na nieprzyjaciół uderzenia pociągał, ofiarując mu przywrócić Śląską ziemię i inne kraje. Polacy obawiając się wojen mniéj potrzebnych a sobie niezmiernie szkodliwych, przymierza tego nie przyjęli.

Zjazd powtórny w Gniewkowie. Kawalerowie Teutońscy albo Krzyżacy gruntując się na pewnym przywileju Kazimierza II. którym zrzekał się tytułu i herbu Księztwa Pomorskiego, od Władysława domagają się aby tegoż tytułu nie używał, lecz Król nie sądzi aby ta pretensyja była sprawiedliwa.

1410.

Książę W. Litewskie podlegając nieustannym najazdom Krzyżaków, Króla do wojny przeciw tymże Krzyżakom nakłania. Wielkie do téj wojny przygotowania. Zaciągniono na nią cudzoziemców którym żołd płacono, od tego czasu zawsze byli żołnierze podczas wojny żołd biorący. Panowie Polscy nadworne żołnierstwo, swoim kosztem zgromadzone i podejmowane do wojska Królewskiego przyłączają.

Całe wojsko Polskie na 50. pułków chorągwie własne mających podzielone było, do którego dwóch oboźnych naznaczono. Zyndranowi z Maszkowic komenda oddana. Król Pruską ziemię wojuje. Sławna pod Tannenborgiem bitwa na któréj kawalerowie Krzyżacy na głowę porażeni, Mistrz najwyższy Ulryk *de Jungingen* zabity.

Arcybiskupi	*MINISTROWIE*	*WOJOWNICY*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*
Gnieznieńscy. Bodzenta 1389 Jan Kropidło Książe Opolskie 1394 Dobrogost Nowodworski 1402 Mikołaj Kurowski 1411 Mikołaj II. 1422 Wojciech II. 1436 *Haliccy.* Bernand 1391 Piotr 1406 Jakub 1411 Mikołaj 1411 *Stolica Arcybiskupia przeniesiona do Lwowa w roku 1416.* *Jan Rzeszowski* 1436	*Marszałkowie Wielcy.* Rafał Tarnowski 1391 Dymitr z Gorajа 1399 Zbigniew z Brzezia 1425 Jan Głowacz z Oleśnicy 1440 *Kanclerze W.* Zaklika z Miedzygórza 1389 Mikołaj z Kurowa 1400 Wojciech Biskup Krakowski 1423 Jan Szafraniec 1423 *Podkanclerze.* Mikołaj Trąba 1405 PiotrDunin 1415 Jan Szafraniec 1423 Stanisław 1427 Władysław z Oporowa 1439 *Podskarbiowie.* Dymitr Bożydar 1399 Hińcza z Przemankowa 1399 Tomasz zCzarnki 1428 Jędrzej z Lubienia 1436 *Marszałkowie Nad.* Jan z Moskorzowa 1397 Wawrzyniec z Kalinowy1425 Mikołaj z Zakrzowa 1444	Krystyn z Ostrowa Kasztelan Sendomirski część wojska prowadził na wyprawę przeciw Książęciu Opolskiemu1396 Zyndran z Maszkowicz Miecznik Krakowski wojsko Polskie prowadził na wojnę przeciw Krzyżakom 1410. Mikołaj z Michałowa Kasztelan Krakowski Hetmanem uczyniony w r. 1433. kiedy Król dla wieku podeszłego sam nie mógł iść na wojnę. Spytko z Melsztyna w wielkiéj u dworu był powadze i jemu najbardziéj Król wstęp swój na Tron przypisywał.	Mikołaj z Błoniа żył około r. 1415. Teolog. Wiele ksiąg jego mamy z których jedne wydane są pod imieniem Mikołaja Polaka, inne pod imieniem Mikołaja a Płowe. Mateusz z Krakowa Biskup Wormaczeński w Niemczech, Kardynał tytułu S. Cyrjaka †. 1410. Wojciech z Brudzewa Teolog nadworny Książęcia Witołda. Jędrzej Laschарius Teolog i Polityk żył około roku 1414.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA WŁADYSŁAWA JAGIEŁŁY.

1411.

Henryk z *Plauen* następca Ulryka, Krzyżaków sprawę upadłą podźwignął. Król na prożbę Książęcia W. Litewskiego Zmudzkiéj ziemi usilnie pragnącego pokój Polszcze zelżywy, Litwie mało pożyteczny czyni w Toruniu. Władysław tym traktatem przyobiecał wszystko Krzyżakom wrócić co w Prusach zawojował. Także Zmudź po śmierci swojéj i Książęcia W. Litewskiego Witołda Krzyżakom oddać, którzy się obowiązali do wypłacenia jemu summy sto tysięcy kop groszy szerokich Pragskich.

1412.

Przymierze między Królem i Cesarzem w słowach bardzo chytrych ułożone, tak iż się Władysław dał oszukać. Zygmunt klejnoty koronne od Ludwika do Węgier zawieziono Królowi oddaje, i jemu ziemię Spiską w pewnéj summie zastawuje, pod tym obowiązkiem aby po upłynieniu terminu do dwoistéj summy wypłacenia był zniewolonym, przez co w następujące czasy tak wielka wyrosła summa iż Królowie Węgierscy lepiéj sobie poradzić nie mogli jak pomienioną ziemię przy Polszcze zostawując. Jakoż w późniéjszych traktatach obwarowana jest téj ziemi przy Polszcze dzierżawa.

1413.

Sejm w Horodle na którym ściśléj jeszcze Litwa z Polską złączona została. Tamże uchwalono aby Litwa tychże prerogatyw i wolności których obywatele koronni używała, Książąt od Królów Polskich naznaczonych miała, i z Polakami razem na obranie Króla jednoczyła się gdyby Król bez potomstwa płci męzkiéj umarł, nakoniec aby rady obojga narodów za zezwoleniem Królewskiém w Lublinie lub Parczowie odprawowały się.

Zmudź do wiary Chrześciańskiéj nawrócona. W tém nawróceniu ta osobliwość była iż dla niedostatku Kapłanów w języku Zmudzkim biegłych, sam Król Ewangelią opowiadał.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA WŁADYSŁAWA JAGIEŁŁY.

1414.

Początak wojny z Krzyżakami, która po kilka razy przerwana była.

1416.

Zygmunt Cesarz z Konstancyi do Paryża jedzie mając z sobą Mikołaja trąbę Arcybiskupa Gnieznieńskiego który na Soborze Konstancyeńskim z wielką się i przyzwoitą godności swojéj wspaniałością pokazał, którą samych nawet Kardynałów przewyższył. Przymierze do czasu z Krzyżakami za pośrednictwem Karola VI. Króla Francuzkiego.

1417.

Król przeciw zdaniu senatorów pojmuje za żonę Elżbietę Pilecką która już trzech mężów piérwéj miała a ostatniego Granowskiego Kasztelana Nakielskiego. Ta Królowa w nieprzytomności Arcybiskupa Gnieznieńskiego od Arcybiskupa Lwowskiego korowana, o co się Mikołaj Trąba uraża a utrzymując iż się ta ceremonija bez niego odprawować nie powinna była, na Soborze Konstancyeńskim otrzymuje dla siebie i następców swoich tytuł Prymasa korony Polskiéj i W. Księstwa Litewskiego aby snadź żaden przywilejom jego uwłaczać nie ważył się.

1418.

W. Książę Litewski usiłuje pogodzić rosterki zachodzące o tron Tatarski. Geray-Ferden Hannem zostaje.

1420.

Królowa stara się acz daremnie, aby syn jéj z Granowskiego tytuł Hrabi otrzymał. Kanclerz sądząc iż listy od Króla na to dane z uszczerbkiem są równości szlacheckiéj, pieczęci przyłożyć nie chce.

1421.

Czechowie zbuntowawszy się przeciw Zygmuntowi berło Władysławowi ofiarują, lecz ten ważąc sobie Cesarską przyjaźń, a przytym mało w Obywatelach Czeskich w rozruchach i zamieszaniu zostających ufności mając, oznajmić im kazał iż za rzecz przyzwoitą sobie nie poczyta

panować nad temi poddanemi którzy się wiarą od niego różnią. Ta odpowiedź Husytom których pełne było Królestwo Czeskie dana była.

1422.

Fryderyk Margrabia Brandeburski zaślubiony Jadwidze córce Królewskiéj, do Krakowa mając lat 8 przybywa aby tam wychowany, do obyczajów narodu przyuczał się mając na Królestwo nastąpić gdyby Jagiełło syna nie zostawił. Witołd Królestwa chciwy Zydimina albo Zygmunta Korybuta synowca Królewskiego za pozwoleniem Króla do Czech wysyła aby tam berło osiągnął, lecz te zamysły wniwecz obrócone były przez uczyniony z Władysławem traktat mocą którego Korybut nazad był odwołany. Wojna z Krzyżakami nie długo trwająca. Po jéj uspokojeniu traktatem Chełmińskim, Chorążowie chorągwie Królowi oddali a wojsko rozpuszczone było. Zkąd się pokazuje iż wojska wtedy nie bywały statecznie utrzymywane.

1425.

Senatorowie obiecują syna Królewskiego roku 1424. urodzonego do następstwa na Państwo przypuścić, byleby tylko Król prawa i przywileje narodowe potwierdził, Król rozumiejący iż berło z familii jego nie wynijdzie, mało sobie tę obietnicę waży, i włożonego na się obowiązku wykonanie odwłacza. 1429.

Zjazd w Łacku. Czesarz Zygmunt widząc iż Króla z W. Książęciem Litewskim przyjaźń jemu szkodliwa jest usiłuje ich poważnić. Tym końcem o wspaniałości umysłu Witołda wiedząc uznać go za Króla Litewskiego obiecuje, Witołd chciwie się tego chwyta jako żądz swoich kresu sam Władysław z przyjaźni ku Witołdowi do tego nakłania się. Lecz Polscy Panowie mocno się temu sprzeciwiają, mianowicie Zbigniew Oleśnicki wiekopomnéj sławy Kardynał i Biskup Krakowski, który innym Panom Polskim w przytłumieniu ambitu Witołda przodkował.

Witołd mając po sobie Cesarza znowu o koronę stara się w tym się i Polskiemu narodowi sprzeciwiając, i Papieżowi który mocno mu tego honoru szukania odradzał.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA WŁADYSŁAWA JAGIEŁŁY.

1430.

Śmierć Witołda W. Książęcia Litewskiego Pana mądrego, dobroczynnego, walecznego, ani zbytków ani lenistwa nie znającego a powagi swojéj pilnego stroża tłumi rozruchy które się z okazyi jego wszcząć miały. Mówić można iż Litwą despotycznie nie określoną cale powagą rządził.

Sejm w Jedlnie. Naród Polski obiecuje Królowi wezwać na tron jednego z synów jego, Król z strony swojéj wszystkie wolności i swobody narodu potwierdza.

Bolesław Swidrigieł brat Królewski na W. Księstwo Litewskie wyniesiony. Ani Książtwem, ani sobą władać nie umiał gniewliwy, niestateczny, popędliwy, często zbytecznym wódki używaniem pozostałą rozumu iskierkę zalewał. Władysław nadał mu godność W. Książęcia pod tém obowiązkiem aby Podole do korony przyłączył. Gdy temu zadosyć uczynić nie chciał, Polacy gwałtem Podole mu wydarli. Swidrigieł do oręża rzucił się lecz zbity i z Księstwa zrzucony ustąpić Zygmuntowi Bratu Witołda musiał.

1431.

Świdrygieł usiłuje za pomocą Krzyżaków utrzymać się na Państwie.

1433.

Przymierze do czasu z Krzyżakami zawarte na lat 12. Świdrygieł sam prawo swoje do Księstwa Litewskiego utrzymuje. Założenie Biskupstwa Chełmskiego i Kijowskiego.

1434.

Władysław Jagiełło więcéj miał chwalebnych przymiotów osobie partykularnéj niż Królowi przyzwoitych. Szczerość zbyteczna na złe mu wyszła bo był oszukany od Zygmunta Cesarza, przyjaźń nie pomyślne za sobą skutki pociągneła dla nieustających z Witołdem kłótni, dobroczynność też którą osobliewie ku Panom Polskim oświadczał, nie mało uszczerbku następcom jego przyniosła. On piérwszy dobra stołu Królewskiego od korony przez różne darowizny oderwał. Sam Papież Marcin V. one za nieprawne i szkodliwe osądził, i Arcybiskupowi Lwowskiemu dał moc onych zniszczenia i przywrócenia piérwszemu Panu.

WŁADYSŁAW III.

Syn Władysława Jagiełły koronowany w Krakowie mając lat 10. roku 1434. wychodzi z opieki skończywszy lat 14. przy końcu roku 1438. koronowany na Królestwo Węgierskie w Budzie roku 1440. Wstąpił na Państwo roku 1434.

1434.

Władysław koronowany w Krakowie przeciw zdaniu trzech przedniejszych Panów Polskich utrzymujących iż zbyteczna młodość jego przeszkodą do koronacyi być powinna. Strona przeciwna przykład Kazimierza W. w młodości korowanego przełożyła i przemogła. Władysław wolności narodu i swobody przysięgą stwierdził. Rządy Państwa tym czasem pókiby Król lat nie doszedł sprawcom po prowincyjach naznaczonym jednemu w każdéj prowincyi, a w Krakowskiéj ziemi dwom, są poruczone.

Świdrygieł wdarł się na Księstwo Litewskie lecz wkrótce potym na głowę porażony poddał się Królowi który nie mogąc go z W. Książęciom Litewskim pogodzić z Państwa wygnał.

1435.

Pokój wieczysty w Brześciu w Kujawach zawarty między Królem i Krzyżakami.

1436.

Król zaszłe kłótnie między dwiema synami Alexandra Wojewody Wołoskiego tak pogodził iż Heliaszowi Mułtańską, Stefanowi Wołoską ziemię przysądził. Od których oni pewną corocznie dań Królowi oddawać przyrzekli.

1438.

Niepokoje w Czechach z przyczyny obrania Króla. Partya jedna Olbrachtowi Książęciu Rakuskiemu, druga Kazimierzowi bratu Królewskiemu koronę ofiaruje. Polskie wojsko do Czech zmierza aby Kazimierza utrzymało.

1439.

Przymierze do czasu w Wrocławiu zawarte względem Królestwa Czeskiego, które przy Olbrachcie Rakuskim zostaje.

MAŁŻONKA	*POTOMSTWO*	*ŚMIERĆ* 1444.	*Jednegoż czasu żyjący Monarchowie*
		WŁADYSŁAW III. zabity na bitwie z Turkami pod Warną roku 1444.	*Papieże.* Eugeni IV. 1447 *Cesarze Wschodni.* Jan Paleolog 1440 *Cesarze Zachodni.* Zygmunt 1437 Olbracht *albo* Albert 1439 Fryderyk III. 1493 *Cesarze Tureccy.* Amurat II. 1451 *Królowie Francus.* Karol VII. 1461 *Królowie Hiszpańs.* Jan II. 1459 *Królowie Portugal.* Edward 1438 Alfons V. 1481 *Królowie Angielsc.* Henryk VI. 1461 *Królowie Duńscy i Szwedzcy.* Eryk IX. 1438 Krzysztof III. 1448

1440 — 1443.

Kazimierz po Zygmuncie W. Książęciu Litewskim dla zbytecznéj srogości zabitym na Państwo następuje. Śmierć Cesarza Olbrachta który dwie córki zostawuje i żonę brzemienną. Panowie Węgierscy do Króla Władysława posyłają ofiarując mu koronę, byleby tylko pojął za żonę wdowę pozostałą po Królu swoim Elzbietę. Ta porodziwszy syna, obiera raczéj synowi koronę zachować, niż ją Królowi Polskiemu oddać. Wynikają ztąd kłótnie tak jednak uspokojone aby Władysław młody syn Elzbiety do lat przyszedłszy koronę osiągnął, tym czasem zaś Władysław Król Polski rządy w Węgrzech sprawował. Eugeni IV. Papież wysyła Kardynała Juliana aby i pokój wnętrzny w Węgrzech ugruntował i Władysława do wojny przeciw Turkom nakłonił.

1444.

Władysław ochotnie się chwyta téj okazyi pokazania męstwa swego. Wojuje z Turskami szczęśliwie za pomocą Jana Korwina, Huniada i Jerzego Kastryota Skanderbegiem nazwanego. Turcy przynagleni są do czynienia traktatu im zelżywego w Szegedynie. Zawarty był ten pokój na lat dziesięć. Jan Huniades, Cesarz wschodni, i Julian Kardynał radzili Królowi aby traktat uczyniony i poprzysiężony złamał. Ociągał się Król z razu, lecz potym częścią usilnemi ich namowami nakłoniony, częścią aby własnéj którą miał do wojny skłonności dogodził, wtargnął w kraj Turków tego się bynajmniéj nie spodziewających, którzy wszystkie siły swoje złączyli by Węgrom odpór dali. Przyszło na koniec do bitwy pod Warną, gdzie chrześcianie na głowę porażeni byli, Król w bitwie, Kardynał Julian w ucieczce jest zabity. Tak więc zła niektórych rada Polskę pozbawiła Króla po którym wielkich się pomyślności spodziewać mogła, którego ta jedynie była wada iż na wzór bohaterów nie dosyć się szanował, a więcéj czasem powinności żołnierza niż wodza zadosyć czynił. Między łupami Turcy Królewską kancelaryją znaleźli i z sobą zabrali.

Arcybiskupi	*MINISTROWIE*	*WOJOWNICY*	*Uczeni i sławą zaszczyceni.*
Gnieznieńscy. Wojciech II. 1436 Wincenty II. 1448. *Lwowscy.* Jan Rzeszowski 1435 Jan II. Odrowąż 1450	*Marszałkowie Wielcy.* Jan Głowacz z Oleśnice 1440 Mikołaj z Brzezia 1458 *Kanclerze.* Jan z Koniecpola 1455 *Podkanclerze.* Wincenty Kot 1437 Piotr Woda z Szczekocina 1454 *Podskarbiowie Wielcy.* Jędrzej z Lubienia 1446 Jędrzej z Brzezia 1440 Jakub z Lubienia 1448 *Marszałkowie Nadworni.* Mikołaj z Zakrzowa 1444	Sędziwoj Ostrorog Wojewoda Poznański i Jan z Tęczyna Wojewoda Sendomirski najwyższą władzę mieli nad wojskiem Polskim naznaczonym na osadzenie Kazimierza na Tronie Czeskim.	——

KAZIMIERZ IV.

Syn Władysława Jagiełły wstępuje na Tron mając lat 17. Wstąpił na Państwo roku 1444.

1444 — 1446.

Wielka w Polszcze trwoga z smutkiem złączona po odebranéj wiadomości o śmierci Króla Władysława. Na zieździe w Sieradziu uznane jest prawo do korony Kazimierza, który Litwinów namowom uwodzić się dając nie wiedział czyli ma przyjąć Królestwo, czyli téż onego się zrzéc. Pod rozmaitemi pozorami długo odwłóczył, i nie prędzéj nakłonić się dał do przyjęcia berła aż Polscy Panowie w Piotrkowie zgromadzeni postanowili przyzwać do korony Bolesława Książęcia Mazowieckiego gdyby jéj Kazimierz nie przyjął.

1447 — 1449.

Kazimierz koronowany Królem Polskim rządzić Litwą nie przestaje do któréj osobliwsze zawsze pokazował przywiązanie. Praw i wolności Polskich potwierdzić nie chce dając tego przyczynę, iż dla związków dawniéj z Litwą uczynionych tego uczynić nie może. Litwa z tak przyjaznego sobie Króla korzystać nie omieszkała, przeto nakłaniać go poczęła do oderwania od korony niektórych prowincyi i przyłączenia ich do Litwy, owszem zamyślano po jego śmierci całe zerwać związek za czasów Jagiełły z koroną uczyniony. Konstytucyja o fałszywéj monecie.

1451.

Zbigniew Oleśnicki Kardynał sprzeczkę ma z Arcybiskupem Gnieznieńskim o precedencyją, Król przykazał aby Kardynał i Arcybiskup kolejno przytomnemi w Senacie byli, i aby żaden Prałat Polski ani starał się o godność Kardynalską, ani jéj przyjmował bez pozwolenia Królewskiego. Tenże Kardynał w roku jeszcze 1443, kupił od Książęcia Cieszyńskiego na Slązku, Księstwo Siewierskie które przyłączył do Biskupstwa Krakowskiego. Od czasów jego Biskupi Krakowscy tytuł mają Książąt Siewirskich.

MAŁŻONKA	POTOMSTWO	ŚMIERĆ 1492.	Tegoż czasu żyjący Monarchowie.
Elżbieta córka Cesarza Olbrachta *albo* Alberta zaślubiona roku 1434. †. 1505.	Władysław urodził się roku 1456. Królem był Węgierskim i Czeskiego Królestwa Protektorem † 1516. Jadwiga urodziła się 1457. zaślubiona roku 1475. Jerzemu Książęciu Bawarskiemu umarła r. 1502. Ś. Kazimierz urodził się roku 1458. umarł roku 1480. Jan Olbracht urodził się 1460. panował po Ojcu Alexander urodził się roku 1461 panował po Bracie. Zofia urodziła się roku 1464. zaślubiona roku 1479 Fryderykowi Margrabiemu Brandeburskiemu. Elżbieta urodziła się 1465. umarła r. 1466. Zygmunt urodził się r. 1466. panował po Aleksandrze. Fryderyk urodził się 1468. był Biskupem Krakowskim Arcybiskupem Gnieznieńskim i	Kazimierz IV. umarł w Grodnie roku 1492. pochowany w Krakowie.	*Papieże.* Eugeni IV. 1447 Mikołaj V. 1455 Calistus III. 1458 Pius II. 1464 Paweł II. 1471 Sixtus IV. 1484 Innocenty VIII. 1492 *Cesarze Wschodni.* Konstantyn Paleolog 1453 *Cesarze Zachodni.* Fryderyk III. 1493 *Cesarze Tureccy.* Amurat II. 1451 Mahomet II. 1481 Bajazet II. 1512 *Królowie Francus.* Karol VII. 1461 Ludwik XI. 1483 Karol VIII. 1498 *Królowie Hiszpań.* Henryk IV. 1474 (Ferdynand 1516 (Izabella 1504 *Królowie Portugal.* Alfons V. 1481 Jan II. 1495 *Królowie Angielsc.* Henryk VI. 1461 Edward IV. 1483 Richard III. 1485 Henryk VII. 1509 *Królowie Duńscy i Szwedscy.* Krzysztof III. 1448 Karol Knutson 1471 Bezkrólewie do r. 1483 Jan 1513 *Carowie Moskiewsc.* Iwan Wasylewicz 1505
Kardynałem † 1503. Córka w dzieciństwie umarła Elżbieta urodziła się roku 1472 zaślubiona roku 1492. Fryderykowi Książęciu Lignickiemu, a po jego śmierci podług niektórych pisarzów Bogdanowi Wojewodzie Multańskiemu w roku 1506 Anna urodziła się roku 1476. zaślubiona Bogusławowi Książęciu Szczecińskiemu r. 1491 † 1503. Barbara urodziła się roku 1478. zaślubiona Jerzemu bogatemu synowi Olbrachta Książęcia Saskiego roku 1496 † 1534.			

1453.

Kazimierz Król po długim ociąganiu się poniewolnie prawie potwierdza wolności i przywileje Polskiego narodu, także obiecuje starać się o przywrócenie krain nie sprawiedliwie oderwanych. S. Jan Kapistran do Krakowa przybywa, i przyjęty jest z oświadczeniem powszechnéj radości.

1454 — 1455.

Rewolucya w Prusiech. Stany Pruskie Tyrańskie Krzyżaków jarzmo z siebie zrzucają i Królowi pod pewnemi obowiązkami poddają się, Król ich przyjmuje, prawa im służące potwierdza, od cła morskiego i innych niektórych podatków dawniéj płaconych uwalnia, i Prusy na 4Województwa Toruńskie, Elbląskie, Królów Grodzkie albo Królewieckie i Gdańskie rozdziela. Krzyżacy do oręża mają się i odpór Polakom acz większe nie równie siły mającym dają, a to zprzyczyny iż wojsko Polskie bez karności, wodzowie bez doświadczenia, Król bez stałości w zamysłach był. Konstytucyja uczyniona przez którą warowały stany iż przyzwolenie szlachty potrzebne jest koniecznie tak na ogłoszenie nowych praw jak na przedsięwzięcie jakiéj generalnéj wyprawy.

1456.

Litwa gwałtownie się przywrócenia Podola domaga, grożąc iż się od korony oderwie. Sejm w Wilnie na obranie nowego W. Książęcia. Król z trudnością te zamieszki obietnicami uspokaja.

1457.

Jan Książę Oświecimskie Księstwo swoje Polszcze przedaje. Wacław Książę Zatorskie hołdownikiem się Polskiéj być uznaje.

Arcybiskupi	*MINISTROWIE*	*WOJOWNICY*	*Uczeni i wsławą zaszczyceni.*
Gnieznieńscy. Wincenty II. 1448 Władysław Oporowski 1453 Jan V. z Sprowy 1464 Jan VI. Gruszczyński 1473 Jakób III. Sieniński 1480 Zbigniew Oleśnicki 1493 *Lwowscy.* Jan II. Odrowąż 1450 Grzegorz Sanoceus 1479 Jan III. Długosz 1480 Jan IV. Strzelecki 1493	*Marszałkowie Wielcy.* Mikołaj z Brzezia 1450 Jan z Rytwian 1477 Rafał Jarosławski 1493 *Kanclerze.* Jan z Koniecpola 1455 Jan Gruszczyński 1467 Jakób Dębiński 1472 Uryel Górka 1474 Kreslaw z Kurozwęk 1503 *Podkanclerze.* Piotr Woda z Szczekocina 1454 Tomasz z Strzempina 1455 Jan Lutko z Brzezia 1464 Wojciech Zychliński 1472 Zbigniew Oleśnicki 1475 Stanisław z Kurozwęk 1479 Jędrzéj Oporowski 1481 Grzegorz Delarus 1493	Jan Oleski z Sienna prowadził wojsko do Multan wysłane w R. 1450. przeciw Bogdanowi który sobie tego kraju rządy był przywłaszczył. Piotr Odrowąż Wojewoda Lwowski i Przedborz z Koniecpola Kasztelan Sendomirski wojsko prowadzili na drugiej Multańskiej wyprawie R. 1450 Łukasz z Górki Wojewoda Poznański. Stanisław Ostroróg Wojewoda Kaliski, Mikołaj Scibor Szarley Wda. Inowrocławski, Derslaw z Rytwian Kasztelan Rozpierski zwierzchność nad wojskiem na wyprawie przeciw Krzyżakom mieli w roku 1454.	Jan Długosz z Niedzielska Kanonik Krakowski nauczyciel Królewskich synów, sławny Dziejopis Polski †. R 1480 Nominatem będąc na Arcybiskupstwo Lwowskie W rostérku sławnym kanoników Krakowskich Biskupa obietających w R 1458 wiele ucierpiał trzymając się strony Jakóba Sienińskiego R. 1460. Jakób z Klui Kartuz inaczej zwany Justerbuk †. 1468. albo 1472. Teolog. Jakób Polak Cysters żył w R. 1490. Marcin z Olkusza matematyk. Bł. Jan Kanty Teolog umarł roku 1473. Patronem jest Polskiej a mianowicie Akademii Krakowskiej, w któréj i za życia był Profesorem.

1458 — 1460.

Wojna w Prusiech. Przymierze między Kazimierzem Królem Polskim i Jerzym Podjebradem Królem Czeskim mocą którego ci Królowie żadnéj wzajemnym nieprzyjaciołom pomocy dawać nie mieli, a wzajemnie wojskowe dawać sobie posiłki na wojnę przeciw Turkom obiecali. Rosterki wielkie w Krakowie z przyczyny trzech ubiegających się do Biskupstwa Krakowskiego, z których Jakub Sieniński od Papieża, Jan Gruszczyński od Króla, Jan Lutko z Brzezia od Kapituły przez obranie, Biskupstwo to otrzymali. Jan Lutku ustąpił, Jakub Sieniński na upor i groźby Królewskie z miłości pokoju toż samo uczynił, jak świadczy Kromer, a Jan Gruszczyński na Biskupstwie utrzymał się.

1461 — 1466.

Wojna z Krzyżakami trwa. Wojsko się buntuje o to iż Piotra Szamotulskiego Kasztellana Poznańskiego Generałem Wielkopolskim uczyniono. Co dowodem jest iż w tamtych nawet czasach niektóre godności w jednejże osobie złączone być nie mogły.

Po śmierci Zemowita Kaiążęcia Mazowieckiego, Bełzka i Płocka ziemia do korony przyłączona.

1466.

Pokój sławny Toruński którym zupełnie zakończone były rosterki z Krzyżakami. Główniejsze onego te były obowiązki iż Prusy które dziś Królewskiemi zowią przy Królu zostaną, część zaś wschodnia Pruskiej krainy do Krzyżaków z obowiązkiem hołdowania Polszcze należeć będzie. Że sam Mistrz najwyższy hołd wykona, że on i niektórzy Komendorowie przedniejsi do rady Rzpltéj. przypuszczeni będą, że cały zakon pod protekcyją korony zostawać ma. Rudolf Biskup w Karyntyi Poseł Papieski, który się najwięcéj był przyłożył do zawarcia tego traktatu, Kardynałem za Królewską rekomendacyją został. Od tego czasu Królowie Polscy równie jak inni katoliccy Monarchowie do Kardynalstwa Nominacyją dawać poczęli.

Arcybiskupi	*MINISTROWIE*	*WOJOWNICY*	*Uczeni i sławą zaszczyceni.*
——	*Podskarbiowie Wielcy.* Jakób z Lubienia 1416 Hincza z Rogowa 1459 Jakób z Szczekocina 1467 Rafał z Jarosławia 1469 Tomasz Trumbczyński 1471 Paweł Jasieński 1489 Stanisław z Szydłowca 1480 Piotr z Kurozwęk 1485 Jakób z Szydłowca 1510 *Marszałkowie Nadworni.* Jan Biesiad 1465 Piotr Dunin z Prawkowic 1460 Michał Lasocki 1466 Piotr z Kurozwęk 1465 Stanisław z Brzezia 1485 Rafał Leszczyński 1501	Jan z Rytwian Marszałek W. i Kasztellan Sendomirski wojsko przeciw Węgrom prowadził w R. 1474.	Jan Plastwig Dziejopis 1464 Jan Sommerfeld 1484 Stanisław Franciszkan 1483 Piotr z Zatora Matemayk.

1468.

Sejm w Korczynie na którym stan Szlachecki przez swoich Posłów na nowy pobór zezwala. Od tego czasu Szlachta prawo otrzymała posyłania swoich Posłów na wszystkie Sejmy i dawania swego zdania nie tylko w sprawach poborowych ale też i innych wszystkich zezwolenia Senatorów potrzebujących.

1471.

Dwa Królestwa gwałtem się prawie w ręce Kazimierza wściskają. Syn starszy jego Królem Czeskim zostaje po śmierci Jerzego Podjebrada albo Irzyka Króla, mocą traktatu dwiema piérwéj laty zawartego. Syn młodszy Kazimierz ogłoszony był Królem Węgierskim od samychże Węgrów, lecz Maciej Korwin Król Węgierski za pomocą tychże Węgrów z któremi się potrafił pojednać Kazimierza do ustąpienia z Węgier przymusił.

1472 — 1479.

Polacy idą na odsiecz Władysławowi Królowi Czeskiemu wojującemu przeciw Maciejowi Królowi Węgierskiemu. Ta wojna traktatem w Ołomuńcu zawartym zakończyła się. Król Województwo Krakowskie oddał Janowi z Rytwian który już Marszałkiem W. i Kasztellanem był Sendomierskim. Stany mocno się temu sprzeciwiły z kąd znać że w tym nawet wieku niektóre godności tejże osobie oddawane być nie mogły.

1480 — 1489.

Wtargnienie Moskwy do Litwy. Sztefan Wojewoda Wołoski i Multański powtórnie hołd Królowi oddawał, od którego posiłkami przeciw Turkom był wsparty. Jan Olbracht syn Królewski Tatarów Podole i Ruś plondrujących dwa razy poraził. Mikołaj Firlej imieniem Królewskiem pokój zawarł z Bajazetem Cesarzem Tureckim.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA KAZIMIERZA IV.

1492.

Po śmierci Macieja Korwina, Władysław Król Czeski i Jan Olbracht Królewscy synowie o koronę Węgierską z sobą walczą. Wojna ta zakończyła się traktatem w którym młodszy brat starszemu korony, starszy młodszemu ziem niektórzch na Slązku ustąpił do śmierci Kazimierza, która wnet potym nastąpiła. Panowanie tego Króla jednym było z najdłuższych, byłoby jedno z najszczęśliwszych gdyby Kazimierzowi na męstwie i naukach nie schodziło.

JAN OLBRACHT SYN KAZ. IV.

Wstępuje na Państwo mając lat 32. roku 1492.

1492 — 1499.

Królewicz Aleksander ogłoszony W. Książęciem Litewskim na Sejmie w Wilnie. A Jan Olbracht Królem Polskim na Sejmie w Piotrkowie. Przymierze między Królami Polskim i Czeskim za cel mające wsparcie wzajemne przeciw buntującym się poddanym.

Jan Olbracht z potrzeby takie zawarł przymierze, dla wyniosłości albowiem umysłu nie sposobnym był do zjednania sobie serc poddanych swoich, a po Ojcu na Państwo nie bez trudności i przeciwienia się niektórych nastąpił. Wenetowie próżno Króla namawiają aby się z przymierza z Bajazetem zawartego zrzucił. Król Księstwo Zatorskie kupuje.

Tatarowie bez przeszkody do Polskiej wpadają. Nie szczęśliwa wyprawa Królewska przeciw Sztefanowi Wojewodzie Wołoskiemu. Polacy odstąpić od oblężenia Suczawy muszą, powracających w Bukowinah tak nazwanym lesie Sztefan srogą klęską poraził.

1499.

Przyjaźn między bracią nieco zwątloną utwierdziły traktaty z których jeden potwierdza dawny związek między Polską i Litwą na Sejmie w Horodle uczyniony względem przyłożenia się obudwóch narodów do obrania Królów, drugi przyjaźń utwierdza między Królami Polskim, Czeskim i W. Książęciem Litewskim przyrzekającemi sobie wzajemne posiłki na wojnę przeciw Turkom, której jednak iż ani podnieść, ani raz zaczętéj kończyć, bez zezwolenia wszystkich trzech stron nie mieli, obiecują. Król Czeski bratu swemu Zygmuntowi powierza rządy Slązka i niższéj Luzacyi. Moskwa do Litwy wtargneła a poraziwszy wojsko W. Książęcia Siewierskie Księstwo zawojowała, Smoleńska po trzykroć lecz daremnie dobywała. Nastąpiło wnet przymierze z Moskwą na 6 lat uczynione.

MAŁŻONKA	POTOMSTWO	ŚMIERĆ 1501.	Jednegoż czasu żyjący Monarchowie
——	——	Jan Olbracht umarł w Toruniu Apoplexyą ruszony roku 1501. mając lat 41 z których 9 panował pochowany w Krakowie.	*Papieże.* Alexander VI. 1503 *Cesarze.* Fryderyk III. 1493 Maxymilian 1519 *Cesarze Tureccy.* Bajazet II. 1512 *Królowie Francus.* Karol VIII. 1498 Ludwik XII. 1515 *Królowie Hiszpań.* (Ferdynand 1516 (Izabella 1504 *Królowie Portugals.* Jan II. 1495 Emanuel 1521 *Królowie Angielscy.* Henryk VII. 1509 *Królowie Duńscy i Szwedzcy.* Jan 1513 *Carowie Moskiews.* Iwan Wasilewicz 1505

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA JANA OLBRACHTA

Fryderyk syn Alberta Książęcia Saskiego, zostawszy Mistrzem W. Krzyżackim, ociąga się z oddawaniem hołdu, a skrycie pomoc sobie u Cesarza Maxymiliana i innych Książąt Rzeszy Niemieckiej wyrabia, aby się z pod władzy Królów Polskich wybił.

Arcybiskupi	*MINISTROWIE*	*WOJOWNICY*	*Uczeni i urzędowi ludzie.*
Gnieznieńscy. Zbigniew Oleśnicki 1493 Fryderyk brat Królewski, Kardynał i Biskup Krakowski 1503 *Lwowscy.* Jan IV. Strzelecki Wątróbka 1493 Jędrzej Boryszewski 1503	*Marszałkowie Wielcy* Rafał Jarosławski 1493 Piotr Kmita 1503 *Kanclerze.* Kresław z Kurozwęk 1503 *Podkanclerze.* Grzegorz Delfarus 1493 Wacław Przerębski 1503 *Podskarbiowie Wielcy.* Jakób z Szydłowca 1510 *Marszałkowie Nad.* Rafał Leszczyński 1501 Około roku 1499 pierwsza wzmianka Ministrów W. Księstwa Litewskiego w osobie Mikołaja Radziwiła Wojewody Wileńskiego i Kanclerza W.	Sam Król osobą swoją na wojnę prowadził wojsko. Piotr Biały Hetman Wielki W. Księstwa Litewskiego umarł R. 1498 po nim nastąpił Konstanty Książę Ostrogskie Piotr Biały pierwszy godnością tą był ozdobiony która przed nim do czasu tylko dana bywała.	Filip Kallimak Buonacorsi który umarł R. 1496. acz Włoch miejsce tu mieć powinien cześcia dla tego iż nauczycielem był Królewiczów Polskich, częścią dla ksiąg od niego napisanych tyczących się Historyi Polskiej. Między Ministrami mógłby mieć miejsce gdyby gwałtowne do spraw Rzpltéj i nieprawne mieszanie się, lub affekt Królewski uczynić kogo Ministrem zwłaszcza Cudzoziemca mogło. Rzecz pewna iż nieograniczonej był u Króla Jana Olbrachta powagi przez co stało się iż go żaden z Polaków po śmierci nie żałował. Jan z Stobnicy Filozof 1500 Jan Ursinus Krasomowca.

ALEKSANDER

Syn Kazimierza IV. na Państwo nastąpił roku 1501. mając lat 40. Od Fryderyka brata swego na Królestwo był namaszczony.

1501 — 1504.

Aleksander W. Książe Litewski obwołany jest Królem w Piotrkowie koronowany w Krakowie. Tatarowie kryjomo od Sztefana Wojewody Multańskiego wsparci wtargnęli do Polskiej. Polskie wojsko Multańską ziemię zawojowało. Król Mistrza W. do Malborga wzywa aby mu tam hołd oddał od którego on się wyłamując do Niemiec wyjeżdza.

1505 — 1506.

Litwę Tatarowie znowu pustoszą których Michał Gliński na głowę poraża. Król przed samym skonaniem o tym zwycięstwie wiadomość odebrał. Umarł w Wilnie nie tak z choroby jak z Lekarzów niebiegłości. Kanclerz Łaski chciał aby go w Krakowie pochowano, lecz Litwa przyłożyła iż gdyby do Krakowa na pogrzeb Króla jechać miała Michał Gliński wielką mający powagę zwłaszcza na Rusi ojczyznie swojéj, mógłby z nieprzytomności ich korzystać i to Księstwo opanować, zwłaszcza iż mu odniesione świeżo zwycięstwo wiele władzy przyczyniło. Te dowody sprawiły iż pozwolono aby Aleksander w Wilnie był pochowany.

UWAGI SZCZEGÓLNE.

Obowiązek od Królów Polskich przyjęty otrzymania stanów zezwolenia w stanowieniu nowych podatków, piérwszym stał się początkiem tychże stanów powagi. Ustawa Kazimierza IV. którą przyzano tymże stanom moc ustanowienia praw i podnoszenia wojny, wzrost dał tejże powadze zaś prawo fundamentalne od Króla Aleksandra R. 1555 uczynione nakazujące aby w sprawach tyczących się stanu nic z goła Król przez się nie czynił bez jednostajnego zezwolenia Senatorów i Posłów, do uczestnictwa najwyższéj władzy też stany przypuściło. Nie zaniechały one w czasach następujących zwłaszcza pod czas Bezkrólewia swo-

MAŁŻONKA	POTOMSTWO	ŚMIERĆ 1506.	Tegoż czasu żyjący Monarchowie
Helena córka Jana Wasilewicza Cara Moskiewskiego zaślubiona R. 1493 Niebyła na Królestwo Polskie koronowana z przyczyny różnicy w wierze. Pozwolono jéj jednak kaplicę mieć w Zamku Królewskim Krakowskim dla Nabożeństwa obrządkiem swoim ruskim.	——	Alexander umarł w Wilnie R. 1506. i tamże był pochowany miał lat 45 panował lat 5.	*Papieże.* Alexander VI. 1503 Pius III. 1503 Julius II. 1513 *Cesarze.* Maxymilian 1519 *Cesarze Tureccy.* Bajazet II. 1512 *Królowie Francusc.* Ludwik XII. 1515 *Królowie Hiszpań.* (Ferdynand 1516 (Izabella 1504 Filip I. 1506 *Królowie Angielsc.* Henryk VII. 1509 *Królowie Duńscy i Szwedzcy.* Jan 1517 *Carowie Moskiewsc.* Iwan Wasylewicz 1505 Wasil Iwanowicz 1533

bód sobie przycyniać, do których nie znacznie przyszły, te zaś główniejsze onych przy końcu panowania Alexandra były; 1. Pozwolić lub nie na ustanowienie podatków. 2. Pozwolić lub nie na wyprawę jaką powszechną. 3. Pozwolić lub nie na oderwanie dóbr stołowych Królewskich. 4. Ogłaszać nowe prawa. 5. Bić monetę. 6. Tryb sprawiedliwości rozporządzać. Potrzeba pieniędzy bez których obejść się nie mogli Królowie, początkiem była władzy stanów, i ustawiczną onéj pomnożenia okazyją; która tym częściéj zdarzała się i tym skuteczniéj użyta być mogła iż Królowie własne dobra swoje rozrzutnie utracili. Wojny kosztowne dla własnego lub Familii swojéj interesu podjęte, do których się naród tyle przykładał ile w tym zysk własny widział przez żołd od Króla otrzymany, te mówie wojny Królów przynaglały do szukania wsparcia od stanów, którego otrzymać nie mogli bez uszczerbku powagi swojéj.

Nie trzeba zatym o wzroście powagi stanów trzymać się zdania Księdza *Coyer* w historyi Jana III. Ten autor dowcip swój w głatkości pisania pokazać raczéj chciał niż prawdę odkryć. Polacy dawni wyniosłość raczéj umysłu obywatelom pułnocnych krajów zwyczajną niż chytrość Włoską mieli, nie mogli więc plantę sobie ułożyć na polityce najgłębszéj zasadzoną, któréj się trzymając (jak autor pomieniony mówi) Królestwo w Rzpltą przemienili.

Kształt ten rządów który z czasem nastał skutkiem był raczéj zawiłych i zagmatwanych okoliczności niż Panów chytrości albo raczéj całe wynikał z niezmiernéj Królów rozrzutności.

Arcybiskupi	*MINISTROWIE*	*WOJOWNICY*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*
Gnieznieńscy. Fryderyk brat Królewski 1503 Jędrzej Boryszewski 1510 *Lwowscy.* Jędrzej Boryszewski 1503 Bernard II. Wilczek 1540	*Marszałkowie Wielcy.* PiotrKmita 1505 Piotr Myszkowski 1507 *Kanclerze.* Kreslaw z Kurozwęk 1503 Jan Łaski 1510 *Podkanclerze.* Wacław Przerębski 1503 Maciej Drzewicki 1510 Roku 1504 zaszła konstytucyja przykazująca aby Pieczentarze Duchowni pieczęć złożyli kiedy Arcybiskupstwo Gnieźnieńskie lub Biskupstwa Krakowskie, Kujawskie, Poznańskie, Płockie i Warmińskie obejmują Tąż konstytucyą ustanowiony jest urząd Sekretarzów Wielkich. *Podskarbiowie Wielcy.* Jakób z Szydłowca 1510 *Kanclerze Litew.* Mikołaj Radziwiłł Wda Wileński 1508 *Marszałkowie Nadworni.* Jan z Rabsztyna Tęczyński 1503 Jan Jarocki 1515	Michał Gliński Tatarów zbił pod Kleckiem roku 1506. *Hetmani W. Litewscy.* Konstantyn Książe Ostrogskie †. 1532 *Hetmani Polni Litewscy.* Stanisław Biały Kiszka 1508	Jan z Głogowa filozof, jednym był z najpierwszych professorów Akademii Krakowskiéj którzy się u postronnych nauką swoją wsławili. Dla niego wiele Niemców do Akademii Krakowskiéj na naukę udało się. Jan Haller najpierwszy drukarz w Polszcze. Kasper Hochfeder Hallera pomocnik. Michał z Wrocławia Teologi Nauczyciel w Krakowie. Eckius który potym tak mądrze kacerze gromił jego był uczniem.

ZYGMUNT I.

Syn piąty Kazimierza IV. na Państwo nastąpił mając lat 40. w roku 1506.

1506.

Zygmunt ogłoszony jest Książęciem W. od Litwy; uznany na Króla od Polaków i koronowanym w Krakowie.

1507 — 1508.

Traktaty z Moskwą rozpoczęte rozerwał Gliński człowiek niespokojny, który zbuntowawszy się uciekł do Moskwy Litwę pustoszącéj. Gliński obległ Mińsk a za nadciągnieniem wojska Królewskiego od miasta tego odstąpiwszy ku Dnieprowi uszedł. Moskale którzy w 60 tysiącach na odsiecz mu przybyli uciekli. Uspokojone były te kłótnie przez przywrócenie Zamków niektórych Polakom wydartych. Glińskiego od wszystkich dóbr w Litwie razem z współtowarzyszami odsądzonego z kraju wywołano.

1509 — 1512.

Bogdan Wojewoda Multański i Wołoski wtargnął do Polskiéj i próżno Kamieniec, Lwów i Halicz miasta obległ. Polacy wzajemnie kraj Wdy pustoszą i wojsko jego porażają. Pokój za pośrzednictwem Króla Czeskiego zawarty, w którym obwarowane jest Multan i Wołosza hołdowanie.

Konkordata względem Biskupstwa Warmińskiego saméj tylko Apostolskiéj Stolicy podlegającego, mocą któréj po zeszłym Biskupie, Król 4. kanoników Warmińskich Indygienat w Prusiech mających, z których jednego obiera Kapitula.

1513.

Albrycht z Brandeburskiego domu, ostatni z Mistrzów Wielkich Krzyżackich uwalnia od hołdu Mistrza Inflantskiego Waltera de Plettenberg którego wkrótce potym Książęciem Rzeszy Niemieckiej uczynił Karol V. Cesarz.

MAŁŻONKA	POTOMSTWO	ŚMIERĆ 1548.	Jednegoż czasu żyjący Monarchowie
1) Barbara córka Sztefana Wdy Siedmiogrodzkiego zaślubiona 1512. Umarła 1515. 2) Bona Sforzia córka Jana Galeasa Sforzia Księcia Mediolańskiego i Izabelli Arragońskiéj, zaślubiona r. 1518. Umarła R 1559. w Barze w Królestwie Neapolitańskim. Zdanie Polaków o téj Królowéj w tych dwóch wierszach jest zawarte: *Ut parce parcunt; ut luci lumine lucent; Ut bellum bellum; sic bona Bona fuit* W historyi Thuana około R. 1555. charakter i obyczaje téj Królowéj doskonale są wyrażone. *Kochanki lub nałożnice Królewskie.* Katarzyna z Śląska wydana potym za Kościeleckiego Kasztellana Wojnickiego.	1) Jadwiga zaślubiona Joachimowi Elektorowi Brandeburskiemu w roku 1535 †. 1573. Anna urodzona roku 1515. †. 1520. 2) Zygmunt August po Ojcu panował. Izabella urodziła się R. 1519 zaślubiona 1538. Janowi Zapol Królowi Węgierskiemu †. 1560. Zofia wydana za Henryka Księcia Brunświckiego †. 1575. Anna która panowała. Katarzyna zaślubiona Janowi Księciu Finlandskiemu który potym panował w Szwecyi pod imieniem Jana III. roku 1562. †. 1583. ona była matką Zygmunta III. *Synowie z nieprawego łoża.* Jan Biskup Poznański. Córka wydana za Ilię Księcia Ostrogskiego.	ZYGMUNT I. umarł roku 1548 mając lat 80. Panował lat 42 Pochowany w Krakowie.	*Papieże.* Juliusz II. 1513 Leo X. 1521 Adrian VI. 1523 Klemens VII. 1534 Paweł III. 1549 *Cesarze.* Maxymilian I. 1519 Karol V. 1555 *Cesarze Tureccy.* Bajazet II. 1512 Selim I. 1520 Soliman II. 1566 *Królowie Francus.* Ludwik XII. 1515 Franciszek I. 1547 Henryk II. 1559 *Królowie Hiszpań.* Ferdynand 1516 Karol V. 1558 *Królowie Portugal.* Emanuel W. 1521 Jan III. 1557 *Królowie Angielscy.* Henryk VII. 1509 Henryk VIII. 1547 Edward VI. 1553 *Królowie Duńscy.* Jan 1517 Christian II. 1523 Fryderyk I. 1534 Christian III. 1559 *Królowie Szwedz.* Jan 1517 Christian II. 1523. Gustaw Waza 1560 *Carowie Moskiew.* Wasil Iwanowicz 1533 Iwan Wasilewicz 1585.

1514.

Moskwa znowu podnosiła wojnę i Smoleńsk wzięła. Zwycięstwo sławne nad nią odniesione przez Konstantego Księcia Ostrogskiego, po którym uczynione jest do czasu przymierze podczas którego Smoleńsk przy Moskwie został.

1515.

Ziazd walny w Wiedniu na którym się Cesarz Maximilian, Zygmunt Polski i Władysław Czeski Królowie najmują. Przymierze między Cesarzem i Królem Polskim zawarte, mocą którego obowiązał się Cesarz postarać o przystojny dla Króla pokój z Moskwą, i Mistrza W. Krzyżackiego nakłonić do zachowania dawnych traktatów, a gdy namowy mniéj skuteczno być miały wojskiem Króla przeciw Krzyżakom wesprzeć. Król z strony swojéj obiecał wojskiem Cesarzowi pomagać gdyby się wojna przeciw Turkom wszczęła. Przymierze to bynajmniéj nie nakłoniło Albrychta Margrabię Brandeburskiego do oddawania hołdu, owszem po nieprzyjacielsku z Polską zaczął postępować.

Jan Łaski Arcybiskup Gnieźnieński dla siebie i następców swoich otrzymał na drugim Soborze Lateraneńskim u Papieża Leona X. godność *Legati nati* Stolicy Świętéj. Ta godność daje Prymasom władzę nad całym Duchowieństwem Polskich krain, tę zaś władzę i godność nienaruszoną dotąd Prymasowie mocno przy niéj obstając zachowali, tak dalece iż za wyjazdem Nuncyuszów z Polskiéj namiestnikom onych żadnego sprawować urzędu nie pozwolili, i patronem w sprawach przed niemi stawać zakazali do czego się też Królowie przyłożyli. Od tąd Nuncyuszowie nie prędzéj z Polski wyjeżdzać zwykli aż ich następca przybędzie.

1518.

Mikołaj Radziwiłł Wda Wileński otrzymawszy od Cesarza tytuł Książęcia Rzeszy Niemieckiéj albo S. Państwa Rzymskiego otrzymuje oraz od Rzpltéj. pozwolenie wolnego używania tego tytułu.

Arcybiskupi.	*MINISTROWIE*	*WOJOWNICY*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*
Gnieźnieńscy. Jędrzej Boryszewski 1510 Jan VII. Łaski 1531 Maciej Drzewicki 1535 Jędrzej II. Krzycki 1537 Jan VIII. Latalski 1540 Piotr IV. Gamrat 1545 Sławny przez błędy życia swego przez łaskę u Królowej Bony i przez swoje nawrócenie był oraz Biskupem Krakowskim. Mikołaj III. Dzierzgowski 1559 *Lwowscy.* Bernard II. Wilczek 1540 Piotr II. Starzechowski 1554	*Marszałkowie W. K.* Piotr Myszkowski Wdaleńczycki 1507 Stanisław z Chodcza 1529 Piotr Kmita Wda Krakowski 1551 *Kanclerze K.* Jan Łaski 1510 Maciej Drzewicki 1513 Krzysztof Szydłowiecki Kasztellan Krakowski 1532 Jan Chojeński Biskup Krakowski 1537 Paweł Wolski 1544 Tomasz Sobocki 1547 Snmuel Maciejowski Biskup Krakowski 1550 *Kanclerze W. X. L.* Mikołaj Radziwiłł Wda Wileński 1508 Mikołaj Radziwiłł także Wda Wileński 1522	*Hetmani W. Koronni.* Mikołaj Kamieniecki Wojewoda Krakowski 1515 Mikołaj Firlej Kasztelan Krakowski 1526 Od tego czasu kommenda wojsk jednemu tylko poruczona bywała, który ją na wszystkich przypadających wojnach trzymał. Dawniejszych zaś czasów Hetmana na każdą z osobna wojnę naznaczono. Jan Tarnowski Kasztelan Krakowski 1561 Powagą wszystkich przed sobą Hetmanów przewyższał tak dalece iż ubliżać nieco począł Królewskiéj powadze.	Stanisław Byliński Teolog 1531 Jan Chojeński Biskup Krakowski Teolog † 1530 Erazm Ciołek Biskup Płocki Krasomowca żył około roku 1518. Jan Flachsbinder Dantiscanus a *Curtis* nazwany Biskup Warmiński †. 1548 Uczonych ludzi wielkim był przyjacielem i dobrodziejem. J. W. Załuski Biskup Kijowski wiele pisanych od tego Biskupa Rymów Łacińskich w swojéj ma księgarni które roku 1764. Bohmius w Lipsku zebrał i wydrukował. Mikołaj Hussovianus Rymopis 1523. Mikołaj Jasker prawnik 1535. Klemens Janicius którego Rymy łacińskie zebrane w księgarni wyżéj

1519 — 1521.

Sejm w Toruniu, na którym postanowiona wojna przeciw Krzyżakom, która na wzajemnym krajów pustoszeniu i rabowaniu zakończyła się. Wojsko od Krzyżaków w Niemczech zaciągnione część większą Pomorskiej ziemi osadziło, lecz Królewskie wojsko wnet potym też Prowincyją odebrało gdy Krzyżacy dla żywności niedostatku z niéj ustąpić musieli. Przymierze na lat cztery, piérwsza ustawa *subsidii charitativi* albo pogłównego generalnego na sejmie Bydgoskim.

1525.

Pokój w Krakowie zawarty mocą którego Margrabia Brandeburski Albrycht z Mistrza W. Krzyżackiego staje się Książęciem dziedzicznym Prus wschodnich które jako lenność Rzpltéj jemu i Potomkom jego męskiéj płci a w ich niedostatku braci Księcia i potomkom ich także męskiéj płci dostać się miało, po nich zaś Królowi i Rzpltéj wrócić się. W tymże traktacie ustanowiono aby na wszystkich sejmach, ziazdach i publicznych obrządkach Książęta Pruscy miejsce zaraz po Królu mieli a na wojnę pewną wojska kwotę posyłali.

1526.

Zamieszki w Gdańsku z przyczyny różności w wierze. Król do Gdańska jedzie aby je uspokoił, tamże Książętom Pomorskim z siostry swojéj zrodzonym oddaje lennym prawem na potomków ich męskiéj płci powiaty Lemburski i Bytowski. Przymierze z Moskwą na lat sześć.

	MINISTRO-WIE	*WOJOWNICY*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*
	Wojciech Gastołd Wda Wileński około R. 1522. *Podkanclerze koronni.* Maciej Drzewicki 1510 Krzysztof Szydłowiecki 1513 Piotr Tomicki Biskup Krakowski 1535. Wielce się kochał w czystéj i wybornéj łacinie zkąd téż nazwany był; *Pater & norma Cancellariorum.*	*Hentmani W. W. X. L.* Konstanty Książę Ostrogskie 1532 Jerzy Radziwiłł 1541 Jan Radziwiłł 1542 Hieronim Chodkiewicz 1562	wyrażonéj od tegoż P Bohmiusa wydane są. Mikołaj Kiełczewski żyjący w roku 1507 *Dziejopis.*

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA ZYGMUNTA I.

1529 — 1530.

Po wygasłym domie Książąt Mazowieckich, Księstwo to do korony jest przyłączone.

Królewicz Zygmunt August ogłoszony W. Książęciem Litewskim i Następcą na Tron po Ojcu co oczewistym jest dowodom wielkiéj Króla tego władzy.

1534 — 1537.

Nowa wojna z Moskwą przymierzem zakończona. — Wtargnienie do Multańskiéj ziemi.

Król Szlachtę do Lwowa wzywa na walną wyprawę. Szlachta zgromadziwszy się nie tak o walce myśli jako raczéj domaga się naprawy tego co z kluby prawa wyszło, i co uszczerbek wolnościom Szlacheckim przynosiło, w szczególności nalega aby Król zniszczył instrument naznaczający Mazowsze Królowéj na oprawę wdowią. Król jedne Szlachty pragnienia do skutku przywiódł, inne do przyszłego sejmu odłożył, i wszelkich sposobów użył na ułagodzenie umysłów, tak przeciw sobie zawziętych iż na własne tylko pragnienia baczenie mając wszelką do zrabowania granic Multanom pogodę zostawili i do siebie z sercem rozjątrzonym powrócili. Kmitowie Żborowscy i inni niektórzy Panowie urażeni na Króla oto iż pożądanych godności otrzymać nie mogli, rozruchu tego przyczyną byli. Niektórzy autorowie ten w Lwowie ziazd, sejmem konnym nazywają, lecz sprawiedliwiéj Rokoszem nazwany być może. To słowo Rokosz początek swój bierze od wsi tegoż imienia w Węgrzech pod miastem *Pest*, gdzie niegdyś Królów nie porządnie i na zbrojnym sejmie obierano. Rokosz Lwowski piérwszy jest który Polskę do wielkiego przywiódł zamieszania, skutkiem jego jest utrata Wołoskiéj ziemi którą Turcy zawojowali. Zygmunt August syn Królewski do lat przyszedłszy pod przysięgą w Krakowie wykonaną, obiecuje prawa fundamentalne Królestwa zachować, i za życia Ojca bynajmniéj do rządów nie mieszać się.

MINISTROWIE	*WOJOWNICY*	*Uczeni i wsławieni ludzie*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*
Jan Chojeński 1537 Paweł Wolski 1538 Samuel Maciejowski 1547 Mikołaj Grabia 1543 *Podskarbiowie W. K.* Jakób z Szydłowca 1510 Jędrzej Kościelecki 1515 Mikołaj z Szydłowca 1532 Zbigniew Spytek Tarnowski 1549 *Podskarbiowie W. X. L.* Jan Hornostay 1547 Jan Mikołaj Naruszewicz 1573	*Hetmani Polni W. X. L.* Jerzy Radziwiłł 1533 Jan Radziwiłł 1541 Piotr Stanisław Kiszka 1544 Grzegorz Chodkiewicz 1562	Jędrzej Krzycki Arcybiskup Gnieźnieński umarł w roku 1537. wiele pisał rymem i prozą. W księgarni publicznéj Załuskich trzy najdują się Egsemplarze wierszów tego Polskiego Owidiusza. Jan Łaski Arcybiskup Gnieźnieński † 1531 pierwszy Polskie prawa zebrał. W ścisłéj z Erazmem Roterodamem żył przyjaźni. Maciej Łącki Archidiakon Gnieźnieński Kanclerz kilku Prymasów *biegły w prawie* 1557 Stanisław z Łowicza w różnych umiejętnościach biegły żył około roku 1512. Walenty z Lublina *Medyk.* Jerzy z Przeciszowa Myszkowski kanonik Gnieźnieński Kanclerz Prymasa Łaskiego *Teolog.*	Piotr Tomicki Biskup Krakowski, umarł roku 1535. w prawie i wszystkich naukach wielce biegły. Wiele starania przykładał aby języki Hebrajski i Grecki w Akademii Krakowskiéj kwitnęły. Tenże Biskup osobliwszą dawał protekcyją Jerzemu Libanowi rodem z Śląska który ona wsparty i Franciszka Bonera burmistrza Krakowskiego na pomocy mając, wiele ksiąg uczonych i pożytecznych napisał i wydał. Jan Turzo w Krakowie urodzony Biskupem był Wrocławskim, człowiek wielce uczony i mądrych kochający †. 1520. Mikołaj z Szamotul żyjący około R. 1522. *Matematyk.*

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA ZYGMUNTA I.

1544.

Król rządów W. Księstwa Litewskiego synowi ustępuje.

1548.

Śmierć Króla Zygmunta I. Pana najdoskonalszych przymiotów. Żaden prawie z Królów doskonaléj za niego powagi Królewskiéj utrzymać nie potrafił. Do czego prócz wszystkich do rządzenia potrzebnych przymiotów i miłości ku sobie Litewskiego narodu, wielką miał pomoc w zachowanéj ścisłéj z Cesarzem Niemieckim przyjaźni. Sprawiedliwie zatym Paulus Jovius sławny pisarz mawiał iż Karol V. Cesarz, Franciszek I. Król Francuzki, i Zygmunt I. Król Polski, każdy z osobna piérwszeby między współżyjącemi Monarchami otrzymali miejsce gdyby razem nie żyli.

MINISTROWIE	*WOJOWNICY*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*
Marszałkowie Nadworni Koronni. Jan Jarocki 1506 podobno i daléj aż do R. 1515 Piotr Kmita 1530 Jan Tęczyński Wda Sendomirski 1553 *Marszałkowie Nadworni Litewscy.* Hornostaj który oraz był Podskarbim 1547 Byli przed nim jeszcze niektórzy Marszałkowie Nadworni Litewscy o których Niesiecki Tom. I. tamże doczytać się możesz o piérwszych Marszałkach Wielkich W. X. L.	——	Maciej z Miechowa Doktor Medycyny i Medyk Królewski † 1523 *Historyk.* Jakób Przyłuski żył około roku 1533. wielce w prawie biegły, zostawił zebranie statutów. Lecz w nim gdzie tylko może katolików a zwłaszcza duchownych szarpie. Był ten Jakób z razu księdzem i plebanem w Mościskach lecz odstąpiwszy od wiary katolickiéj i żonę pojąwszy najżwawszym stał się katolików nieprzyjacielem.	Bernhard Wapowski kanonik i kantor Krakowski †. 1535. *Dziejopis.* Tenże Wapowski tak był w matematyce biegłym że się jego w wielu wątpliwościach astronomicznych radził Kopernik. Stanisław Zaborowski w prawie biegły i polityk żył około roku 1507. Mikołaj Kopernik narodził się w Toruniu roku 1473. Matematyk i astronom wieku swego najprzedniejszy był kanonikiem Warmińskim †. 1543.

ZYGMUNT AUGUST

Syn Zygmunta I. Wstąpił na Państwo r. 1548. mając lat 28. Nazwany był Augustem iż się dnia 1. Augusta albo Sierpnia urodził.

1548 — 1549.

Sejm nieskuteczny w Piotrkowie. Szlachta czas traci na sprzeczkach względem małżeństwa tajemnie od Króla w Litwie przyjętego z Barbarą Radziwiłowną, i domaga się tegoż małżeństwa rozerwania. Zygmunt w przedsięwzięciu niewzruszony stanom odpowiada iż złamanie wiary małżonce, złąby otuche czynić mogło dotrzymania poprzysiężonych obietnic poddanym. Na tymże sejmie wyciągaro po Królu aby Litwę, Prusy i Księstwo Zatorskie tak ściśle do korony przyłączył aby te wszystkie kraje jeden kształt rządów i jedneż prawa miały. Żądanie to bynajmniéj się Prusakom nie podobało, gdyż takie przyłączenie zdało się im być przeciwne ichże swobodom i paktom poddaństwa z Królem Władysławem zawartym.

1549.

Studenci w Akademii Krakowskiéj uczący się rozgniewani o to iż niektórych z ich liczby zabójstwo podług sprawiedliwości nie było ukarane, Akademią i Miasto porzuciwszy po różnych stronach roześli się Niektórzy z nich do Niemiec, do Czech, do Prus udali się i tam Lutra nauki zachwyciwszy za powrotem swoim do Polskiéj téż naukę w ojczyznie własnéj rozszerzyli.

Zamku Krakowskiego część wielka zgorzała. Tatarowie Ruś plondrują. Jan Tarnowski Kasztelan Krakowski na głowę ich poraża.

1550.

Sejm powtórny w Piotrkowie, na którym stany domagają się wypełnienia praw przed tym ustanowionych i określenia władzy sądowéj Biskupów, Król do dawnych zwyczajów stosując się swobody i wolności narodu potwierdził.

MAŁŻONKA	POTOMSTWO	ŚMIERĆ 1572.	Jednegoż czasu żyjący Monarchowie.
1) Elżbieta Austryjaczka córka Ferdynanda w ten czas Króla Węgierskiego i Czeskiego a potym Króla Rzymskiego i Cesarza urodzona 1526. zaślubiona 1543 umarła R. 1545. 2) Barbara córka Jerzego Księcia Radziwiłła Kasztelana Willeńskiego Hetmana W. W. X. L. z Barbary Wolskiéj córki Mikołaja Wolskiego Kasztelana Sendomirskiego, drudzy piszą iż Wolskiego Wojewody Ruskiego acz z tym tytułem żaden się nie najduje tego imienia. Urodziła się roku 1523. zaślubiona tajemnie 1545 gdy wdową po Gastoldzie Wojewodzie Trockim została koronowaną R. 1550 wsześć potym miesięcy umarła 3) Katarzyna Austryjaczka siostra Elżbiety piérwszéj małżonki Królewskiéj wdowa po Franciszku Gonzaga Księciu Mantuańskim zaślubiona 1553 †. 1572.		Zygmunt August umarł w Kniszynie na Podlasiu r. 1572 mając lat 52. z których lat 24 Królem był. Gratiani w życiu Komendona Kardynała przyczynę przyśpieszeniu śmierci Królewskiéj na samego Króla w passyjach swoich hamować się niechcącego wkłada. Wszakże należycie na śmierć przygotowany i od Franciszka Krasińskiego Biskupa Krakowskiego wszystkiemi Sakramentami opatrzony umarł.	*Papieże.* Paweł III. 1549 Juliusz III. 1555 Marcellus II. 1555 Paweł IV. 1559 Pius IV. 1565 Pius V. 1572 *Cesarze.* Karol V. składa Cesarską godność 1556 Ferdynand 1564 Maxymilian II. 1576 *Cesarze Tureccy.* Soliman 1566 Selim II. 1574 *Królowie Francus.* Henryk II. 1559 Franciszek II. 1560 Karol IX. 1574 *Królowie Hiszpań.* Karol V. 1555 Filip II. 1598 *Królowie Portugal.* Jan III. 1557 Sebastian 1578 *Królowie Angielsc.* Edward VI. 1553 Maryja 1558 Elżbieta 1603 *Królowie Duńscy* Christian III. 1559 Fryderyk II. 1588 *Królowie Szwedz.* Gustaw 1560 Eryk złożony 1568 Jan Eryka brat 1592 *Carowie Moskiewsc.* Iwan Wasylewicz 1584

Koronacya Królowéj Barbary w Krakowie któréj się nikt nie sprzeciwił choć tyle przeciwników Króla z nią małżeństwu było.

1552.

Nowe kłótnie z Biskupami o władzę ich sądzenia szlachty w sprawach wiary tyczących się. Biskupi dla uniknienia większych kłótni obiecują przez rok jeden téj władzy nie używać, przez który czasu przeciąg zachodzące z niemi rosterki uspokoić spodziewano się. Wielka zaś w téj mierze zachodziła trudność częścią dla tego iż domy w Polszcze najprzedniejsze i najmożniejsze kacerskim jadem napojone były, częścią dla tego iż na rozszerzenie kacerstwa wszystkiemi się siłami ludzie niektórzy chytrością i nauką znakomici przykładali. Owszem czasów onych opłakanych w samym nawet duchowieństwie znajdowali się ludzie którzy przez wstręt od karności kościelnéj, przez swobody żądzą, przez skłonność nawet do nowości, kaczerzom albo pobłażali, albo téż onym sprzyjali. Było i na Króla samego podejrzenie iż kacerskim nowościom tajemnie sprzyja, przynajmniéj dał do takowego mniemania pochop częścią przez zbyteczne ociągnienie się w sprawach utrzymania dawnéj religii tyczących się, częścią przez mowę nie ostrożną. O czym można czytać listy Hozyusza do Karnkowskiego i Karnkowskiego do Króla. *Epist. Virorum illustrium ad calcem Edit. Długoss. Lips. Tom II. Pag.* 1666, 1667 & 1793.

Król do Prus Polskich wyjeżdża i tam igrzyska sprawuje. Z tamtąd do Królewca jedzie aby się z Albrychtem Księciem Pruskiem widział. Tam w wielkim życia niebespieczeństwie zostaje z nieostrożności albowiem Puszkarza Książe Wiśniowiecki blisko Króla stojący zabity tak iż mózgiem suknią Króla obryzgał.

Król Zygmunt na Hetmana Wielkiego Sieniawskiego prożbę, Wołoską ziemię Piotrowi niejakiemu obywatelom kraju tego wielce miłemu oddaje w hołd, z czego jednak większy frasunek miał Król niż radość, obawiał się bowiem

Arcybiskupi	*MINISTROWIE*	*WOJOWNICY*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*
Gnieźnieńscy. Mikołaj III. Dzierzgowski 1550 Jan IX. Przerębski 1562 Jakób IV. Uchański 1581 *Lwowscy.* Piotr II. Starzechowski 1554 Felix Ligęza 1560 Paweł Tarło 1565 Za tego Arcybiskupa odprawił się Synod na którym Trydenckiego Soboru ustawy przyjęte były. Stanisław Słomowski 1575	*Marszałkowie W. Kor.* Piotr Kmita 1551 Jan Mielecki 1561 Jan Firlej 1574 *Marszałkowie W.W. K.L.* Jan Chodkiewicz Kasztellan Wileński 1579 *Kanclerze. K.* Samuel Maciejowski 1550 Jan Ocieski 1563 Walentyn Dębiński 1576 *Kanclerze W. X L.* Jan Chlebowicz 1551 Mikołaj Radziwiłł 1567 Mikołaj Radziwił 1579 *Podkanclerze Kor.* Jan Ocieski 15550 Jan Przerębski 1559 FilipPadniewski 1560 Piotr Myszkowski 1566 Franciszek Kraiński 1572 *Podkanclerze W. X. L.* Eustachi Wołłowicz 1579	*Hetmani W. Kor.* Jan Tarnowski 1561 Mikołaj Sieniawski 1569 JerzyJazłowiecki 1575 *Hetmani W. W. X. L.* Hieronim Chodkiewicz 1562 Grzegorz Chodkiewicz 1569 Mikołaj Radziwiłł 1588 *Hetmani Polni Koronni.* Mikołaj Sieniawski 1561 Jerzy Jazłowiecki 1569 Mikołaj Sieniawski Kasztellan Kamieniecki 1582 *Hetmani Polni W. X. L.* Grzegorz Chodkiewicz 1562 Roman Książę Sanguszko 1571	Łazarz Andrysowic pierwszy założył w rokn 1553. piękną tę drukarnią która się potym wsławiała pod imie niem drukarni Łazarowskiéj. Marcjn Białobrzeski Biskup Kamieniecki *teolog i kaznodzieja sławny.* Piotr Kassovius albo Kaszewski Kanclerz Rzeczypospolitéj Babińskiéj od Pszonki R. 1546. zmarłego, założonéj ku wzajemnéj rozrywce i naprawie uczciwym żartem obyczajów. O czym Sarneckiego czytaj Annal. VII. Cap. 11. Stanisław Grodziecki zakonu S. J. żył około roku 1570. *teolog.* Stanisław Grzepski doktor w akademii Krakowskiéj i Professor †. 1572 *biegły wrozmaitych naukach.*

aby tym postępkiem Turków na się nie poburzył, których ogromna w tedy była potęga.

1555.

Odnowienie na lat 6 przymierza z Moskwą zawartego.

Sprzeczka o precedencyją na weselu Księcia Meklenburskiego na Szwerynie panującego między Posłem Polskim i Duńskim. Polskiemu prawo przodkowania jest przysędzone patrzaj Bielskiego na karcie 600.

Zgromadzenie czyli zchadzka Synodu imieniem ochrzczona w Koźminie pod Kaliszem, gdzie wyznanie wiary Hussytow przyjęte i związek między Hussytami i Kalwinami uczyniony. Tychże lat piérwsza schadzka Kalwińska Synodem przezwana w Pińczowie.

1556 — 1557.

Królowa matka Królewska do Włoch wyjeżdza i rychło potym tamże umiera. Pożyczyła ta Królowa Filipowi II. Królowi Hiszpańskiemu i Neapolitańskiemu summę 430000 czerwonych złotych pod obowiązkiem odbierania z niéj prowizyi z komory celnéj w *Foggia*. Ta summa dziedzictwem na Zygmunta Augusta i siostry jego spadająca znajoma jest pod imieniem summ Neapolitańskich.

Zygmunt trzeci Król Polski część tych summ na się spadającą darował Rzpltéj, która w następujących czasach nie raz acz daremnie o odebranie onéj starała się. Przez *Posła Conventa* STANISŁAWA AUGUSTA szczęśliwie nam panującego Króla używanie prowizyi z summ tych pochodzącéj Jemu jest od stanów pozwolone.

Wojna między Arcybiskupem Rygskim i Mistrzem W. Inflantskim. Król Arcybiskupowi na odsiecz przybywa i tegoż Arcybiskupa z więzienia w którym go trzymał Mistrz W. uwolniwszy, kłótnie te uspokaja.

Przymierze wieczne między Litwą i Inflantami za cel wzajemną przeciw Moskwie obronę mające.

MINISTROWIE	*Uczeni i wsławieni ludzie*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*
Podskarbiowie W Korony. Spytek z Zakliczyna Jordan 1556 Stanisław Tarnowski 1563 Walentyn Dębiński 1563 Stanisław Sobek 1569 Hieronim Buzeński 1578 *Podskarbiowie W. W. X. L.* Jan Mikołaj Narusiewicz 1573 *Marszałkowie Nadw. Kor* Jan Tęczyński 1558 Stanisław Maciejowski 1563 Stanisław Wolski 1566 Sanisław Barzi 1570 Jędrzej Opaliński 1575 *Marszałkowie Nadw. Litew.* Eustachi Wołłowicz 1570 Mikołaj Radziwił 1579	Walenty Kuczborski *Teolog* † 1573. Jan Lasicki *Dziejopis.* Jan Łatos *Matematyk.* Jan Leopolita autor pierwszego tłumaczenia katolickiego ksiąg pisma Ś. na polski język które drukowano w roku 1561. 1574. i 1577. Szym. Marycki biegły w rozmaitych naukach 1551. Jędrzej Modrzewski żył około roku 1550. *Polityk.* Mikołaj Rey z Nagłowic *Rymopis sławny* Albertus Novicampianus † 1558. *Teolog.* Stanisław Orzechowski herbu Oksza Dziejopis i Teolog nader sławny żył około R. 1561.	Jeśli to prawda co nie którzy powiadają iż się w Wittemberdze pod Lutrem uczył, téj nauki dobrze potym przeciw samymże Lutrom i Kalwinistom użył. To tylko mu sprawiedliwie zadać można iż księdzem i kanonikiem Przemyślkim będąc żonę pojąwszy wielkich rozruchów był przyczyną lecz poddawszy się kościołowi i te rozruchy uspokoił i kościoła ku sobie doznał łagodności. Bartłomiej Paprocki *Dziejopis* o familiach też Polskich i krain okolicznych wiele pisał.	Wigilantius z Sambora *Rymopis.* Kaspar Sawicki jezuita żył około roku 1561. Teolog sławny szczęśliwie z kacerzami wojował. Wiele wydał ksiąg w których się pod imieniem Kaspra Cichockiego tai jako to w księdzc nader teraz rzadkiéj któréj tytuł *Alloqia Osiecensia.* Paweł Stępowski sekretarz Królewski *Polityk* † 1584. *Józef* Struth † 1568 *Medyk.* Tomasz Szyczowski zakonu kaznodziejskiego. Jan Trzecieski uczeń Erazma człowiek zacny i uczony, tym sławę swoję zacmił iż w Krakowie piérwsy prawie kacerstwa rozsiewać począł.

1558.

Moskwa o przymierze to urażona, w pada do Inflant i kraj cały pustoszy.

1559.

Obywatele Inflantscy pakta z Litwą zawierają przez które Litwa obowiązuje się przeciw Moskwie podnieść wojnę gdyby Inflantczykowie przystojnego dla siebie wyjednać nie mogli pokoju. Tejże Litwie zastawione powiaty niektóre w Inflanciech pod obowiązkiem oddania wziętéj summy po zakończeniu wojny.

Stan Kawalerów Inflantskich coraz się gorszym staje, i dla niezgody wnętrznéj, i dla szczęśliwego Moskalów w tym kraju wojowania.

1561.

Gdy Jan de Mönnichhausen, Biskup Wyspy Oselyi Biskupstwo swoje przedał Magnusowi Książęciu Holsztyńskiemu bratu Fryderyka II. Króla Duńskiego a Król Szwedzki Eryk XIV. dobył Rewla i kilku innych miast Estonyi, Moskale téż pozostałą część Inflant zawojowali; Kawalerowie Inflantscy rady sobie dać nie mogący poddali się z całym krajem swoim Królowi, jako W. Książęciu Litewskiemu. Stanęła zatym ugoda mocą któréj część Inflant za Dzwiną rzeką wiecznie do Królów Polskich należeć miała przy zupełnym jednak zachowaniu Szlachcie tamecznéj i miastom wszelkich praw swobód i wolności. Pozostała zaś część kraju na prawéj stronie Dzwiny położona, Gotthardowi Ketlerowi Mistrzowi Kawalerów Inflantskich i potomkom jego, płci męskiéj pod tytułem Księstwa Kurlandskiego i Semgalskiego dostać się miała s powinnością hołdowania Polszcze. Zniesiony był zatym Kawalerów Inflantskich zakon a nowo uczyniony Książe został Polskim a zrazu bardziéj jeszcze Litewskim hołdownikiem.

MINISTROWIE	*Uczeni i wsławieni ludzie*	*Uczeni i wsławieni ludzie*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*
Na Sejmie roku 1565. postanowiono na prożbę Posłów aby godność Marszałka Wielkiego, Marszałka Nadwornego i Podskarbiego Senatorom nie była dawana tak iżby z nią razem i Senatorską dostojność zachowali.	Jan Tarnowski Hetman Korony *Dziejopis.* Jędrzej Trzecieski żył około R. 1555. sławny *Rymopis.* Bernard Wojewodka drukarz w Krakowie żył około R. 1564. Biblią tłumaczenia kacerskiego na polskie drukował w Brześciu Litewskim nakładem Książęcia Mikołaja Radziwiłła Marszałka Nadwornego Litew. Tłumaczona zaś była w Pińczowie gdzie pod protekcyją Mikołaja Oleśnickiego gniazdo Kalwinów było. Gesner Bullinger Kalwin i inni kacermistrowie do Króla pisali. Kalwin mu przypisał wykłady swoje na list Ś. Pawła do żydów a luter Biblią od siebie wydaną, téj Biblii exemplarz jeden najdował się w księgarni Akademickiéj Wileńskiéj	u jezuitów, lecz podczas inkursyi Szwedzkiéj za Jana Kazimierza gdy księgi do Królewca były przeniesione Biblia ta z wielą innemi księgami zginęła Panowanie Zygmunta Augusta złotym się dla żydów w Polszcze wiekiem nazwać może, nigdy więcéj wolności i przywilejów nie mieli jak za tego Króla. Nietylko szkoły i miejsca do nabożeństwa pozwolone im były ale też i sądy własne na których się między sobą rozprawowali.	Rabin Szymon z Gintzburga biegłym bym w mierniczéj i budowniczéj sztuce, wiele ksiąg wydał i razem przełożonym był szkoły i sądów. Ten naród spokojny był w Polszcze, a szczęśliwy na Ukrainie. Kardynał Kommendon przez ten kraj przejeżdzający w R. 1561. wielce się dziwował temu że żydzi rolą się bawili i grónta arendą trzymali, iż się w gwiazdarskiéj sztuce ćwiczyli i lékarzami byli, iż wiele innych urzędów sprawowali. W tym jedynie kącie świata wolni byli od téj wzgardy któréj po wszystkich świata stronach doznają.

1562 — 1563.

Pakta te tak Cara obraziły iż pokój Polszcze wypowiedziawszy wojska swoje do Litwy posłał. Wojna ta odmiennym szczęściem toczyła się. Ustanowienie na sejmie Piotrkowskim wojska kwarcianego na obronę Królestwa przeciw Tatarskim wycieczkom. Kwarciane zaś nazwane jest od kwarty albo czwartéj części dochodów dóbr Królewskich na zapłatę onemu naznaczonych. Jeszcze w tedy dobra Królewskie i dobra Królewskiego stołu nie były należycie od siebie odłączone, lecz Król Starostom lub dobra trzymającym pewną pensyą lub roczny dochód naznaczał.

Eryk Książe Brunświckie przyciągnął do Prus z 14 tysącami wojska pod pozorem dania Królowi posiłków przeciw Moskwie. Król który go bynajmniéj o pomoc nie prosił, wielce się z przybycia tak nie spodzianego gościa zadziwił, zwłaszcza iż podług wszelkiego podobieństwa przyczynić raczéj chciał kłótni niż je uspokoić. Lecz Eryk wnet potym do siebie powrócił odebrawszy summę 12. tysięcy Talarów którą Gdańszczanie temu nie proszonemu obrońcy wypłacili.

Soboru Trydentskiego ustawy przyjęte w Polszczze za usilnym Kardynała Kommendoniego staraniem, przeciw woli Prymasa Uhańskiego który się temu przyjęciu z razu mocno sprzeciwiał.

1565 — 1567.

Trzy nad Moskalami odniesione zwycięstwa, bez skutku prawie zostają kiedy oni Siewierską ziemię plondrować nie przestają. Stan Rzeczypospolitéj usilnie Króla proszą o przywrócenie do Państwa Królowéj do niemiec odesłanéj, lecz Król z tym się oświadcza iż umrzeć woli niż z tą żoną żyć.

1569.

Unia albo złączenie wieczyste Litwy z Polską któréj te główniejsze były artykuły; Polska i Litwa jednę tylko i nierozdzielną składać mają Rzeczpospolitę pod jednymże Panem, który od obudwóch narodów w Polszcze ma być

obrany. Sejmy spólnie oba narody w Warszawie odprawować mają, izby Senatorska i Poselska z Polskich i Litewskich obywatelów złożone być mają. Mennica, przymierza, wojny, związki wszelakiego rodzaju, obudwom narodom być wspólne mają. Wołyń, Podole, Podlasie i Kijow do korony należeć będą. Inflanty które do czasu onego częścią Litwy były, do Korony oraz przyłączone zostały. Zatym Książęta Kurlandzcy hołdownikami korony stali się równie jak i Litwy. Pruskiem ziemiom miejsce w Senacie naznaczone. Naostatek ułożony porządek między Senatorami i Posłami.

Na tymże sejmie Albrycht Fryderyk Książę Pruski uroczystą na Księstwo swoje inwestyturę odebrał. Chorągiew Posłom Elektora Brandeburskiego i Margrabi Anszpachskiego podaną była na znak przyszłego ich prawa do tego Księstwa.

1570.

Przymierze z Moskalami do trzech lat przeciągnione. Car Iwan Książęcia Holsztyńskiego Magnusa Królem w Inflanciech ogłosił i jede z krewnych swoich zań wydał. Temu Magnusowi Fryderyk II. Król Duński brat jego, część Inflant którą posiadał ustąpił.

Zchadzka Dyssydentów w Sandomierzu na której stanęło złączenie Lutrów, Kalwinistów i Hussytów w Polszcze.

1572.

Śmierć Zygmunta Augusta Pana i nauką i łaskawością wielce znakomitego, lecz w zdaniach swoich nad zwyczaj upartego, i zbyt o całość powagi swojéj Królewskiéj troskliwego. Władza Królewska w tejże za jego panowania była mocy jak przy końcu panowania Alexandra od którego czasu stany sobie tylko obwarowały aby bez ich zezwolenia ludzie do wojska na nowo zaciągnieni nie byli. Lecz wnet potym daleko znaczniejsze dla siebie przywileje i swobody otrzymały. Śmierć Zygmunta Augusta ostatniego z Jagiellońskiego domu, który równie jak i przodkowie jego używał tytułu Pana i Dziedzica Polskiéj i pro-

wincyi do niéj przyłączonych, ostatnim krésem było prawa następowania na tron, i przywróciła stanom Rzeczypospolitéj prawo obierania sobie Pana i ustanowienia w Rzeczypospolitéj rządu który teraz kwitnie.

Żaden z Królów w Polszcze panujących bardziéj kacerstwom w tym kraju krzewiącym się nie pobłażał jak Zygmunt August. Nie było prawie w Europie sekty któraby się do Polskiéj jako do miejsca dla siebie najbespieczniejszego nie cisnęła. Przez co tak się kraj zaraził iż między możniejszemi mało już katolików było. Strofowano o to nie raz Króla a mianowicie na sejmie 1566. przestrzegano go aby się przynajmniéj sprzeciwił rozprzestrzenieniu szkaradnego kacerstwa Bóstwo Chrystusowi Panu odejmującego, lecz mało to pomogło z przyczyny iż na tejże radzie wiele Socinnianów, a więcéj jeszcze onym sprzyjających było. Z tym wszystkim rozsiana pogłoska o skłonności jego do przyjęcia nowéj wiary nie ze wszystkim z prawdą zgadza się, do katolickiéj wiary zawsze sercem był przywiązany, a skłonność do nowości nie z tychże nowości szacunku jako raczéj z wolniejszego życia pochodziła. Przy wstępie swoim na Państwo tak umniejszone zastał Królewskie dochody, iż na utrzymanie Dworu bynajmniéj nie wystarczały, tak dalece iż nowe obmyślić musiano podatki na opatrzenie potrzebnych nakładów. Za jego panowania wiele hałasu i zamieszania uczyniło wykonanie statutu Króla Alexandra, mocą którego dobra stołu Królewskiego zastawną lub innym

sposobem partykularnym osobom puszczone znowu do korony przyłączone były. Król z Szlachtą mocno się wypełnienia statutu tego domagał, które u Panów przedniejszych w obrzydzeniu było. Te dobra Królewskie znacznie potym powiększone były przez przyłączenie do nich wszystkich dóbr Zygmunta Augusta, kiedy testament jego którym dobra swoje siostrom i ich potomkom zapisał był z kasowany.

HENRYK WALEZYUSZ

Syn Henryka II. Króla Francuzkiego i Katarzyny z domu Medicis obrany Królem Polskim roku 1573. mając lat 22 opuścił Królestwo roku 1574. a stany roku 1575. Bezkrólewie ogłosiły. .

1572.

Puki Dóm Piastów panował, Królowie Polscy dziedzicznym po sobie prawem na Państwo następowali. W Jagiellonczyków Familii była elekcya z następowaniem złączona to jest iż Królów w tejże Familii obierano. Po śmierci Zygmunta Augusta całe wolne było obieranie. Wtedy Polski naród nie będąc już więcéj do jednego domu przywiązany, między ubiegającemi się do korony jednego podług zdania swego obrać miał. To Bezkrólewie tym dokładniéj i zupełniéj opisane być powinno iż ustanowiony na nim porządek prawidłem się stał wszystkich elekcyi następujących.

Stany Rzeczypospolitéj wszystkie przedsięwzięły środki potrzebne na utrzymanie pokoju wewnątrz i zasłonienie kraju od wszelkich zamachów okolicznych sąsiadów. Szlachta Wielkopolska, Małopolska, Ruska i Pruska także Litewska osobnie zjazdy swoje i sejmiki miała. Najpiérwéj się szlachta Małopolska zjechała u któréj Jan Firlej Marszałek Wielki herszt na ówczas Dyssydentów i Piotr Zborowski Wojewoda Sendomierski najwięcéj powagi mieli. Po długich sprzéczkach względem czasu któregoby się sejm konwokacyi miał odprawować i gdy sejm od Prymasa na 9. dzień Października naznaczony dla szczupłéj senatorów liczby zacząć się nie mógł, zgodzono się na zaczęcie sejmu konwokacyi dnia 6. Stycznia roku następującego w Warszawie. W tym mieście wszystkie odtąd sejmy konwokacyine odprawowały się.

1573.

Na tym sejmie roztrząsano wiele rzeczy tyczących się nowego kształtu rządów który miał być ustanowiony. Ów wiekopomnéj sławy mąż Zamojski pytanie ono jeśliby

MAŁŻONKA	*POTOMSTWO*	*ŚMIERĆ* 1589.	*Tegoż czasu żyjący Monarchowie*
Ludowika z domu Lotaryńskiego córka Mikołaja Hrabi Valdemontu brata młodszego Książęcia Lotaryńskiego zaślubiona roku 1575. umarła roku 1601.	——	Henryk Walezyusz zabity zdradliwie od niejakiego Jakóba Klemensa w St. Claud. 1589.	*Papieże.* Grzegorz XIII 1585 *Cesarze.* Maxymilian II. 1576 *Cesarze Tureccy.* Selim II. 1574 *Królowie Francus.* Karol IX. 1574 *Królowie Hiszpań.* Filip II. 1598 *Królowie Portugals.* Sebastian 1578 *Królowie Angielscy.* Elżbieta 1603 *Królowie Duńscy* Fryderyk II. 1588 *Królowie Szwedz.* Jan 1592 *Carowie Moskiew.* Iwan Wasilewicz 1584

szlachta na Króla osobiście *vota* dawać miała czyli przez Posłów, tak rozwiązał aby wszystka Szlachta przez się głos swój na Króla dawała sądząc za rzecz przyzwoitą aby się wszyscy ci do obrania Króla przykładali, którzy się do bronienia Ojczyzny przykładają. Sprzeczki tyczące się władzy Prymasowskiéj tak uspokojone były iż Prymasowi podczas Bezkrólewia prawo naznaczenia sejmów i sejmików i mianowania nowego Króla podług danych od Szlachty głosów przysądzone było. Marszałkom zaś zostawiono prawo ogłoszenia tegoż nowo obranego Króla. Lecz inna daleko ważniejsza zaszła potym sprzeczka która z różności wiary wyniknęła. Katolików stan w tych okolicznościach bardzo był niebezpieczny. Panowie najmożniejsi w Królestwie, część większa Szlachty i Obywatelów kacerskiemi zarażona była błędami. Prymas na którego podejrzenie przedtym było iż do nowości był skłonnym podczas tego Bezkrólewia całe się inszym być pokazał. Gdy bowiem pokóju z Dyssydentami artykuły od niektórych Senatorów napisane na wzór takowegoż pokoju trochę piérwiéj w Niemczech uczynionego, od wszystkich prawie przyjęte były. Arcybiskup mocno się onym sprzeciwił i tyle wymową i staraniem swoim dokazał iż bez skutku zostały zwłaszcza gdy od nich wielu z tych którzy je piérwéj z nieostrożności podpisali odstąpiło. Panowie do dawnego dworu przywiązani nową fakcyją uczynili, zamyślali oni Królewnę Annę Protektorką Królestwa ogłosiwszy, sami pod tym imieniem Królestwem rządzić. Obawiać się zatym trzeba było wielkiego na sejmie Elekcyinym zamieszania do którego wchodzić chcieli Książęta Pruski i Kurlandzki, acz skutku żądz swoich nie otrzymali. Czas sejmu tego na dzień 5. Kwietnia naznaczony. Zaczął się sejm Elekcyiny od dania audyencyi Posłom postronnym. Kardynał *Commendoni* przełożył stanom usilną Ojca Ś. żądzę widzenia na Tronie Króla Katolika, gorliwego o utrzymanie i pomnożenie téj wiary w Polszcze, któryby jéj przeciw kacerskim zamachom, dotąd aż nad to skutecznym, bronił. Wilhelm Rosenberg i Władysław Perstein, Arcy Księcia Rakuskiego Ernesta syna Maxymiliana

Arcybiskupi	*MINISTROWIE*	*WOJOWNICY*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*
Gnieźnieńscy. Jakób IV. Uchański 1581 *Lwowscy.* Stanisław Słomowski 1575	*Marszałkowie W. Kor.* Jan Firlej 1574 *Marszałkowie W. W. X. L.* Jan Chodkiewicz 1579 *Kanclerze. K.* Walentyn Dębiński 1576 *Kanclerze W. X. L.* Mikołaj Radziwiłł 1579 *Podkanclerze Kor.* Piotr Wolski 1574 Jan Zamojski 1578 *Podskarbiowie W. Kor.* Hieronim Bużeński 1578 *Podskarbiowie W. W. X. L.* Jan Narusiewicz 1573 Wawrzyniec Wojna 1580 *Marszałkowie Nad. Kor.* Jędrzej Opaliński 1575 *Marszałkowie Nad. W. X. L.* Mikołaj Radziwiłł 1579	*Hetmani W. Koronni.* Jerzy Jazłowiecki 1575 Heidenstein na karcie 5 pisze iż Jazłowiecki do czasu tylko od Zygmunta Augusta powierzoną miał sobie nad wojskiem kommendę nie zaś z tytułem i władzą Hetmana W. *Hetmani W. Litewscy.* Mikołaj Radziwiłł 1588 *Hetmani Polni Koronni.* Mikołaj Sieniawski acz i ten podług wszelkiego podobieństwa później tę godność otrzymał. *Hetmani Polni W. X. L.* Krzysztof Radziwiłł 1588	Leonard Gorecki *Dziejopis.* Jan Herburt Kasztellan Sanocki *w prawie biegły.* Maciej Stryikowski *Dziejopis i Rymopis.* Stanisław Warszewicki *S. J. Teolog.* Krzysztof Warszewicki brat Stanisława *Polityk.* Piotr Wolski Biskup Płocki *Krasomowca.*

II. interes wspierając obiecywali, iż zaszłe rosterski o Prusy i Inflanty uspokoi, iż żegludze po Narwie rzéce na przeszkodzie będzie, że od Rudolfa brata swego wolne win Węgierskich do Polskiéj otrzyma wprowadzenie. Henryk Walezyusz którego mocno wspierał Karol IX. Król Francuzki pozbyć się jego mocno żądający, zalecony stanom Rzeczypospolitéj był od Jana Montluka Biskupa Walencyi. Poseł Francuzki zaraz po Cesarskim otrzymał audyencyją, co przyczyną było iż Poseł Hiszpański jéj nie miał iż precedencyi przed Montlukiem domagał się. Jan *Lorch* za Króla narodowi podawał Jana III. Króla Szwedzkiego, lub syna jego Zygmunta. Car Moskiewski stanom doniósł iż widząc drobnych onych Monarchów jako to Cesarza Niemieckiego i Króla Francuzkiego ubiegających się o Tron Polski, bynajmniéj nie wątpi iż Polacy Monarchów i starożytnych i czci najgodniejszych, w których liczbie siebie tylko i Cesarza Tureckiego kładł, nad niemi przełożyć zechcą. A jeśli honoru onego dostąpić pragną aby on lub syn jego nad niemi panował, nie będą się domagać po nim aby z uszczerbkiem godności swojéj Polaków o oddanie sobie Berła prosił, ale raczéj dobrowolnie mu Koronę ofiarować będą z przyłączeniem do niéj Inflant i Kijowa któreby kraje na wieczne czasy do Moskiewskiego Państwa przyłączone zostały. Pszyszły téż listy do stanów od Tureckiego Cesarza pełne zuchwałości w których prawie roskazywał aby A. X. Austryjackiego za Króla nie obierano, Francuza zaś mocno zalecał, a gdyby ten stanom nie podobał się podawał do Tronu Piasta, mianowicie Arcybiskupa Gnieźnieńskiego i Wojewodów Krakowskiego i Ruskiego.

Po tych audyencyjach i listów czytaniu stany na trzy się partyje rozdzieliły: Moskiewską, Austryjacką i Francuzką. Była i czwarta Piasta pragnąca, lecz ta wnet upadła, jako i Moskiewska. Dwie zatym tylko zostały Austryjacka w sparta od Marszałka W. Koronnego i Francuzka któréj Hersztem był Piotr Zborowski, całą przy sobie Litwę mający, ta albowiem od Radziwiłłów i Chodkiewi-

czów nakłoniona Henryka Walezyusza Książęcia Andegawskiego za Króla pragnęła pod tym obowiązkiem aby Królewnę Annę za żonę pojął. Biskup Walencyi partyą Francuzką w broń opatrzoną na polu Elekcyinym u wsi Kamienia (gdzie August III. był potym obrany) stawił, a nie oszczędzając podarunków a bardziéj jeszcze obietnic na pozyskanie sobie przeciwnéj partyi, dokazał tego iż dla swego kandydata wszystkich głosy otrzymał. Zaczym Henryk od Prymasa mianowany był Królem Polskim. Posłowie Francuzcy pokwapili się zaprzysiądz imieniem Henryka obowiązki pod któremi koronę mu oddawano. Ksiądz *de Noailles* skwapliwie te artykuły Montlukowi czytał, który je nie odwłocznie podpisywał bez żadnego uważenia ich i rozstrząśnienia, lubo wielka tego potrzeba była.

Przez nie albowiem ustanowione było wieczne przymierze między Francyją i Polską z obowiązkiem dodawania sobie wzajemnéj pomocy w ludziach i pieniądzach. Francyja obiecywała 4000 Waskonów zaciągnąć i podejmować przeciw Moskalom, armatę wodną wystawić dla zachowania Polakom panowania nad morzem Baltyckim i przyłączenia do Polskiéj portu i miasta Narwy, pozwolić kupcom Polskim też w handlach wolności które kupcy francuzcy mieli. Król z strony swojéj obiecywał corocznie do skarbu Rzeczypospolitéj płacić 450000 złotych, długi Zygmunta Króla uspokoić, i osobnym instrumentem potwierdzić wolności i swobody narodu Polskiego.

Po tym przyrzeczeniu, mianowany od Prymasa Król, ogłoszony był Królem Polskim i W. Książęcem Litewskim, od Marszałków Jana Firleja, Andrzeja Opalińskiego i Jana Chodkiewicza. Wszakże w sercu Firlej z wielą Senatorami do domu Austryjackiego był prywiązany, zwłaszcza będąc przeciw Henrykowi poduszczony od Książąt Protestańckich Niemieckich, i małą dla Dyssydentów w panowaniu jego widząc nadzieję, iż się nie mało przyłożył do sławnego onego a obrzydliwego Kalwinistów wycięcia w dzień S. Bartłomieja popełnionego.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA HENRYKA WALEZYUSZA.

Po obwołaniu Króla nastąpiło zaraz ułożenie prawa, podług którego Król i następcy jego obowiązani być mieli rządzić Rzecząpospolitą. Te prawa nazywają się *Pacta Conventa*. Treść onych Henrykowi przepisanych ta była, iż Król za życia następcę na Tron mianować nie miał, ani składać żadnéj Elekcyi, ani pomagać nikomu pod jakimkolwiek pozorem do osiągnienia Tronu, ale że po śmierci Króla zupełną stany Rzeczypospolitéj wolność mieć mają przystąpienia do nowéj Elekcyi. Że urzędy i godności osierociałe samym tylko zasłużonym Polakom a nie cudzoziemcom oddawane być mają. Że Król ani żony brać, ani z nią się rozwodzić bez zezwolenia Senatu nie będzie. Że Król tytułu Pana i Dziedzica używać nigdy nie będzie. Że na radach Senatu, gdyby zdania nie mogły być do jednomyślności przywiedzione, Król zatym zdaniem pójdzie które i z prawem najbardziéj zgadzać się i z większym Rzeczypospolitéj pożytkiem złączone będzie. Że sejmy co dwie lecie złożone będą częściéj gdyby tego potrzeba wyciągała (*z kąd podział Sejmów na zwyczajne i nadzwyczajne urósł*) które to sejmy przez 6 tygodni trwać mają. Naostatek iż Król ani wojny nie podniesie, ani Szlachty na generalną jaką wyprawę nie wezwie, ani podatków nowych nie ustanowi bez zezwolenia stanów zgromadzonych. Ostatni paktów tych artykuł to w sobie zawierał, iż gdyby Król one przestąpił, poddani od wszelkiego posłuszeństwa i przysięgi wierności wolniby zostać mieli, co jednak tak wykładano iżby takowe uwolnienie w tedy dopiero nastąpiło, kiedyby Król prawa i wolności narodu gwałtownie przełamując niechciał przestróg i napomnienia Senatu słuchać. Adam Konarski Biskup Poznański na czele innych wielu Posłów zostający do Francyi pojechał, Króla do obięcia Tronu zapraszając. Z okazyi poselstwa tego godne jest uwagi świadectwo sławnego Thuana (L. 56.) z którego się pokazuje jak onych wieków nauki w Polszcze kwitnęły. Posłowie ci (mówi ten Historyk) wszyscy łaciński język umieli, wielu z nich po włosku i po niemiecku mówiło,

niektórzy zaś tak doskonałemi w Francuzkim języku byli, że ich za Paryżanów poczytać można było.

Książę Andegaweńskie wszystko co Polacy żądali wykonał, i artykuły od Biskupa Walencyi podpisane przysięgą stwierdził. Konarski przeciw artykułowi pokój Dyssydentom warującemu solennie protestował się. Posłowie w instrukcyi swojéj mieli aby na Książęciu wymogli obietnicę zaślubienia sobie Anny córki Króla Zygmunta I. lecz Henryk wymówił się od tego znalazłszy pozorną przyczynę iż Posłowie zaniechali z sobą przywieść zezwolenie téjże Królewnéj na piśmie wyrażonego, i cały ten interes do przyjazdu swego do Polskiéj odłożył. *Pacta Conventa* przyjął i potwierdził. Zaczym w przytomności Króla Francuzkiego, Parlamentu i Dworu Królewskiego dyploma Elekcyi oddane mu było, dnia 13go Września, i Królem był przywitany. Wkrótce potym z Francyi wyjechał dokąd mu Królowa prędki powrót rokowała.

1574.

Wiazd wspaniały Króla do Krakowa. Sejm koronacyi na którym Agryppa Poseł z Litwy obrany Marszałkiem tytuł tylko zachował dla niedostatku wymowy, a urząd sprawował Stanisław Czarnkowski. Jan Tęczyński Kasztellan Wojnicki wyzwany na pojedynek od Samuela Zborowskiego. Kasztellan Przemyślski Wapowski chcący ich pogodzić śmiertelnie od Zborowskiego czyli sług jego raniony. Zborowski od Króla z kraju wywołany, lecz ta kara Senatorom zbyt się lekka być zdawała, przeto Henrykowi zbyteczne do Zborowskich z uszczerbkiem praw narodowych przywiązanie zadawano. Rosterski między Królem i Stanami. Stany przyganiają mu o zbyteczną rozrutność, o przywiązanie do zauszników, o zbytki rozmaite w biesiadach, łowach i innych rozrywkach. Król wzajemnie narzeka na niespokojne Polaków umysły i chciwość niezmierną tak dalece iż o jedno starostwo więcéj się niż 30 osób ubiegało. W takich okolicznościach wiadomość o śmierci Króla Francuzkiego ani Królowi ani Polakom smutku nie przyniosła. Król cierpliwie wysłuchał zdanie Senatorów

sądzących iż starać się powinien był o pozwolenie stanów na Sejmie zgromadzonych aby do Francyi wyjechał. Sam zaś tajemnie tego był mniemania iż rzecz dla niego najbespieczniejsza była nieopowiednie ujechać, co też z kilką podróży swojéj towarzyszami wykonał, zostawiwszy listy do Senatorów w których pozorne ujechania swego tajemnego dawał przyczyny, a oraz radził im aby Posłów do Francyi wysłali, z któremiby naradzał się względem interesów tyczących się Rzeczypospolitéj. Jan Tęczyński Kasztellan Wojnicki Króla w Pilśnie na Ślązku dogonił, lecz żadnym go sposobem do powrotu nakłonić nie potrafił. Sejm w Warszawie od Prymasa złożony na którym ustanowiono iż jeśliby Król na dzień 12. Maja roku następującego nie powrócił do Polskiéj, tedyby do nowéj Elekcyi przystąpiono, ogłosiwszy iż Tron wakuje. Ustawa ta Królowi przez dwóch Posłów i na piśmie z podpisem Senatów doniesiona. Henryk uspokoiwszy Francuzkie interesa do Polskiéj powrócić obiecuje.

1575.

Sejm w Stężycy na dzień 12go Maja na którym iż Tron wakuje ogłoszono. Sejm ten nie tak zezwoleniem stanów zakończony, jako raczéj, nie zgodą i sprzeciwieniem się niektórych temu ogłoszeniu, był zerwany.

Tatarowie wtargnęli w kraj Rzeczypospolitéj mianowicie do Podola, Wołynia i Rusi, trwoga z tąd wielka w Krakowie owszem i na Śląsku gdzie Wrocław okopano aby w stanie był wytrzymania oblężenia.

Dyssydentów pełna Polska i Litwa tak dalece iż na Zmudzi ledwie 6 księży było, a w Litwie ledwie tysiączna część obywatelów wiary się katolickiéj trzymała.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA HENRYKA WALEZYUSZA.

Polska podobno za osobliwszą łaską Boga poczytać była powinna ujechanie tego Króla, którego już w pogardzie mieć zaczęto dla jego lekkomyślności i nierządnego życia. Mając wzgląd na życie które potym w Francyi prowadził, winszować sobie mogli Polacy iż się jego pozbyli.

STEFAN BATORY

Syn Stefana Wojewody Siedmiogrodzkiego wstępuje na Państwo r. 1575. mając lat 44.

1575.

Sami do Francyi ściśle przywiązani Panowie, trwożyć się poczynają, bacząc jak smutne za sobą skutki długie Bezkrólewie pociągnąć może, zaczym potrzebne przystąpienia do nowéj Elekcyi uznawają. Ernest Arcyksiąże Austryjackie syn Maxymiliana II. Cesarza, Ferdynand tegoż Cesarza brat, Jan Król Szwedzki i syn jego Zygmunt, Alfons Książę Ferrary i Modeny, Stefan Batory Wojewoda Siedmiogrodzki, do Tronu się ubiegają. Senatorowie duchowni Cesarzowi Tron ofiarują, choć żadnego do otrzymania jego kroku nie uczynił. Senatorowie świeccy rozdzielają się na dwie partyje z których jedna trzyma stronę Maxymiliana druga stronę syna jego. Mało ich było którzyby Piasta pragnęli, a jeden tylko Marszałek Nadworny Batoremu był przychylnym. Szlachta na dwie także strony rozdzielona była, jedna Króla z Austryjackiego Domu, druga Piasta żądała. Ów nieśmiertelnéj sławy mąż Jan Zamojski na czele był téj ostatniéj partyi i swoją jedynie powagą sprawował iż inne przeważała. Ci co z Cesarzem trzymali straciwszy nadzieję przeciągnienia na stronę swoję Szlachty Piasta pragnącéj, od niéj się odłączywszy przez Prymasa i Marszałka W. obwołali Królem Polskim Maxymiliana II.

Ta rzecz bynajmniéj partyi Zamojskiego nie ztrwożyła, i w zamysłach jego żadnéj innéj nie sprawiła odmiany prócz téj iż miasto Piasta, Królewnę Annę córkę Zygmunta I. Królową Polską obwołano, i naznaczono jéj za małżonka Stefana Batorego Króla Polskiego. Nominacyja ta uczyniona jest od Jana Sienińskiego który żadnym jeszcze nie był Biskupem z przyczyny iż Biskupi wszyscy przeciwnéj się strony trzymali.

Posłowie Stefana, imieniem Pana swego przyobiecali, iż potwierdzi wszystkie prawa i wolności narodu, mianowicie te które w paktach konwentach z Henrykiem zawartych są przepisane, iż wszystkie narodowe długi uspokoi,

MAŁŻONKA	POTOMSTWO	ŚMIERĆ 1586.	Jednegoż czasu żyjący Monarchowie.
Anna córka Zygmunta I. Króla Polskiego zaślubiona roku 1576. mając lat 52. umarła 1596 Stany Rzpltéj. naznaczyły jéj w roku 1581. dochody z Księstwa Mazowieckiego, które jéj matce Bonie były przedtym pozwolone.	——	Stefan Batory umarł w Grodnie roku 1586. mając lat 54. z których panował lat 10. Pochowany w Krakowie.	*Papieże.* Grzegorz XIII. 1585 Syxtus V. 1590 *Cesarze.* Maxymilian II. 1576 Rudolf 1612 *Cesarze Tureccy.* Amurat III. 1595 *Królowie Francusc.* Henryk III. 1589 *Królowie Hiszpań.* Filip II. 1598 *Królowie Portugal.* Sebastyan 1578 Henryk Kardynał 1580 Filip II. 1598 *Królowie Angielsc.* Elżbieta 1603 *Królowie Duńscy* Fryderyk II. 1588 *Królowie Szwedzc.* Jan 1592 *Carowie Moskiewsc.* Iwan Wasilewicz 1584 Fiedor Iwanowicz 1594

iż Polaków w niewolą od Tatarów wziętych okupi, iż summę 200000 złotych do skarbu przed przybyciem swoim do Polskiéj odliczyć każe, iż usiłować będzie aby pokój z Turkami i Tatarami był zachowany, iż wszelkiego starania dołoży na odebranie krain od Polskiéj przez Moskwę oderwanych, iż granice Rzpltéj od najazdów wszelkich postronnych zasłoni, iż naostatek przysięgą to wszystko ztwierdzi albo sam przez się albo przez Posłów swoich na przyszłym sejmie który w Andrzejowie był naznaczony.

Strona przy Batorym stojąca zaprosiła go do obięcia Tronu. Partyja przeciwna także do Cesarza projekt Paktów konwentów posłała. Prymas ziazd w Łowiczu naznaczył na utrzymanie swojéj strony interesów.

1576.

W Andrzejowie taki był tłum zewsząd przybywających iż jak pisarz pewny powiada bardziéj się zdawało iż Polacy postronne jakie Królestwo zawojować pragną, niż swoje oddawać. Kilku świeckich Senatorów z Biskupem Kujawskim Stanisławem Karnkowskim do Szlachty, która po większéj części przytomną była, przyłączyło się. Potwierdzono tám obranie Anny i Batorego, (zkąd takowe ziazdy poparciem Elekcyi nazwane są) za nieprzyjaciół ojczyzny tych ogłoszono którzyby się temu sprzeciwiali. Czas koronacyi Królewskiéj naznaczono, i należyte przedsięwzięto środki przeciw tym którzyby pokój powszechny mieszali.

Stefan do Polskiéj przybywa, zaślubia sobie w Krakowie Królewnę Annę, i znią razem koronowany jest w Krakowie dniem przed ślubem, przez Biskupa Kujawskiego.

Król usiłuje do siebie pociągnąć tych którzy się Elekcyi jego sprzeciwili. Stany 16. Senatorów naznaczają, którzyby przy Królewskim boku byli dla rady, co początkiem było Senatorów przy Królu rezydujących. Zamojski Podkaclerzym zostaje z wielkim domu Zborowskich nieukontentowaniem, téj godności pragnącym w nadgrodę za podjęte prace w wyniesieniu Króla na Tron. Ta rzecz źródłem się stała onéj nienawiści Zborowskich przeciw Zamojskiemu która potym tak okropne skutki sprawiła.

Arcybiskupi.	*MINISTROWIE*	*WOJOWNICY*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*
Gnieźnieńscy. Jakób IV. Uchański 1581 Stanisław Karnkowski 1603 *Lwowscy.* Jan V. Sieniński 1582 Jan VI. Dymitr Solikowski 1603	*Marszałkowie W. K.* Jędrzej Opaliński 1593 *Marszałkowie W. W. X L.* Jan Chodkiewicz 1579 Mikołaj Krzysztof Radziwiłł 1586 *Kanclerze K.* Walenty Dębiński 1576 Piotr Wolski 1577 Jan Zamojski potem i Hetman 1605 Król za niego wydał synowice swoję Gryzeldę córkę Krzysztofa Batorego Książęcia Siedmiogrodzkiego. *Kanclerze W. X. L.* Mikołaj Radziwiłł 1579 Eustachi Wołłowicz 1584 Krzysztof Radziwiłł 1588	*Hetmani W. Koronni.* Mikołaj Mielecki 1580 Jan Zamojski Hetmanem uczyniony R 1581. złąż władzą którą niegdyś miał. Jan Tarnowski 1605 *Hetmani W. W. X. L.* Mikołaj Radziwiłł 1588 *Hetmani Polni Kor.* Mikołaj Sieniawski 1582 Po którym żadnego polnego Hetmana Król nie naznaczył *Hetmani Polni W. X. L.* Krzysztof Radziwiłł oraz Podkanclerzy 1588	Marcin Broniewski. *Ziemłopis.* Jakób Brzeźnicki w roku 1585 żyjący *Dziejopis.* Adam Bursius żyjący roku 1580. *Krasomowca.* Marcin Kromer Biskup Warmiński † 1589. *Książę Dziejopisów Polskich.* Jakób Gorski † 1585 *Krasomowca.* Felix Herbortus *Krasomowca.* Stanisław Hosius Kardynał i Biskup Warmiński † 1579. Teolog po całym świecie sławny był wielkim renitencyaryuszem i prezydentem soboru Trydeńskiego. Księgi jego na Francuzki, Angielski, Niemiecki i Polski język przetłumaczono. Jan Kochanowski † 1584. *Rymopis najprzedniejszy Polski.* Piotr Kochanowski *Rymopis.* Jan Leopolita Teol. Łukasz Leopolita Teolog żył w R. 1580.

Król zaciąga regiment Gwardyi koronnéj i Kommendę nad nim daje Janowi Zborowskiemu Kasztellanowi Gnieźnieńskiemu. Krzysztof Radziwiłł miał na ten czas Kommendę nad Gwardyą Litewską. Prymas po nieskutecznym ziezdzie Łowickim zjazd inny do Warszawy naznaczył. Król do Warszawy jedzie. Litwa a potym Prymas i wszyscy prawie Senatorowie poddają się.

Za ich przykładem idą Prusacy wyjąwszy miasto Gdańsk w którym Konstantyn Ferber wiele u magistratu i pospólstwa mogący obywatelów pociągał do utrzymania Elekcyi Cesarza. Stany Rzeczypospolitéj Królowi pozwalają ogłosić generalną wyprawę na uskromienie Gdańszczanów i przywiedzenie ich do posłuszeństwa. Dymitr Solikowski i Jan Krotowski do Ratysbonny posłani aby Maxymiliana II. przywiedli do odstąpienia od pretensyi do Korony Polskiéj, nic u Cesarza tego zjednać nie mogą. Lecz wnet potym Cesarz umarł i śmiercią swoją spokojność w Polszcze ugruntował. Król na kozaków pewne wkłada powinności, i z nich rodzaj niejaki zawsze trwającéj milicyi składa. Kozacy początek swój wzieli od pogranicznych mieszkańców Rusi, Wołynia, Podola i innych Polskich prowincyi, często się zgromadzali dla najechania innych krajów spuszczając się tym końcem morzem czarnym i cały kraj aż do bram Carogrodzkich pustosząc. Stefan ich zgromadził, nadał im swobody, i wolność obierania Hetmana któremu rezydencyą w Terechtemirowie naznaczył, wydzielił też im kraj pewny na granicach Królestwa, którego powinni byli bronić przeciw najazdom sąsiadów a zwłaszcza Tatarów, równą jak oni do łupiestwa ochotę mających.

1577.

Gdańszczanie za nieprzyjaciół ojczyzny ogłoszeni do broni się mają i poczty niektóre wojska Królewskiego rozpraszają. Gdańsk od Króla oblężony, zamek przy wyjściu Wisły ściśle opasany lecz bez skutku. Naostatek zamieszki te uspokojone gdy Gdańszczanie nakłady wojenne przywróciwszy Króla przeprosili, którym winę Król darował i wszystkie ich przywileje potwierdził.

MINISTROWIE	Uczeni i wsławieni ludzie	Uczeni i wsławieni ludzie.
Podkanclerze Kor.	Jan Monczyński *pierwszy Słownika Polskiego i Łacińskiego Pisarz.*	od Krakowa u Adama Błońskiego który mu protekcyją dawał. Uczniowie Socynanowi Arryanie w Polszcze zostali do roku 1660, którego za Jana Kazimierza z Polskiej wygnani byli.
Jan Zamojski 1578	Piotr Myszkowski *uczonych i mądrych kochający.*	
Jan Borukowski 1585	Jędrzej Patrycy Nidecki pierwszy Biskup Inflantski po odebraniu Inflant † 1563. *Teolog i Krasomowca.*	
Wojciech Baranowski 1590		
Podkanclerze W. X. L.		
Eustachy Wołłowicz 1579		
Podskarbiowie W. K.		
Hieronim Bużeński 1578		
Jakób Rokosowski 1580	Wojciech Novicampianus *Medyk.*	Paweł Sempowski *Teolog.*
Jan Dulski 1589		Stanisław Taszycki *mowca sławny.*
Podskarbiowie W. W. X. L.		
Wawrzyniec Wojna 1580	Sebastyan Petrycy żył około roku 1583. *Medyk.*	
Jan Chlebowicz 1583	Mateusz Piskorzewski *Krasomowca.*	
Teodor Tyszkiewicz 1587	Stanisław Sarnicki *Dziejopis*	
Marszałkowie Nadw. Kor.	Marcin Smiglecki S. J. żył około R. 1581 *Sławny kontrowersista.*	
Jędrzej Zborowski 1589	Faustus Socinus do Polskiej przyjechał R. 1579. Po wydaniu księgi do Magistratu ustąpić z Królestwa musiał, leoz powróciwszy umarł R. 1604. we wsi 99 mil	
Marszałkowie Nadw. W. X. L.		
Mikołaj Radziwiłł 1579		
Albrycht Radziwiłł 1586		

1578.

Na Sejmie Warszawskim Administracyja Prus za życia Alberta Fryderyka dla chorób do rządzenia niesposobnego, oddana Jerzemu Fryderykowi Margrabi Anszpachskiemu. Przy téj ceremonii Posłom téż Elektora Brandeburskiego podana jest chorągiew na znak wspólnéj na Pruskie Księstwo inwestytury. Lecz szlachta cała jednostajnie przeciw aktowi temu protestacyą czyniła, przekładając iż jeśli sobie Elektorowie jakie do Prus prawo przeciw dawnym traktatom przez pobłażanie Królów przywłaszczyli, nie dla tego jednak, Prusy Elektoralnemu domowi dostać się miały, ponieważ ani zezwolenie, ani powaga stanów, do ugruntowania takowych transakcyi koniecznie potrzebna, nigdy nie zaszły.

Założenie Trybunału głównego koronnego. Sprawy Wielkopolskie w Piotrkowie. Małopolskie w Lublinie zaś Litewskie w Trybunale Litewskim w trzy lata po koronnym założonym 6 miesięcy w Wilnie a drugie 6 alternatą w Nowogródku lub Mińsku sądzą się. Prawo wieczne mocą którego żaden do klejnotu Szlacheckiego przyjęty być nie może bez zezwolenia Sejmu. Pokój Moskwie do Inflant wkraczającéj wypowiedziany. Jędrzéj Sapiecha wojsko ich, gdy się oblężeniem Kiesi albo Wenden miasta bawili poraził. Zaś dla tym skuteczniejszego téj wojny prowadzenia ułagodzono Tatarów, postąpiwszy im pewny na rok podarunek, kozaków zaś nastraszono jednego z niespokojnych ich wodzów schwytanego na gardle skarawszy.

1579.

Król sam wojsko prowadzi i Połocka miasta w Litwie za panowania Zygmunta Augusta od moskalów wziętego dobywa. Polacy w nadziei swojéj znalezienia tam bogatego plonu oszukani, gdyż wszystko z sobą moskale uprowadzili, prócz znakomitéj księgarni którą uczeni Polacy wielce szacowali. Zawierała ona wiele latopisców i ojców Ś. z języka Greckiego na Słowiański przetłumaczonych od Ś. Methodiusza Słowaków Apostoła, i brata jego Ś. Cyryllą którego inaczéj Konstantynem zowią. Gothard Kett-

ler Hołd oddaje Królowi i uroczyście inwestyturę na Księstwo Kurlandzkie bierze.

Wojsko Polskie po zdobytych trzech Zamkach około Połocka, na kwatery zimowe idzie. Król do Warszawy na Sejm pośpiesza, gdzie pobór uchwalono, dla dalszego prowadzenia wojny.

Założenie Akademii Wileńskiéj potwierdzonéj od Grzegorza XIII. Papieża.

1580.

Stefan do Litwy wyjeżdza i obmyśla sposoby wynalezienia pieniędzy na prowadzenie wojny przez ten rok. Toż samo z strony swojéj czyni Zamojski dla pomnożenia wojska. Jazda Polska z saméj tylko Szlachty złożona w lepszym daleko stanie zostawała niż piechota w któréj sam pospólstwa motłoch karności, biegłości, doświadczenia pozbawiony znajdował się. Król temu zabiegając zaciągnął ludzi z Niemiec i z Węgier i przykazał aby w dobrach Królewskich ludzi mocnych i do pracy zgodnych wybrano, których piechotą łanową nazwano. Która piechota nie była jednak wtedy na zawsze ustanowiona, ale jedynie na wojnę zebrana. *Jazda Sarmacka* (mówi Tacyt Hist. l. 1. c. 79.) *jest niezwyciężona, lecz nic opłakańszego jak wojsko ich gdy piechotą bić się trzeba.* Po tylu wiekach jeszcze podobno z prawdą zgadza się Tacyta zdanie. Pewny rotmistrz Ułan nazwany nad pocztem Tatarów w Polskim wojsku miał zwierzchność. Wielkie jest podobieństwo iż Ułan nazwisko raczéj wojskowéj godności niż osoby było. Dzieiopisowie już około roku 1410 wspominają Tatarów w wojsku Alexandra Książęcia Litewskiego służących. Ułan równie jak kozak rodzaj raczéj pewny służby wojskowéj znaczy niż jaki naród. Ułanów w roku 1673 uwolniono od pogłównego i innych niektórych podatków którym podlegają ci co z szlachectwa zaszycać się nie mogą.

Króla o pokój Moskwicin prosi, lecz go otrzymać nie może. Ojciec S. miecz i czapkę poświęconą Królowi posyła.

Wielkieluki szturmem wzięte, Newel, Jezierzyszcza. Zawołocie poddają się. Wielisz od Zamojskiego, Uświata od Radziwiłła Hetmana W. Litewskiego zdobyta.

1581.

Polakom acz szczęśliwie wojującym lecz znużonym naprzykrza się wojna. Proszą zatym Krola na sejmie Warszawskim aby ją tego roku zakończył. Król to wykonać obiecuje byleby mu tylko Moskale całych Inflant ustąpili. Zamojski dobywa Ostrowa i Hetmanem W. zostaje ztąż władzą którą niegdyś miał Tarnowski. Król sam obległ Plesków albo Psków miasto, Zamojski po odjeździe Króla do Litwy oblężenia tego dogląda. Grzegorz XIII. Papież uproszony od Cara Moskiewskiego, pośrzednikiem się między nim i Królem staje, spodziewając się iż tą przysługą Cara do Unii z katolickim kościołem pociągnie. Antoni Possevin kapłan z zakonu jezuitów posłany dla ułożenia pokoju między obiema monarchami.

1582.

Pokój w Zapole i Kiwerowej horce zawarty i podpisany którym się Król obowiązał wszystkie zdobyte w Moskwie zamki przywrócić, zaś Moskwa Królowi Inflant Połocka i innych miast w Litwie od Króla odebranych ustępowała. Zamojski Pskow miasto od oblężenia uwalnia.

Król Stefan dopomina się u Szwedów przywrócenia Estonii do Inflant przedtym należącéj prowincyi. Ustawy względem rządów téj prowincyi. Ustanowiono aby swego Biskupa miała któregoby Stolica w Wenden albo Kiesi była, także trzy nowe Województwa założono: Wendeńskie, Derptskie i Parnawskie; tyleż Kasztellanów, Podkomorzych, Chorążych i innych ziemskich Urzędników. Szlachta Króla prosi o obmyślenie pewnego porządku w obieraniu przyszłych Królów, lecz gdy Król o tym myślić poczyna, taż Szlachta sprzeciwia się pod tym pozorem iż Elekcya prawami opisana nie może być dostatecznie wolna, do czego téż przystąpiła bojaźń którą Szlachta miała aby Król pod pozorem utwierdzenia wolnego głosu w Elekcyach, jakiego dla wolności nie stał się przyczyną uszczerbku.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA STEFANA BATOREGO.

1583.

Poróżnienie między Batorym i Fryderykiem II. Królem Duńskim, po śmierci Brata Fryderyka, o ziemię Piltyńską w Kurlandyi, która niegdyś Biskupstwem była.

1584.

Uspokojenie tego poróżnienia przez wypłacenie Fryderykowi pewnéj summy, któréj Batory od Książęcia Pruskiego pożyczył, zastawiwszy mu ziemię Piltyńską. Jędrzej Batory synowiec Królewski Koadiutoryą Biskupstwa Warmińskiego otrzymuje na fundamencie zaszłéj z Biskupstwém tym ugody, mocą któréj bracia i synowie Królewscy piérwsze przed innemi kandydatami do Biskupstwa tego mają prawo.

Ojciec Ś. Kardynałami na Królewską Nominacyją, mianował Jerzego Radziwiłła Biskupa Wileńskiego i Alberta Bolognetti Nuncyusza w Polszcze, zaś ojciec Ś. z własnéj woli swojéj na tęż godność wyniósł Jędrzeja Batorego samego i bez przywiązania się do żadnych czasu okoliczności. Samuel Zborowski z kraju wywołany do ziemi Siedmiogrodzkiéj udał się był, zkąd z Królem do Polskiéj powrócił. Pełen dumy dla wielkiego Familii swojéj kredytu, Królewskiéj łaskawości i licznéj assystencyi bez któréj nigdzie się nie pokazował, mniéj dbał o dekret przeciw sobie o zabójstwo Wapowskiego uczyniony.

Możeby śmiało i bez kary sędziów swoich wyrokami pogardził, gdyby zawziętość jego przeciw Zamojskiemu do tego zaślepienia jego nie przywiodła, iż Turków z któremi Polska w pokoju zostawała zaczepił, i na życie się Króla sprzysiągł z dwiema bracmi swojemi.

Zamojski starostą będąc Krakowskim, widząc iż wszelka przewłoka byłaby szkodliwa zchwytać go nie dalcko Krakowa, i osądzonego ściąć kazał. Pytany przed śmiercią o spisek przeciw Królowi uczyniony braci dwóch swoich powołał, których na sejm do Lublina pozwano aby się tam sprawili.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA STEFANA BATOREGO.

1585.

Na sejmie tego roku odprawionym Krzysztof Zborowski za winowajcę zelżonego majestatu osądzony, i mimo prożby krewnych a wszczególności brata swego starszego Jana Zborowskiego Kasztellana Gnieźnieńskiego w wielkiéj z Zamojskim przyjaźni żyjącego skazany na utratę życia i honoru. Jan Zborowski bynajmniéj się do brata swego występków nie przymieszał. Zaś sprawa drugiego brata jego Jędrzeja, do następującego sejmu była odłożona.

Zborowscy Szlachtę buntują która mieniła iż te wyroki jéj wolnościom są przeciwne, sprzeciwiają się więc onym, a zatym i sejm bez skutku rozszedł się.

Bunt w Inflanciech którego przyczyną było wprowadzenie Kalendarza poprawnego Rzymskiego, w Parnawie, zaraz był uspokojony, lecz w Rydze złe za sobą skutki pociągnął, lud albowiem żadną miarą przystać na to nie chciał iż gwiazdarskie wynalazki bynajmniéj się wiary nie tyczą. Ministrowie protestanccy święta podług nowego kalendarza obchodzili z rozkazu magistratu, lecz nikogo na kazania do Zborów swoich zwabić nie mogli, lud też od zwykłéj pracy w te dni nie wstrzymywał się, i oneż opuszczał gdy podług dawnego Kalendarza święto jakie przypadło, a zchodząc się do Zborów nabożeństwo bez ministrów odprawiał.

1586.

Król do Grodna jedzie. Chcąc zaś z śmierci Cara Jana Wasilewicza korzystać i Moskwę do Polskiéj przyłączyć, sejm naznaczył dla otrzymania na to zezwolenie stanów, lecz niespodziana jego śmierć Moskwę od wielkiéj bojaźni uwolniła. Stefan Batory przeciwnościom od siebie doznanym powinien był przypisać i cnoty swoje i w wielu rzeczach biegłość. Przywiązany do Ferdynanda na ten czas Króla Węgierskiego, Królewnę Katarzynę Książęciu Mantuańskiemu zaślubioną do Włoch odprowadził. Lecz sprzykrzywszy sobie tę służbę dla niewdzięczności Ferdynanda, który bynajmniéj nie starał się o przywrócenie mu

wolności na służbie jego straconéj, przeniósł się do dworu Jana Książęcia Siedmiogrodzkiego. Ten go posłał do Cesarza Maxymiliana, który go kazał aresztować pod tym pozorem że przymierza nie dotrzymał. Trzy lata w areszcie i osobności zostając przepędził na wydoskonaleniu dowcipu swego przez czytanie ksiąg pożytecznych zwłaszcza dobrych Dziejopisów, i przez rozmowę z ludźmi uczonemi. Po śmierci Jana obrany był jednostajnemi głosy na Księstwo Siedmiogrodzkie, i w krótca potym na Tron Polski nastąpił.

Batory i wzrostu i postawy był poważnéj, z wielką łatwością i przystojnością mówił, przeciwności doznane uczyniły go przyjemnym, ludzkim, i do litości nad nieszczęśliwościami poddanych swoich skłonnym.

Wszakże te przymioty bynajmniéj biegłości w wojennéj sztuce i męstwu nie przeszkadzały przez co strasznym był nieprzyjacielom. A Polska nigdy bardziéj jak za Króla tego postronnym nie była straszliwa. Dziejów Juliusza Cesarza z rąk nigdy nie spuszczał w czym podobnym był wielu przed sobą i po sobie bohaterom, i tego czytania dobrze, gdy się trafiła pogoda używał.

Śmierć jego hasłem była wojny między lékarzami, z których każdy tego dowodził iż inni ani rodzaju choroby tego Króla, ani lékarstw do uléczenia jéj zgodnych nie znali. Najbiegliejsi z lékarzów sądzili iż otruty umarł. Nieprzyjaciele Zamojskiego wielką mieli nadzieję iż przez śmierć Królewską powaga jego upadnie.

ZYGMUNT III.

Syn Jana Króla Szwedzkiego i Katarzyny córki Zygmunta I. Króla Polskiego wnuk Gustawa Wazy urodził się 1566. obrany Królem Polskim 1587. nastąpił na Królestwo Szwedzkie roku 1594.

1587.

Zwykłe podczas Bezkrólewia zamieszki wzmagają się przez niezgodę Panów. Na sejmie konwokacyi Zborowscy i do nich przywiązani, (z których najpiérwsi byli Górka Wojewoda Sendomirski i Czarnowski mąż wzięty bardzo u szlachty) próżno usiłują w nienawiść u narodu wyprawić Zamojskiego, i nakłonić szlachtę do zemszczenia się śmierci Samuela Zborowskiego, i skasowania dekretu przeciw bratu jego uczynionego. Na sejmie Elekcyi Zamojski z małym wojskiem a jego przeciwnicy z 10000. ludzi zbrojnych przybyli, chcąc piérwéj kłótnie swoje uspokoić, niż do dawania głosu na Króla przystąpić. Szlachta gniewem zdięta widząc iż dobro publiczne, dla prywatnego interessu zarzucone jest, już się do rokoszu miała, dla sprzeciwienia się zamysłom przedniejszych Panów, wstrzymana jednak od niego jest przez Prymasa i niektórych innych Senatorów.

Audyencya dana Posłom. Posłowie Cesarski, Hiszpański, Kurfirsztów, Arcyksiążąt Niemieckich i Książęcia Pruskiego zalecali stanom jednego z braci Rudolfa II. Cesarza. Posłowie zaś Cara Fiedora i Zygmunta Książęcia dziedzicznego Szwedzkiego za pryncypałami swojemi obstawali. Nuncyusz Papieski jedynie polecał obranie Króla katolika.

Litwa odłączywszy się od Polaków oczekiwa na kogo się oni nakłonią. Polacy rozdzieleni między Maxymilianem Arcy-księciem i Zygmuntem Królewiczem Szwedzkim, idą częścią za Zborowskiemi piérwszego, częścią za Królową wdową, Zamojskim i innemi drugiego utrzymujących.

Zygmunt wnukiem był Zygmunta I. i z domu Jagiellońskiego po matce pochodził. Wychowany w nadziei osiągnienia Tronu Polskiego, nauczył się języka tegoż narodu, i wiarę katolicką przyjął.

MAŁŻONKA	POTOMSTWO	ŚMIERĆ 1632.	Jednegoż czasu żyjący Monarchowie.
1) Anna córka Króla Arcyksięcia Austryjac. wnuczka Cesarza Ferdynanda I. zaślubiona R. 1592. naznaczono jéj mocą Konstyt. 1593. pewne na wyprawę dobra w Polszcze w Lit. i w Prusiech przeciw dawnemu zwyczajowi zapisania Królowom wyprawy na jednym jakim kraju całym lub powiecie. Nadto przydano iż Królowa nie mogłaby téj wyprawy użyć gdyby Król jéj mąż berłem Polskim aż do śmierci nie władał. †. 1598. 2) Konstancya siostra Anny zaślubiona roku 1605. †. 1631. Przydano do dochodów jéj siostrze naznaczonych dwa tysiące pensyi rocznéj podarunku, na żupach, mocą Konst. 1609	1) Anna Marya urod. R. 1593. † 1600. Katarzyna urodzona 1594. w dzieciństwie umarła. Władysław Zygmunt urod. się R. 1595. Panował po ojcu Katarzyna urodziła się R. 1596. † 1597. 2) Jan urodził się roku 1607. † 1608. Jan Kazimierz urodził się roku 1609. panował po Bracie. Jan Albert urodził się 1612 był Biskupem Krakowskim i Kardynałem w R. 1633. † 1634. Karol Ferdynand urodził się R. 1613. był Biskupem Wrocł. i Płockim w R. 1640. † 1655. Alexander Karol urodził się 1614. † 1635. Anna Katarzyna zaślubiona R. 1642. Filipowi Wilhelmowi Falcgraffowi Rhenu z linii Nejburskiéj umarła R. 1651.	Zygmunt III. apoplexyą ruszony umarł, mając lat 66. z których panował lat 45. pochowany w Krakowie.	*Papieże.* Sixtus V. 1590 Urban VII. 1590 Grzegorz XIV. 1591 Innocenty IX. 1591 Klemens VIII. 1605 Leon XI. 1605 Paweł V. 1621 Grzegorz XV. 1623 Urban VIII. 1644 *Cesarze.* Rudolf II. 1612 Maciej 1619 Ferdynand II. 1631 *Cesarze Tureccy.* Mahomet III. 1604 Achmet 1617 Mustapha 1617 Osman 1622 Amurat IV. 1640 *Królowie Francus.* Henryk III. 1589 Henryk IV. 1610 Ludwik XIII. 1643 *Królowie Hiszpań.* Filip II. 1598 Filip III. 1621 Filip IV. 1665 *Królowie Portugal.* Filip II 1598 Filip III. 1621 Jan Książe Braganckie 1656 *Królowie Angielsc.* Elżbieta 1603 Jakób I. 1625 Karol I. 1649 *Królowie Duńscy* Fryderyk II. 1588 Chrystyan IV. 1648 *Królowie Szwedz.* Jan 1592
		Zygmunt Król Polski 1599 Karol 1611 Gustaw Adolf 1632 *Carowie Mosk.* Fiedor Iwanowicz 1594 Borys Gudenow 1605 Fiedor Borysowicz 1605 Dymitr zmyślony 1606 Wasil Szujski 1610 Dymitr II. oszust 1613 Dymitr III. oszust 1613 Władysław Królewicz Polski 1613 Dymitr IV. oszust 1613 Michał Fiedorowicz 1648	

Obie strony osobne rady mają. Prymas Zygmunta Królem mianuje. Zborowscy których słabsza była strona Maxymiliana przez Jakóba Woronieckiego Biskupa Kijowskiego nominują. Obie strony do Elektów *pacta conventa* posyłają i onychże do Królestwa zapraszają. Pełnomocni Posłowie Zygmunta traktat podpisali wieczystego pokoju między Szwecyją i polską przeciw wzajemnym ich nieprzyjacielom, Król obrany obowiązał się Esthonią i część summ Neapolitańskich na się przypadających, Polszcze ustąpić, utrzymać armatę wodną, rynsztunkiem wojennym Królestwo opatrzyć, uspokoić niektóre długi narodowe, i wszystkie narodu prawa i swobody potwierdzić.

Po starganym przez takowe niezgody sejmie Elekcyi Zamojski Kraków, Zborowscy Wiślicą opanowali. Lecz wnet potym w tymże mieście odprawił się ziazd partyi Zygmuntowskiéj, która od wojska Hetmana W. ubespieczona potwierdziła uczynioną Elekcyą, i do Maxymiliana posłała odradzając mu przybycia do Polskiéj, zlecono też Zamojskiemu obronę Królestwa, i moc dano na pomnożenie wojska podług potrzeby. Maxymilian z 6000. wojska do Polskiéj wchodzi, partya z nim trzymająca przyłączeniem się do niego też wojsko pomnaża. Oblężenie Krakowa, którego mocno broni Zamojski i Maxymiliana do odstąpienia przymusza.

Tym czasem Zygmunt z Szwecyi do Polskiéj wyjeżdża z niemałym Ojca swojego żalem, który niechętnie syna posyłał do Polskiéj, i nie pierwéj na to zezwolił, aż Leśniowolski pogroził mu Elekcyą Cara Fiedora, przez co największego nieprzyjaciela jego siły znacznie byłyby pomnożone. Z tym wszystkim Król Jan mocno synowi zalecił aby nigdy nie zezwolił na przyłączenie Estonyi do Polskiéj, mając nadzieję, iż gdy Polacy mocno się o to domagać będą, syn jego pozorną w tym samym tak przykrym obowiązku znajdzie przyczynę uwolnienia się od jarzma, jak on mienił, nader uciążliwego.

Arcybiskupi	*MINISTROWIE*	*WOJOWNICY*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*
Gnieźnieńscy.	*Marszałkowie W. Kor.*	*Hetmani W. Koronni.*	Sebastian Acernus albo Klonowicz † 1608. *Sławny Rymopis Łaciński.*
Stanisław Karnkowski 1603	Jędrzej Opaliński 1593	Jan Zamojski 1605. Był oraz Kanclerzem W. K.	Fryderyk Bartsch S. J. *Teolog zawołany* † 1609.
Jan X. Tarnowski 1606	Stanisław Przyjemski 1595	Stanisław Żółkiewski oraz i Kanclerz W. 1620	Math. Bembus S. J. *Teolog* 1645.
Bernard Maciejowski Kardynał i Biskup oraz Krakowski, lecz Krakowskie Biskupstwo już w roku 1607. zdał.	Prokop Sieniawski 1596	Stanisław Koniecpolski 1646	Szymon Birkowski *sławny kaznodz. zak. Kaz.* 1602
Damalewicz † 1608.	Mikołaj Zebrzydowski 1601	*Hetmani W. W. X. L.*	Marcin Bielski *Diejopis.* Joachim Bielski syn Marcina także *Diejopis.*
Wojciech III. Baranowski 1615	Zygmunt Myszkowski 1615	Mikołaj Radziwiłł 1588	Jan Brantus S. J. *Teolog, Wierszopis, Muzyk* † 1601.
Wawrzyniec Gębicki 1624	Mikołaj Wolski 1630	Krzysztof Radziwiłł 1603	Adam Bursius professor w Zamościu.
Henryk III. Firlej 1626	Łukasz Opaliński 1649	Jan Chodkiewicz 1621	Dawid Chilchen † 1608. *Polityk.*
Jan XI. Wężyk 1638	*Marszałkowie W. W. X. L.*	Leon Sapieha 1633	Stefan Chmielecki sławny bohatyr Wda Kijowski † 1630.
Lwowscy.	Albrycht Radziwiłł 1593	*Hetmani Polni Koronni.*	Krzysztof Chramski † 1618. *Teolog.*
Jan VI. Dymitr Solikowski 1603	Stanisław Radziwiłł 1595	Stanisław Żółkiewski 1608	Jan Kłobudzki Krasomowca † 1609.
Jan VII. Zamojski 1614	Jędrzej Zawisza 1603	Stanisław Koniecpolski 1624	Marcin Czechowski † 1608.
Jan VIII. Jędrzej Pruchnicki 1633	Krzysztof Dorohostajski 1609	Marcin Kazanowski 1636	Tomasz Dresner *Prawnik.*
	Piotr Wiesiołowski —	*Hetmani Polni W. X. L.*	Jan Fox *w prawie biegły.* † 1636.
	Jan Sapieha 1635	Krzysztof Radziwiłł 1588	
	Kanclerze. K.	Jan Chodkiewicz 1603	
	Jan Zamojski oraz i Hetman W. Kor. 1605	Krzysztof Radziwiłł 1633	
	Maciej Pstrokoński 1609		
	Wawrzyniec Gębicki 1613		
	Felix Kryski 1617		
	Stanisław Żółkiewski 1620		
	Jędrzej Lipski 1624		

Zygmunt do Gdańska przybywa i potwierdza wszystkie dane od siebie obietnice, tę wyjąwszy która za cel Estoniją miała, której prowincyi interes do śmierci Ojca swego odłożył. Król w Krakowie koronowany od Prymasa. Na sejmie koronacyi Zamojskiemu zlecono wojska na rugowanie z Polskiéj Maxymiliana użyć.

1588.

Hetman W. z wojskiem podczas zimy przeciw Maxymilianowi zmierza, i dogoniwszy go pod Byczyną na Śląsku wojsko jego poraża. Maxymilian do miasta umyka lecz do poddania się z wszystkiemi tam się znajdującemi przymuszony był. Stanęła ugoda aby do dalszego tych kłótni uspokojenia Maxymilian pozor wolności mając w niewoli zostawał.

Inni z nim w niewolą zabrani Niemcy, częścią przez okup, częścią zwłaszcza podlejszego urodzenia bez wszelkiego okupu wolno puszczeni byli. Polaków też przy nim znajdujących się wolno puszczono, za poprzedzającą jednak przysięgą wierności Królowi i Stanom Rzeczypospolitéj, wyjęto jednak z téj liczby hersztów, mianowicie Górkę Wojewodę Poznańskiego i Zborowskiego Marszałka Nadwornego, których do dalszego przez stany na sejmie rozsądzenia przytrzymano. Zwycięztwo to przeciwną Królowi partyją zupełnie zwojowało i zniszczyło. Król sam na Tronie ugruntowany wszystkich którzy dotąd w obojętności zostawali pozyskał. Przybywszy do Krakowa przed zakończeniem sejmu przyjęty był z oświadczeniem powszechnéj radości. Zamojskiemu dwa Starostwa prawem dziedzicznym dano, a Stefanowi, Jędrzejowi i Baltazarowi Batorym Króla przeszłego synowcom Indygenat nadano. Pierwszy ten był przykład w Polszcze nadanego Indygenatu, dawniejszych bowiem czasów skoro cudzoziemcy Szlachectwem w innych krajach zaszczyceni w Polszcze osiedli, zaraz wszystkich praw i wolności równie jak i inni Polacy używali.

MINISTROWIE	*WOJOWNICY*
Wacław Leszczyński 1628	——
Jakób Zadzik 1635	
Kanclerze W. X. L.	
Krzysztof Radziwiłł 1588	
Leo Sapieha 1623	
Stanisław Radziwiłł 1656	
Podkanclerze Kor.	
Wojciech Baranowski 1590	
Jan Tarnowski 1598	
Piotr Tylicki 1603	
Maciej Pstrokoński 1605	
Stanisław Mlński 1607	
Wawrzyniec Gębicki 1609	
Felix Kryski 1613	
Henryk Firlej 1618	
Jędrzej Lipski 1620	
Wacław Leszczyński 1624	
Stanisław Łubieński 1627	
Jakób Zadzik 1629	
Tomasz Zamojski 1635	
Podkanclerze W. X. L.	
Leo Sapieha 1589	

1589.

Posłowie Cesarscy przyrzekłszy iż Arcyksiążę wszelkich do Królestwa i tytułu nawet Króla Polskiego odstąpi pretensyi, i że ón sam, także Cesarz i stany Węgierskie i Czeskie tę ugodę potwierdzą; otrzymują Maximilianowi wolność który aż do Szląskich granic był odprowadzony.

Król amnestyą daje wszystkim którzy się strony Maxymiliana trzymali. Jeden tylko Zborowski Marszałek Nadworny urzędu swego pozbawiony, który Stanisławowi Przyjemskiemu był oddany.

Potwierdzenie ordynacyi Ołyckiéj dla Familii Książąt Radziwiłłów, która ordynacya najpierwsza w Polszcze założona, także Zamojskiéj dla potomków i Familii Hetmana W. Zamojskiego. Bulla Papieża Syxta V. utrzymująca Arcybiskupów Gnieźnieńskich przy prawie nominowania Króla, a oraz zakazująca wszystkim innym Biskupom téj nominacyi. Taż Bulla przykazuje aby Król Polski zawsze był religii katolickiéj, co téż potym ustanowiono w paktach konwentach Króla Michała roku 1669. Wszakże i dawniéj mianowicie konstytucyjami roku 1369. i 1496. toż samo obwarowano. Tatarowie Ruś i Podole plondrujący porażeni. Kozacy w Państwie Tureckim rabunki czyniący, Turków przeciw Polakom wzruszają. Lecz ugłaskano Turków, obiecując im iż kozacy pohamowani, i Posłowie do Porty Otomańskiéj posłani będą. Król tego czasu w Rewlu zostawał gdzie za pozwoleniem stanów z Królem Ojcem swoim interessa Szwecyi tyczące się układał. Polacy domagają się u Króla aby do Polskiéj powrócił, a że Ojciec mu tego odradzał, rozeszła się wieść jakoby Król do Szwecyi powrócić i Polskiego Królestwa pod pewnemi obowiązkami Arcyksiążęciu Ernestowi ustąpić miał.

Król powróciwszy z Rewla do Warszawy jak płonna była ta pogłoska pokazał.

MINISTROWIE	*MINISTROWIE*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*
Gabriel Wojna 1615 Hieronim Wołłowicz 1620 Albrycht Radziwiłł 1623 Paweł Sapieha 1635 *Podskarbiowie W. Kor.* Jan Dulski 1589 Jan Firlej 1607 Baltzer Stanisławski 1610 Stanisław Warszycki 1616 Mikołaj Daniłowicz 1624 Hermolaus Lizeza 1632 *Podskarbiowie W. W. X L.* Teodor Tyszkiewicz 1587 Dymitr Chalecki 1598 Jędrzej Zawisza 1603 Hieronim Wołłowicz 1618 Krzysztof Naruszewicz 1631 Stefan Pac 1635 *Marszałkowie Nadworni Koronni.* Jędrzej Zborowski 1589 Stanisław Przyjemski 1593 Prokop Sieniawski 1595 Mikołaj Wolski 1615	Jędrzej Przyjemski 1618 Łukasz Opaliński 1630 Stanisław Przyjemski 1642 *Marszałkowie Nad W X L* Stanisław Radziwiłł 1593 Krzysztof Dorohostajski 1595 Piotr Wiesiołowski 1609 Jan Sapieha 1619 Krzysztof Wiesiołowski 1635	Erazm Gliczner Minister Protestancki *Dziejopis* † 1603. Łukasz Górnicki *Dziejopis, Krasomowca, Polit* Wawrzyniec Goślicki Biskup Poznański † 1607. *Polityk. Krasomowca.* Stanisław Grochowski około R 1611. *Wierszopis.* Stanisław Grodzicki S. J. *Teolog* † 1613. Alexander Gwagnin Włoch Indygenat otrzymał około roku 1614 Kommendant Witebski. Kronikę od Stryikowskiego napisaną sobie przywłaszczywszy pod swoim wydał imieniem Stryikowski powiada iż czytać nawet nie umiał. Jakób Górski *Teolog.*	Reinhold Heidenstein żył w roku 1602. *Dziejopis.* Historię jego syn Jan Kasztellan Gdański z manuskryptów ojcowskich poprawioną i rozszerzoną wydał roku 1672. Daniel Herman około roku 1601. *Dziejopis.* Jakób Janidlewski. Professor w Akademii Krakowskiej † 1620 Jan Januszowski † 1613 *Dziejopis i w prawie biegły.* Drukarzem był z razu, potym od Zygmunta III. nobilitowany. Jan Krasiński † 1613. *Dziejopis wydał opisanie kraju Polskiego.* Mikołaj Leczycki S. J. *Teolog.* † 1652. Marcin Łaski S. J. *Teolog.* † 1615. Marcin Łęski drukarz Akademii Zamojskiej w R. 1597. celował w drukowaniu ksiąg Greckich.

Konstytucyja mocą której po zejściu potomków płci męskiéj Gotthарda Ketlera, Kurlandya tymże sposobem jak Inflanty pod władzę Królewską dostać się miała. Także ustanowienie dóbr stołu Królewskiego które się oddzieliwszy Starostwa, przy Królu zostać miały, są zaś te; żupy solne Krakowskie, Kruszce Olkuskie, Cła koronne, Cła na Rusi. — Ekonomie Sendomierska i Samborska z Oziminą i Medenica, Ekonomia Malborska, Rogoźno, Tczów, Wielkorządy Krakowskie, Cła Gdańskie, Elblągskie, Płockie i Rygskie. W Litwie Ekonomie Grodzińska, Szawelska, Brzeska z Kobryniem, Mohylowska i Ołycka, naostatek zysk z Mennicy i podwód wynikający.

1590.

Polska cała ma się do broni dla uskromienia zuchwałości Turczyna, daninę wymagającego. Lecz burza ta ustała przez staranie Posła Angielskiego który w Carogrodzie pokój Polakom wyjednał.

1591.

Potwierdzone na lat 11 przymierze między Polską i Moskwą. Śmierć Książęcia Słuckiego ostatniego z domu Olelkowiczów pochodzących z Włodzimierza syna najstarszego Olgierda Książęcia Litewskiego. Córka jedynaczka Książęcia tego Księstwo to otrzymała dla tego iż to Księstwo dziedzictwem nie zaś lennością być uznano. Zatargi między katolikami i protestantami zwłaszcza w Krakowie gdzie kacerze tak właśnie postępowali jakby wolne wiary swojéj obrządki mieli. Zbory ich dwa częścią przez studentów częścią przez mieszczanów Krakowskich zburzone. Stany na Króla narzekają z przyczyny szerzącéj się pogłoski iż nie dołożywszy się onych żonę brać miał, w podejrzeniu oraz zostawał Król iż Królestwo Austryjackiemu domowi oddać zamyślał.

Uczeni i wsławieni ludzie	*Uczeni i wsławieni ludzie*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*
Piotr Lilia † 1606. Profesorem był w Poznaniu.	Justus Rabus. *Teolog.* S. J. † 1612	Dymitr Sulikowski *Dziejop. i Wierszopis.*
Jędrzej Lipski Kanclerz W. †. 1624. *Dziejopis i w prawie biegły.*	Mikołaj Rakowski S. J. † 1618. *Teolog.*	Tomasz Treter *Dziejopis.*
Seweryn LubomliusZak.Kazn. † 1612.	Krzysztof Książe Radziwiłł *w rozmaitych naukach biegły.*	Walenty Widawski *Teolog* † 1601.
Bernard Maciejowski † 1617.	Piotr Skarga Pawęski S. J. † 1612. *Kaz. i Teolog zawołany.*	Jan Ursyn Medyk † 1613.
Jan Makowski *Teolog.*	Krzysztof Przyjemski. *Polityk*	Stanisław Warszewicki S. J. *Teolog i w naukach różnych biegły.* † 1591.
Mikołaj Moscicensis Zak. Kazn. *Teolog.*	Stanisław Rescius † 1600 *Teolg.*	Krzysztof, Stanisława Warszewickiego brat. *Krasomowca, Hist. Filozof*
Hieronim Moskorzewski sławny Socinianin † 1623	Adam Romer † 1616 Kras.	Jakób Wujek S. J. *Teolog,tłumaczył Biblią na Polski Język* † 1597.
SzymonNicovius S. J. † 1591. *Teolog.*	Jędrzej Rudomina S. J. Misionarz w Chinach tamże umarł. 1633. *Tłumaczył niektóre księgi*	Szymon Wysocki S. J. † 1622. *Tłumacz ksiąg pobożnych*
Łukasz Opaliński Marszałek W. Kor. † 1654. *Filozof.*	Szymon Simonides. *Sekretarz Zamojskiego Wierzopis.*	Jan Saryusz Zamojski Kanclerz i Hetman W. † 1605. *w rozmaitych umiejętnościach nader biegły. Prawdziwy pisarz księgi: de Senatu Romanu.*
Paweł Palczewski *Polityk.*	Franciszek Sitański żył około roku 1626. *Wierzopis.*	Teodor Zawacki *Dziejopis* † 1609
Bartłomiej Paprocki *o familiach pisał przytym Dziejopis* † 1614.	Jakób Skrobiszewski *Dziejopis* † 1628.	Stanisław Karnkowski *Arcybis. Gnieźn.* † 1603. *Dziejopis.*
Jan Petrycy *Dziejopis* † 1620.	Marcin Smigielski S. J. † 1618. *Teolog.*	Stanisław Krzystanowski † 1617. *Dziejopis.*
Hieronim Powodowski † 1613. *Teolog.*		

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA ZYGMUNTA III.

1592.

Sejm w Warszawie Inkwizycyją nazwany z przyczyny iż na nim pilnie roztrząsano postępki Króla i tych których adherentami domu Austryjackiego nazywano. Król na piśmie daje przyrzeczenie iż nigdy oni z Królestwa ustępować ani przywilejom jego ubliżyć nie myślił, także iż lubo interessa Szwedzkie jego tam przytomności wyciągają, jednak przez Plenipotentów one uspokoi, a gdyby śmierć na Króla Ojca jego przypadła do Szwecyi bez zezwolenia stanów nie pojedzie. To Królewskie przyrzeczenie sprawiło iż sejm z wielką wrzawą zaczęty spokojnie się zakończył. Król Szwedzki Jan Ojciec Zygmunta umiera.

1593.

Stary Zygmuntowi pozwalają do Królestwa swego dziedzicznego wyjechać, za daną jednak od niego obietnicą iż za rok powróci. Potwierdzona tegoż czasu wolność Elekcyi. Król do Szwedcyi wyjeżdzający, w Gdańsku w życia niebezpieczeństwie z okazi rozruchu między pospólstwem wznieconego zostaje. Przybywa do Stokholmu.

1594.

Koronacyja Króla w Upsalu na Szwedzkie Królestwo po zaszłym przywilejów tego narodu potwierdzeniu, którego rządy Karolowi Książęciu Sudermanii zdawszy Król, do Polskiéj powraca. Podczas niebytności jego Prymas mocą konstytucyi roku przeszłego uczyniorej, audyjencyją dał Posłom Cesarskim, proszącym aby przejście Tatarom przez Polskę nie było pozwolone i do przymierza z Cesarzem przeciwko Turkom pociągającym. Prymas odpowiedział im iż w żadne traktaty bez Króla wKroczyć nie można, z tym wszystkim iż Tatarom przejście przez Polskę do Węgier będzie zabronione. Tatarowie gwałtem przejść usiłują i kraj cały przez który przechodzą pustoszą. Założenie Akademii Zamojskiéj od Kanclerza i Hetmana W. Zamojskiego.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA ZYGMUNTA III.

1595.

Cesarz znowu usiłuje Króla przywieść do zawarcia traktatu przeciw Turkom. Zamojski Multańską ziemię, którą sobie Zygmunt Batory Książę Siedmiogrodzkie przywłaszczył zawojowawszy, oddaje ją pod rząd Jeremieja Mohiły pod obowiązkiem hołdowania Polszcze.

Siedmdziesiąt tysięcy Tatarów do Multan wpada na wsparcie Batorego, lecz porażeni od Polaków do zawarcia pokoju są przymuszeni, mocą którego Mohiła na Państwie utwierdzony został. Siedmiogrodzkiego Książęcia wojsko w podobnéj przeciw Multanom wyprawie nie było szczęśliwsze. Ukraina od najazdów kozaków od Żółkiewskiego Hetmana Polnego Koronnego uwolniona. Sejm w Suderkoping w Szwecyi, na którym stany tego Królestwa Karolowi Książęciu Sudermanii Regencyą od Króla daną ztwierdzają, przydając iż mu od Króla nie będzie mogła być odjęta. Zygmunt takową ustawą obrażony zniesienia onéj domaga się lecz darmo, gdyż Szwedzi utrzymywali iż koniecznie potrzebną jest na obronę ich swobód i wolności. Karol aby w podejrzenie u Króla nie wpadł regencyją z siebie składa, lecz wnet ją znowu odbiera, za usilną stanów Szwedzkich od siebie namówionych prożbą.

Rozruchy na Rusi między obywatelami obrządków Greckich, z przyczyny przyjęcia unii z kościołem katolickim Rzymskim od Metropolity Kijowskiego, Arcybiskupa Połockiego i Biskupów Włodzimirskiego, Łuckiego, Chełmskiego i Pińskiego, którzy dla oddania imieniem innych posłuszeństwa Ojcu Świętemu posłani byli. A że w téj mierze Konstantyna Książęcia Ostrogskiego Wojewody Kijowskiego nie dołożono się, żwawie się on téj unii sprzeciwiał, lubo dawniéj wielce się do niéj skłonnym być pokazał. Wsparci zatym jego powagą niektórzy, wszystkich sposobów na ohydzenie zjednoczenia tego użyli, czego też nieszczęśliwie na wielu osobach dokazali, i zródło otworzyli do nieustannego narzekania i niepokojów które nie mało potym Rzeczpospolitą Polską zaprzątnęły.

1596 — 1598.

Traktaty z Cesarzem nieużyteczne o przymierze przeciw Turkom. Sejm w *Arbogu* w Szwecyi na którym sejm dawniejszy w *Syderkoping* potwierdzony. Zygmunta przyjaciół do ustąpienia z Szwecyi przymuszono. Zygmunt do Królestwa swego dziedzicznego jedzie, Kalmar i Stokholm jemu się poddaje. Utarczka pod Stegeborgiem w której zwycięztwa żadna strona nie odniosła. Rozterki między Królem i Książęciem odłożone do Sejmu w Stokholmie.

1599 — 1600.

Szwedzi nie mogąc od Króla otrzymać aby do Szwecyi jechał, lub syna do nich posłał któregoby w religii i obyczajach swoich wychowali, jemu i potomkom jego Królestwo odbierają, Książęcia Karola Królem ogłaszają i Senatorów Zygmuntowi i wiernych sądzą. Król na sejmie Warszawskim mocno na niesprawiedliwość tę utyskuje, lecz Polaków nakłonić do tego nie może aby się w tę sprawę wmięszali, w rewolucyi albowiem Szwedzkiéj interes partykularny Króla, całe się Rzeczypospolitéj nie tyczący upatrowali. Tym czasem Jerzy Farensbach Wojewoda Wendeński z tajemnego Króla rozkazu wtargnął do Estonii, Karol mszcząc się tego, Parnawę i inne niektóre miasta Inflantskie opanował. Jeremiej Hospodar Mułtański, z Państwa swego wypędzony od Michała Hospodara Wołoskiego, przywrócony jest na toż Państwo przez Zamojskiego. Symeon brat Jeremieja uczyniony Hospodarem Wołoskim pod obowiązkiem hołdowania Polszcze. Usiłowania Michały na odzyskanie Wołoskiéj ziemi wniwecz poszły za mocnym sprzeciwieniem się wojska Polskiego Symeona wspierającego.

1601 — 1602.

Pokój Szwedom wypowiedziany gdy już oni całe Inflanty opanowali. Litwa Szwedów poraża pod Kokenhauzen, Wenden i inne niektóre miasta odbiera. Zamojski szturmem Wolmaru dobywa, a zamek ugodą jemu się poddaje. Oblężenie Felina na którym Farensbach Wojewoda Wendeński zabity, a Zamojski bez względu na podeszły wiek swój wojsko prowadzący, ciężko raniony. Wesemberg i Weissenstein Polakom poddają się. Zamojski do Polskiéj odjeżdza Kommendę Karolowi Chodkiewiczowi staroście Zmudzkiemu zdawszy. *Potwierdzenie Ordynacyi Pińczowskiéj dla Margrabiów Myszkowskich.*

1603 — 1604.

Wojsko Karola już Królem Szwedzkim ogłoszonego, od Chodkiewicza porażone, Karol Weissenstein obległ a Derpt odebrał.

1605.

Karol Rygę obległ, a Dunamundę wziął, Chodkiewicz na odsiecz oblężoném idzie. Walna pod Kircholmem bitwa, na któréj Chodkiewicz w sparty wojskiem Fryderyka Książęcia Kurlandzkiego zupełne i nader chwalebne nad Karolem odnosi zwycięstwo, którego skutkiem było uwolnienie Rygi i całych Inflant. Polacy korzystać z zwycięstwa nie starają się mając nowe przyczyny utyskowania na Króla. Za złe mu to mieli iż się znowu przez małżeńskie śluby z Arcyksiężniczką domu Austryjackiego, a to jeszcze siostrą piérwszéj żony swojéj chciał złączyć. Radzono mu pojąć za żonę córkę Kurfirszta Saskiego. Zamojski rozgniewany oto iż kto inszy godnością Marszałka W. był ozdobiony nie zaś ten którego on zalecał, hersztem był sprzeciwiających się małżeństwu Królewskiemu, lecz śmierć jego która wkrótce nastąpiła, wszystkie trudności uprzątnęła i Konstancyja Królową Polską została i koronowa była. Tegoż czasu na Króla padło podejrzenie iż Władysława syna swego po sobie Królem naznaczyć zamyśla i powagę Królewską pomnożyć z uszczerbkiem wolności narodowéj.

1606.

Szlachta Województwa Krakowskiego uczyniwszy związek, w Stężycy zgromadza się za powodem Mikołaja Zebrzydowskiego Wojewody Krakowskiego, i ztamtąd na sejm do Warszawy skargi swoje na piśmie wyrażone podaią. Do Krakowskiéj szlachty przyłączyła się szlachta z wielu innych Województw, domagająca się u Króla zadosyć czynienia żądzom swoim. Król jedne zarzuty zbijał, drugich się zaś zapierał a z strony swojéj wyciągał aby one na sejmie były roztrząśnione. Rokoszanie zjazd w Lublinie mają gdzie się jak najściślejszym z sobą związkiem złączywszy, Króla do sprawowania się im z rządów swoich i postępków, także do naprawy tego wszystkiego co się prawom podług nich sprzeciwiało chcą przymusić, a wszystkich którzyby z niemi nie trzymali za nieprzyjaciół Ojczyzny ogłaszają. Zygmunt używszy wszelkich sposobów na uspokojenie tych kłótni przez pośrzednictwo Senatorów rozmaitych i innych osób znakomitych strony swojéj ciągnie przeciw Rokoszanom, któremi władali Zebrzydowski i Radziwiłł Podczaszy Litewski o to urażony iż Dudzińskie Starostwo po śmierci Ojca nie jemu lecz Chodkiewiczowi dostało się. Już obie strony w gotowości do bitwy stały kiedy Senatorowie niektórzy, wkroczywszy w rozmowę z Herszztami Rokoszanów, onych nakłonili do tego aby zechadzek już żadnych prywatnych nie mieli, lecz spokojnie rozsądzenia téj sprawy na sejmie czekali.

1607.

Rokoszanie zrywają się z téj ugody i do oręża mają się przeciw tym którzy się Rokoszowi sprzeciwiali. Król wzywa ich na sejm do Warszawy gdzie też aby wszelką obradom wolność zostawił obiecał na nich nie być przytomnym, nad to obwieścił aby śmiało stanom Rzeczypospolitéj Senatorskiemu i Rycerskiemu każdy doniósł, jeśliby co przeciw niemu miał, zwłaszcza jeżliby dowieść tego mógł iż Królestwo opuścić, lub ustąpić go komu, lub naostatek wolnościom narodu sprzeciwić się chciał. Żaden się na oskarżenie Króla nie znalazł, a Król wolność Elekcyi i

niektóre punkta paktów konwentów swoich potwierdził. Łaskawość Królewska Rokoszanów w uporze swoim utwierdziła, którzy ważyli się ogłosić iż Tron wakuje, i że przyjaciele Królewscy nieprzjaciełami są ojczyzny. Prócz Wojewody Krakowskiego, ledwie który z senatorów trzymał się Rokoszanów strony. Takowa zuchwałość przywiodła Króla do uskromienia buntowników siłą i orężem. Już uszykowane były do boju obie strony kiedy kwarciane wojsko bitwy unikając podało okazyją Wojewodzie Krakowskiemu i Rokoszanom do ucieczki. Lecz Król doścignął ich pod Guzowem o trzy mile od Radomia i zwycięstwo odniósł. Radziwiłł Podczasy Litewski pozostałych po bitwie Rokoszanów pod Warszawą zgromadza. Wojewoda Krakowski tamże wojsko swoje ściąga.

1608.

Zebrzydowski poddaje się Królowi i amnestyją otrzymuje, za jego przykładem inni Rokoszanie idą. Wojna z Szwedami w Inflanciech nie ustaje.

1609.

Chodkiewicz Dunamundę i Parnawę odbiera. Wojna z Moskwą poczyna się. Bazyli Szujski wstąpiwszy na to Państwo przez zakójstwo Dymitra, wiele przeszkód doznaje od rozmaitych oszustów za Dymitra prawdziwego udających się, i o pomoc Króla Szwedzkiego prosi. Zygmunt pokój mu wypowiada w nadziei powetowania szkody utratą Szwecyi poniesonéj przez zawojowanie Moskwy.

Sejm w Warszawie na którym dana Rokoszanom amnestyja i punkt w paktach konwentach o wypowiedzeniu posłuszeństwa Królowi, należycie wyłożony. Jan Zygmunt Kurfirszt Brandeburski po śmierci Ojca swego otrzymuje kuratelę na Książęciu Pruskim, i Księstwa tego Regencyją.

Założenie ordynacyi Ostrogskiéj. Król obległ Smoleńsk, które to oblężenie przez dwie lecie trwało.

1610.

Król Przyzwaniem Polaków fałszywego Dymitra posiłkujących, onegoż partyją osłabia, a stronę Szujskiego wzmacnia. Żółkiewski Hetman W. wojsko Cara na odsiecz Smoleńskowi przybywającego zniósłszy ku Moskwie miastu zmierza i toż miasto w oblężeniu trzyma. Dymitr zmyślony toż miasto z drugiéj strony opasał. Moskale nie mogąc dwóm tak potężnym nieprzyjacielom dać odpór, onych między sobą poróżnić usiłują. Bazyli z Państwa wyzuty. Nastąpiła Elekcyja acz nie szczyra z strony Moskwy Władysława syna Zygmunta. Moskwa miasto poddaje się Żółkiewskiemu. Dymitr uciekać musi. Bazyli i dwaj bracia jego Żółkiewskiemu wydani. Moskale wierność Władysławowi poprzysięgają, i Króla Ojca jego proszą aby jak najprędzéj do nich był posłany i koronowany, pod tym jednak obowiązkiem, aby Grecką religiją przyjął. Król obowiązku tego przyjąć niechce, w tym śmierć Dymitra od własnych swoich ludzi zabitego Moskalów pobudza do szukania sposobów uwolnienia się od władzy Władysława.

1611.

Król dobywszy Smoleńska na pomoc Polakom w Moskwie oblężonym nie przybywa. Niedostatek pieniędzy na płatę i zazdrość między Hetmanami Potockim i Chodkiewiczem niezgodę w wojsku pomnaża. Żółkiewski Hetman W. korony tryumfalnie do Warszawy wieźdza prowadząc za sobą Bazylego Szujskiego i dwóch braci jego w niewolą wziętych. Na sejmie następującym Władysław Królewicz po lewéj stronie Ojca siedział aby na publicznych obradach przytomnym będąc do spraw Rzeczypospolitéj przywyknął.

Porządek sądów przepisany.

Urzędników ziemskich precedencyja między sobą, prawem utwierdzona. Jan Zygmunt Kurfirszt Brandeburski sam w osobie swojéj inwestyturę solenną na Księstwo Pruskie odebrał w Warszawie przed kościołem Bernardynów.

1612.

Polacy w Moskwie nie doczekawszy się pomocy w liczbie 7000 z miasta wychodzą, i związek uczyniwszy Króla do zapłacenie im żołdu przymuszają. Którzy zaś zostali poddać się musieli. Król który tak mało starania łożył na utrzymanie tego Państwa do Polskiéj powrócił i wszelką o nim myśl nawet złożył. Michał Fiedorowicz obrany Carem.

Stefan Tomsza uczyniony od Cesarza Tureckiego Hospodarem Mułtańskim, przymusza Konstantyna Mohyłę syna Jeremicja do opuszczenia Mułtan. Stefan Potocki szwagier jego usiłujący na Państwie go utrzymać sam wolność stracił i do Carogrodu był zaprowadzony.

Tatarowie bez żadnego odporu ziemię Podolską pustoszą.

1613 — 1615.

Dawne Traktaty między Polską i domem Austryjackim potwierdzone.

Litwa która do tych czasów nie była jeszcze obowiązana do płacenia kwarty, sama dobrowolnie na dwie lecie ten ciężar przyjęła.

Ustanowienie Trybunału skarbowego Radomskiego w Polszcze. W Litwie zaś po zakończonym Trybunale głównym pod obranym własnym skarbowym Marszałkiem ten się Trybunał odprawuje.

Przymierze do czasu w Inflanciech podczas którego spodziewano się pokój wieczysty ustanowić za pośrednictwém Francyi, Brytanii i stanów Hollenderskich. Traktaty z Szwecyją i Moskwą nie doszły.

1616 — 1619.

Wojna znowu przeciw Moskalom podniesona. Królewicz Władysław kommendę nad wojskiem obioł bez uszczerbku jednak władzy Hetmańskiéj Chodkiewicz Hetman W. Litewski wszystkie potrzebne uczynił przygotowania, lecz niekarność wojska wielką do pomyślnego wojowania tego roku przeszkodą była. Następującego roku oblężone miasto Moskwa, co Moskalów przymusiło do zawarcia przymierza na lat 14 przez które Smoleńsk, Siewierz i Czernichów przy Polszcze zostać się miały. Nieszczęśliwa wyprawa przeciw Turkom w Mułtanach. Gdy się do granic Polskich zbliżali, Żółkiewski na danie im odporu wysłany, pokój z niemi zawarł bez przyłożenia się Króla i stanów Rzeczypospolitéj, mocą tego traktatu Mułtany zupełnie pod Turków władzą zostać miały. Żółkiewski wymówił się okolicznościami które go do zawarcia takiego pokoju przymusiły. Tatarowie Ruś i Wołyń plondrują bez najmniejszego odporu z strony Żółkiewskiego który w obozie swoim pod Kamieńcem zostając nic nie uczynił ani na odbicie Tatarom plonu, ani na zabieżenie dalszym ich najazdom. Hrabia de *Althan* przyobiecawszy Królowi zaciągnąć w Niemczech 50000 wojska i one z Prus do Szwecyi przesłać, Król w nadzieję wojska tego Szwedów do buntowania się przeciw Gustawowi Adolfowi pobudza obiecując im iż sam osobą swoją dla wsparcia ich przybędzie. Gustaw uprzedza go i wojsko swoje pod Rygą wysadziwszy, całe prawie Inflanty podbija za zdradą Wolmara Farensbacha, lecz za powrotem Farensbacha od Króla Zygmunta też Inflanty odzyskane były.

Przymierze na dwie lecie z obowiązkiem aby strona któraby pokój wypowiedzieć chciała drugą stronę trzema piérwéj miesiącami otym przestrzegła.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA ZYGMUNT III.

1620.

Betlem Gabor Książę Siedmiogrodzkie urażony na Króla o to iż Cesarzowi Ferdynandowi II. 8000 kozaków Lisowczyków posłał przeciw niemu, Turków i Tatarów na Polskę poduszczał. Gracyan Hoszpodar Multański następca Tomszy i przyjaciel Polaków Króla otych zdradach przestrzegał, lecz Osman Turecki Cesarz domyślając się iż Gracyan ma skryte z Polską porozumienia, wojsko na zchwytanie jego posłał Żółkiewski na prożbę Graciana z 8000 do Multan wszedł przeciw Turkom i Tatarom których na sto tysięcy liczono. Bitwa na której zginął Gracyan. Polacy wstrzymawszy natarczywość nieprzyjaciół; głodem i chorobami przyciśnieni ku Polskim granicom zmierzają, lecz o milę od Dniestru na głowę porażeni byli. Żółkiewski zabity, Koniecpolski Hetman polny w niewolą do Stambułu zaprowadzony Cesarz Turecki wojnę przeciw Polakom podnosi, którzy na sejmie naradzają się względem sposobu obronienia Ojczyzny. Postanowiono zatym 35000 wojska zaciągnąć i do niego 30000 kozaków przydawszy kommendę Karolowi Chodkiewiczowi i Stanisławowi Lubomirskiemu Podczaszemu Koronnemu oddać. Królewicz też Władysław na tej wyprawie miał być przytomnym.

Frenctyk pewny Michał Pickarski nazwany Króla do kościoła S. Jana w Warszawie wchodzącego dwa razy Czekanem uderzył. Rany zadane lekkie były z przyczyny iż Królewicz Władysław zamach zabójcy wstrzymał. Osądzony na zajutrz złoczyńca przyzwoitą zbrodni swojéj karę odniósł.

1621 — 1622.

Kozacy do Polaków pod Chocimem przyłączyli się. — Osman Cesarz z 300000 wojska a Han Tatarski z 100000 przeciw Polakom idą. Polacy acz chorobami na które i sam Chodkiewicz umarł osłabieni, i nie dosyć należycie w rynsztunek wojenny opatrzeni mężny odpór niewiernym dają, co nakoniec Turków nakłoniło do zawarcia w Chocimiu Traktatu, którego przedniejsze te były obowiązki, aby Tatarowie i kozacy Lissowczykowie od wszelkich się wza-

jemnych najazdów wstrzymali, aby Traktat dawniéj z Żółkiewskim zawarty był potwierdzony, aby u Porty Ottomańskiéj zawżdy się Minister lub Poseł Polski najdował. Aby naostatek Hospodarem Multańskim był chrześcianin i Polakom sprzyjający.

Wojna znowa się w Inflanciech wszczyna, Gustaw Adolf ją podnosi nie przestrzegłszy piérwéj podług umowy Polaków. Ryga po sześcioniedzielnym oblężeniu wzięta. Nitawa poddaje się, lecz i to miasto i cały kraj z téj strony Dzwiny zawojowany, mocą zawartego na dwa lata przymierza oddany.

1623.

Król dla rozrywki w pracach swoich do Prus wyjeżdża z Królową, Królewiczem Władysławem i Królewną Anną.

1624.

Stany podczas sejmu na Króla utyskują iż synowi swemu Janowi Albrychtowi 9 tylko lat mającemu oddał Biskupstwo Warmińskie, iż Cesarzowi na odsiecz nie przestawał posyłać kozaków, iż Królową żywiec na Śląskiéj i Węgierskiéj granicy kupiła co do pomnożenia Królewskiéj władzy wielce pomagać mogło, a to przeciw konstytucyi wyraźnie Królom zakazującéj zkupowanie dóbr nie ruchomych w Polszcze. Zygmunt przyobiecał iż syn jego lat dorosłszy przysięgę wierności Rzeczypospolitéj miał wykonać, także odsądzono od czci wszystkich którzyby w cudzoziemskich wojskach służyli.

Królewicz Władysław pod imieniem Książęcia Radziwiłła cudze kraje zwiedza.

1625.

Gustaw Adolf wiedząc iż Szlachta z wielu miar na Króla skarzy się, pokój zrywa i część Inflant za Dzwiną sobie przywłaszczywszy wojsko Sapiehy Marszałka Litewskiego zniósł i wiele miast w Kurlandyi i Litwie podbił.

Pożar w Jarosławiu przez który więcéj niż na dziesięć milionów złotych Polskich zginęło. To miasto jedno było z najbogatszych w Polszcze, i wielce dla jarmarków wsławione.

1626.

Król Szwedzki do Prus wpada dla tego iż ten kraj dla długiego pokoju w żywność obficie był opatrzony, i z wojska żadnéj straży nie mając położeniem swoim wielce zamysłom Gustawa sprzyjał. Prussy Książęce przymuszone do zachowania obojętności, Polskie zaś po większéj części zawojowane. Król Zygmunt do Torunia na odsiecz miastu temu przybywa.

Utarczka pod Gniewem, po któréj Traktaty nic dochodzą. Gustaw Adolf do Szwecyi powraca i Prussy pod rząd Kanclerza Oxenstierna oddaje.

Sejm w Toruniu na którym uchwalono przymnożyć wojska i rynsztunku wojennego, także podatki na dalsze wojny prowadzenie obmyślono. Stany wielce się obrażają z uczynionéj od Podkanclerza koronnego propozycyi obrania następcy na Tron po Królu panującym, co on z namowy Królowéj Berła Janowi Kazimierzowi życzącéj uczynił.

Do wyznaczonych Krolewiczowi Władysławowi dochodów z pewnych powiatów Moskwie odebranych, i z dwóch Starostw w Prusiech, stany 15000 złotych rocznego dochodu przydają, na co sejmowéj ustawy potrzeba było ponieważ Królowie ani godności, ani dóbr nadawać nikomu nie mogą prócz zostających w równości Szlacheckiéj. Stefan Chmielecki na głowę poraża pod Białą Cerkwią Tatarów Ukrainę plądrujących.

1627.

Elektor Brandeburski Zygmuntowi sprzyjający przymuszony od Gustawa do zachowania obojętności. Gniew przez Polskie wojsko odebrany. Starania stanów Hollenderskich na przywrócenie pokoju skutku nie mają dla tego iż na trzydziestuletnie przymierze inaczéj pozwolić Szwedzi nie chcieli jak pod tym obowiązkiem aby im Polacy nakłady wojenne wrócili, na co naród nie pozwalał.

Prawdziwa odrzuconego pokoju przyczyna była, nadzieja którą Król zakładał w obietnicach Gabriela *Roy* i Barona *de Auchi* iż Król Hiszpański za dwa miesiące miał posłać znaczną flotę z 23. okrętów złożoną na morze Baltyckie, która to flota oporządzona i utrymana kosztem Hiszpanii, służyć Królowi miała do przeniesienia wojny do Szwecyi i odebrania tego Królestwa. Zygmunt uwodząc się takowemi obietnicami które dla saméj swojéj wielkości podejrzane być miały, zrzucił się z traktatu sobie pożytecznego i domowi Austryjackiemu zwieść się dał, który chciwie tego pragnął aby Król Szwedzki przeciągnieniem wojny w Polszcze zatrudniony nie mógł się wmieszać w interessa Niemieckie. Gabriel *Roy* począł w prawdzie zakupować okręty w Lubece i Rostoku, lecz miasta Hanseatyckie sądząc iż flota Hiszpańska na Baltyckim morzu ubliżyłaby wolności ich handlów, jednostajnie się temu sprzeciwiły.

1628.

Trzeci zjazd dla zawarcia Traktatów na którym Kurfirszt Brandeburski z stanami Hollenderskiemi pośrednikiem był, i pracować nie przestał, chociaż Hollendrzy od tego pośredniatwa odstąpili, urażeni o to iż dokończenie tego dzieła aż do sejmu odłożono. Koniecpolski straż tylną nieprzyjaciela zrzósł. Generał *Wrangel* od oblężenia Gniewa dla zagęszczonych w wojsku chorób odstępować musi. Sam Gustaw przytomnym na téj kampanii był.

Duńczykowie 9 okrętów kosztem Zygmunta oporządzonych i do Cesarza na perswazyą Barona *de Auchi* posłanych zatapiają.

Podatek na kupców Polskich i Litewskich pod imieniem donatywy włożony.

1629.

Batalia pod Gorznem wygrana przez Generała *Wrangel,* który darmo się o Toruń pekusił. W Warszawie trwoga wielka gdzie dla dania odporu nieprzyjacielowi nowy podatek pod imieniem podymnego obmyślono. Sprowadzono posiłkowe od Cesarza wojska dla wsparcia wojsk narodowych. Na tym sejmie Król który Starostwa Golubskie i Brodnickie w Prusiech do wyprawy Królowéj przyłączył, przyrzekł iż więcéj nic bez stanów zezwolenia nie przyłączy.

Pułkownik *Arnheim* 7000 wojska posiłkowego do wojska Polskiego pod Grudziądzem przyłącza. Na Gustawa Adolfa lasem nie daleko Stuma do Malborga ciągnącego nie spodzianie Polacy z Cesarskiemi napadają, i znaczne odnoszą zwycięztwo, Gustaw po dwa razy w niewolą wzięty po tyleż razy szczęście miał otrzymania wolności.

Gustaw pod Malborgiem okopuje się zkąd go Polacy próżno w pole wywieść usiłują. Arnheim w podejrzeniu zostający u Zygmunta iż wojnę przeciągnąć pragnie, i że Kurfirsztowi którego Hołdownikiem był sprzyja, od Wallensteina nazad odwołany, a na jego miejsce przysłany Henryk Juliusz Książę Saskie Lawenburskie. Gustaw wojsko swoje do Elbląga odprowadziwszy, sam do Szwecyi wyjeżdża.

Przymierze między Polską i Szwedami na lat 6 za pośrzednictwem Królów Francuzkiego i Angielskiego i Kurfirszta Brandeburskiego. Mocą tego Traktatu Szwedzi utrzymać się mieli przy Inflantach aż do Dzwiny i niektórych miastach w Prusiech.

Stefan Chmielecki i Stanisław Lubomirski Wojewoda Ruski Tatarów porażają.

Jerzy Rakoczy po Betlemie Gabor na Księstwo Siedmiogrodzkie z krzywdą Isthuana Betlem brata Gaboro, następuje.

1630.

Koniecpolski kozaków którzy się zbuntowawszy Hetmana swego zabili do posłuszeństwa przywodzi.

Związek wojska Pruskiego pod Glinianami o nie zapłacenie żołdu.

1631.

Sejm w Warszawie na którym postanowiono nowy podatek dla wypłacenia Cesarzowi summ obiecanych których się Wallenstein natrętnie dopominał. Król wolność Elekcyi znowu waruje. Uchwalono aby dobra dziedziczne Szlacheckie nie mogły się dostawać tylko Szlachcie w równości zostającéj, i aby kupiony od Królowéj Żywiec od szlachcica jakiego mógł być odkupiony, aby na ostatek wakujące urzędy saméj tylko Polskiéj szlachcie były rozdawane.

Królową przy dzierzawie Starostw Golubskiego i Brodnickiego zachowano. Lecz ona w krótce potym umarła. Janusz Książę Zbaraskie Kasztellan Krakowski ostatni z domu tego umiera.

1632.

Jakób *Roussel* Minister Szwedzki w Polszcze zwiedziony pogłoską o Królewskiéj śmierci pisze z Rygi do senatorów niektórych i innych osób z rycerskiego stanu zalecając im Gustawa Adolfa. Ten postępek tak Króla i inne stany obraził, iż te listy publicznie palone były, a Gustaw ich autora więzieniem skarał.

Jan Kazimierz i Alexander synowie Królewscy otrzymują na sejmie każdy po dwa Starostwa z tych które Królowéj były naznaczono. Jan Albrycht otrzymuje Biskupstwo Warmińskie, a Królewna Anna Katarzyna Starostwa Golubskie i Brodnickie. Król wdzięczność swoję za to stanom oświadczając z uszczerbkiem następców swoich, ustępuje Rzeczypospolitéj zysku pochodzącego z bicia monety, aby jak Piasecki mówi, lepsza na potym bez szukania zysku bita była.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA ZYGMUNT III.

Poniesione utraty tak wielkie za panowania Zygmunta III. jako to Szwecyi, Moskwy, Inflant, prawa do ziem Mułtańskiéj i Wołoskiéj nie samemu tylko nieszczęściu ale téż Króla w postępowaniu błędom przypisane być powinny. Nic dziwniejszego nad sposoby których użył na zachowanie Szwecyi i zawojowanie Moskwy.

Z przygód pomyślnych jemu się zdarzających nigdy nie korzystał, owszem je odrzucać zdawał się, gdy zaś jaka się w zamysłach przeciwność trafiła wtedy je upornie do skutku przywieść usiłował. Liedwieby temu wierzono gdyby się z historyi nie pokazowało iż ten Król przy wielkiéj do zdania swego zaciętości, tych najczęściéj rady używał, którzy zdobyć się na radę pożyteczną nie mogli. Z tym wszystkim Pan ten był nader pobożny, sprawiedliwy i łaskawy, jednegoż zawsze w szczęściu i nieszczęściu umysłu.

On pierwszy z Królów Polskich w Warszawie mieszkać począł, z przyczyny iż to miasto mniéj od Litwy i Prus odległym jest niż Kraków, i że od czasów Zygmunta Augusta w tym się mieście odprawowały sejmy. Władysław IV. postawić przy bramie tego miasta kazał wysoką Kolumnę na któréj posąg Ojca jego stoi. Warszawa wiecznie temu Królowi za stan swój kwitnący powina być obowiązana.

WŁADYSŁAW IV.

Syn Zygmunta III. wstępuje na Tron r. 1632. mając lat 36.

1632.

Sejm Konwokacyi na którym Kurfirszt Brandeburski jako Książę Pruski przez swego Posła domagał się aby do obierania Króla oraz z innemi Rzeczypospolitéj stanami był przypuszczony. Dana mu odpowiedź, iż prawa do tego gruntownego nie ma zwłaszcza iż żaden z Pruskich Książąt téj prerogatywy nie używał, odesłano więc tę i inne tegoż Elektora pretensyje do decyzyi Króla przyszłego. Kwarciane wojsko i kozacy także się głosu na Elekcyą dopominali lecz piérwszym odmówiono, drugich zaś strofowano iż z tłumu pospólstwa będąc równać się Szlachcie Polskiéj chcieli. Krzysztof Radziwiłł Hetman polny Litewski sam Dyssydentem będąc starania wszelkiego dokładał na utrzymanie i wsparcie swobód tymże Dyssydentom pozwolonych. Uczynione zatym konstytucyje względem Zborów, Ministrów, i ukarania tych którzyby Dyssydentom na przeszkodzie być chcieli, lecz się do tych konstytucyi katolicy wszyscy *salvis juribus Sacre Romanae Ecclesiae* podpisali.

Podczas sejmu Elekcyi któréj miejsce między Wolą i Warszawą naznaczone było, Władysław syn najstarszy Króla zmarłego do Warszawy przyjechał, co się Polakom zwłaszcza o wolność gorliwszym bardzo nie podobało, pragnęli bowiem aby kandydat do Tronu przytomnym nie był na Elekcyi. Ztąd też wyniknęło prawo przykazujące aby kandydaci od miejsca Elekcyi oddaleni byli. Protestacyje wielkie zaszły przeciw temu co o Dysydentach na poprzedzającym sejmie ustanowono. Które z obu stron taką żwawość wznieciły, iż się wojny domowéj obawiano, wszakże to pogodził Władysław otrzymawszy aby pomienione konstytucyje do paktów konwentów włożone były. Jeden tylko Władysław do Tronu kandydatem był, i interes swój przez swoich braci, przez kilka z Senatu i Rycerskiego stanu osób utrzymywał, także od Papieskiego Nun-

MAŁŻONKA	POTOMSTWO	ŚMIERĆ 1648.	Jednegoż czasu żyjący Monarchowie.
Cecylia Renata córka Cesarza Ferdynanda II. zaślubiona 1637. umarła roku 1644. W księgarni Akademii Wileńskiéj jest list oryginalny Królewski na Pargaminie, którym o tym małżeństwie Król stanom donosi.	Zygmunt Kazimierz urodził się roku 1640. umarł roku 1648.	Władysław IV. umarł w Mereczu w Litwie roku 1648. mając lat 52 z których 16 lat panował, pochowany w Krakowie.	*Papieże.* Urban VIII. 1644 Innocenty X. 1655
	Córka jedna urodzona roku 1643. w kilka dni potym umarła.		*Cesarze.* Ferdynand II. 1637 Ferdynand III. 1657
			Cesarze Tureccy. Amurat IV. 1640 Ibrahim 1655
			Królowie Francus. Ludwik XIII. 1643 Ludwik XIV. 1715
			Królowie Hiszpań. Filip IV. 1665
Ludwika Maryja córka Karola Książęcia Mantui, Ferrary i Niwernu urodziła się roku 1611. zaślubiona przez Prokuratora 1615. koronowana roku 1646. do Polskiéj zawieziona od Renaty du Bec Marszałkowej *de Guébriant* która Posełkiéj tytuł miała.	*Syn z nieprawego łoża.* Konstantyn de Waza.		*Królowie Portugals.* Jan z Bragancyi 1656
			Królowie Angielscy. Karol I. 1649
			Królowie Duńscy Chrystian IV. 1648
			Królowa Szwedz. Krystyna 1654
			Carowie Moskiew. Michał Fiedorowicz 1648

cyusza i Posłów Cesarskich był zalecony. Posłowie Króla Szwedzkiego domagali się aby żadnego z synów zmarłego Króla nie obierano, chyba pod tym obowiązkiem aby się wszelkiego do Królestwa Szwedzkiego prawa wyrzekli. Ministrom Kurfirszta Brandeburskiego ledwie dano audyencyją, iż Szlachta na niego wielce narzekała, zadając mu iż Szwedów do Polskiéj zwabił i onym dopomagał.

Gdańskowi prawo podpisania Elekcyi jak je mają miasta Kraków, Wilno i Lwów nadano. Władysław obrany i mianowany Królem po ztwierdzonych przez plenipotentów przysięgi wykonaniem paktach konwentach, w których obiecywał prawa narodu zachować, szkołę Rycerską założyć, w rynsztunek wojenny zbrojownie Rzeczypospolitéj opatrzyć, przymierza z postronnemi zachować, pokoju ani z Szwedami an z Moskalami nie czynić bez zezwolenia stanów, braci dochody od Rzeczypospolitéj mających do wykonania zwykłéj senatorskiéj przysięgi nakłonić, ustąpić stanom Rzeczypospolitéj zysku z bicia monety pochodzącego, i summ na starostwa Krzepickie i Soleckie zaciągnionych, wojska nie przymnażać, i wojny bez wiadomości Rzeczypospolitéj nie podnosić, Kamienieckie i Puckie okopy naprawiać, żadnych dóbr, ani urzędów, ani Officerstwa w Gwardyi cudzoziemcom nie dawać, żony bez naradzenia się Senatu nie brać, obmyślić na blisko następującym sejmie sposoby wystawienia floty, i dokończenia naostatek interessu tyczącego się summ Neapolitańskich.

Pełno wtedy narzekania było na złą monetę, o czym Piasecki *p. 536. edit. Crac.* dosyć obszernie pisze téż same prawie téj nieszczęśliwości przytaczając na on czas przyczyny które tego złego i tych wicków naszych namnożyły.

1633.

Na Sejmie koronacyi wypowiedziano pokój Moskalom, którzy piérwsi przymierze złamali. Jan Albrycht Biskup Krakowski brat Królewski Kardynałem uczyniony. Postanowiono aby téj godności dostąpienie, bynajmniéj Arcybiskupa Gnieźnieńskiego prerogatywom nie ubliżało.

Arcybiskupi.	*MINISTROWIE*	*WOJOWNICY*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*
Gnieźnieńscy. Jan XI. Wężyk 1638 Jan XII. Lipski 1641 Maciéj II. Łubieński 1652 *Lwowscy.* Stanisław Grochowski 1644 Mikołaj II. Krosnowski 1654	*Marszałkowie W. Kor.* Łukasz Opaliński 1649 *Marszałkowie W. W. X. L.* Jan Sapieha 1635 Krzysztof Wiesiołowski 1638 Alexander Radziwiłł 1654 *Kanclerze. K.* Jakób Zadzik 1635 Tomasz Zamojski 1638 Piotr Gębicki 1642 Jerzy Ossoliński 1650 *Kanclerze W. X. L.* Stanisław Radziwiłł 1656 *Podkanclerze Kor.* Tomasz Zamojski 1635 Piotr Gębicki 1638 Jerzy Ossoliński 1643 Alexander Trzebiński 1644 Jędrzej Leszczyński 1651	*Hetmani W. Koronni.* Stanisław Koniecpolski 1646 Mikołaj Potocki 1651 *Hetmani W. W. X. L.* Leo Sapieha 1633 Krzysztof Radziwiłł 1640 Jan Kiszka 1653 *Hetmani Polni Kor.* Marcin Kazanowski 1636 Mikołaj Potocki 1646 Marcin Kalinowski 1652 *Hetmani Polni W. X. L.* Jan Kiszka 1640 Janusz Radziwiłł 1654	Wawrzyniec Bartylius. *Teolog* † 1635. Fabian Birkowski *w rozmaitych naukach biegły* † 1645. Abraham Bzowius Zak. Kaz. *Pisarz niespracowany* po Baroniuszu roczne Dzieje pisał † 1637. Jan Chomentowski † 1641. Camillus Jasiński Zakon. Kaz. *w prawie kościelnym biegły* 1644. Piotr Kamiński Zak. Kaz. † 1642. Grzegorz Knapski S. J. † 1638. Słownika najwyborniejszego Polskiego, Łacińskiego i Greckiego autor. Samuel Kuszewicz 1645. *Dziejopis.* Jan Lipski † 1639. *Wierszopis i w rozmaitych naukach biegły.* Rajmund Madrowic Zak. Kaz. † 1641 Adam Makowski S. J. *Kaznodz.* Tomasz Makowski Kanonik Kaz. Mikołaj Mościcki w roku 1640.

Moskale Turków i Tatarów przeciw Polszcze poduszczyli. Ci kraje Rzeczypospolitéj pustoszą, lecz Koniecpolski wydarłszy im plon i 50000 Turków zbiwszy przymusza ich do uciekania za Dniestr.

1634.

Jerzy Wilhelm Kurfirszt Brandeburski jako Książe Pruskie, a Bogusław XIV. Książe Pomorskie jako Dzierzawca Powiatów Lemburskiego i Bütowskiego, Królowi przez Posłów swoich hołd oddają. Władysław Moskalów w oblężeniu Smoleńsk trzymających odpędza i w obozie zamknionych opasawszy do poddania się przymusza, pod tym obowiązkiem aby przez cztéry miesiące przeciw Królowi nie wojowali. Król wiele innych miast zdobywszy ku Stolicy ciągnie i wojnę kończy Traktatem Polszcze pożytecznym, mocą którego Król wszelkich do Moskwy pretensyi odstąpiwszy uznać miał Carem Michała Fiedorowicza, ten zaś na zawsze ustąpić miał Polszcze Smoleńska, Siewierza, Czernichowa, Drohobuza, Biały, Rosława, Staroduba i innych miast, wyrzec się tytułu Książęcia Smoleńskiego i Czernichowskiego, i wszelkich pretensyi do Inflant, Esthonii i Kurlandyi, na ostatek Królowi nakłady wojenne nadgrodzić. Obydwie potencyje obowiązały się brańców bez litkupu na wolność puścić, i żadnéj zgoła wzajemnym nieprzyjacielom nie dawać pomocy.

Odnowienie dawnych Traktatów z Turkami, co skutkiem było zawartego pokoju z Moskalami.

Śmierć Stanisława Tęczyńskiego ostatniego z domu tego starożytnością w koronie jak Piasecki mówi inne wszystkie przewyższającego. Chwała tego domu cała teraz w Ossolińskich Familii najduje się, którzy tychże z Tęczńskiemi przodków mają. Urban VIII. Papież Książęcy tytuł Ossolińskim na Ossolinie dziedziczącym nadał: Ferdynand II. Cesarz onychże między Książętami S. Państwa Rzymskiego policzył. Przymierze z Szwedami na 26. lat potwierdzone, za pośrednictwem Królów Francuzkiego, Angielskiego, stanów Rzeczypospolitéj Hollenderskiéj i Kurfirszta Brandeburskiego, a za staraniem Hrabi *d'Avaux*.

MINISTROWIE	*Uczeni i wsławieni ludzie.*
Podkanclerze W. X. L.	Mikołaj Oborski Suffragan Krakowski † 1646.
Paweł Sapieha 1635	Jakób Olszewski S. J. *Krasomowca* † 1634.
Stefan Pac 1640	Szymon Okólski *Zak. Kaz. sławny Dziejopis i Genealogista* † 1666.
Mikołaj Tryzna 1643	Jan Rywocki S. J. *Krasomowca* † 1666.
Leo Sapieha 1659	Maciej Kazimierz Sarbiewski S. J. † 1640 *Wierszopis łaciński po starożytnych najznakomitszy w Lirykach.*
Podskarbiowie W. K.	Jakób Sobieski Ojciec Króla Jana III. † 1646. *Dziejopis.*
Jan Daniłowicz 1650	Wawrzyniec Susliga S. J. † 1640. *Teolog.*
Podskarbiowie W. W. X. L.	Fryderyk Szembek S. J. † 1647. *W różnych naukach biegły.*
Stefan Pac 1635	Szymon Ugniewski S. J. † 1647. *Rymopis i Dziejopis.*
Mikołaj Tryzna 1639	
Paweł Wołłowicz 1641	
Mikołaj Kiszka 1643	
Gedon Tryzna 1648	
Marszałkowie Nad. Kor.	
Stanisław Przyjemski 1642	
Adam Kazanowski 1649	
Marszałkowie Nadworni W. X. L.	
Krzysztof Wiesiołowski 1635	
Alexander Radziwiłł 1638	
Leo Sapieha 1643	
Mikołaj Sapieha i Jan Tyszkiewicz 1649	

Stanęła zatym ugoda aby Szwedzi cokolwiek tylko w Prusiech zawojowali, nazad oddali, a zdobyte w Inflantach kraje aż do Dźwiny zatrzymali. Nadto obiecano w tym przeciągu trwającego przymierza o wieczystym pokóju pomyśleć. Pokój ten mógłby i w ten czas być zawarty gdyby Władysław chciał odstąpić pretensyi swoich do Szwecyi, acz przy Elekcyi swojéj Polakom na piśmie dał tajemnie przyrzeczenie iż onych odstąpić miał. Przymierze to i Szwedom i Polakom potrzebne było, ci więcéj czasu przez nie mieli do przygotowania się do wojny którąby potym szczęśliwiéj prowadzili, tamtym oraz uspokoić się z strony Polskiéj potrzeba było, aby interesa swoje w Niemczech przez batalią pod Nortlingą podupadłe podźwignęli.

Królowi o zaślubieniu córki Fryderyka V. Falcgraffa Rhenu zamyślającemu, sprzeciwia się Senat, i na ten zamysł szemrzą katolicy. Z tym wszystkim Władysława interes któremu Król Angielski pod tym obowiązkiem, pomoc na odzyskanie Szwecyi obiecywał, nadzieja pociągnienia z czasem téj Księżniczki do przyjęcia wiary katolickiéj, sama sprawiedliwość wyciągająca aby Król w téj mierze tyle przynajmniéj miał wolności ile każda partykularna osoba, przykład na koniec Króla Alexandra którego żona Greckiéj religi była, to wszystkie przyczyny zdawły się baczniejszym daleko być ważniejsze, niż te które sprzeciwiający się Królewskiemu małżeństwu podawali. Cesarz Ferdynand II. tajemnie traktuje interes wydania córki swojéj za Króla, ten aby bez Cesarza urazy z tego się wymówił wielkie na Cesarza wkłada obowiązki którą Ferdynand bez najmniejszéj trudności przyjmuję.

Konstytucyja względem spraw szlachty świeckiéj z duchowieństwem.

1637.

Powiatay Lemburski i Bütowski znowu do Polskiéj przyłączone po śmierci Bogusława XIV. ostatniego Książęcia Pomorskiego, a wszczególności do Województwa Pomoskiego przydane, którego niegdyś częścią były.

Król na Sejmie otrzymuje nowych ceł nad morzem w Prusiech i w Kurlandyi ustanowienie, lecz postronne potencyje widząc w tym handlów uszczerbek starają się aby do skutku nie przyszło. Urząd Generała Artyleryi w Koronie i w Litwie ustanowiony, także nowa kwarta na utrzymanie Artylleryi naznaczona.

Kozacy Kudak Fortece na uskromienie ich wystawioną zburzyli. Mikołaj Potocki Hetman polny koronny do nich w obozie okopanych szturmuje i do poddania się i wydania Hetmana Pauluka i 4 innych wodzów przymusza, którym wolność po przeproszeniu Króla obiecano.

1638.

Pauluk i inni zchwytani kozaków Hersztowie śmiercią skarani. Kozaków po odebraniu nadanych im wolności wojować zaczęto, i w obozie ściśnionych po uporczywym bronieniu się przynaglono do przyjęcia nowych ustaw dla nich uczynionych. Zostawiono im jednak nicjaką nadzieję iż dawniejsze wolności na sejmie im będą przywrócone. — Lecz tak surowie z niemi postąpiono, tyle im gwałtów wyrządzono że się dziwować nie trzeba jeśli dla tych ucisków od posłuszeństwa Rzeczypospolitéj winnego odstąpili i okazyją dali wojnie onéj nieszczęśliwéj Królestwu, która aby wybuchnęła śmierci tylko Władysława czekała.

Jan Kazimierz brat Królewski do Hiszpanii zmierzający w Prowancyi przytrzymany od Gubernatora wieży jednéj nadmorskiéj. Na galerze Genueńskiéj żeglując po kilka kroć na brzeg wysiadał dla oglądania Tonionu, Marsylii i innych niektórych portów. Francuzyi postępek swój tym wymawiali, iż do Królestwa bez paszportu wszedł, choć w służbie Hiszpanów, Francyi nieprzyjaciół zostawał, i że ciekawość jego zbyteczną złączona pilnością w oglądaniu

okopów, podejrzenie nie płonne sprawiła, iżby napotym flotą władając Hiszpańską nie omieszkał z tych korzystać wiadomości.

Król wyjeżdza do Cieplic bez wiadomości stanów, którzy w lat trzy potym ustanowili iż Król za granice Państwa wyjeżdżać nie może, bez otrzymanego na sejmie stanów zezwolenia.

Szlachcie Polskiéj ubiegać się o tytuły cudzoziemskie, i tych które otrzymali używać zakazano, z któréj liczby wyjęto tytuły i godności przy unii w roku 1564 i 1569 uznane, jako to Książąt *Ostrogskich*, *Czartoryskich*, *Sanguszków*, *Wiśniowieckich*, *Radziwiłłów*, Czetwertyńskich, Zbarazkich i Łukomskich, także Hrabiów na Tęczynie i Oleśnicy.

1639.

Król w Wilnie uroczyście inwestyturę daje Jakóbowi Książęciu Kurlandzkiemu.

1640.

Królewicz Jan Kazimierz uwolniony pod tym obowiązkiem, aby nigdy więcéj przeciw Francyi i jéj sprzymierzonym nie wojował, Król także i Rzplta. przyobiecali nigdy się jego więzienia nie mścić. Królewicz ujęciem wolności w smutek wprawiony do Rzymu pojechawszy Jezuitą zostaje.

1641.

Fryderyk Wilhelm Kurfirszt Brandeburski, inwestyturę na Księstwo Pruskie w Warszawie odbiera.

1644.

Tatarowie od Koniecpolskiego porażeni.

1645.

Rozmowa w Toruniu pod Tytułem *Colloquii charitativi* między katolikami i dyssydentami od Króla naznaczona. Kanclerz Książę Jerzy Ossoliński i Jan Leszczyński Kasztellan Gnieźnieński imieniem Królewskim prezydowali. Jerzy Tyszkiewicz Biskup Zmudzki nauki katolickiéj bronił. Zy-

gmunt Guldenstiern za lutrów, Zbigniew Gorajski za kalwinistów obstawał. Arryanie przypuszczeni do téj rozmowy nie byli. Rozeszły się wszystkie strony nic cale nie uczyniwszy, i téj rozmowy ten jedynie był skutek, iż przez narzekania i skargi wzajemne, nienawiść i zawziętość między przeciwnemi sobie stronami pomnożona była.

1646.

Król z Wenetami w przymierze w kroczywszy ludzi do wojska zaciągać każe. Hrabia de *Magni* wyjednał Królowi od Papieża i Książąt Włoskich pieniężne posiłki na wojnę przeciw Turkom i Tatarom.

Stany Rzeczypospolitéj żadnéj o tym wiadomości nie mając wielce się obawiają aby pod pozorem wojowania z Turkami wolność narodowa uszczerbku jakiego nie odniosła. Ztąd żwawe na sejmie skargi. Stany w nieprzytomności Króla naradzają się i stanowią aby nowe zaciągi rozpuszczone były, na co Król sam zezwala a imieniem swoim i następców swoich obiecuje iż bez zezwolenia stanów zaciągów żadnych czynić, ani wojny podnosić, ani w Traktaty wchodzić, ani nowego przymierza zawierać, ani dawnego zrywać, ani Posłów posyłać, ani cudzoziemców do rady swojéj przypuszczać, ani naostatek Gwardyi własnéj nad 1200 ludzi pomnażać nie będzie.

1647.

Ludwik XIV. posyła Królowi Order Ś. Ducha. Władysław już miał Order złotego runa. Na początku panowania swego zamyślał o ustanowieniu Orderu pod tytułem Niepokalanego Poczęcia Najświętszéj Panny, i nato już był otrzymał potwierdzenie od Urbana VIII. Papieża, lecz się temu Polacy sprzeciwili. W samych znakach orderowych Szlachta dystynkcyją ubliżającą równości szlacheckiéj upatrywała, tym dotkliwszą narodowi wolnemu iż głęboko w umysł każdego obywatela wrażone jest to zdanie, iż w stanie Szlacheckim urodzony równa się najprzedniejszym Królestwa Familiom. Z téj przyczyny widziano w czasie późniéjszych senatorów składających Ordery któremi przyozdobieni byli, aby się równości szlacheckiéj miłośnikami pokazując, łatwiéj serca sobie Szlachty braci swojéj pozyskali.

Kozacy od Polaków nieznośne uciemiężenie cierpiąc, jarzmo to z siebie zrucić stanowią.

Ustanowienie poczt. Zamiast podwód które dotąd dawane bywały, nakazano pewny pieniężny podatek, wyjąwszy jednak Posłów od Moskwy, Turek i Tatarów przyjeżdżających którym podwody miały być dostarczone.

Zwyczaj ten co do Posłów Rossyjskich już jest zniesiony, ponieważ oni nakłady na poselstwa od dworu swego odbierają, lecz trwa jeszcze względem Posłów Tureckich i Tatarskich.

Ustawa mocą której zwykłe Rzeczypospolitéj dochody miały być użyte na utrzymanie kwarcianego wojska. Te dochody na ten czas były; kwarta, cła koronne, Fordan albo cło wodne, pogłówne żydowskie, komory, czwarty grosz w wielkiéj Polszcze i na Rusi, summy Pruskie, składy winne, czopowe i t. d.

Władysław IV. przez wczesne za młodu do życia wojskowego przywiązanie i ćwiczenie w naukach żołnierskich, także przez Hetmanów ćwiczenie, i przytomność w obozach i dziełach wojennych, stał się wojownikiem, lecz długi pokój i wstręt od spraw publicznych dla doznanego nieraz woli swojéj odporu, przywiódł go do roskosznego i gnuśnego życia. Z przyrodzenia łaskawym będąc ani szczodrobliwym być nie umiał bez rozrzutności, ani z przyjacielami przestając z godności i powagi spuścić bez

ubliżenia téjże powadze. Z tym wszystkim porażenie Moskalów i uskromienie Turków tyle Władysławowi chwały przyczyniło, iż się kozacy za życia jego przez bojaźń w posłuszeństwie zachowali. Śmierć zaś jego niespodziana tym większego dla Polskiéj nieszczęścia zrzódłem się stała iż hasłem kozakom była do buntowania się.

JAN KAZIMIERZ.

Syn Zygmunta III. narodzony roku 1609 wstępuje na Państwo roku 1649. Ustąpił z Tronu roku 1668 Ostatnim był z domu Jagiellońskiego po babce.

1648.

Kiedy cała prawie Europa z niezmierną radością koniec długo pożądany nieszczęśliwości swojéj przez zawarcie traktatów Westfalskich widziała, Polska i zwykłemu podczas Bezkrólewia zamieszaniu, i najazdom okrótnych i rozjuszonych nieprzyjaciół podlegająca, z niewypowiedzianą trwogą na zbliżającą się burzę poglądała. Bogdan Chmielnicki którego do szukania zemsty i własne i ojczyzny swojéj urazy pociągały, kozaków Zaporozkich do podniesienia buntu nakłonił. Ci kozacy nad Dnieprem mieszkający straszliwemi się byli stali Turkom. Tatarom i Moskalom. Pod Hetmanem od Króla naznaczonym zostając ku obronie Polskiéj walczyli, bez żadnéj innéj nadgrody prócz gruntów na Ukrainie sobie pozwolonych, swobód nadanych, i plonu który odnieść nad nieprzyjacielem mogli. Można ich było poczytać za posiłkowe Polaków wojsko i zasłonę przeciw Tatarom i inszym od onéj ściany nieprzjacielom. Władysław IV. umysłem wojowania z Turkami bronią ich opatrzył i wodą ku Carogrodowi zmierzać kazał, gdy sam z wojskiem lądem ciągnąć miał. Gdy ję stany tym zamysłom sprzeciwiły, Władysław (podług powieści niektórych autorów) umyślnie ich uzbrojonych zostawił, i do dawania zaczepki Turkom pobudził, aby poniewolnie nawet wszczęła się wojna z Turkami. Potocki Hetman W. przeciw kozakom ciągnący gdy wiadomość odebrał o porażeniu syna swego, wraca się do Korsunia, gdzie w obozie okopanym natarczywość kozaków wstrzymać usiłuje. Lecz dla niedostatku żywności przynaglony do ustąpienia z tegoż obozu wielką odnosi klęskę, wojsko całe zniesione, ci co śmierci uszli a między niemi obaj Hetmani Kor. w niewolą dostali się, ledwie kilku ucieczką, śmierci lub niewoli uszło.

MAŁŻONKA	POTOMSTWO	ŚMIERĆ 1672.	Jednegoż czasu żyjący Monarchowie
Ludwika Marya wdowa po Królu Władysławie IV. zaślubiona Królowi Janowi Kazimierzowi w R. 1649. umarła R. 1667 pochowana w kościele WW. Panien Wizytek w Warszawie od niéj założonym, oraz z klasztorem tychże Panien. Taż Królowa do Polskiéj wprowdziła WW. XX. *Congregationis Missionis* którym też w Warszawie kościół i mieszkanie Królewskim nakładem opatrzyła. Nie śmiertelnéj pamięci Biskup Meldeński Bossuet pogrzebową na Exekwiach téj Królowej w Francyi miał mowę. To małżeństwo acz się Senatowi wielce podobało gdyż uwolnione stany były od naznaczenia wyprawy dwóm Królowom, jednak nie miało powszechnéj u całego narodu approbacyi.	Maryja Anna Teressa urodziła się roku 1650. † 1651. Karol Ludwik urodził się roku 1652. i w kilka potym miesięcy umarł.	Jan Kazimierz umarł w Opactwie swoim Ś Marcina 16. Gru. 1672. gdy z Burbońskich cieplic powracał dokąd się był udał dla poratowania zdrowia swego. Serce jego złożone jest w kościele Opackim S. Germana *in pratis* w Mausoleum nader w spaniałym na którym jego posąg z białego marmuru ciosany stoi z nadgrobkiem łacińskiem bardzo pięknie pisanym który w nowym opisaniu Paryża przez Germana *Brice* najduje się. Ciało tego Króla do Polskiéj odesłane w krótce po śmierci Króla Michała przywiczione jest. Tych 2. Królów razem R. 1676. pochowano. Jędrzej Trzebicki Biskup Krak. z wdzięczności ku Janowi Kazimierzowi kazał mu postawić grób nader wspaniały w kościele Kat. Krakowskim.	*Papieże.* Innocenty X. 1655 Alexander VII. 1667 Klemens IX. 1669 *Cesarze.* Ferdynand III. 1657 Leopold I. 1705 *Cesarze Tureccy.* Ibrahim 1655 Mahomet IV. 1687 *Królowie Francusc.* Ludwik XIV. 1715 *Królowie Hiszpań.* Filip IV. 1665 Karol II. 1700 *Królowie Portugal.* Jan Książe Bragańckie 1656 Alfons Henryk 1667 Piotr II. 1706 *Królowie Angielsc.* Karol I. 1649 Karol II. 1684 *Królowie Duńscy* Fryderyk III. 1670 *Królowie Szwedzc.* Krystyna 1654 Karol Gustaw 1660 Karol XI. 1697 *Carowie.* Alexy Michałowicz 1676

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA JANA KAZIMIERZA.

Wielka w Warszawie za odebraniem téj nowiny trwoga, gdzie się już przybycia kozaków Litwe i Podole plondrujących lękano. Na sejmikach uchwalono nowe zgromadzić wojsko, i one powierzyć Dominikowi Książęciu Zasławskiemu Wojewodzie Sendomirskiemu, Alexandrowi Koniecpolskiemu Chorążemu W. Kor. i Mikołajowi Ostrorogowi Podczaszemu Kor. których władza zupełnie równa być miała.

Kozacy acz się im powodziło, żądali jednak pojednać się z Polską, wyznając iż wyrządzone im krzywdy, mianowicie ujęcie nadanych wolności, przymusiło ich do użycia oręża przeciw gwałtownikom. Polacy uczynili im nadzieję że do dawniejszych wolności powrócić mogą, byleby tylko, buntów zaniechawszy do posłuszeństwa powrócili.

Tym czasem Jeremiej Wiśniowiecki Wojewoda Ruski, gdy do Niemierowa własnego miasta swego przyjechawszy od poddanych nie był przyjęty, gwałtem do niego wpadłszy, wszystkich obywatelów wpień wyciął.

Kozacy na zerwanie ugody narzekać poczeli, Polacy z strony swéj całą winę na szczególne niektóre osoby składają, których wydania gdy kozacy otrzymać nie mogą, Chmielnicki z 100000 wojska z Białéj Cerkwi ciągnie i na posiłki Tatarskie oczekiwa. Wiśniowiecki z trzema Regimentarzami przeciw niemu z wojskiem 30000 ludzi wynoszącym ciągnie, tym umysłem aby na kozaków przed złączeniem ich z Tatarami uderzyli.

Chmielnicki dwa zamki dniem piérwiéj od Polaków wzięte odbiera, ta rzecz wojsko Polskie tak zatrwożyła iż się ku Konstantynowu cofać zaczeło, nocy następującéj nagłą trwogą przerażone toż wojsko bez żadnéj zaszłéj walki rozprószyło się, przez co obóz Polski z obłogami i działami Chmielnickiemu dostał się. Plon ten tym był znakomitszy iż Polskie wojsko z osobliwszą wspaniałością i wielkim nakładem, na tę się wyprawę oporządziło. Niektórzy zdania tego byli iż Książę Zasławskie téj porażki był przyczyną iż rady kanclerza Koronnego Ossolińskiego usłuchawszy pokwapił się do Warszawy dla wsparcia Elek-

Arcybiskupi	*MINISTROWIE*	*WOJOWNICY*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*
Gnieźnieńscy.	*Marszałkowie W. Kor.*	*Hetmani W. Koronni.*	Szczepan Damalewicz *Dziejopis.*
Maciej II. Łubieński 1652	Łukasz Opalińśki 1649	Mikołaj Potocki 1651	Kasper Drużbicki S. J. *Teolog* † 1660.
Andrzej III. Leszczyński 1658	Jerzy Lubomirski 1665	Stanisław Potocki 1667	Marcin Hincza S. J. *Teolog* † 1665.
Wacław Leszczyński 1666	Jan Sobieski został potym Królem 1664	Jan Sobieski *oraz Marszałek W.K.Królem został* 1674	Jan Jaknowicz S.J. *Teolog* † 1668.
Mikołaj IV. Prażmowski 1673	*Marszałkowie W. W. X.L.*	*Hetmani W. W. X. L.*	Stanisław Kosiński S. J. *Historyk* † 1657.
Lwowscy.	Alexander Radziwiłł 1654	Jan Kiszka 1653	Wojciech Kwiatkowski S. J. *Teolog* żył jeszcze roku 1676.
Mikołaj II. Krosnowski 1654	Krzysztof Zawisza 1669	Jan Radziwił 1655	Samuel Naklelski kanonik regularny *Dziejeopis* † 1657.
Jan IX. Tarnowski 1669	*Kanclerze K.*	Paweł Sapieha 1667	Marcin Olszewski S. J. *Teolog* † 1667.
	Jerzy Ossoliński 1650	Michał Pac 1682	Bartłomiej Paprocki S. J. † 1650. *Krasomowca Wierszopis.*
	Jędrzej Leszczyński 1652	*Hetmani Polni Koronni.*	Łukasz Paprocki S. J. † 1657. *Historyk.*
	Stefan Korycińśki 1659	Marcin Kalinowski 1652	Paweł Piasecki Biskup Przemyski, † 1649. *Dziejopis sławny i w prawie zwłaszcza kościelnym wielce biegły, jako znać z księgi Praxis Episc. Pokilka razy w krajach cudzoziemskich przedrukowanej.*
	Mikołaj Prażmowski 1666	Stanisław Potocki 1654	
	Jan Leszczyński 1677	Stanisław Lanckoronski 1657	
		Jerzy Lubomirski 1663	
		Stefan Czarnecki 1665	
		Jan Sobieski 1667	

cyi Kazimierza przeciw Wiśniowieckiemu Karola Królewicza utrzymującemu. Kozacy niezmierną moc wozów rozmaitym sprzętem napełnionych, także pacholików i za obozem ciągnących ludzi i rozmaitéj chałastry zabrali, dziwować się zatym nie trzeba iż przy takim motłochu często wojsku Polskiemu na żywności zchodziło, tak dalece iż dla szukania pożywienia kraj zawojowany opuszczać do składów się swoich zbliżając musiało.

Nieprzyjaciel Ruś czerwoną plondruje i kontrybucyje wybrawszy mianowicie z Lwowa i Zamościa, na Ukrainę powraca, prowadząc za sobą tłum niezmierny brańców których część większa, od głodu, nędzy, zimna i chorób wymarło.

Sejm Elekcyi. Jan Kazimierz po śmierci brata swego tytuł Króla Szwedzkiego odebrawszy stara się o koronę mając w téj mierze wsparcie od Cesarza, Króla Francuzkiego i Królowéj Szwedzkiéj, a najbardziéj od Kurfirszta Brandeburskiego. Brat Kazimierza Karol Ferdynand Biskup Płocki i Wrocławski wsparty od najmożniejszych i najbogatszych Panów także się do Korony ubiegał za namową Stanisława Zaręby Biskupa Kijowskiego, który nadzieję miał otrzymania godności Prymasowskiéj od Króla, któremuby do osiągnienia berła dopomógł. Do czego tym większą miał nadzieję, iż żyjący na ówczas Prymas bardzo podeszłego był wieku. Jan Kazimierz w ugodę z bratem wszedł i ustąpiwszy mu dochodów z Księstw Raciborskiego i Opólskiego na Szląsku Władysławowi IV. od roku 1647. zostawionych, zabiegł dwoistéj Elekcyi, któréj się obawiano, i za jednostajnym wszystkich zezwoleniem Królem był ogłoszony.

Kurfirszt Brandeburski jako Książę Pruski, posłał był głos swój na piśmie Prymasowi, którym Kazimierza do Tronu wzywał, lecz ten głos do aktów Bezkrólewia nie był włożony, na co Kurfirszt wielce utyskował.

MINISTROWIE	*MINISTROWIE*	*WOJOWNICY*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*
Kanclerze W. X. L. Stanisław Radziwił 1656 Krzysztof Pac 1684 *Podkanclerze Koronni.* Jędrzej Leszczyński 1651 Hieronim Radziejowski złożony z urzędu 1653 Szczepan Koryciński 1652 Jędrzej Trzebicki 1658 Bogusław Leszczyński 1660 Jan Leszczyński 1666 Jędrzej Olszowski 1676 *Podkanclerze W. X. L.* Leo Sapieha 1659 Alexander Naruszewicz 1669 *Podskarbiowie W. Kor.* Jan Daniłowicz 1650 Bogusław Leszczyński 1658 Jan Kazimierz Krasiński 1668	*Podskarbiowie W. W. X. L.* Wincenty Gąsiewski *oraz Hetman Pol Litewski* 1662 Krzysztof Zawisza 1667 Hieronim Krzyszpin 1676 *Marszałkowie Nadw. Kor.* Jędrzej Lubomirski 1649 Łukasz Opaliński 1662 *Marszałkowie Nadw. W. X. L.* Jan Tyszkiewicz 1649 Krzysztof Zawisza 1654 Teodor Lacki 1676	Dymitr Książę Wiśniowiecki 1676 *Hetmani Polni W. X. L.* Janusz Radziwiłł 1654 Wincenty Gąsiewski 1662 Michał Pac 1667 Władysław Wołłowicz 1669	Wawrzyniec Jan Rudawski żył około roku 1660 *Autor przedtym nieznajomy. Polskiej Historyi która z druku wyszła za staraniem J. W. Załuskiego Bisk. Kijowskiego oryginał Historyi tej mającego.* Szymon Starowolski † 1658. *Dziejopis wiele ksiąg i w innych naukach wydał.* Stanisław Szczygielski Benedyktyn. *Dziejopis* żył około roku 1663. Jędrzej Węgierski *Dziejopis* pełen kacerskich błędów *taił się pod imieniem Adriani Regenwolscii* † 1649. Seweryn Karwat Wokiciewicz S. J. *Krasomowca Wierszopis* † 1658. Mikołaj Zarowski *sławny Matematyk* † 1665.

Pacta Conventa nowemu Królowi też same co Władysławowi przepisane były. Na sejmie uchwalono nowe podatki i zaciągi, wydano oraz wici na pospolite ruszenie, a Chmielnickiego, który w onym czasu przeciągu Kudak Fortecę zburzył, namawiano aby koniec rozruchów uczynił.

1649.

Nowe uczyniono rozporządzenia na dalsze wojny prowadzenie. Jędrzej Firlej Kasztellan Bełski, Stanisław Lanckoroński Kasztellan Kamieniecki i Mikołaj Ostrorog Podczaszy Koronny najwyższą nad wojskiem władzę na sejmie koronacyi otrzymali. Kurfirszt Brandeburski otrzymał od Króla pozwolenie oddania mu hołdu przez Posła pod obowiązkiem jednak wypłacenia Królowi 90000 złotych. Chmielnicki Królewskim imieniem Hetmanem kozaków ogłoszony odebrał buławę, buńczuk i chorągiew na znak téj godności, a on swoję za to wdzięczność oświadczając na kilka miesięcy zawarł przymierze i Królewskich posłańców odesłał z projektem pokoju, którego główniejsze obowiązki były aby Wojewoda, Kasztellan i Starosta Kijowski, Greckich obrządków byli, aby Metropolita Kijowski w Senacie między Senatorami duchownemi zasiadał, aby wojsko kozackie z 40000 złożone nie Rzeczypospolitéj lecz Królowi podlegało. Ten punkt tak się Polakom zdał być niebespieczny, iż traktatu przyjąć niechcieli. Przymierze oraz wnet zerwane było od Polaków nad kozakami mszczących się o niedoskonałe tegoż przymierza zachowanie, a wojna z większą niż przedtym zawziętością zaczęła się.

Chmielnicki po złączeniu się z Tatarami mając na 200000 wojska 9 tysięcy Polaków pod Zbarażem okopanych opasał. Polacy mężny nieprzyjacielowi nacierającemu dają odpór i statecznie głód wytrzymują, cierpliwie oczekiwając na odsiecz którą im Król obiecywał. Chmielnicki przeciw Królowi ciągnie zostawiwszy pod Zbarażem dostateczną kwotę wojska na przeciągnienie oblężenia.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA JANA KAZIMIERZA.

Bitwa walna pod Zborowem na Rusi przez dwa dni trwająca, na któréj kozacy i Tatarowie porażeni pierzchać musieli. Zwycięstwa tego skutkiem był zawarty pokój mocą którego Tatarowie corocznie 90000 złotych podarunku biorąc nie tylko zaczepiać Polskiéj nie mieli, ale owszem pomocą ją swoją w potrzebie wspiérać, nadto oblężenie Polaków pod Zbarażem miało być zniesione.

Chmielnicki przysięgę wierność wykonawszy przeprosił Króla, który zupełną kozakom nadał amnestyją, i wszystwie ich swobody i wolności potwierdził. Hetmani zaś i następcom jego na tę godność nadane Starostwa Czechrińskie pod obowiązkiem jednak podlegania we wszystkim Rzeczypospolitéj. Na drugim sejmie tego roku odprawionym, Traktat ten z kozakami był potwierdzony. Należało zatym Metropolicie Kijowskiemu obiąć miejsce w Senacie między Biskupami Chełmskim i Kijowskim, lecz Senatorowie duchowni wszyscy temu się sprzeciwili, grożąc iż za wejściem jego do Senatu miejsca swoje opuszczą.

Podatek na Królewskie dobra włożony każdy Possessor onych miasto żołnierza 60 złotych dawać obowiązany został, nakazana oraz inna kontrybucyja na strawą dla koni, zkąd Hiberna początek swój wzięła, przedtym wojsk na zimę zwyczajne stanowiska były w dobrach Królewskich i duchownych których mieszkańcy żywności im dostarczać obowiązani byli.

Karol Ferdynand brat Królewski Mogilskie Opactwo otrzymuje.

1650.

Król mając wiadomość iż Chmielnicki na Ukrainie nowe burdy wzniecając Moskalów i Turków przeciw Polszcze poduszcza, Hetmanowi W. Potockiemu który świéżo z niewoli był wyszedł z Kalinowskim, przykazuje obozem stanąć pod Kamieńcem. Ta ostrożność obraziła kozaków którzy ją i ukaranie niektórych oprzyszków narodu swego za zgwałcenie przymierza poczytali. W tych okolicznościach mało trwałości Traktatom zawartym obiecujących, uchwalono na sejmie aby pospolite ruszenie znowu było nakazane,

obmyślono oraz sposoby na zebranie pieniędzy z którychby nowe zaciągi mogły być zebrane, na koniec usiłowano kozaków namówić do zachowania Traktatów Zborowskich.

Jan Hrabia *de Kraft* Poseł Karola II. Króla Angielskiego z Państwa wygnanego, stanów na sejmie zgromadzonych o pomoc dla Pana swego prosi. Ustanowiony zatym podatek na kupców Anglików i Szkotów w Polszcze osiadłych mocą którego dziesiątą część majętności swojéj na w sparcie tego Króla oddawać winni byli.

1651.

Gdy Chmielnicki posłanych Komissarzów na uspokojenie zaszłych na nowo kłótni nie przyjął, do oręża jako ostatniego w téj mierze sposobu mieć się poczęto. Kozacy piérwsi wojować zaczynają, Kalinowski po odniesionych kilku nad niemi pomniejszych zwycięztwach, nieprzyjaciół przewyższającemi siłami przyciśniony do obozu Potockiego cofać się musi. Oblężenie lecz próżne Kamieńca przez kozaków. Tym czasem nowe zaciągi Szlachta przez pospolite ruszenie wezwana, i sam Król do obozu Hetmana W. przybył. Zatym wojsko Polskie na 100000 ludzi wynoszące przeciw Chmielnickiemu i Tatarom w trójnasób liczniejszym ciągneło. Po wielu pomniejszych utarczkach, nastąpiła walna pod Beresteczkiem bitwa, na któréj Król hufi średni, Hetman W. prawe skrzydło, Kalinowski lewe prowadził. Jeremiej Wiśniowiecki Wojewoda Ruski piérwszy bitwę zaczął, i prawe nieprzyjaciół skrzydło po uporczywéj bitwie zniósł. Tatarowie ku przyległym górom, Kozacy do Taboru cofneli się. Tych na 200000 liczono, którzy przez czas niejaki bronili przystępu do Taboru, lecz na ostatek przełamani obóz cały z znacznym plonem i 18. działami, na łup Polakom zostawili, Król do Warszawy Szlachtę rozpuściwszy pojechał, przez co skutek zwycięstwa tego zniszczony. Pozostała część wojska pod władzą Hetmanów została. Radziwiłł Hetman W. Litewski dobywszy Kijowa, z wojskiem się koronnym łączy pod Białącerkwią. Pokój z kozakami zawarty mocą którego postanowiono aby wojsko kozackie z 20000 złożone Królewskim

roskazom podlegające, w Województwie Kijowskim zostawało, aby obrządki Greckie nienaruszenie zachowane, były z zupełną odszczepieńcom wolnością, aby kozacy wyrzekłszy się przymierza z Tatarami, żadnéj na potym z niemi przyjaźni nie mieli, ale raczéj do wojska Królewskiego przyłączyli się gdyby wojna przeciw Tatarom podniesiona być miała.

Karol Samuel ostatni z domu Książąt Koreckich umiera.

Traktat Lubecki z Królową Szwedzką do skutku nie przyszedł dla pretensyi Polaków chcących, aby i Inflanty Polszczze ustąpione były, i Król zamianę jaką za Szwedzką Koronę otrzymał. Gdyby Jan Kazimierz łatwiejszym w téj mierze pokazał się uniknąłby okropnéj onéj wojny która w krótce potym wynikneła.

1652.

Do tychże Traktatów i powtórnie przystąpiono za pośrednictwem Francyi, Holandyi, Rzeczypospolitéj Weneckiéj, i Kurfirszta Brandeburskiego, lecz i za tą razą skutku nie miały dla zaszłych protestacyi Ministrów Szwedzkich przeciw pieczęci przyłożonéj do instrumentu moc zupełną plenipotentom Polskim dającego, na którym i herby i tytuły Króla Szwedzkiego wyryte były.

Kozacy idąc za Turków namową trzymają się przymierza z Tatarami uczynionego, przeciw obowiązkom przy zawarciu z Polską Traktatów przyjętym.

Sejm naznaczony na obmyślenie sposobów uskromienia kozaków zerwany piérwszy raz od jednego tylko Posła (jak godni wiary autorowie twierdzą) Sicińskiego Posła Upitskiego. Ta nowość onych czasów tak obrzydliwą zdała się być stanom, jak w pośledniejszych czasach chwalebną, jeśli tylko być chwała może w tym iż szlachcic ma moc tamowania obrad i zniszczenia ustaw najzbawienniejszych, któreby Rzeczpospolita uczynić mogła. Nie rozumieć jednak trzeba iż wszyscy jednego w téj mierze są zdania, owszem kochający Ojczyznę synowie nie bez żalu na złe téj prerogatywy używanie patrzą, która w niektórych oko-

liczności ach prawem jest narodu najgruntowniejszym jak ją nazywa Konfederacyja 1696. *Unicum & specialissimum jus Cardinale.* W innych zaś prawdziwą Państwa i stanu ruiną, pewna dla przymiotów umysłu i serca wielce znakomita osoba i wiele Ojczyznie swojéj przydająca ozdoby, wydała w tych czasach wyborną księgę *o skutecznym utrzymania rad publicznych sposobie*, z któréj ten wyniknął skutek iż przynajmniéj ślepe do téj prerogatywy przywiązanie wielce w sercach umniejszone, i w używaniu nawet nieco jest określone. Tymoteusz Chmielnicki syn Hetmana kozaków, złączywszy się z Tatarami nagle na Hetmana polnego pod Batowem w Województwie Bracławskim obozującego uderzywszy, wojsko jego zniósł i samego Kalinowskiego zabił.

Sejm powtórny na którym o niebezpieczeństwie Królestwa pomyślono. Na tym sejmie Hieronim Radziejowski Podkanclerzy koronny przekonany z listów przejętych iż Kozaków w buntach utrzymał i onymże protekcyją u Królowéj swedzkiéj jednał na Marszałkowskich sądach od czci odsądzony i na śmierć acz nieprzytomny skazany iest. Radziejowski za wczasu wyniósł się był z Królestwa, przeto bannizowany jest. Starał się on wprawdzie dawniéj Króla przebłagać czego nie dokazawszy do Wiednia a ztamtąd do Szwecyi umknął, gdzie w ostatnie nieszczęścia wprawując Ojczyznę, mścić się krzywdy sobie wyrządzonéj usiłował, Królową Krystynę i jéj następcę do wojny przeciw Polakom pobudzając. Niektórzy rozumieją iż zaszłych między Podkanclerzem i Królem kłótni przyczyną była tegoż Podkanclerza żona, lecz autorów domysły dowodów pozbawione w Historyi miejsca znajdować nie powinne.

Królowa na się staranie wzięła wychowania potomstwa Radziejowskiego, co téż uczyniła trzymając je nakładem swoim w Francyi. Jeden z synów jego był ów sławny Kardynał Prymas Radziejowski, który na początkach panowania Augusta II. nie mniéj kłótni wzniecił, jak Ojciec jego za panowania Jana Kazimierza.

Franciszek *Erdmann* Książe Saskie na Lawemburgu, brat ostatniego téj linii Książęcia, Indygenat w Polszcze otrzymał, do tejże prerogatywy byli przypuszczeni Hrabiowie *de Schaffgotsch*.

Taksa hyberny do 20. złotych od włok podniesiona. Duchowieństwo z swojéj strony do opatrzenia publicznych potrzeb przyłożyło się dobrowolnym złożeniem summy 120000 złotych pod imieniem *subsidii charitativi*.

Chmielnicki wymówki szukając z przyczyny zniesionego przez syna swego wojska Polskiego stanom Rzeczypospolitéj po sejmie doniół, iż się to z winy Kalinowskiego stało, który spokojnie się nie zachowując i zasadzki synowi jego uczyniwszy, pochób dał do téj klęski. Te przyjazne oświadczenia wnet ustały gdy Chmielnicki obległ Kamieniec, którego jednak dobyć nie mógł, częścią iż się oblężeni mocno bronili, częścią iż w wojsku kozaków wszczęło się morowe powietrze. Król Chmielnickiego jeszcze przestrzega aby się w pokoju zachował, przyjaźń z Tatarami rozerwał i młodszego syna jako wierności swojéj zakładnika Królowi oddał. Chmielnicki żadnéj z tych rzeczy nie wykonał.

1653.

Król z wojskiem pod Żwaniec ciągnie między Kamieńcem i Dnieprem. Tatarowie po kilku utarczkach mniejszych obiecują się spokojnie zachować byleby ich zwykła donatywa wiernie dochodziła, i kozaków przy paktach Zborowskich zachowano; Oleśnicki Kasztelanicc Wiślicki i Lanckoroński Wojewodzic Ruski Tatarom jako zakładnicy wiernego dochowania pokoju dani. Kozacy acz przyrzeczone sobie mieli zachowanie pokoju Zborowskiego, gdyby do posłuszeństwa powrócili, jednak ufając w protekcyją Cara wojnę nad pokój przekładają. Jędrzej Trzebicki Podkanclerzy Kor próżno na sejmie Ratyshońskim Panów Rzeszy Niemieckiéj namawia do dania posiłków Polakom przeciw Tatarom i kozakom.

1654.

Dwa Moskiewskie wojska wkraczają do Państw Polskich, jedno do Litwy drugie na Ukrainę. Chmielnicki z tym się drugim wojskiem złączywszy Ukrainę hołdownym od Moskwy prawem otrzymał, i w godności Hetmańskiéj był potwierdzony. Od czasu poddania tego w Perejasławie do skutku przywiedzionego kozacy zawsze pod protekcyją Rossyi zostawali, i w wojsku Rossyjskim służyli, między pocztami nie regularnemi.

Wojsko Moskiewskie które do Litwy wtargnęło, miasta Drohobuż, Newel, Mohilow, Połock i inne niektóre w czasie dosyć krótkim opanowało. Radziwiłł Hetman W. Lit. nieprzyjaciela pod Skłowem hamować usiłuje i onemuż nie czekając na Gąsiewskiego Hetmana polnego, pole wydaje aby sam całą z zwycięstwa sławę osiągnął. Lecz wiele swoich utraciwszy pierzchać musi, a Car Moskiewski z większą wojska swego częścią obległszy Smoleńsk, to miasto do poddania się przymusza. Padło na Obuchowicza Wojewodę Smoleńskiego podejrzenie iż powierzonéj sobie Smoleńska Kommendy z osad 6000 ludzi wiernie nie dochował, jakoż i prędkie podbicie miasta tego które za jednę z najgłówniéjszych twierdzy wieku onego poczytane było, i słowa Cara przy odéjściu Obuchowicza z miasta nie płonnym tego zdają się być dowodem.

Moskwa Witebsk odbiera lecz od Skłowa odstępuje niczego nie dokazawszy. Na Ukrainie Hetmani Koronni Buszę, Bracław i inne niektóre miasta kozakom wydarli. 18000 Tatarów do Polaków przyłączyło się przeciw kozakom którym przedtym obronę dawali.

Jakób Ketler Książę Kurlandzki obojętność zachować stanowi.

1655.

Walka pod Humaniem między Moskalami do których się przyłączyli kozacy, i wojskiem Królewskim które zwycięstwo odniosło, lecz gdy z niego korzystać nie starano się, Chmielnicki w dobrym porządku uszedł, i w nocy umknął kilka tylko armat i chorągwi zostawiwszy. Radzi-

wił obległ Mohilow lecz daremnie. Polskie wojsko po dobyciu kilku miast i porażeniu niektórych kozackich hufców idzie należe zimowe. Tedy lecz cale późno 60000 Tatarów na odsiecz Polakom przybyło.

Sejm podczas którego zapozwany Obuchowicz Wojewoda Smoleński o poddanie téj Fortecy, prawnemi wybiegami kary uszedł.

Nowa z Szwedami wojna. Przy złożeniu berła od Krystyny Królowéj i ustąpieniu Tronu Karolowi Gustawowi Falegraffowi Rhenu Książęciu Bipontu wnukowi po matce Króla IX. Henryk *Canasil* Poseł Jana Kazimierza usiłował Pana swego utrzymywać prawa do téj Korony, przez solenną przeciw temu ustąpieniu protestacyją.

Ta protestacyja, stan opłakany Polskiéj zewsząd od nieprzyjacioł uciśnionéj, Radziejowskiego namowy, żądza nakoniec popisania się na początku panowania swego, i ocucenia narodu pod panowaniem Krystyny uśpionego, Karolowi Gustawowi pobudką były do podniesienia wojny przeciw Polakom.

Kazimierz Jędrzeja Morsztyna do Szwecyi posłał dla odwrócenia jeśliby można téj burzy, lecz Morsztyn i audyjencyi nawet nie otrzymał dla tego iż pieczęć do listów jego kredencialnych przyłożona, herb Szwedzki zawierała. Dwaj inni Posłowie z zupełniejszą mocą posłani wtedy do Stokholmu przybyli, gdy wojsko Szwedzkie już do Polskiéj wchodziło, a Karol w drogę się gotował.

Feldmarszałek Szwedzki Witemberg do Wielkiéjpolskiéj wchodzi z 17000 wojska, Szlachta Poznańska i Kaliska w liczbie 15000 pod Uściem zgromadzona Szwedom się za namową Radziejowskiego poddaje warując jednak sobie zachowanie swobód, wolności i majętności. Król Szwedzki z drugiéj strony z wojskiem ciągniący z Witembergiem pod Kołem łączy się. Kazimierz Krzysztofa Przyjemskiego do Karola Gustawa posyła z namową aby tam Posłów pełnomocnych Polskich o pokój traktować mających czekał, Szwed na to odpowiedział iż w Warszawie do obmyślenia pokoju przystąpi. Wkrótce potym poddała się

Szwedom Warszawa, Kazimierz do Opoczna z wojskiem udał się, gdzie się Witemberg był okopał, Karol Feldmarszałkowi swemu na pomoc przybiega, oba wojska pod Czarnkową w szyku do bitwy stawają, deszcz nawalny na przeszkodzie jest obudwom stronom. Zaczym Kazimierz tłumoki na łup nieprzyjacielowi zostawiwszy latem przyległym do Krakowa ztamtąd do Głogowka na Śląsk uszedł. W Litwie rozterki między Radziwiłłem i Gąsiewskim nie mało w tych okolicznościach uszczerbku przynosiły. Pierwszy z nich wiele się do tego przyłożył aby kraje od Moskwy nie zawojowane Szwedom się poddały.

Karol przez ugodę Kraków odbiera którego przez trzy tygodnie Czarnecki Kasztellan Kijowski bronił. Wojsko kwarciane pod kommendą Lanckorońskiego Hetmana Polnego koronego zbite, poddając się Szwedom przykład całemu Polskiemu wojsku daje, które z Wodzami swemi przysięgę wierności Karolowi wykonywa Karol protekcyją swoję stanom obiecujący sejm w Warszawie naznacza na który nicht się nie stawił, lubo liczne ze Szwedami trzymały Województwa. Książęciu Kurlandzkiemu obojętność zachować pozwolono.

Szwedom się niemniéj szczęśliwie w Prusach powodziło, które, Gdańsk jeden wyjąwszy, opanowali, mimo przymierze z Kurfirsztem Brandeburskim zawarte. Moskale całą Litwę pustoszą, Wilno, Mińsk i inne miasta niektóre sobie podbiwszy. Kozacy do Moskalów przyłączeni Ruś wojują i po zniesieniu szczupłego Polaków wojska Lwów oblegli, od którego za sprawą Grodzickiego mężnie się w nim broniącego odstąpić musieli. Zatym kraj cały aż do Wisły pustoszą, i Lublin spaliwszy nazad powracają. Chmielnicki w téj drodze napadł na Tatarów, od których inaczéj uwolnić się nie mógł jak tylko wyrzekając się przymierza z Moskalami i uznając za Króla Jana Kazimierza, nad to przyobiecał podług woli i rozkazów tegoż Króla, łączyć się z Tatarami przeciw Szwedom. Wszakże z przymuszenia to tylko czynił Chmielnicki, i długo się chwiał między Królem Janem Kazimierzem któremu posłuszeństwo przyobiecał, i Królem Szwedzkim któremu się poddać zamyślał.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA JANA KAZIMIERZA.

Odpór Szwedom dany pod Częstochową któréj dobyć nie mogli, wzbudził w Polakach odwagę wielą nieszczęśliwościami przytłumioną. Ztąd początek wzięła konfederacyja Tyszowiecka na któréj kilka Województw i część wojska złączyła się na obronę Króla i wolności przeciw Szwedom.

1656.

Król z Slązka do Polskiéj powróciwszy w Lwowie uniwersały wydaje dla zachęcenia Polaków do zastawienia się cudzoziemcom Ojczyznę gnębiącym. Przy téjże okazyi Królestwo swoje pod protekcyją N. Pany oddaje.

Toż samo niegdyś w Francyi uczynił Ludwik XI. Król Francuzki z polityki, a Ludwik XIII. w roku 1638 z nabożeństwa.

Kurfirszt Brandeburski zawarł tegoż czasu przymierze z Królem Szwedzkiem w Królewcu, mocą którego uznawał się hołdownikiem Króla Szwedzkiego i od niego jako lenność odbierał Warmia Prusami Biskupiemi w instrumencie przymierza nazwaną, jeden tylko powiat Frawenburski wyjąwszy który przy Karolu X. zostać miał. Malborg od Szwedów wzięty. Karol widząc iż wojna którą miał za zakończoną bardziéj się wzmagała, z przyczyny iż się cała Szlachta z wojskiem Polskim do Kazimierza przywiązała, z Prus do Małéj-Polskiéj ciągnie i Czarneckiego wojsko zniosłzy za nim do Zamościa upędza się Rozumiejąc iż się Zamość dobrowolnie podda, do Jarosławia na Ruś mając wojsku dać odpoczynek zmierza. Czarnecki w wojsku Szwedzkim długim ciągnieniem zmordowanym z zasadzek często wypadając wielką szkodę czyni. Szwedzi nie bez straty i trudności na to miejsce przychodzą gdzie San rzeka do Wisły wpada i tam się zastanawiają z przyczyny iż brzegi przeciwne wojskiem Polskim i Litewskim osadzone były.

Gdy Karol przeprawić się przez San zamyśla, Szwedzi na okopy Litewskiego wojska pod kommędą Pawła Sapiehy Wojewody Wileńskiego zostającego uderzyli. Litewskie wojsko na 3000 wynoszące w rozsypkę poszło, obóz i w nim wiele plonu Szwedom zostawiwszy, przez co wolną do Warszawy drogę Swedzi otrzymali.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA JANA KAZIMIERZA.

Fryderyk Margrabia Badeński na głową od Czarneckiego porażony, Czarneckiego też wojsko zbite od Adolfa Jana brata Króla Szwedzkiego, Karol próżno się o Gdańsk pokusiwszy nowym się przymierzem łączy z Kurfirsztem Brandeburskim, mocą tego przymierza Król i Kurfirszt wzajemną sobie obronę dawać powinni byli, Król zaś Kurfirsztowi obiecywał Województwa Poznańskie, Kaliskie, Łęczyckie, Sieradzkie, i ziemię Wieluńską bez żadnego obowiązku hołdowniczego lecz udzielnym prawem oddać.

Jan Kazimierz z 60000 wojska Warszawę obległ. — Osada Szwedzka szczupła w niéj była, lecz plon niezmierny z całéj Polskiéj zgromadzony znajdował się, który wodą do Szwecyi miał być odesłany. Feldmarszałek Witemberg i Ministrowie Gabinetowi Szwedzcy także się znajdowali w Warszawie, która się poddać musiała, pod tym obowiązkiem aby Szwedzi wszelką zdobycz zostawiwszy do Turunia wyciągneli. Szlachta prawie gwałtem Króla przywiodła do zatrzymania Witemberga i innych dziesięciu przednicjszych Panów Szwedzkich, z przyczyny iż Szwedzi piérwsi kapitulacyją albo obowiązki pod któremi poddał się im Kraków przełamali. Król tych jeńców od zapalczywości ich Polaków ochraniając, do Zamościa odesłał. Karol oblężonym na odsiecz przybyć nie mógł lecz po odebraniu Warszawy z Wojskiem swoim do którego Pruskie wojsko przyłączone było, nadciągnął. Polskie wojsko znacznie umniejszone było z przyczyny iż wiele Szlachty do domów swoich powróciło. Kazimierz z pozostałym wojskiem przeprawuje się przez Wisłę i nie daleko Pragi z Szwedami potyka się Batalia znaczną obudwóch stron klęską przez trzy dni trwała, z wygraną Szwedów którzy innéj z zwycięstwa korzyści nie odnieśli, prócz odyskania Warszawy. Piotrkow wojsku Polskiemu poddaje się.

Kurfirszt Brandeburski do Prus powraca. Kazimierz wojsko pod Lublinem zgromadza. Karol do Prus Polskich zmierza. Gąsiewski Tatarami wzmocniony wpada do Prus Brandeburskich, a Szwedów z Brandeburczykami pod kommendą Hrabi *de Waldek* złączonych zniósłszy, Książęcia Radziwiłła i wielu Szwedzkich Generałów w niewolą zabiera. Które to dzieła wojenne zakończył przymierzem bez dołożenia się Króla i Senatu na trzy miesiące zawartym z Kurfirsztem któremu przez to dał czas do zebrania nowego wojska Moskale do Inflant wchodzą i próżno się o Rygę kuszą.

Kazimierz Zmudzką ziemię odbiera. Nowe przymierze między Królem Szwedzkim i Kurfirsztem Brandeburskim w Lubawie zawarte przez które Prusy i Warmia bez hołdu Kurfirsztowi dostać się miały, wyjąwszy jednak powiat Frauenburski. Za ustaniem zaś potomstwa męskiéj płci z Familii Kurfirszta Warmia wrócić się Szwedom miała. Zaś Prusy hołdownym prawem otrzymać mieli Margrabiowie Brandeburscy w Frankonii osiedli, do tych Ttraktatów przydane były niektóre tajemne artykuły tyczące się wojny z Polakami.

Tym czasem Kazimierz wszelkiego starania dokładał na zakończenie wojny z Moskalami i poduszczenie onych przeciw Szwedom, do czego pośrednictwa Cesarza użył, którego Posłowie przymierze nawet otrzymali byli, przymierze to na ziezdzie w Wilnie do dalszego czasu potwierdzone było i stanęła ugoda na podniesienie wojny przeciw Królowi Szwedzkiemu i Kurfirsztowi. Stany Holenderskiéj Rzeczypospolitéj pewną żołnierzy kwotę do Gdańska na zmocnienie tamecznego garnizonu posyłają, i wodną armatę swoję na Baltyckie morze dla ubezpieczenia portu Gdańskiego. Poseł Francuzki i Hollenderski pośrednictwo Pryncypałów swoich na przywrócenie pokoju ofiarują, lecz daremnie ponieważ Szwedzi znacznéj się summy w nadgrodę nakładów wojennych domagali, a Polacy nic całe dać nie chcieli.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA JANA KAZIMIERZA.

1657.

Jerzy Rakoczy Książe Siedmiogrodzki objetnicami wielkiemi Króla Szwedzkiego zwabiony wchodzi do Polskiéj z wojskiem 50000 ludzi wynoszącym. Szwedzi udawali przed nim iż nic łatwiejszego być nie może jak Małą-Polskę, Ruś czerwoną, Mazowsze, i część Litwy zawojowawszy nowe założyć Królestwo. Polacy Rakoczego odwieść od tego wszelkiemi sposobami usiłowali, nawet czyniąc mu nadzieję przyszłego Tronu Polskiego osiągnienia. Rakoczy bez żadnego na prożby i obietnice względu kraj Polski pustoszy, kontrybucyje wybiera, a udając iż na obronę Polskiéj i przywrócenie jéj do dawnego stanu przyszedł, Lubomirskiego przez 5 miesięcy Kraków w oblężeniu trzymającego do ustąpienia przymusza, sam do Krakowa wieżdża, Brześcia w Litwie dobywa, i do Karola do Warszawy jedzie. Karol którego przytomności Szwecyja potrzebowała, dla wszczętéj tam przez Duńczyków wojny, Polskie interessa Rakoczemu, Pruskie Adolfowi Janowi bratu swemu zleciwszy do Państw swoich wyjeżdża. Polacy tym czasem wzajemnie do Siedmiogrodzkiéj ziemi wtargnęli, Rakoczy o odwrócie myślić począł, w tym go Wołochy i kozacy opuścili, a sam nie opatrzywszy sobie bespieczną do powrotu drógę, pokój sobie zelżywy, z W. Hetmanem Potockim uczynić musiał. Którym za gotowe pieniądze otrzymał pozwolenie powrócenia do siebie, obowiązał się do ofiarowania Hanowi Tatarskiemu znacznéj donatywy, i przeproszenia Króla i Rzeczypospolitéj za swoje do Polskiéj wtargnienie. Tylko co od Polaków uwolniwszy się Rakoczy, na Tatarów wpadł, którzy nań uderzyli pod pozorem iż tę wojnę bez zezwolenia Cesarza Tureckiego podniósł.

Jeszcze nie wyszedł był z Polskiéj Rakoczy kiedy posiłki od Cesarza posłane pod władzą Hrabi Hatzfelda do Polskiéj weszły. — Posiłki te przyobiecane były przez Traktat zawarty z Ferdynandem III. a od Leopolda syna jego ztwierdzony, którym po śmierci Jana Kazimierza obiecano Króla obrać z domu Austryjackiego. Hatzfeld Krakowa dobył, Paweł *Wirtz* Pułkownik Szwedzki Kra-

kowa Gubernator otrzymał wolność powrócenia z Szwedami do Pomorza. Wzięcie Krakowa pochóp dało do niejakiego między Niemcami i Polakami poróżnienia. Poznań w którym osada Brandeburska była, za staraniem Kurfirszta Brandeburskiego Polaków pojednać sobie chcącego, poddaje się.

Przymierze ku wzajemnéj obronie zawarte w Koppenhadze między Polską i Danią przeciw Szwedom, trwać do skończenia wojny mające na tym Traktacie zasadzał się potym Król August II. gdy wojnę przeciw Szwedom z Danią walczącym podniół.

Pokój sławny Wolawski z niejaką Polskiéj szkodą, lecz w tych okolicznościach koniecznie potrzebny z Kurfirsztem Brandeburskim zawarty za pośrednictwem Barona *de L'Jsola* Posła Cesarskiego, tym Traktatem uwolniony został Kurfirszt od hołdu na zawsze tak jednak aby wiecznie Polszcze był zprzymierzonym, takowym zaś prawem on i Potomkowie jego płci męzkiéj na zawsze wschodnie Prusy trzymać udzielnie mieli, po ustaniu zaś potomków płci męskiéj w jego Familii, tenże kraj dostać się miał lennością Margrabiom Brandeburskim na *Kulmbachu* i *Anszpachu*. — Kurfirszt też obowiązał się z następcami swemi do przystawienia podczas wojny Polakom 1500 piechoty a 300 jazdy. Tegoż czasu ściślejsze przeciw Szwedom na 10 lat zawarto przymierze, mocą którego Kurfirszt 6000 wojska a Kazimierz posiłki bez wyrażenia liczby pewnéj przyobiecali.

Traktat powtórny w Bydgoszczy, którym Król w nagrodę nakładów wojennych ustępuje Kurfirsztowi i potomkom jego płci męzkiéj powiatów Lemburskiego i Bütowskiego lennem prawem, i pod temiż warunkami, jak trzymane były od Książąt Pomorskich. Przytym Elbląg Miasto z powiatem puścić mu obiecuje skoro od nieprzyjaciół odebrane będzie, aż do zupełnego wypłacenia summy 400000 talarów Niemieckich.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA JANA KAZIMIERZA.

Król zastawą Starostwo Drahimskie puszcza temuż Kurfirsztowi w summie 120000 talarów.

Kurfirszt do Berlina wyjeżdżając, rządy Pruskiéj ziemi Książęciu Bogusławowi Radziwiłłowi powierza.

Bogdan Chmielnicki i Feldmarszałek Witemberg w Zamościu umiera.

1658.

Królowa Kazimiera do przyjęcia pośrednictwa Francyi namawia. Tak ona Francuzkiéj Koronie sprzyjała iż kiedy Ministrowie jéj, Elektora odwieść od przymierza z Austryją nie potrafili, sama do Berlina tym umysłem wyjechała. Lecz żadną miarą dokazać tego nie mogła. Nadzieja nawet wywyższenia syna Kurfirszta na Tron Polski nieskuteczna była. Odpowiedział jéj Kurfirsztt (jak twierdzi Rudawski) iż Królestwo w którym Król uszczęśliwić drugich może a sobie dobrze uczynić nie potrafi, nie zdaje mu się być godne żądzy.

Przymierze między Cesarzem Leopoldem i Kurfirsztem Brandeburskim ku wzajemnéj obronie i pomocy na wojowanie wspólnych nieprzyjaciół zawarte dla wsparcia Polskiéj przeciw Szwedom na fundamencie dawniejszych Traktatów.

Sejm w Warszawie na którym przymierza z Królem Węgierskim, Duńskim i Kurfirsztem Brandeburskim są potwierdzone, na tymże sejmie nowe podatki obmyślono na dalsze wojny prowadzenie, gdyby pokój nie mógł być otrzymany.

Socinianie i Arrianie na fundamencie dawnego statutu Władysława Jagiełły przeciw kacerzom uczynionego skazani na utratę majętności, czci i życia gdyby w przeciągu lat trzech albo błędów się swoich nie wyrzekli, albo z Królestwa nie ustąpili.

Ustanowienie akcyzy w Koronie i w Litwie

Konstytucyja nakazująca aby Fortece w należytym stanie utrzymywano i przyzwoitą osadą opatrzono. Za Fortece w tedy poczytano miasta Kraków, Warszawę, Poznań, Lwów, Kamieniec i Lubowlę.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA JANA KAZIMIERZA.

Indygenat Tytusowi Boratyniemu dany. Toruń po sześciu miesiącach oblężenia od Cesarskiego i Polskiego wojska wzięty. *Douglas* Generał Szwedzki, nagle do Nitawy wpadłszy, Książęcia Kurlandzkiego z Familią jego całą w niewolą do Rygi, a z tamtąd do Iwanogroda zabiera. — Książę ten zbyt ufał przyjętéj obojętności i Traktatom świeżo z Szwedami zawartym któremi się do przystawienia im żywności i pieniędzy obowiązywał.

1659.

Król za przykładem idąc innych monarchów Europy uniża się przed mniemanemi Rzeczypospolitéj Angielskiéj Protektorami. Przez Hieronima Pinocego u Rycharda Kromwela wymawia się z danych pieniężnych posiłków Karolowi II. Tym czasem następuje rewolucyja, Karol II. Tron Angielski osiada, *Pinoci* z Anglii niczego nie dokazawszy powraca.

Szwedzi z całéj Kurlandyi Bowsk jeden wyjąwszy wypędzeni.

Po śmierci Chmielnickiego kozacy na dwie partyje byli podzieleni, z których jedna z Moskalami, druga z Wychowskim trzymała. Wychowski zprzykrzywszy sobie rządów Moskiewskich srogość, zgromadza kozaków, a złączywszy się z Budziackiemi Tatarami wojsko Moskiewskie znosi, samego Wodza, Wdowiczeńko nazwanego, trupem położywszy. Wychowski pod posłuszeństwo Króla z kozakami Ukraińskiemi z téj strony Dniepru mieszkającemi powraca. Traktat Hadziacki, którym prócz innych pożytecznych sobie warunków, kozacy otrzymują nadzieję naznaczenia Metropolicie Kijowskiemu i 5 innym Greckiéj religii Biskupom miejsca w Senacie.

Traktat ten jednak nie tak kozakom jak samemu Wychowskiemu był pożyteczny, który prócz Województwa Kijowskiego, dwa Starostwa dziedzicznym a wiele dóbr innych dożywotnym prawem otrzymał.

Szwedzi utrzymać się i zmocnić w Prusiech lecz bez skutku usiłują. Adolf Jan z Prus do Pomorza wyjeżdża.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA JANA KAZIMIERZA.

Sejm na którym ustanowiono aby płaca porządniéj wojskowych dochodziła. Fryszt Socinianom naznaczony do lat dwóch skrócony.

Lubomirski Marszałek W. i Hetman Polny Koronny całe Prusy Szwedom odbiera, Malborg, Elbląg i Sztum wyjąwszy.

Car rozgniewany o bunt Kozacki i o nie zachowanie mniemanéj obietnicy przyrzeczenia mu następstwa na Tron po śmierci Jana Kazimierza, znowu wojnę podnosi, trzy wojska do Litwy i na Ukraine wysławszy. W Litwie kilka miast odebrali Moskale i Gąsiewskiego Hetmana wojsko znieśli. Przeciwnym sposobem na Ukrainie Wychowski złączywszy się z Polakami i z Tatarami, kozaków Zadnieprskich na głowę poraża. Trubecki ich Hetman w kilka dni po bitwie z odniesionych ran umarł.

1660.

Pokój Oliwski za pośrednictwem Francyi którego Cesarz jeden przyjąć niechciał, obierając raczéj swoje z Szwedami interessa przy pośrednictwie Króla Polskiego zakończyć. Przez te Traktaty Jan Kazimierz wyrzekł się pretensyi wszelkich swoich do Szwecyi i przyłączonych do niéj krain, zachowując tylko tytuł i herb Króla Szwedzkiego, z tym jednak dokładem aby ani tytułu ani herbu tego nie używał z Szwecyją lub też z jéj poddanemi traktując, i żeby oboje to zupełnie po jego śmierci ustało.

Polska całych Inflant Szwedom ustąpiła szczupłą onę cząstkę wyjąwszy która teraz ma tytuł Województwa Inflantskiego, odstąpiła oraz wszelkich do Esthonyi i Wyspy Oselii pretensyi. Szwedzi uwolnili Książęcia Kurlandzkiego, Elbląg, Malborg i Sztum w Prusiech oddali. Dawną z Cesarzem i Kurfirsztem Brandeburskim przyjaźń odnowili, a Traktaty z Kurfirsztem podczas wojny zawarte zkasowali. Elbląg obiecany był w prawdzie Kurfirsztowi, lecz po ustąpieniu Szwedów wojskiem Polskim był osadzony, z przyczyny iż Kurfirszt Traktatów nie zachował, i żadnych nie dodał posiłków przeciw Szwedom i Moskalom.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA JANA KAZIMIERZA.

Polacy od jednéj wojny uwolnieni z całą potęgą na drugą przeciw Moskalom idą. Kozacy z niemi trzymający Moskalów pod władzą Chowańskiego w Litwie zostających poraziwszy, onych do odstąpienia od oblężenia Lachowic przymuszają. Na Ukrainie acz kozacy Moskiewscy coraz więcéj sił nabierali jednak od Polaków zniesieni byli.

1661.

Jan Kazimierz potomstwa nie mając i ostatnim z domu swego będąc na żądanie Królowej małżonki swojéj postanowił siostrzenicę swoję wydawszy za Książęcia *d'Enghien* syna Książęcia Kondeusza, dla dzieł wojennych wielkim nazwanego, postarać się aby tenże Książę mianowany był następcą jego na Tron jeszcze za życia swego. Sam Król interes ten senatorom zalecił, a Wydżga Biskup Warmiński Posłom. Lecz projekt ten od wszystkich jednostajnie był odrzucony, i z jego przyczyny żwawie nader Króla strofowano. Fredro Kasztellan Lwowski w senacie, a Franciszek Powalski w izbie Poselskiéj najgorliwszemi być się pokazali. Książęciu Radziwiłłowi iż Dyssydentem był, głos w izbie Poselskiéj tamowano, który jednak za staraniem Króla i wielu Panów był mu potym pozwolony. Użył zaś pozwolonego sobie głosu na zatamowanie obrad publicznych, pokądby żądzom jego zadosyć nie uczyniono.

Ustawy względem poglównego żydowskiego które do 105000 złotych polskich podniesione było; także względem komor i akcyzy od wprowadzonych towarów.

W Litwie podatek na tabakę włożony. Wojsko z posłuszeństwa wyłamuje się z przyczyny zatrzymanego żołdu. Zatym nowe obmyślają podatki dla zadosyć czynienia żądzom wojska. Wojsko odwłoki nie cierpiące związek czyni, na którego rozerwanie Król wyprawę przeciw Moskwie ogłasza i sam wojsko prowadzi, które nie tak o wojowaniu jako raczéj o odebraniu winnéj zapłaty jest troskliwe.

Socinianie z Polskiej wychodzą. Alexander VII. Papież Królowi Janowi Kazimierzowi tytuł prawowiernego *Regis Orthodoxi* nadaje.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA JANA KAZIMIERZA.

1662.

Król i sposób i wolność Elekcyi potwierdza i wszystkie uczynione kroki względem następcy na Tron kassuje.— Hieronim Radziejowski od wyroku na się przedtym uczynionego na sejmie uwolniony do Polskiéj powraca, i w wielkiéj u Króla łasce zostaje.

Stany wielkie podejmują starania na obmyślenie zapłaty wojsku, tym końcem ustanowione pogłówne nadzwyczajne pod tytułem *subsidii charitativi*. Związkowi Posłów do stanów wysyłają upominając się zapłaty, i ukarania tych którzy projekt uknowali obierania następcy na Tron za żywota Króla. Roztrząsają pretensyje wojskowe, zkąd wynika iż prócz Litewskich pretensyi zaległa wojsku Koronnemu płaca więcéj niż 26 millionów złotych polskich wynosi.

1663.

Stanęła z wojskiem Polskim ugoda przez którą 8 millionów onemu wypłacić obiecano. W Litwie nie tak prędko do zgody przyszło z przyczyny zamieszek wynikających z śmierci Gąsiewskiego Hetmana, i Żyromskiego Marszałka związkowych. Gdy bowiem obudwóch miano w podejrzeniu iż między wojskowemi kłótnie i niezgody wznieсili aby tym łatwiéj związek był rozerwany, wojskowi niektórzy wściekłością dzieci Żyromskiego rozsiekali a Gąsiewskiego rozstrzelali. Chcąc ułatwić sposoby na obmyślenie zapłaty wojsku wynalazek ten podano aby moneta podlejszéj niż przedtym ligi i mniejszéj wagi bita była. Rzeczpospolita arendą mennicę Boratyniemu puściła i Tynfowi od którego dotąd trwająca moneta imię wzięła. Tynfa srebrną a Boratyni miedzianą monetę sporządzili, na obudwóch też padło podejrzenie iż téj okazyi wzbogacenia się nie opuścili, a Polskę złemi pieniędzmi pierwsi zarazili.

Król wojsko na Ukrainę prowadzi dla uskromienia kozaków którzy się znowu Moskwie poddali, lecz oni po twierdzach tułając się bitwy unikali.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA JANA KAZIMIERZA.

Henryk Juliusz Książę *d'Enghien* zaślubił sobie Księżniczkę Annę córkę Falcgraffa siostrzenicę Królewską. Królowa odtąd wszystkich sposobów użyła na to aby się korona Polska temuż Książęciu, lub Ojcu jego Książęciu Kondeuszowi dostała. Jan Kazimierz Księstwa Opolskie i Racyborskie Królowéj ustąpił, ta zaś one przedała Cesarzowi, i wzięte za nie pieniądze na posag Księżniczce Falcgraffa córce oddała.

1664.

Polacy wiele miast Moskwie w samymże kraju Moskiewskim odbierają. Moskale pod Brańskiem w Księstwie Siewierskim porażeni, Czyrkassy ich Wódz z wojskiem piérzchać musi, następuje przymierze na trzy miesiące podczas którego o pokój nie skutecznie traktowano.

Na Ukrainie część kozaków do nowych się zamieszek miała z namowy jak mniemano Wychowskiego Wojewody Kijowskiego, który mimo godność swoję senatorską za wyrokiem sądu wojskowego w Korsuniu rozstrzelany.

Kozacy od Polaków przepłoszeni, jednak bez znacznego pożytku. Jerzy Lubomirski (którego Ojciec od Ferdynanda III. roku 1647 uczyniony Książęciem Ś. Państwa Rzymskiego) Marszałek W. i Hetman Polny Koronny zaciągnął na się nienawiść dworu dla nieustannych protestacyi przeciw obraniu następcy na Tron za życia Króla, i dla pociągania usilnego innych senatorów do zdania swego. Dwór za Herszta go przeciwników swoich mając, a oraz sądząc iż znim oraz cała partyja jego upadnie, kazał go na sejm zapozywać obwinionego o to iż wojnę domową w Ojczyznie wzniecić zamyślał, skazany zatym był na utratę majętności, urzędow i życia. Hieronim Dunin od którego był oskarżony, z sześcią świadkami zaprzysiągł punkta jemu zadane, między któremi i ten był iż stan Rzeczypospolitéj Polskiéj przemienić chciał na wzór tego co Kromwell do Anglii wprowadził, a oraz siebie téj nowéj Rzeczypospolitéj Protektorem uczyniwszy, godność tę dziedzictwem potomstu swemu zostawić.

Lubomirski do Wrocławia wyjechał.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA JANA KAZIMIERZA.

1665.

Król laskę Marszałkowską Janowi Sobieskiemu a buławę polną Czarnieckiemu Wojewodzie Kijowskiemu oddał.

Zabójców Hetmana Gąsiewskiego skarano

Na sejmie extraordynaryinym Posłowie do obrad przystąpić niechcą ażby Lubomirski od kary uwolniony został, o co Krakowscy Posłowie tak usilnie u Króla nalegają, iż on przyrzec im musiał iż otym skutecznie pomyśli. Lecz gdy od dnia do dnia odwlekał, przyjaciele Lubomirskiego niecierpliwością zdięci sejm zerwali przez Łosia Posła Dobrzyńskiego. Ztąd skargi i utyskiwania wzajemne. Lubomirskiego partyi zadawano iż interes partykularnéj osoby nad pożytek całéj Ojczyzny przekłada. Ona wzajemnie narzekała na uciemiężenie Szlachty i Rzeczypospolitéj przez Senatorów, i na to iż Lubomirski nie winnym będąc jako ostatni winowajca był osądzony.

Król z Ukrainy i z Litwy wojsko przeciw Lubomirskiemu posyła, który z 8000 wojska do Polskiéj był powrócił. Połubiński Litwę prowadzący zbity od Otrzyckiego Marszałka konfederacyi i zchwytany sam z kilką officerami, których jako też i żołnierzy na tysiąc, Lubomirski wolno bez okupu kazał puścić. Lubomirski do W. Polski z wojskiem swoim ciągnie, Król z wojskiem go ściga, część większa Szlachty do Lubomirskiego przystaje.

Jędrzej Trzebicki Biskup Krakowski i Tomasz Leżeński Biskup Chełmski, gdy wojska w szyku do boju pod Palczynem stanęły, pokój pod pewnemi warunkami przywracają, między któremi były te aby Lubomirski przywrócony był do godności, amnestyja zkonfederowanym dana, i nadgroda tym którzy dla przechodów żołnierskich szkodę ponieśli. Lubomirski do zakończenia sejmu za granicą miał zostać a wojskowi związku nie targając rozłożeni na wyznaczone leże zimowe. Lubomirski Królowi się upokorzywszy do Wrocławia powrócił.

PRZYPADKI ZNACZNIÉJSZE ZA JANA KAZIMIERZA.

1666.

Sejm którego chciwie żądano iż się na nim wszelkie wnętrzne zamieszania zakończyć miały. Zaciętość Króla w nienawiści przeciw Lubomirskiemu, oddanie Buławy Polnéj Janowi Sobieskiemu po śmierci Czarneckiego, ostygłość Marszałka Izby Poselskiéj w utrzymaniu interessu Lubomirskiego, i ten sejm skutku pozbawiły, który zatym był zerwany. Wojna domowa na nowo zaczyna się, Lubomirski znakomite pod Montwami nad Notecią zwycięstwo odniósł, po którym w Ładenicach wnet pokój zawarty, pod temi przedniejszemi warunkami, aby Lubomirski i z nim trzymający Królowi się upokorzyli, aby Lubomirski zkonfederowane wojsko rozpuściwszy do zakończenia tych kłótni mieszkał na miejscu które mu od Króla naznaczone będzie, aby wojsku po rozwiązanym związku żołd za trzy miesiące był zapłacony, aby na ostatek ta amnestyja na przyszłym sejmie była potwierdzona.

Król z strony swojéj publicznie na piśmie dał przyrzeczenie, iż za życia nikomu do osiągnienia Tronu dopomagać nie będzie. Lubomirski i przedniejsi jego przyjaciele Królowi się submittują. Lubomirski nie sądząc się być bezpiecznym w Polszcze do Wrocławia wyjeżdża, gdzie nagle na początku następującego roku umarł.

Sejm na którym ostatnia ugoda potwierdzona być miała, zerwany jest przez Łukomskiego Posła Witebskiego. Część wielka kozaków poddaje się Turkom, którzy dla obronienia onych przeciw Polaków Tatarów nasyłają, ci się z kozakami złączywszy, znoszą wojsko szczupłe Polskie pod władzą regimentarza Machowskiego zostające i jegoż samego nieostrożnie narażającego się na nieprzyjaciela dalekoniż mniemał liczniejszego, w niewolą zabierają.

1667.

Traktat Andruszowski przymierze z Moskalami do 13. lat przeciągający, mocą którego, Siewierz, Czernichow i Ukraina za Dnieprem na zawsze, część zaś Województwa Kijowskiego z samymże Kijowem na dwa lata Moskwie się dostały. Moskwa zaś przywróciła Połock, Witebsk i całe

Polskie Inflanty. Obie strony także się obowiązały do dania sobie posiłków przeciw Turkom i Tatarom i do ułożenia przez ten czasu przeciąg wieczystego pokoju.

Sejm na którym ugoda Łagonicka i wolność Elekcyi od Króla potwierdzona. Postrzeżono iż dwór nie całe opuścił staranie otrzymania Tronu dla Książęcia *d'Enghien*, owszem był wtedy odgłos iż Morsztyn referendarz Koronny i Poseł w Francyi w instrukcyi swojéj miał, aby rzeczonego Książęcia do Polskiéj sprowadził, któryby sobie partyją w wojsku obecnym będąc, łatwo zebrał. Szlachta te postępki jawnie Królowi wymiatała tych nawet Senatorów wymieniając którzy na to zezwolili. Intrygę tę całą najbardziéj śmierć Królowéj pomieszała gdyż ona jéj duszą była. Wiele ona dowcipu i innych przymiotów miała, których też użyć umiała. Rudawski powiada iż rządziła mężem swoim jak Murzynek Słoniem.

Hetman W. Sobieski po kilka razy Tatarów Podole, Ruś i Wołyń plondrujących poraża. Kozaków część wraca się do posłuszeństwa Królowi i Rzeczypospolitéj. Tatarowie od tego czasu nigdy na pomoc wojsku Polskiemu nie byli przyzwani. Jednakże i tych czasów naszych posłańcy od nich przychodzą z oświadczeniem Królowi i Rzeczypospolitéj przyzwoitéj przyjaźni, i szczupłemi podarunkami za które inne daleko znaczniejsze odbierają. Ta szczodrobliwość Polaków ku nim z ludzkości bardziéj niż z jakiéj powinności pochodząca, wiele do tego pomaga aby się spokojnie w granicach swoich zachowali.

Hieronim Radzieiowski do Cesarza Tureckiego Posłem naznaczony, aby go odwiódł od wojny. Mahomet IV. pokój przyobiecał byleby tylko Król przeciw Moskwie wojnę podniósł i żadnéj sobie władzy nad kozakami pod protekcyją Porty Otomańskiéj zostającemi nie przywłaszczał.

1668.

Polacy względem tych podanych warunków naradzić się nie mogli, z przyczyny zerwanego Sejmu następującego i zaszłéj potym Abdykacyi Królewskiéj. Francyja wykrętami swojemi do celu sobie zamierzonego przyszła wmowiwszy w Króla aby w zamianę Tronu Opactwo przyjął, aby tym sposobem wstęp do tegoż Tronu Książęciu Kondeuszowi był otworzony. Usiłowano wprawdzie te zamysły przed Szlachtą zataić, głosząc wszędzie iż największą osiągnienia berła nadzieję miał Książę Nejburskie. Tak tedy Król na sobie przewieść nie mógł aby po śmierci nawet żony swojéj jéj zamysłów odstąpił. Zebrawszy zatym senat oznajmił mu iż dla słabości zdrowia z wielkiego do spraw publicznych przyłożenia się pochodzącéj, dla żądzy spokojnego życia w wieku podeszłym przyzwoitéj, dla rozmaitych przykrości poniesionych z przyczyny sprzeciwiających się jego zamysłom rozmaitych osób, dla niewdzięczności któréj mimo wszystkie ojcowskie starania swoje doznawał, na koniec dla zaciętości niektórych poddanych swoich, postanowił wyzuć się z Królewskiéj dostojności. Gdy wszystkie Senatorów prożby i przekładania skutku pozbawióne zostały, wyznaczono sejm na którymby Król berło złożył. Odprawiła się ta ceremonia z powszechną a do tego szczerą żałością. Całe zgromadzenie wszystkie stany łzami swemi żal swój okazywały z utraty tego Króla na którego jednak słuszne narzekania przyczyny miały. Co dowodem jest znakomitym miłości i przywiązania narodu Polskiego do swoich Królów nigdy nieustającego.

Jan Kazimierz roku następującego po sejmie Elekcyi wyjechał, i dosyć miał potym czasu do narzekania na takowy postępek z którego pożądany skutek nie wyniknął. Do Francyi przyjechawszy wielce sobie przychylne narodu damy miał, dla tego iż w klejnoty dobrze był opatrzony, jak pisze Bussi de Rabutin w listach swoich. Rozumiano nawet iż drugą pojmie żonę albo Annę wdowę Edwarda Falegraffa Rhenu siostrę piérwszéj żony swojéj jak tenże autor świadczy, albo Marszałkową *de L'Hopital* z praczki do tego szczęścia stopnia wyniesioną. (*Curiosites historiques Paris 1759*) Starał się potym tajemnie przez Kanclerza Olszowskiego o Biskupstwo Wrocławski (Załuski Tom I. p. 280) A od Króla Francuzkiego otrzymał Opactwa Ś. Germana *in pratis*, i Ś. Marcina w Niwernu, z kilką innemi beneficyami kościelnemi.

Królewiczem, Jezuitą, Kardynałem, Królem, Opatem bywszy dał dowód iż odmiany stanu w nim nie zawsze z pilnéj uwagi pochodziły. Wojowania umiejętność w nim dosyć wielka była, wielą językami mówił, ku powierzchownemu nabożeństwu zbyt skłonnym był. Surowym się Radziejowskiemu i Lubomirskiemu, posłusznym żonie swojéj pokazał.

Jan Kazimierz Królestwo w podlejszym daleko stanie zostawił niż je wziął, a Polska jeśli co starodawnéj chwały swojéj straciła, téj utraty czasy od panowanie tego Króla liczyć powinna. Za niego, kozacy posłuszeństwo Polszcze wypowiedzieli, Pruskie Księztwo lenności pozbywszy udzielnym się stało, powiaty Lemburski i Bütowski acz lennym prawem Kurfirsztowi dane od Korony odpadły, część najznaczniejsza Inflant kraju tak obfitego, Esthonia, Oselia, Smoleńsk, Siewierz, Czernichow od Polskiéj oderwane zostały, Moneta podła owa to ciężka narodu plaga wojnie się

najokrótniejszéj równająca zagęściła. Ale co wszystkie te nieszczęścia przewyższa i kształt rządów z kretesem prawie wywróciło, była ona okropna potrzeba którą Polacy, prawa obierania Królów tak gorliwie strzegący, tak oraz zabiegający wszelkim Królów przeciw niemu zamachom, przyciśnieni, następstwo na Tron Carowi, Rakoczemu, Królowi Szwedzkiemu i domowi Austryjackiemu obiecywali.— Wielce to ubliżyło chwale narodu Polskiego, najwyborniéjszych przywilejów swoich dla zachowania wątłych ostatków wolności wyrzekającego się, któréj zaiste podpory po tak srogim skołataniu znacznie zwątlone być musiały.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA MICHAŁA TOMASZA WIŚNIOWIECKIEGO.

MICHAŁ TOMASZ WIŚNIOWIECKI.

Syn Jeremieja Wiśniowieckiego Wojewody Ruskiego i Gryzeldy Zamojskiéj córki Kanclerza Tomasza Zamojskiego, wnuczki W. Jana Zamojskiego.

1668.

Gdy powszechne zadumienie z złożenia berła przez Jana Kazimierza pochodzące ustało, stany Rzeczypospolitéj Polskiéj u Kurfirszta Brandeburskiego o przywrócenie Starostwa Drahimskiego upominały się, gdyż je opanował przeciw warunkom zawartych Traktatów, to jest nie uczyniwszy żadnéj odezwy względem wypłacenia winnego mu długu. Też stany pragnęły aby Kurfirszt z pretensyami swemi do obrania Króla przyszłego zatrzymał się, a tytułu Pana ziem Lemburskiéj i Bütowskiéj nie używał, ponieważ tych powiatów dzierzawę, lennością tylko, sobie miał pozwoloną. Kurfirszt na to odpowiedział, iż względem tych wszytkich interessów, wyślę pełnomocnych Ministrów, dla ułożenia onych na sejmie Elekcyi.

Królowa Krystyna żałująca tego iż się sama Szwedzkiego Tronu pozbawiła, z ustąpienia Jana Kazimierza chcąc korzystać kroki niektóre dla osiągnienia Polskiéj Korony czyni *Archenholtz* Tom. III.

1669.

Na tymże sejmie poprawiać to wszystko usiłowano co za panowania przeszłego Króla z granic praw wykroczyło. Konstytucyja przykazująca aby ani dwa ministeria, ani ministerium z buławą, ani dwa ziemskie urzędy jednéjże osobie nie były dawane. Też stany Króla przyszłego obowiązać oraz chciały do ułożenia precedencyi między Dygnitarzami i officyalistami Koronnemi, co się jednak dotąd nie stało, z niemałą osób szczególnych krzywdą, którym przez to do częstych względem precedencyi sprzeczek podana jest okazyja.

MAŁŻONKA	*POTOMSTWO*	*ŚMIERĆ* 1673.	*Jednegoż czasu żyjący Monarchowie.*
Eleonora córka Cesarza Ferdynanda III. narodziła się roku 1653 zaślubiona Królowi Michałowi 1670 a potym Karolowi V. Księciu Lotaryńskiemu w R. 1678. umarła R. 1697.		Michał Król umarł w Lwowie 10. Listopada 1673. mając lat 33 z których panował lat 5. pochowany w kościele Katedralnym Krakowskim serce jego złożone u Kamedułów pod Warszawą.	*Papieże.* Klemens IX. 1669 Klemens X. 1676 *Cesarze.* Leopold I. 1705 *Cesarze Tureccy.* Mahomet IV. 1687 *Królowie Francus.* Ludwik XIV. 1715 *Królowie Hiszpańs.* Karol II. 1700 *Królowie Portugal.* Piotr II. 1706 *Królowie Angielscy.* Karol II. 1684 *Królowie Duńscy* Fryderyk III. 1670 Chrystian V. 1699 *Królowa Szwedz.* Karol XI. 1697 *Carowie Moskiew.* Alexander Michałowicz 1676

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA MICHAŁA TOMASZA WIŚNIOWIECKIEGO.

Prawo nakazujące aby Król Polski zawsze katolickiéj rzymskiéj był religii a oraz zabraniające mu abdykacyi Królewskiéj godności, także zakazujące aby za życia swego o Elekcyją żadnego na Tron następcy nie starał się. — Wyrok też za Jana Kazimierza przeciw Jerzemu Lubomirskiemu uczyniony, jako przeciw winowajcy zelżonego majestatu, zniesiony.

Filip Wilhelm Falcgraff Rhenu z Nejburskiéj linii, i Karol Książe Lotaryński ubiegają się do Tronu, na którego osiągnienie Książe Kondeusz próżne podejmuje starania. Wsparty on był od Prymasa i wielu senatorów, ale odrzucony cale od szlachty, która żwawie exkluzyi się jego domagała. Królowie Angielski i Szwedzki, także Kurfirszt Brandeburski i sam Cesarz acz tylko na pozór, Falcgraffa Rhenu zalecały, który po sobie cały prawie miał senat, jako przeciwnie Książę Lotaryński od Leopolda skutecznie acz tajemnie wspary, całą miał szlachtę. Ta rozgniewana o to iż czas Elekcyi zamierzony daremnie upływał, a podejrzenie na senatorów mając iż umyślnie różne zarzucali trudności dla przewleczenia onéj, hurmem ku szopie zmierzać i do niéj strzelać poczęła. Senatorom wnijść chcącym drogę tamowano, a ten rozruch z wielką trudnością był uspokojony. Od tego czasu kształt szopy odmieniono i do niéj ściany przydano między słupami, dach utrzymującemi.

Prymas do zbierania głosów przystępuje, wszystkie Województwa na dwie podzielone były partyje jednę Falcgraffa, drugą Książęcia Lotaryńskiego. Zdało się wtedy iż jedyny sposób zagodzenia tych dwóch partyi był, trzeciego podać kandydata. Przed Elekcyją Jędrzej Olszowski Biskup Chełmiński Podkanclerzy Korony wydał był księgę w któréj po roztrząśnieniu przymiotów ogłoszonych kandydatów, dowodził tego iż najprzyzwoitsza rzecz byłaby Polaka Króla obrać w szczególności zaś wielce Książęcia Korybuta Wiśniowieckiego wychwalał. Autor tę pociechę miał iż księga jego skutek pożądany miała, a oraz smutek gdy sam widział jak się mało tenże skutek z nadzieją powziętą zgadzał. Gdy szlachta Województwa Kaliskiego w wiel-

Arcybiskupi	*MINISTROWIE*	*WOJOWNICY*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*
Gnieznieńscy. Mikołaj IV. Prażmowski † 1673 *Lwowscy.* Wojciech Koryciński † 1675	*Marszałkowie W. Kor.* Jan Sobieski oraz i Hetman W. Królem obrany 1674 *Marszałkowie W. W. X. L.* Alexander Połubiński 1679 *Kanclerze. K.* Jan Leszczyński 1677 *Kanclerze W. X. L.* Krzysztof Pac 1684 *Podkanclerze Kor.* Jędrzéj Olszowski 1676 *Podkanclerze W. X. L.* Michał Radziwiłł oraz Hetman Polny 1680 *Podskarbiowie W. K.* Jan Jędrzej Morsztyn 1684 *Podskarbiowie W. W. X. L.* Hieronim Kryszpin 1676 *Marszałkowie Nad. Kor.* Jan Klemens Branicki 1673 *Marszałkowie Nadworni W. X. L.* Teodor Lacki 1676	*Hetmani W. Koronni.* Jan Sobieski oraz Marszałek W. Ker. Królem został roku 1674 *Hetmani W. W. X. L.* Michał Pac 1682 *Hetmani Polni Kor.* Dimitr Książę Wiśniowiecki 1676 *Hetmani Polni W. X. L.* Michał Radziwiłł oraz i Podkanclerzy 1680	Mikołaj Cichowski S. J. † 1669. *Teolog zawołany przeciw Socinianom wiele pisał.* Daniel Pawłoski S. J. *Teolog* † 1673 Paweł Potocki żył jeszcze w roku 1670. był Kasztellanem Kamienieckim i Ojcem sławnego Prymasa Teodora Potockiego. Jego pozostałe pisma zebrał, J. W. Załuski Biskup Kijowski i wydrukować dał. Samuel Przypkowski † 1670 *Polityk.* Krzysztof Zawisza † 1669 *Wierszopis.* Łukasz Załuski S. J. *Teolog* † 1673.

kim zamieszaniu i sprzeczkach zostawała z przyczyny rozdwojonych umysłów upornie się przy swoim kandydacie trzymających Stanisław Krycki dla pojednania ich Książęcia Wiśniowieckiego podał. Całe się nań Województwo zgodziło, do którego zaraz siedem innych Województw z wielkiéj i małéj Polski przystąpiło. Litwa także do nich przystała za namową Biskupów Chełmińskiego i Płockiego i Wojewody Sendomirskiego, mimo usiłowania wszystkie Radziwiłłów i Paców. Marszałek koła rycerskiego Felix Potocki to widząc protestował się przeciw Elekcyi Piasta i z Elekcyjnego pola do Warszawy ustąpił, za nim w téż ślady poszli Marszałek W. Sobieski i inni Panowie. Stanisław Lubomirski Starosta spiski Potockiego zastąpił, w tym téż i inni na Michała Elekcyją zezwolili, która się z prędkością nie wypowiedzianą i czaszu do rozważenia niedająca odprawiła.

Michał z dawnych Książąt Litewskich po kontrybucie rodzonym Jagiełły bracie pochodzący, majętności swojéj przez kozaków pozbawiony, od Królowéj Ludowiki i Królewicza Płockiego Biskupa wychowany, do nauk i języków z młodości przykładał się. Żadnego nie mając urzędu przyłączył się do Województwa Sendomirskiego dla dania głosu na Króla, kiedy cudem prawie bez dóbr, bez pomocy, bez przyjaciół, bez zalecenia od postronnych, poniewolnie na Tron był wyniesiony. Wypraszał się od téj dostojności ze łzami, lecz daremnie, w czym podług autora pewnego Francuza wielki dał przykład albo pomiarkowania albo podłości umysłu. Z dalszego powodzenia sądzić należy iż w téj mierze znakomite szczerości swojéj dał dowody.

Sejm koronacyi wielce zakłócony dla pretensyi które rościli ci co dobra w krajach Moskwie ustąpionych mieli, domagając się aby inne w nagrodę dane były majętności. Olizar podsędek Kijowski sejm zrywa, zkąd źle o dalszym Króla panowaniu rokują. Na tymże sejmie Podkazlerzy Koronny przekładał iż zabiegając zbytecznéj wolności zrywania sejmów należało ustanowić, aby Poseł sejm bez sprawiedliwéj przyczyny zrywający sprawował się albo w Try-

bunale, albo w Izbie Poselskiéj. Ale projektu tege nie przyjęto, który równie jako i praca Podkanclerzego na podzwignienie upadłego sejmu wielu przeciwników żadnego nie miał pomocnika. Jakoż wyznać trzeba iż prawo tak ustanowione jak je chciał mieć Olszewski większegoby zamieszania przyczyniło, dla zachodzących nowych sprzeczek względem przyczyn sprawiedliwych lub nie zrywania sejmów, zwłaszcza iż podług odmiennych chęci taż sama przyczyna sprawiedliwa jednemu, drugiemu niesprawiedliwa zdawać się mogła. Zaś (mówi Montesquieu Esprit des loix XXIX. Chap. XVI.) prawa dwoistemu rozumieniu lub tłumaczeniu podlegać nie mają.

Królowi niektórzy za złe mają iż za przykładem idąc innych kilku przed sobą Królów order złotego runa przyjmuje i zbytecznie z zawarciem ślubnych kontraktów z Arcyksiężniczką Austryjacką pokwapił się. Biskup Chełmiński w téj sprawie do Wiédnia posłany, miał także w zleceniu aby Cesarza do tego nakłonił, aby tytuł *Majestatis* na potym dawał, gdyż on i Król Francuzki tytuł tylko *Serenitatis* dawali.

1670.

Sejm powtórny od Zabokrzyckiego Cześnika Bracławskiego zerwany. Szlachta domaga się aby ministrowie potencyi cudzoziemskich z Królestwa po wykonanych dworu swego rozkazach ustępowali. Traktat z Carem którym wzajemna przeciw wszelkim nieprzyjacielom przyobiecana pomoc, przymierze roku 1667. ztwierdzone.

Kurfirszt Brandeburski przez Hoverbeka Posła swego wyznaje iż powiaty Lemburski i Bütowski lennością trzyma. Król Traktatów Wolawskich i Bydgoskich ztwierdzić niechce gdyż zaszłe o nie sprzeczki jeszcze nie były uspokojone.

Tegoż roko w Wrześniu sejm drugi złożony, na którym Prymas Prażmowski, na oczy Królowi różne w rządach niedoskonałości wymiatał, które pisanemi do Województwa a od siebie uznanemi na sejmie listami rozsiał. — Na te wszystkie skargi Olszowski Króla broniąc gruntownie

odpowiedział. Król za pośrednictwem senatu dał się Prymasowi przeprosić, na co rycerski stan utyskiwał, pragnąc aby za niesprawiedliwe oskarzenia był skarany. Stany o wierności swojéj Króla upewniają, i na potym stanowią aby surowie karani byli ci którzyby co przeciw Elekcyi uczynionéj i Królowi knowali. Król z strony swojéj przyrzeka jak najdoskonalej *pacta conventa* zachować. Królowa w Warszawie koronowana. Stany Rzeczypospolitéj warowały iż ten akt w Warszawie odprawiony w niczym nie miał ubliżyć prawom i prerogatiwom miasta Krakowa.

Krystyan Ludwik de Kalkstein Stoliński, szlachcic Polski i Brandeburski, zkazany od Kurfirszta za niektóre występki na śmierć, a za odmianą wyroku śmierci na wieczne więzienie, uwolniony potym lecz pod obowiązkiem aby w dobrach swoich zawsze mieszkał, z nich do Warszawy wyjechawszy, chcąc się na Kurfirszcie zemścić różne tam pisma rozsiewał, w których wyrażał Prusaków o pomoc Polaków proszących, przeciw Kurfirsztowi i rządom jego. *Brand* Kurfirszta rezydent o wydanie Kalksztejna starał się usilnie, lecz gdy wszystkie kroki jego skutku pozbawione zostały, tajemnie Kalksztejna z Warszawy uwieść postarał się i sam do Prus wyjechał.

Ten postępek pod bokiem Królewskim i w Królewskiéj rezydencyi uczyniony wielce Króla obraził, który mocno się na takie zgwałcenie prawa narodów skarzył, domagając się u Kurfirszta przywrócenia Kalksztejna i przykładnego ukarania tych którzy go uwieść kazali.

Fryderyk Wilhelm tym się złożył iż żadne jego w téj mierze nie zaszły roskazy. *Brand* na pozór aresztowany w trzy lata potym do wszystkich honorów swoich przywrócony a Kalksztein w Memlu ścięty był, roku 1672. Rzeczpospolita pomocy Kurfirszta wielce potrzebująca, łatwo tę sobie wyrządzoną zelżywość milczeniem pokryła.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA MICHAŁA TOMASZA WIŚNIOWIECKIEGO.

1671.

Traktaty Welawski i Bydgoski potwierdzone. Kurfirszt 1500. ludzi na pomoc przeciw Turkom Królowi przysłał, podług obowiązku w tychże Traktatach przyjętego.

Turcy z niezgody zaszłych między Królem i stanami korzystając, domagają się ustąpienia wszelkich praw do Ukrainy i najwyższéj władzy nad kozakami w niéj mieszkającemi, lecz Sobieskiego Hetmana Wielkiego męstwo kozaków w poddaństwie utrzymuje.

Nerli Nuncyusz Papieski wyjeżdżając z Polskiéj *Internuntium*, albo Namiestnika do czasu na sądzenie spraw duchownych naznaczył, Król wszystkim Patronom w sądach tych stawać zakazał, co już był uczynił po wyjeździe Nuncyusza *Marescotti* który do Hiszpani mimo żądze Królewskie był posłany.

Pracowano tajemnie na to aby Króla przywieść do złożenia Korony przeciw nowo ustanowionym prawom tego zakazującym. Już nawet obmyślone były sposoby na złożenie jego i rozerwanie małżeństwa z Eleonorą która od tego podług niektórych zdania nie była daleką. Hrabia *de S. Pauli* Książę *de Longveille* wielkie natym zasadzał nadzieje, które z życiem razem jego przy przeprawie przez Rhen zniknęły.

1672.

Mahomet IV. wpadłszy do Ukrainy Kamieńca zdradą (jak wtedy głoszono) dostaje z tamtąd do Lwowa zmierza, lecz obywatele od oblężenia 100000 talarów wykupili się. Pokój zelżywy Polszcze z Turkami zawarty, pod temi warunkami aby Kamieniec i Ukraina przy Turkach została, aby kozacy tymże Turkom podlegali, a Rzeczpospolita corocznie 20 tysięcy czerwonych złotych Porcie Ottomańskiéj płaciła. Lecz ten ostatni punkt nigdy do skutku nie przyszedł, częścią iż Turcy sami trudność wykonania onego znający odstąpić téj pretensyi obiecali, częścią dla zwycięstwa rychło potym od Sobieskiego pod Chocimem odniesionego nad Turkami.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA MICHAŁA TOMASZA WIŚNIOWIECKIEGO.

Wojna z Turkami na czas ustała, lecz wnętrzne kłótnie coraz się bardziéj wzmagały z przyczyny Prymasa i Hetmana W. Sobieskiego na Króla narzekających. Szlachta w Gołębiowie konfederacyją przy Królu dla wsparcia powagi Królewskiéj, i przywrócenia pokoju w Ojczyznie zakłada, któréj Marszałkiem obrany Czarnecki. Prymas i dwaj Bracia jego Wojewoda Płocki i Chorąży nadworny z urzędów złożeni, i dobra ich konfiszkowane. Pałac Prymasowski w Ujazdowie Królowi oddany. Posłów którzy sejmy za panowania tego Króla zerwali, za zdrajców Ojczyzny osądono. Zamyślano oraz ustanowić aby laski Marszałkowskie i pieczęcie tylko na dwie lecie dawane były.

Sobieski widząc co się z Prymasem dzieje, a zatym bojąc się aby Królewska zemsta jego téż samego nie ogarnęła, wojsko nakłania do związku, nietylko przy Wierze, przy Królu i wolnościach, ale téż dla otrzymania winnéj zapłaty i zachowania w całości władzy Hetmańskiéj.

Uważyć tu należy iż od tego czasu pospolite ruszenie nigdy użyte nie było. Snadź poznano jak mało ten tryb wojowania pożytku przynosił, kiedy w tłumie ludzi ani karność wojskowa, ani ćwiczenie żołnierskie zachowane być nie mogło. Cóż dopiero kiedy niedostatkiem żywności przyciśniona szlachta własnéj Ojczyznie bardziéj jeszcze szkodziła niż ją nie porządnym orężem utrzymywała.

1673.

Ugoda z Prymasem w Ujazdowie zawarta, mocą któréj konfederacyje rozwiązać, powagę Królewską ugruntować, prawo i swobody narodowe utrzymać, i to wszystko znieść obiecano co się kolwiek przeciw Prymasowi postanowiło; który rychło potym umarł. Sobieski i inni Prymasa przyjaciele razem z innemi Rzeczypospolitéj stany naradzają się względem prowadzenia wojny z Turkami i zniesienia zelżywego pokoju z niemi z gwałtownéj potrzeby zawartego.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA MICHAŁA TOMASZA WIŚNIOWIECKIEGO.

Konstytucyja mocą któréj każdy sejm trzeci w Grodnie odprawować zię ma, tak jednak aby sejmy konwokacyine zawsze w Warszawie, Elekcyine zawsze między Warszawą i Wolą, a koronacyjne w Krakowie odprawowały się. Załuski w listach swoich (Tom. 1. p. 703) ciekawą prawa tego przyczynę daje. Krzysztof Pac arędą trzymał Ekonomią Grodzieńską, z któréj chcąc więcéj niż dotąd korzystać ten sposób wymyślił aby się w Grodnie odprawowały sejmy. — Ten projekt aczkolwiek mniéj potrzebny, jednak przyjęty być musiał dla pozyskania Pacow którzy w wielkiéj u Króla łasce zostając zerwaniem sejmu grozili jeśliby ich żądzy zadosyć nie uczyniono. Konstytucyja zatym ta stanęła mimo protestacyje Jędrzeja Trzcbickiego Biskupa Krakowskiego, w senacie uczynione i do Grodu Radomskiego zaniesione. — Ten Biskup przymuszony do przyjęcia téj konstytucyi, nigdy się do tego nakłonić nie dał aby do Grodna jechał na sejmy przeciw jego zdaniu tam się odprawujące.

Alexander Książę Zasławski, Dzierzawca ordynacyi Ostrogskiéj bezdzietny umiera. Podług uczynionéj dyspozycyi od piérwszego ordynacyi Fundatora w roku 1609. ordynacyja ta w kommenderyą Maltańską przemieniona dostać się miała Kawalerowi większością głosów na sejmie obranemu. Województwo Krakowskie kreskę swoję dało na Hieronima Książęcia Lubomirskiego, inne zaś Województwa zatrzymały się z ogłoszeniem Kawalera, a Rzeczpospolita nic w téj mierze nie ustanowiła. Tym czasem dziedzice Książęcia Alexandra utrzymywali iż ta ordynacyja żadnym sejmem ztwierdzona nie była, a zatym przyrodzonym prawem do nich należy. Zatym Książę Józef Lubomirski Teofilę Księżniczkę Zasławską wdowę pozostałą po Dymitrze Książęciu Wiśniowieckim, siostrę Alexandra żonę mający, obiął professyją téjże ordynacyi którą synowi swemu Alexandrowi zostawił. Ten gdy bez potomnie umarł ordynacyja dziedzicznym prawem spadła na siostrę jego wydaną za książęcia Sanguszkę którego syn teraz ordynacyją trzymający, do wskrzeszenia dawnych kłótni dał okazyją, kiedy w roku 1754. niektóre téj ordynacyi dobra alienować

zaczął. August III. na ten czas panujący, kommissią był wyznaczył na Administracyją tychże dóbr które jednak w roku 1758. Książęciu oddane były pod obowiązkiem wykonania włożonych zdawna powinności. Wojsko Polskie i Litewskie stawa obozem pod Lwowem Król tamże dla zachęcenia ich przytomnością swoją udaje się, lecz zachorowszy w Lwowie zostaje i tamże umiera. W chorobie jego przyjechał Haga Turecki którego jednak do Króla nie przypuszczono, bojąc się aby zlecenia jakiego od Cesarza nie miał Polszcze zelżywego. Nazajutrz po śmierci Królewskiéj zaszła pod Chocimiem bitwa, a Haga zniknął.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA MICHAŁA TOMASZA WIŚNIOWIECKIEGO.

Król Michał i zdrowia i umysłu był słabego. Nie zchodziło mu na nauce lecz zchodziło na onéj umysłu wspaniałości któréj krytyczne czasy panowania jego wyciągały, i ten niedostatek sprawił iż ani w poważaniu należytym nie zostawał, ani przyzwoitego posłuszeństwa nie doznawał. Chwiał się zatym na Tronie nie tak dla niedostatku bogactw jako raczéj dla tego iż powagi swojéj utrzymywać nie umiał. Nieprzyjaciele jego nadzieję mieli iż z równą łatwością Tronu pozbawiony być mógł, jak i na Tron był wyniesiony. Słowem, o nim mówić się może co Tacyt o Cesarzu Galbie napisał, że póki nie panował, póty się godnym panowania być zdawał.

JAN SOBIESKI,

narodził się w Olesku roku 1629. Synem był młodszym Jakóba Sobieskiego Kasztellana Krakowskiego i Teofili Daniłowiczównéj Wojewodzianki Ruskiéj, wnuczki sławnego Hetmana Zółkiewskiego. Był zrazu Chorążym W. Koron. Potym Marszałkiem W. i Hetmanem polnym. Daléj Hetmanem W. Koron. Na ostatek Królem obrany jest roku 1674. mając lat 45. wtąpił na Państwo roku 1674.

1673.

Wolność Polska do upadku mająca się tylko co nadgrobku nie czekała, w listach Załuskiego Tom 1. p. 415. zawartego, kiedy ją Hetman W. Koronny Jan SOBIESKI podzwignoł i na nogach postawił. Wpadłszy do Multan a Wojewodów Multańskiego i Wołoskiego pozyskawszy postanowił na 60, drudzy a to prawdziwiéj piszą na 80 tysięcy Turków pod Chocimem okopanych uderzyć, nad któremi kommendę miał Seraskier Huffeim, człowiek zuchwały, gniewliwy, w sztuce wojennéj mało biegły choć uczeń sławnego Kupruglego. Bitwa nazajutrz po śmierci Michała Króla ztoczona na któréj Turcy na głowę porażeni, obóz armaty i sprzęt cały wojskowy utracili. Wiadomość o śmierci Królewskiéj, i powrót do Litwy Paca Hetmana W. z wojskiem, dalsze zwycięstwa tego skutki zatamowały, którego wzięcie Chocima jednym pożytkiem było.

1674.

Nigdy więcéj do Korony Polskiéj Kandydatów nie było jak po śmierci Michała. Książęta Lotaryński, Mantuański, Swessioneński, syn starszy Książęcia Nejburskiego, syn Cara Moskiewskiego, także Książęta Bawarski, Yorski, Wendomeński, Siedmiogrodzki i Don Juan de Austria syn Filipa III. Króla Hiszpańskiego z nieprawego łoża, o Koronę starali się na wyścigi w obietnicach idąc. Karol Emilius syn Kurfirszta Brandeburskiego chociaż przyjaciół miał, i Jerzy brat Króla Duńskiego, z liczby Kandydatów iż protestantami byli są wyłączeni. Sobieski który dużą obrad i wojska był, pod pozorem pomagania Książęciu Kondeu-

MAŁŻONKA	POTOMSTWO	ŚMIERĆ 1696.	Jednegoż czasu żyjący Monarchowie
Maria Kazimira de la Grange d'Arquien córka Henryka de la Grange, Kapitana Gwardyi Szwajcarskiéj Książęcia Aurelianeńskiego, i Franciszki de la Chatre która Ochmistrzynią była Królowéj Ludwiki. Maryja Kazimira zaślubiona naprzód była Janowi Zamojskiemu Wdzie Send. a po jego smierci w roku 1667. Janowi Sobieskiemu za staraniem Królowéj, partyi téj Janowi z przywiązania osobliwszego życzącéj. Benedykt Odescalchi na ten czas Nuncyusz Papieski w Polszcze a potym Papież pod imieniem Innocentego XI. ślub dawał. Marya d'Arquien koronowana była w roku 1676. po śmierci Króla pojechała do Rzymu w R. 1698. i w Blezach w Francyi	Jakób Ludwik urodził się roku 1667. trzymany do chrztu od Ludwika XIV. Umarł R. 1737. żonę pojął R1691 Ludwigę córkę Filippa Wilhelma Falcraffa Rhenu która † 1722. Teresa Kunegunda urodziła się roku 1676. wydana za Maxymiliana Emmanuela Kurfirszta i Książęcia Bawarskiego R. 1695. Umarła w Wenecyi 1730 Król jéj naznaczył 500000 Talarów posagu. Jędrzej Załuski Biskup Płocki zawiózł ją do Bruxelli. Alexander urodził się R. 1677. w Gdańsku † R. 1714. w Rzymie gdzie mu ten nagrobek napisano *Vermis in vita, pulvis in morte.* Konstantyn urodził się R. 1680 w niewoli w Saxonii był od R. 1704 do R. 1706. umarł R. 1726. Żona jego Hrabianka *de Ves-* ✡	Jan III. Apoplexią ruszony umarł 17. Cerwca 1696. w Willanowie mając lat 67 z których 22 panował. Pochowany w Krakowie gdzie jemu i Królowéj Maryi razem sprawiono pogrzeb R. 1734.	*Papieże.* Klemes X. 1676 Innocenty XI. 1689 Alexander VIII. 1691 Innocent XII. 1700 *Cesarze.* Leopold I. 1705 *Cesarze Tureccy.* Mahomet IV. 1687 Soliman II. 1691 Achmet II. 1695 Mustapha II. 1703 *Królowie Francus.* Ludwik XIV. 1715 *Królowie Hiszpań.* Karol II. 1700 *Królowie Portugal.* Piotr II. 1706 *Królowie Angielsc.* Karol II. 1684 Jakób II. z Tronu ztrącony 1688 Wilhelm III. 1703 *Królowie Duńscy* Christian V. 1699 *Królowie Szwedz.* Karol XI. 1697 *Carowie.* Alexy Michałowicz 1676 Fiedor Alexiewicz 1682 (Iwan Alexandro-(wicz 1688 (Piotr Alexiewicz 1726
	POTOMSWO. ✡ *les* † 1761. Syn jeden i 9 córek które młodo pomarły.		
	MAŁŻĄKA. umarła 1716. Ona klasztor założyła P. P. Sakramentkom w Warszawie.		

szowi, sam sobie drogę do Tronu otworzył. Z dwiema możnemi Kandydatami najwięcéj miał sprzeczki, to jest z Książęciem Nejburskim i z Książęciem Karolem Lotaryńskim który po sobie miał Królową i wszystkich Królowéj przyjaciół, mianowicie Książęcia Prymasa i Paca z wojskiem Litewskim. Książę Nejburski wielką osiągnienia Tronu miał nadzieję, lecz do tego potrzeba było aby Królowa Kandydata swego odstąpila o co przez sześciu z senatu Deputatów daremnie proszona była. Nadzieję zaś wszelką dokazania tego co pragnęła Królowa utraciła gdy przez śmierć Prymasa strona jéj osłabiona, całe Elekcyją odmieniła.

W tedy bowiem Sobieskiego partyja wielce się zmocniła i sił nabrała przez same usiłowania Posła Francuzkiego Elekcyi Książęcia Lotaryńskiego sprzeciwiającego się. Jędrzéj Trzebicki Biskup Krakowski (iż ani Prymasa ani Biskupa Kujawskiego nie było) do zebrania głosów przystąpił. Stanisław Jabłonowski Wojewoda Ruski piérwszy na Jana Sobieskiego wotował i za którego przykładem poszedł Maxymilian Fredro, a za niemi i całe Województwo jednego wyjąwszy Sobieskiego który się do tego Województwa przyłączywszy Kondeusza mianował. Toż uczyniły wszystkie Polskie Województwa, a Litewskie nieco się namyśliwszy także na jego osobę zgodziły się. Jednostajnemi więc głosy obrany Jan III. Sobieski, Królem od tegoż Biskupa Krakowskiego ogłoszony *pacta conventa* zaprzysiągł, i przyrzekł naznaczoną Królowéj wyprawę z dochodów swoich wypłacić, wyrzec się pretenssyi którą miał do Rzeczypospolitéj względem 150000 na Starostwie Gniewskim, wykupić sam pieniędzmi swemi klejnoty Rzeczypospolitéj w 338000 złotych zastawione, założyć w Warszawie szkołę Rycerską, dwa miasta nakładem swoim zmocnić i okopać, to jest Lwów, i drugie podług upodobania Rzeczypospolitéj w Litwie.

Arcybiskupi	*MINISTROWIE*	*WOJOWNICY*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*
Gnieźnieńscy. Kazimierz Florian Książę Czartoryski 1674 Jędrzej Olszowski 1677 Jan XIII. Wydżga 1686 Szczepan Wierzbowski umarł przed odebraniem bully z Rzymu. Michał Radziejowski Kardynał 1705 *Lwowscy.* Wojciech Korycinski 1675 Konstantyn Lipski 1698	*Marszałkowie W. Kor.* Stanisław Lubomirski 1702 *Marszałkowie W. W. X. L.* Alexander Połubiński 1679 Stanisław Radziwiłł 1690 Jan Karol Kniaź Dulski 1695 Alexander Sapieha 1703 *Kanclerze K.* Jan Leszczyński 1677 Stefan Wydżga Biskup Warmiński 1678 Jan Wielopolski 1688 Jerzy Denhoff 1702 *Kanclerze W. X. L.* Krzysztof Pac 1684 Marcyan Ogiński 1690 Dominik Radziwiłł 1699 *Podkanclerze Koronni.* Andrzej Olszowski 1676 Stefan Wydżga 1677 Jan Wielopolski 1678 Jan Małachowski 1680 Jan Gniński 1687 Michał Radziejewski	*Hetmani W. Kor.* Dymity Książę Wiśniowiecki 1682 Stanisław Jabłonowski 1702 *Hetmani W. W. X. L.* Michał Pac 1682 Kazimierz Sapieha 1703 *Hetmani Pol. Koronni.* Dymitr Książę Wiśniowiecki 1676 Stanisław Jabłonowski 1682 Mikołaj Sieniawski 1684 Jędrzej Potocki 1692 Felix Potocki 1702 *Hetmani Polni Litewscy.* Michał Radziwiłł 1680 Kazimierz Sapieha 1682 Jan Ogiński 1684 Bogusław Słuszka 1701	Walentyn Bratowicz *Teolog* † 1678 Mikołaj Chwałkowski Rezydent Książęcia Kurlandzkiego w Polszcze *pisał o prawach Polskich.* Hieronim Clodinius czyli Kłodziński *Teolog* † 1670. Krzysztof Hartknoch † 1637. *Historyk* Jan Hevelius Rajca Gdański † 1687. *Astronom na całą Europę sławny.* Joachim Pastorius de Hirtenberg † 1681. *Doktor medycyny i sławny Historyk.* J. W. Załuski Biskup Kijowski Diaryusz przez tego autora pisany traktatu Oliwskiego do Lipska posłał gdzie z pod drukarskiéj prasy wyszedł. Wespazian a Kochow Kochowski wojski Krakowski *sławny Dziejopis* którego mamy Dzieje zawierające panowanie Jana Kazimierza które on klimakterami nazwał.

Król nowy chcąc dziełem jakim znakomitem początki panowania swego wsławić, koronacyją swoję odłożył, aby się cale do wojny Tureckiéj mógł przyłożyć. Wzajemnie pozwoliła mu Rzeczpospolita rachować lata panowania swego od Elekcyi, i pieczęci pokojowéj użyć gdyby na wezwanie szlachty na pospolite ruszenie, tego potrzeba była, lub też na złożenie sejmów, naznaczenie zjazdów publicznych, pisanie do monarchów postronnych (wyjąwszy Cara Moskiewskiewskiego do którego pisząc miał pieczęci Litewskiéj używać) mianowanie nakoniec do urzędów wakujących.

Chocim poddaje się Cesarzowi Tureckiemu, który miasto ciągnienia na Ruś czerwoną jako z razu zamyślał, za namową Hana Tatarskiego na Ukrainę idzie, aby kozaków do zupełnego sobie posłuszeństwa przywiódł. Cały ten kraj Białą Cerkiew wyjąwszy podbijają Turcy i do Multan powracają. Jan III. a pod władzą jego, Jabłonowski Wojewoda Ruski z Litwą się złączywszy, Ukrainę całą odbierają, Doroszenkę Hetmana Kozackiego z wszystkich onych Krain prócz Czechryna i Pawołocza wyzuwszy. Król zimę w Bracławiu przepędza gdzie nań Tatarski Han daremnie nacira. Pac z wojskiem Litewskim, nabytéj chwały Królowi nie przestając zazdrościć do Litwy udaje się.

1675.

Radziwiłł Hetman Polny Litewski Pawołocz odbiera. Osada tego miasta z 800 kozaków złożona poddawszy się dobrowolnie Polakom, wielu innych kozaków do tegoż nakłania. Król z tych kozaków poczet złożył, suknie im i żołd nadał, i Hetmanem albo Wodzem Sirkę naznaczył, co uczyniwszy, nazad na Ruś czerwoną powrócił.

Arcybiskupi.	*MINISTROWIE*	*Uczeni i wsławieni ludzie*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*
—	Jerzy Denhoff 1688 Karol Tarło 1703 *Podkanclerze W. X. L.* Michał Radziwiłł 1680 Dominik Radziwiłł 1699 *Podskarbiowie W. Kor.* Jan Morsztyn 1684 Marcin Zamojski 1689 Marek Matczyński 1692 Hieronim Lubomirski 1702 *Podskarbiowie W. X. L.* Benedykt Sapieha 1702 *Marszałkowie Nadw. Kor.* Mikołaj Sieniawski 1680 Hieronim Lubomirski 1692 Józef Lubomirski 1702 *Marszałkowie Nadw. W. X. L.* Józef Słuszka 1684 Jan Kniaź Dulski 1691 Alexander Sapieha 1797	Albert Wijuk Kojałowicz S. J. *Dziejopis* † 1677. Kazimierz Wijuk Kojałowicz *Krasomowca* S. J. † 1674. Jan Kwiatkiewicz S. J. *Dziejekościelne od W. X. Skargi pisane do czasów swoich przeciągnął.* Alexander Lorencowic S. J. *Wierszopis Krasomowca* † 1675. Stanisław Lubieniecki Minister Socinianski sławna jest jego księga pod tytułem *Theatrum Cometicum* umarł w Hamburgu 1676. Michał Mazowiecki S. J. *Teolog* żył w roku 1664. Jędrzej Młodzianowski S. J. *Teolog* † 1686 Tomasz Młodzianowski S. J. *sławny kaznodzieja.*	Jędrzej Olszowski Prymas † 1672 *Polityk i pisarz sławny.* Paweł Szczerbic żył w roku 1694. *Prawnik.* Andrzej Ustrzycki w roku 1676. *Wierszopis.* Mikołaj Załaszowski *sławny Prawnik.* Benedykt Zawadzki S. J. *Poeta Liryczny.* Kazimierz Zawadzki † 1692. *Dziejopis.* Anerzej Zieniewicz S. J. żył w roku 1677. Rebekka córka Rabin Mejera Tiktiner, autorka pierwsza z narodu żydowskiego.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA JANA SOBIESKIEGO.

Ibrahim Basza kommendę nad Tureckiém wojskiem obiąwszy na Ukrainę wpada, gdzie się oblężeniem Human Fortecy zabawia. Tatarzy po dwa kroć porażeni raz pod Złoczowem od Wojewody Ruskiego, drugi raz pod Lwowem od samego Króla. Ibrahim *) obległ, dobył, i zburzył Podhajce, lecz od Trembowli odstąpić i przez Dniestr z Hanem Tatarskim przeprawiwszy się nazad do Multan powrocić był przymuszony.

Poselstwo od Persów do Króla z powinszowaniem odniesionych zwycięztw, i przyjaźni oświadczeniem.

1676.

Koronacyja Króla i Królowéj. Projekt od niektórych podany aby Buławy na trzy lata tylko dawane były, i żeby Hetmani Królowi równie jak Rzeczypospolitéj wierność poprzysięgali. Król skrycie ten projekt utrzymywał, lecz Królowa onego wykonaniu przeszkodziła, a to z przychylności ku Jabłonowskiemu, żądając aby urzędem nowo otrzymanym podług wszelkich onego prerogatyw dawniejszych władał. Zaczém Buławy na całe życie dawane jak przedtém być nie przestały. Najusilniejsze zgromadzonych stanów starania, wojnę Turecką za cel miały. Uchwalono zatém nowe podatki z piwa, wina i gorzałki, pogłówne w trójnasób pomnożone było, i 100000 wojska wystawić miano. W tém szerzyć się poczęła pogłoska, iż Król skrycie z Mahometem w ugodę wkroczył, a te tak wielkie siły na Kurfirszta Brandeburskiego gotuje. Ustawy zatém sejmu skutku pozbawione zostały, ani pieniędzy ani ludzi tyle, ile sejm nakazał nie zebrano, i w tém jeszcze opieszało nader postąpiono. Nic to Królowi nie przeszkodziło, który z 10000 wojska przeprawił się przez Dniestr i Stryi Jerzy Lubomirski od Wojniłowa, nieprzyjaciela odegnawszy tak żwawie za nim upędzał się iż w sam obóz Tatarski wpadł, z którego się z wielką trudnością wywikłał. Król Tata-

*) Piszą drudzy (a to prawdziwiéj) iż na téj kampanii sam Wezyr A. Kara Mustafa Wodzem był Tureckim.

rów poraziwszy w obozie okopuje się. Ibrahim Basza Szatan przezwany Wódz Turków z Hanem Tatarskim złączywszy się, Króla w obozie obległ, i z dział 48 funtowe kule noszących, do obozu od rana do wieczora codziennie szturmuje. Radziwiłł Hetman Polny Litewski, przecięty od obozu Królewskiego z posiłkami pod Lwowem zatrzymuje się. Za odebraniem wiadomości o tak ścisłém Króla w obozie opasaniu zatrwożyła się Polska, a Prymas za naleganiem Królowéj i senatorów, nakazał pospolite ruszenie. Stan rzeczy tak był opłakany iż wymówić łatwo można było tego który sobie władzę podzwignienia onych przywłaszczał, z tém wszystkiem Król mocno potém na tę senatu radę jako powadze swojéj uwłaczającą utyskiwał. Jakoż więcéj daleko ufności miał w męztwie wojska przytomnego, niż w opieszałych posiłkach któreby przybyć mogły. A lubo na żywności, strawie dla koni, i prochach w obozie zchodziło, tak dalece iż ledwie dni 4 wytrzymać jeszcze że można było, jednak Król wszelką wzmiankę pokoju pod obowiązkiem ztwierdzenia Traktatów Budziadzkich, odrzucił.

Szemranie Janczarów na to narzekających iż nie Cesarz, nie Wezyr, lecz prosty Seraskier wojskiem władał, ostygłość Hana Tatarskiego częścią przekupionego, częścią nie żądającego aby Polska pod moc Turków dostała się, nalegania groźliwe innych chrześciańskich potencyi, wojska Moskiewskie na odsiecz Polszcze idące, zpóźniona pora, wszystkie te przyczyny razem przywiodły Ibrahima do zezwolenia na pokój znośniejszy, i Króla z tych ciasnot wyprowadziły.

Pokój ten w Żurawnie zawarty, przywracał Polszcze dwie trzecie części Ukrainy któréj część pozostała przy kozakach zostać się miała, spor o Podole za przybyciem Posła Wielkiego miał być uspokojony, tym czasem zaś Kamieniec i inne niektóre miasta na Podolu przy Turkach zostały, jeńców też z obustron na wolność bez okupu wypuszczono. Inne drobniejsze Traktatu artykuły te były, aby Turcy i Tatarowie Polszcze w potrzebie dawali posiłki, aby Tatarom w Litwie osiadłym Lipskiemi nazwanym w

przeciągu jednego roku pod panowanie Tureckie wrócić się pozwolono. Turcy od granic oddalając się 15000 w niewolą zabranych Polszcze przywrócili. Margrabia de Bethune szwagier Królowéj Poseł Francuzki i Milord Hyde Poseł Króla Angielskiego, Króla witają, który do Żółkwi przyjechawszy. Order Ś. Ducha odbiera.

1677.

Sejm na którym pokój w Żurawnie zawarty potwierdzono. Jan Gniński Wojewoda Chełmiński naznaczony Posłem do Carogrodu. Poseł Tatarski przybywa dla ugruntowania przyjaźni z Rzecząpospolitą. Podatek na tabakę i na papiér włożono. Książę Kurlandzkie hołd przez Posła oddaje. Takoweż hołdownictwo powiatów Lemburskiego i Bütowskiego potwierdzone. Król z Królową do Gdańska wyjeżdża dla uspokojenia zaszłych tam kłótni, między pospólstwem i Zwierzchnością miejską.

1678.

Przymierze z Moskwą przeciągnione do roku 1693. Moskwa oddała Newel, Siebież i Wieliż które miasta sobie podczas wojny przywłaszczyła pod pozorem nadgrody za nakłady.

Wtargnienie Szwedów z Inflant do Prus Książęcych. Król nie tak Kurfirszta proszącego aby przejście Szwedom przez Kurlandią i Zmudź nie było pozwolone jako raczéj Posłów Francuzkiego i Szwedzkiego usłuchał, obiecujących iż część zawojowanych krajów, jego potomstwu dziedzicznem prawem dostać się miała.

Henryk Horn Generał Szwedzki do Prus wtargnął z 16000. wojska i dwa powiaty Tybżeński i Ragnicki zawojowawszy aż do Welawy pomknął się.

Sejm piérwszy w Grodnie mocą konstytucyi 1673. odprawiony.

1679.

Kurfirszt Brandeburski Fryderyk Wilhelm W. nazwany, do Prus przybywa z wojskiem w prowincyjach swoich Niemieckich zaciągnionem, Szwedów z Księztwa swego

wypędza, onychże aż do Kurlandyi ściga, wszędzie gdzie tylko z niemi się potyka onych znosi, tak dalece iż z liczby tych wojowników ledwie 2500 do Inflant powróciło.

1680. 1681. 1682.

Margrabia de Bethune bynajmniéj się złym téj wyprawy skutkiem nie odraził, a niemogąc dworowi swemu przeciw Kurfirsztowi przysłużyć się, starał się przynajmniéj kłótnie przeciw domowi Austryjackiemu wzniecać. Węgrowie bowiem gdy się zbuntowali, Bethune w buncie ich utrzymywał, Tekelego i innych Rokoszanów ludźmi i pieniędzmi wspomagając. Tenże Poseł Króla nawet przywiódł był do sprzyjania tymże buntownikom, lecz zaszłe między Królową i tym Posłem rozterki, koniec tym intrygom uczyniły jako też posiłkom dla buntowników, przyjaźni ściśléj z Francyją, i poselstwu Margrabiego. Jan III. całe się do domu Austryjackiego przywiązał.

Kurfirszt Brandeburski syna swego Ludwika zaślubia z jedynaczką córką Bogusława Książęcia Radziwiłła bogatą nader dziedziczką. Król z tego tym bardziéj był obrażony iż nie tylko opiekunem był Księżniczki, ale téż wydać ją chciał za syna swego Królewicza Jakóba. Kurfirszt dla uspokojenia kłótni dalszych przyobiecał iż to zaślubienie bynajmniéj prawom i pożytkom Familli Królewskiéj nie ubliży. Rzeczpospolita téż tę obelgę milczeniem pokryła dla uniknienia większych przykrości, a Król z strony swojéj dla spokojności powszechnéj krzywdę tę darował.

1683.

Książę Kurlandzkie przez Posła hołd oddaje, lecz postanowiono aby na potém sam w osobie swojéj inwestyturę odbierał.

Sejm na którym zawarte przymierze przeciw Turkom z Cesarzem Leopoldem jako Królem Węgierskim i Czeskim i Arcyksiążęciem Austryjackim, za pośrednictwem Papieża Innocentego XI. Tém przymierzem Król do utrzymania 40000 wojska a Cesarz do 60000 obowiązali się, nad to Cesarz wszelkich odstąpił pretensyi za posiłki niegdyś podczas woj-

ny Szwedzkiéj dane, odesłał obietnicę na piśmie daną obrania Króla z Austryjackiego domu. Co się tyczy pieniężnych posiłków Leopold obiecał 1200000 złotych Polskich dać i wstawić się do Króla Hiszpańskiego na otrzymanie dziesięcin w Królestwie Neapolitańskiem i w Księstwie Mediolańskiem na pomoc Rzeczypospolitéj. Zgodzili się też oba monarchowie na to aby złączonemi wojskami na odsiecz jeden drugiemu przybywali gdyby nieprzyjaciel albo Wiedeń albo Kraków miał obledz.

Przymierze to wnet potym do skutku przyszło. Wezyr W. Kara Mustafa trzykroć sto tysięcy wojska prowadzący do Węgier wtargnął, a udając jakoby na *Raab* albo Jaurin chciał uderzyć nagle się na Wiédeń obrócił. Leopold z Familią swoją z miasta swego stołecznego oddalił się, które Turcy oblegli. Jan III. bez odwłoki na odsiecz miastu temu wyciągnął. Przodem wysłał Hetmana polnego Sieniawskiego, za którym udał się sam, mając przy sobie syna swego Królewicza Jakóba, a tak przez Szląsk i Morawę do Austryi wszedł, gdzie Karol V. Książę Lotaryński, mający kommendę nad Cesarskiém wojskiem nań czekał. Elektorowie Bawarski i Saski Jan Jerzy z wojskiem swoim do innych przyłączyli się co wszystko na 68000 ludzi wynosiło. Król zaś nad tém wojskiem najwyższą objął kommendę.

Po przebytych górach i drogach nader trudnych, sprzymierzone wojsko stanęło na przeciw Turkom. Wszystkoby wniwecz poszło gdyby Wezyr albo ciasne drogi osadził, albo za czasu do Wiednia ledwie się utrzymującego szturm przypuścił. Lecz nieuwaga, gnuśność i chciwość Wezyra chrześcian poratowała, liczne jego wojska słabo się onym opierały. Jazda Polska piérwsza na nieprzyjaciela natarła i średni hufiec nieprzyjacielski przełamała, w którym sam Wezyr był pod zasłoną chorągwi Mahometa. Widok téj chorągwi w niczém cale nie pomógł Turkom, przez wzgardę swego Hetmana i męztwo przeciwników źle się broniącym. Wezyr ucieczką ratował się, a trwoga z średniego hufca do pobocznych skrzydeł przeniosłszy się, zupełne chrześcianom odnieść dała zwycięztwo. Nazajutrz oboz nieprzyjaciel-

ski wojsku otworzony był w którym żołnierze niezmierne łupy znaleźli, których się część znaczna Królowi dastała.

Jan III. do Wiédnia wieżdża, dokąd téż i Cesarz powróciwszy, zbyt się zwłaszcza w takiéj okazyi dumnym być pokazuje, a obrońcy swemu ceremoniał, który ani na Króla, ani na zwycięzcę, ani na obrońcę Wiédnia i chrześciaństwa całego nie przystawał przepisuje. Po długich sprzeczkach stanęła ugoda aby się obadwaj monarchowie w szczerém polu widzieli. Król za Turkami wpogoń udawszy się znaczną pod Parkanem miastem klęskę odniósł, gdzie i życie jego wniebezpieczeństwie zostawało. Lecz za nadciągnieniem wojska Książęcia Lotaryńskiego z wojskiem Cesarskiem, znowu na głowę Turków poraził. Po kilku zaś odebranych miastach nazad do Polskiéj powrócił. Jędrzéj Potocki Kasztellan Krakowski kilka miast na Podolu odebrawszy znosi Turków z Kamieńca wycieczki czyniących, i Tatarów poraziwszy Hospodara Multańskiego przymusza do poddania się Polszczc, i osadę w Jassach zostawuje.

1684.

Wenetów przyjęto do społeczności przymierza między Cesarzem i Królem zawartego.

Wojsko Polskie pod kommędą Hetmana W. Jabłonowskiego, łączy się z wojskiem Litewskiem od Kazimierza Sapiehy prowadzoném. Król do wojska przybywszy obległ i odebrał Jazłowiec. — Część Polskiego wojska napadłszy na Tatarów onych zniosła pod Chocimem i przymusiła do odwrotu.

Francyja Króla wszystkiemi sposobami od ligi z Cesarzem odwieść usiłuje. Cesarz téż wielką dla siebie utrzymania przymierza tego potrzebę widząc Króla oderwać od niego nie dopuszcza. Margrabia *de Bethune* pod pozorem odwiédzenia Królowéj interessa Francuzkie utrzymuje, Ksiądz *Wota* Jezuita rodem z Sabaudyi z Moskwy powracający a od Króla któremu się dla biegłości w językach, historyi i filozofii wielce podobał zatrzymany, od Cesarza

tajemne na to mając zlecenie, Króla w zawartém raz przymierzu gruntuje.

1685.

Ostatni ziazd generalny Litwy w Słonimie. Te ziazdy prowincyjalne bardzo przedtém w używaniu były. Szlachta Wielkopolska do Koła, Małopolska do Korczyna inaczéj Nowe Miasto nazwanego zieżdżała, na tych ziazdach starano się żądze partykularne i pragnienia Województw lub powiatów z sejmików wynikające pogodzić dla ułatwienia potem sejmowych obrad.

Sejm który się w Grodnie miał odprawować w Warszawie odprawiony.

Kanclerz Wielopolski do Ludwika XIV. posłany dla uczynienia satysfakcyi za obelgę Margrabi *de Vitry* ministrowi Francuzkiemu wyrządzoną przez pewnych służących, którzy sobie podpiwszy do okien Posła w Warszawie mieszkającego z pistoletów strzelili. Winowajców którzy po tym excessie uciekli na śmierć skazano. Pan ich za niekarność ludzi swoich więzieniem był karany.

Wojsko do nieprzyjacielskiego kraju wszedłszy przez Bukowinę Puszczę obszerną ciągnie gdzie na 140000 Turków i Tatarów napadłszy mężnie natarczywość tak licznego wojska wytrzymuje, ale nie mogąc daléj postąpić częścia iż drogi zarzucone drzewem były, częścią że ciasne wszystkie przejścia wojsko nieprzyjacielskie osadziło, nazad się wrócić musiało, w odwrocie nieprzyjaciel nie przestawał ze wszystkich stron na Polaków nacierać, lecz oni w dobrym porządku i szyku odchodząc klęski żadnéj nie odnieśli. Stanisław Jabłonowski Wojewoda Rawski, potomnych pamięci podał ten sławny odwrót od Jabłonowskiego wymyślony od Kąckiego wykonany opisaniem onego rymem ojczystym.

Mennica tego roku zawarta, już więcéj aż do naszych czasów nie była otworzona.

Arcyksiężniczka od Leopolda Królewiczowi Jakubowi za małżonkę obiecana, wydana za Elektora Bawarskiego.

1686.

Przymierze z Moskwą do roku 1693. trwać mające na wieczysty pokój przemienione, w którém stosując się do Traktatów Andruszowskich Król Moskwie ustąpił Smoleńska, Czernichowa i większéj części Województwa Kijowskiego jako też i ziemię Siewierską przytém obiecał pisząc do Carów Moskiewskich, tytułów tych ziem nie używać. Carowie także z strony swojéj przyrzekli 200000 rublów zapłacić i przystąpić do przymierza z Cesarzem, Królem Janem i Rzecząpospolitą Wenecką przeciw Turkom i Tatarom. Te pakta głośne są w Polszce pod imieniem paktów Grzymułtowskich. Stefan Wierzbowski Biskup Poznański nominowany od Króla na Arcybiskupstwo Gnieźnieńskie, potwierdzenia z Rzymu otrzymać nie mógł, z przyczyny (jak powiadają) iż professyją zakonną Kawalera Maltańskiego Lubomirskiego, przymuszonym do tego stanu od Ojca być się mieniącego za nieważną osądził.

Jan III. o zawojowaniu Multańskiéj i Wołoskiej ziemi zamyśla, któreby (jak *Dalerac* mówi) łatwo podbił, gdyby pieniędzy nie żałował, i usłuchać chciał Margrabię *de Fleury* sławnego armatora radzącego aby flotę na Dunaju wystawił. Król wszedł do Jassów, i uwiedziony chytremi Hospodara obietnicami, daleko się ku Tatarom Budziackim zapuścił, którzy gdy Król głęboko w kraj zaszedł, paląc i pustosząc wszystko Króla do odwrotu ku Polszcze przymusili, w czém wiele od nieprzyjaciela nieustannie wojsko nagabującego przeszkód doznał. Łużecki Wojewoda Podolski zbyt się od wojska Królewskiego oddaliwszy, otoczony od nieprzyjaciół z pocztem swoim zginął.

Król wielką utyskiwania na Papieża miał przyczynę, iż bez względu na gorliwość którą w bronieniu chrześcian przeciw Turkom pokazował i mimo nominacyją jego Biskup Bellowakański Jansson *de Fourbin* między Kardynałami nie był policzony. Innocenty XI dwóch w prawdzie Polaków tą godnością obdarzył, Radziejowskiego Biskupa Warmińskiego i Denhoffa Posła extraordynaryjnego Polskiego w Rzymie, lecz ta godność z samego upodobania Papieżkiego

bez żadnéj od Króla rekwizycyi tych dwóch potkała. Denhoffa na Kardynalską godność wyniesienie ztąd pochodząco iż podczas mieszkania swego w Rzymie wielce się Ojcu Ś. podobał, pochopem było do ustanowienia napotém prawa, duchownych od poselstwa do Rzymu oddalającego.

Zaczęto budować i ozdabiać Willanów pałac Królewski w roku 1677. kupiony. Po śmierci Króla Jana, Królewicz Jakób przedał ten Pałac Kasztellanowéj Krakowskiéj Sieniawskiéj, po któréj dostał się jéj córce J. O. Księżnie Czartoryskiéj Wojewodzinie teraźniejszéj Ruskiéj. Król Jan w ustawicznych zostawał podróżach, lecz najmilsze mu było mieszkanie w Willanowie, jako Królowi Janowi Kazimierzowi w Ujazdowie i Nieporęcie.

1687.

Król w przytomności Moskiewskich Posłów, pokój z Carami zawarty potwierdził, podczas audyjencyi tym Posłom danéj i na radzie senatu w któréj tegoż Traktatu zawartego stało się doniesienie, Królewicz Jakób po lewéj ręce przy Królu zasiadał. Siedem tysięcy Tatarów wpada do dóbr dziedzicznych Królewskich Żółkiewskich. Inni zaś Tatarowie w żywność Kamieniecką Fortecę opatrują. Król wojska kommendęKrólewiczowi Jakóbowi powierza, który Kamieniec bombarduje, lubo ztąd nic, dla Polskiéj pomyślnego nie wyniknęło. Hetmani wielce urażeni byli z danéj Królewiczowi kommendy którą prawa Królestwa, w nieprzytomności Królów przy nich samych mieć chcą.

1688.

Sejm w Grodnie piérwszy raz przed obraniem Marszałka zerwany przez Dąbrowskiego Chorążego i Posła Wileńskiego. Podejrzenie padło na Królową iż ona mszcząc się nie pozwolonego krzesła Królewiczowi Jakóbowi przy Królewskim boku, o zerwanie sejmu starała się.

Tatarowie Wołyń plondrują, szczupłe wojsko przeciw im posłane nie wydołało do dania odporu.

PRZYPADKI ZNACZNIÉJSZE ZA JANA SOBIESKIEGO.

Fryderyk Wilhelm Kurfirszt Brandeburski umiera, syn jego Fryderyk III. posyła do Króla Hrabię *de Dobna* który razem z Wickertem Rezydentem Kurfirszta, potwierdza Traktaty Welawski i Bydgoski, na co z strony Królewskiéj wysadzeni byli Felkersamb Wojewoda Czerniechowski i Krasiński referendarz Koronny.

Rsiężniczka Radziwiłówna wdowa Ludwika Margrabi Brandeburskiego, tajemnie ślub bierze z Karolem Filipem Książęciem Nejburskim, mimo obietnicę pod zakładem dóbr daną Królewiczowi Jakóbowi przytomnemu w Berlinie, którą też on ztamtąd powróciwszy rozgłosił. Trzeci to raz Cesarz zprzymierzony Króla Jana synowi jego szyki do przyjęcia małżeńskiego stanu mieszał, co potém niejako nadgrodzić usiłował zaręczając go z córką Elektora Falcgraffa którą sobie zaślubił Królewicz w roku 1691.

Dom Sapieżyński od Króla wyniesiony przeciw Pacom, mniéj Królowi sprzyjającym, wziętych dobrodziejstw zapomina. Skoro bowiem ten dom możnym i potężnym w Litwie być się postrzegł, zaraz się dworowi przeciwnym być pokazał, wielkie sobie układając nadzieje do osiągnienia Tronu po śmierci Królewskiéj. Gdyby Królewicz Jakób pozostałą po Ludwiku Margrabiu Brandeburskim wdowę był pojął, jego potęga przeważyłaby zaiste Sapiehow w Litwie powagę, ta więc była przyczyna, dla któréj Król tak usilnie małżeństwa tego pragnął, a oraz dla któréj Królowi mniéj sprzyjający przeszkadzać onemu usiłowali.

1689.

Sejm na którym umysły tak nie zgodne a serca tak zajątrzone były iż się onego zerwaniu dziwować nie należy. Interes Falcgraffa tyczący się dóbr Radziwiłłowskich te zwady wzniecał. Przejęto listy w których od Sapieżyńskiego domu wsparcia szukał, obiecując Sapiehom 60000 złotych Niemieckich. Już go od dóbr rzeczonych miano odsądzić kiedy sejm zerwano. Wkrótce potém list od Ministra Brandeburskiego zgubiony Królowi oddano w którym uznawano iż Sapiehowie należycie podług danéj obietnicy postąpili. Nic zelżywszego dla Króla być nie mogło nad

mowę do niego w przytomności wszystkich stanów mianą, w któréj mu wymiatać na oczy ważono się iż odzyskanie Kamieńca godniejsze było jego uwagi niż konfiskacyja dóbr Księżnéj Nejburskiéj. Wojewoda Poznański oświadczył pragnienie swoje, aby Królowa w sprawowaniu publicznych interesów nieco sobie pofolgowała. Biskup Chełmiński w Senacie do Króla rzekł: *albo przestań panować albo panuj sprawiedliwie.* Te wszystkie mowy niepomiarkowane zważając, wyznać trzeba że nader dobrze pisze Montesquieu iż wolność polityczna w samych się tylko Państwach najduje gdzie rząd jest pomiarkowany, ale się nie zawsze w stanach takowych najduje, gdyż człowiek władzę mający bardzo skłonnym jest do złego jéj użycia. Król na ten czas wiele od senatorów zawziętości ucierpiał, ale téż i senator jeden obelgę od Posła odniósł, to jest Biskup Wileński na którego Poseł zamierzył się. Kardynał Prymas interdykt z téj przyczyny włożył na kościoły Warszawskie, który za przeproszeniem Biskupa przez tegoż Posła był zniesiony.

Na tym sejmie pewny szlachcic Łyszczyński nazwany, oskarżony i przekonany o to iż Ateuszem był albo przynajmniéj iż wykrętnemi dowodami burzyć wiarę o Bogu usiłował, skazany jest na stos, wyrok ten od Króla przemieniony był na ścięcie.

Han Tatarski próżno Króla do tego przywieść usiłuje, aby pokój osobny z Portą Ottomańską zawarł. Król posyła Wojewodę Pomorskiego Władysława Łosia jako Posła do Wiédnia dla ułożenia z pełnomocnemi Porty Ottomańskiéj Ministrami wieczystego pokoju. Lecz gdy się na warunki tegoż pokoju nie zgodzono wojna znowu powstała. Jabłonowski z szczupłém wojskiem, Kamieńca nagle dobyć usiłuje, lecz czujność Turków tym zamysłom przeszkodziła.

1690.

Tatarzy Polskę najeżdżający, czterdzieści chorągwi w niewolą zabierają, za powtórnym najazdem, Królaby samego w Złoczowie zchwytali, gdyby Król wcześnie od szpiega przestrzeżony ich rąk nie uszedł.

Na sejmie porządek sejmowania na przyszłe czasy zachowany być mający, ułożony. Ludwik *de la Grange* Margrabia *d'Arquien* Ojciec Królowéj Indigenat otrzymał.

Lubomirski Marszałek nadworny i Szczuka referendarz Koronny wysłani jako Kommissarze od Rzeczypospolitéj do Królewca, na słuchanie przysięgi obywatelów ziem Pruskich, jako za ustaniem potomstwa męzkiéj płci Fryderyka Wilhelma, pod hołd i panowanie Polskiéj podług Traktatów Welawskich powrócić mieli.

1691.

Hrabia *de Thun* Poseł Cesarski obiecuje imieniem Cesarskiém 6000 wojska posiłkowego a oraz do zawojowania Mułtańskiéj i Wołoskiéj ziemi zachęca pokazując iż te Prowincyje łatwo podbite być mogą i dostać się dziedzicznem prawem Królewskiéj Familii. Zdrugiéj strony Margrabia *de Bethune* przekładał iż obietnice Austryjackiego domu rzadko do skutku przychodzą. Ztąd wielka między Hrabią i Margrabią kłótnia, wyzywają się na pojedynek. Cesarz Leopold koniecznie się domaga aby Margrabia z Polskiéj ustąpił. Ludwik XIV. zabiegając dalszym zwadom Margrabię na poselstwo do Szwecyi naznacza. Król do wojska wyjeżdża.

Roterki w saméj Królewskiéj Familii pochodzące częścią z zazdrości Królewicza Jakóba znieść nie mogącego większe rodziców do brata swego niż do siebie przywiązanie, częścią z tego iż Królewicza Jakóba żona nie we wszystkiém Królowéj podług jéj upodobania podlegać chciała.

Tatarowie Ruś pustoszą w szczególności dobra Królewskie, a to jak powiadają z naprawy Francyi która tym sposobem nakłonić go chciała do czynienia osobnego pokoju. Król do Mułtańskiéj ziemi wchodzi, gdzie więcéj daleko od zepsowanych dróg niż od nieprzyjaciół trudności doznaje. Niedostatek oraz wielki był żywności. Cesarz z swojéj strony obietnicy nie dotrzymał, posiłki od niego żadne nie przybyły. Gdy głód coraz bardziéj dokuczał, a wojsko

pracami niezmiernemi ztrudzone umniejszało się, Król nazad do Polskiéj powrócił.

1692.

Tatarowie rabować znowu w Polskim kraju poczynają. Han nowe dla przywrócenia pokoju podejmuje starania : Polakom Mułtańską i Wołoską ziemię obiecuje. Polacy nie mogąc Kamieńca mocą dobyć gdyż w nim 10000 ludzi na osadę a w blizkości wojsko dalcko liczniéjsze niż Polskie było okopy S. Trójcy sypią częścią dla uskromienia Turków wycieczki z Kamieńca czyniących, częścią dla przeszkodzenia dowozu téjże fortecy.

1693.

Tatarowie na Rusi wielkie czynią szkody.

Sejm w Grodnie na którym obmyślać miano sposoby zagrodzenia Tatatarskim najazdom. Posłowie z Łęczyckiego Województwa ten sejm zerwali. Tegoż roku drugi sejm w Warszawie odprawić się miał, lecz do tego nie przyszło dla choroby Królewskiéj, o któréj gdy Król Prymasowi doniósł, pragnąc aby zaczęcie sejmu na dalszy czas odłożone było; Posłowie , właszcza Litewscy urażeni o to iż obwieszczenie téj choroby nie stało się przez list Królewski do stanów, sejmu zgoła mieć nie chcieli.

1694.

Tatarowie wiele żywności do Kamieńca wprowadzili, lecz wtargnienie im na Ruś całe się nie udało.

Kłótnie wielkie między Kazimierzem Sapiehą Wojewodą Wileńskim Hetmanem W. Litewskim i Konstantynem Brzostowskim Biskupem Wileńskim, który przez długi czas upomniawszy Hetmana o ciężkie uciemiężenie dóbr duchownych przez stanowiska, przechody żołnierskie i kontrybucyi wybieranie, gdy żadnego skutku próżb, skarg, strofowania nie widział, Hetmana i współ pomocników jego wyklął. Ztąd dwie partie wynikneły, Król dla wielu przyczyn z których żądza osłabienia potęgi Sapieżyńskiego domu nie poślednia była na stronę Biskupa nakłonił się.

Prymas Sapiehę od klątwy uwolnił. Nuncyusz *Santa Cruce* wyrok Prymasa zkassował. Prymas do Papieża pisał skarżąc się na Nuncyusza powadze Prymasowskiéj takowym postępkiem uwłaczającego. Papież na ostatek rok frysztu naznaczył przez który klątwa skutku mieć nie miała. Biskup z strony swojéj Hetmana na sejm do sądu Rzeczypospolitéj zapozwał.

1695.

Sejm ten ani się zaczął, bo Litwa żadnym sposobem pozwolić nie chciała aby Kryszpin przeszły na Grodzieńskim sejmie Marszałek, starą laskę podnosił z przyczyny iż Posłem na ten sejm nie był obrany, co oni do sprawowania tego urzędu koniecznie potrzebném być sądzili. Na jego tedy miejsce forytowali Dąbrowskiego Podkomorzego Wileńskiego, lecz Polacy upornie się Kryszpina trzymali. W tych sprzeczkach czas na obrady naznaczony upłynął, i nic nie wykonano. Sapiehowie obawiali się aby na sejmie czego nie ustanowiono przeciw Wojewodzie Wileńskiemu, a zatém sami tę kłótnią (jak powiadają) wzniecili.

Gdy się w Warszawie sprzeczają, 60000 Tatarów na Ruś wpadło i pod Lwów przyciągnąwszy przedmieścia zapaliło. Hetman W. Jabłonowski i Miączyński podskarbi nadworny z wojskiem przyciągnąwszy Tatarów odpędzili i za Dniestr zagnali.

Margrabia *d'Arquien* Ojciec Królowéj uczyniony Kardynałem.

1696.

Senat Królowi pozwolił za granice wyjechać dla używania kruszcowych wód na poratowanie zdrowia swego, lecz Królewski lékarz żyd zbyt wiele merkuryuszu w lékarstwie mu dawszy, śmierć przyspieszył. Jan III. umarł 17. Czerwca, tego właśnie dnia którego przed 22. laty obrany był Królem.

Ten Król bardzo był nadobny i postaci wspaniałéj aż do kilku lat przed śmiercią, kiedy stał się zbyt otyłym. — Co się tyczy obyczajów z Wespazyanem go pospolicie tak co do cnót jak co do niedoskonałości równają. Do tronu równie jak on przez usługi wojenne przyszedł, wiele języków umiał, kochał się w naukach i rozrywkach, i wieku

swego był Rohatérem. Jak Wespazyan tak on nieco większe niż należało do skarbów swoich miał przywiązanie.

Dwaj żydzi za Jana III. do wielkich bogactw przyszli, jeden z nich lékarzem był Królewskim zwał się Jonas rodem był z Kazalu w Montferacie, i dosyć dobre miał w nauce lékarskiéj cwiczenie. Drugi *Bethsal* arendarz chytry dobra Królewskie arędą nad ich cenę trzymał, a w nadgrodę poddanych i tych którzy przez niego co sobie wyrobić chcieli zdzierał. Jonas życie Króla zkrócił, *Bethsal* zbankretował.

Przyznać téż treba iż za panowania tego Krórla zbyt sobie wiele w rządach Państwa pozwalała Królowa, która interessa wszystkie w Gabinecie swoim pierwéj z Margrabią *de Bethune* roztrząsała niż je do publicznych obrad podawano. Gabinet Królowéj (mówił to Sapieha) stał się grobem praw i wolności, ona łaski Królewskie rozdawała, duszą negocyacyi była, i sejmów obrady kierowała, a zwycięzca Turków żony swojéj był niewolnikiem.

FRYDERYK AUGUST II.

narodził się 12. Maja 1670 synem był młodszym Jana Jerzego III. Elektora Saskiego i Anny Zofii Królewnéj Duńskiéj. Został Elektorem Saskim po śmierci Jana Jerzego IV. brata swego starszego w roku 1694. Obiął potém kommendę cesarskiego wojska przeciw Turkom i zupełne nad niemi odniósł zwycięstwo w roku 1696. pod Temeswarem.

Obrany Królem Polskim roku 1697. mając lat 27.

1696.

Polska dawnéj chwały swojéj pozbawiona za Jana Kazimierza, za Michała zelżona za Jana Sobieskiego znowu podwyższona i po całym świecie wsławiona, wielkim znowu nieszczęśliwościom za panowania Augusta II. z wspaniałości ale niepomiarkowanéj umysłu jego wynikającym podlegała.

Królowa wdowa z trzema Królewicami do Żółkwi wyjeżdża dla uczynienia podziału sukcessyi po Janie III. Przy téj okazyi wielkie chciwości swojéj Królowa dała dowody, zkąd do wielkich z Królewiczem Jakóbem sprzeczek przyszło które się na tym zakończyły iż Królowa publicznie Polaków zaklinała aby żadnego z Królewiczów za Króla nie obierali, a w szczególności Jakuba się wystrzegali. — Usłuchali téj rady ci którzy nienawiścią przeciw Familii Królewskiéj zdięci byli.

W Litwie nieprzyjaciele Sapieżyńskiego domu usiłują tenże dom uniżyć. Wojska Polskie i Litewskie związek czynią dla otrzymania żołdu. Turcy i Tatarzy grożą wtargnieniem w kraj Rzeczypospolitéj. Słowem wszystko w ostatnich kłótniach, zamieszaniu i nierządzie zostawało.

Sejm konwokacyi zaczyna się. Na nim Baldachin nad krzesłem Prymasowskim zawieszony zrzucono, iż się zdał właściwą być Królów prerogatywą. Humiecki Stolnik Podolski obrany koła Rycerskiego Marszałkiem. Ten gdy w mowie swojéj coś acz nieznacznie przeciw Królowéj mówić począł, użył słów z których się uraził Prymas, i mówiącemu przerwał dyskurs domagając się tychże słów wykładu. Humiecki na taką osoby swojéj zniewagę prawem sprzeci-

MAŁŻONKA	*POTOMSTWO*	*ŚMIERĆ* 1733.	*Jednegoż czasu żyjący Monarchowie*
Krystyna Eberhardyna córka Krystyjana Ernesta Margrabi Brandeburskiego na Bareycie i Zofii Ludowiki Księżnicki Wirtemberskiej urodziła się 19. Grudnia 1671. zaślubiona 20. Stycznia 1693. umarła 5. Września 1727. Korony otrzymać nie mogła z przyczyny iż Protestańckiéj religii odstąpić nie chciała.	Friderik August który po Ojcu panował. Wiele miał innych dzieci obojéj płci lecz z nieprawego łoża.	Fryderyk August II. umarł w Warszawie 1. dnia Lutego 1733 z gangreny która mu się w nodze zajęła, mając lat 63. Pochowany był w Krakowie 14go Stycznia 1734. Serce jego do Saxonii zawiezione a wnętrzności u Kapucynów w Warszawie złożone.	*Papieże.* Innocenty XII. 1700 Klemens XI. 1721 Innocenty XIII. 1724 Benedykt XIII. 1730 Klemens XII. 1740 *Cesarze.* Leopold I. 1705 Józef I. 1711 Karol VI. 1740 *Cesarze Tureccy.* Mustafa II. 1703 Achmet III. złożony 1730 Mahomenet V. 1754 *Królowie Francusc.* Ludwik XIV. 1715 Ludwik XV. *Królowie Hiszpań.* Karol II. 1700 Filip V. 1746 *Królowie Portugal.* Piotr II. 1706 Jan V. 1750 *Królowie Angielscy.* Wilhelm III. 1702 Anna Stuart 1714 Jerzy I. 1727 Jerzy II. 1760 *Królowie Duńscy.* Chrystian VI. 1699 Fryderyk IV. 1730 Chrystian IV. 1746 *Królowie Szwedz.* Karol XII. 1718 Ulryka Eleonora 1720 Fryderyk 1751 *Imperatorowie Rossyiscy.* Piotr W. 1725 Katarzyna 1727 Piotr II. 1730 Anna Iwanowna 1739
		Królowie Pruscy. Fryderyk I. 1713 Eryderyk II. 1740 *Królowie Sardyńscy.* Wiktor Amadeusz 1730 Karol Emmanuel	

wiającą się gdy mocno narzekał, obruszyli się Posłowie, i wszyscy prawie z miejsca zgromadzenia wyszli. Te rozterki za pośrzednictwem Biskupów uspokojone były. Królowa do Prus wyjechała, a Prymas Humieckiego przebłagał. Zaczym obrady znowu były przedsięwzięte. Lecz tegoż samego dnia którego stany się zgromadziły, Horodyński Poseł Czernichowski 600 Talarów Niemieckich przekupiony sejm zerwał. Szczupła ta summa sprawiła iż Królowa wszystkie swoje po Króla pozostałe skarby zachowała, gdyż się około nich mocno krzątano zamyślając je obrócić na zapłatę wojsku z wielką się żwawością przez Posłów swoich, żołdu dopominającego. Ten piérwszy był przykład zerwanego konwokacyjnego sejmu. Ztym wszystkim konfederacyja stanów stanęła na utrzymanie wolnéj Elekcyi. Taż konfederacyja czas Elekcyi naznaczyła i nieprzyjacielem Ojczyzny osądziła każdego z obywatelów któryby się piął do korony, lub innemu rodakowi do niéj pomagał. Związek wojsk nie ustawał. Marszałkiem związkowym w wojsku koronnym został Bogusław Baranowski człowiek hardy i zuchwały, który w tym rokoszu sposobów wzbogacenia się szukał. — Ogiński Chorąży W. Lit. na czele konfederacyi Litewskiéj stanął do którego wszyscy się nieprzyjaciele Sapiehy Wojewody Wileńskiego przywiązali. Ale za wypłaceniem przez Sapiehę połowy żołdu wojsku Litewskiemu związek wnet był rozerwany.

1697.

Starają się o ugodę z koronnym wojskiem które Ruś całą rabowało i kontrybucyje około Lwowa i w dobrach Żółkiewskich wybierało, gdy tym czasem Turcy i Tatarzy Wołyń pustoszyli. Upomnienia senatu związkowym czynione skutku nie miały, lecz ogłoszenie iż za buntowników i Ojczyzny nieprzyjaciół poczytani będą, onych uspokoiło. Chorągwi 40 od związku oderwało się, a Baranowski onych odstąpieniem przestraszony poddać się musiał Hetmanowi Wielkiemu.

Między ubiegającemi się do korony najpiérwszy był Królewicz Jakób, miał on po sobie naprzód zwyczajny w

Arcybiskupi.	*MINISTROWIE*	*HETMANI.*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*
Gnieźnieńscy.	*Marszałkowie W. Kor.*	*Hetmani W. K.*	Jerzy Kazimierz Ancuta † 1730 *biegły w Prawie.*
Michał Radziejowski Kardynał 1705	Stanisław Lubomirski 1702	Stanisław Jabłonowski 1702	Maciej Arcemberski † 1717. *Mowca.*
Stanisław II. Szembek 1721	Józef Lubomirski 1703	Felix Potocki 1702	Tobiasz Arent S. J. 1724. *Teolog.*
Teodor Potocki 1738	Kazimierz Bieliński 1713	Hieronim Lubomirski 1706	Jan Alanus Bardziński † 1730. *Rymopis sławny Zak. Kaznod.*
Lwowscy.	Józef Mniszech 1742	Adam Sieniawski 1726	Kazimierz Biernacki Franciszkan † 1725. *Dziejopis.* Wstąpił do Zakonu R. 1645.
Konstantyn Lipski 1698	*Marszałkowie W. W. X. L.*	Stanisław Rzewuski 1728	Bernard Bogdanowicz † 1708. *Teolog.*
Konstantyn II. Zieliński 1709	Alexander Sapieha 1703	*Hetmani W. W. X. L.*	Konstanty Kazimierz Brzostowski Biskup Wileński † 1722. *Krasomowca i Teolog.*
Mikołaj III Popławski 1711	Marcyan Wołłowicz 1704	Kazimierz Sapieha 1703	Jędrzej Buchowski Prof. Akad. Krakowskiéj † 1709. *Matematik.*
Jan X. Skarbek 1733	Józef Mniszech Marszałkiem W. Kor. został 1713	Michał Książę Wiśniowiecki 1707	Benedikt Buchowski Benedyktyn † 1720. *Wierszopis łaciński.*
	Alexander Sapieha znowu laskę obiął 1734	Hrehory Ogiński 1709	Dionizy Chełstowski Paulin † 1719 *Dziejopis.*
	Kanclerze K.	Ludwik Pociej 1730	Stanisław Chruściński żył w roku 1717. *Rymopis i Dziejopis.*
	Jerzy Wojciech Denhoff 1702	*Hetmani Polni Kor.*	Wawrzyniec Czepański Augustyniań † 1704. *Teolog.*
	Jędrzej Załuski Biskup Warmiński 1711	Felix Potocki 1702	Jan Drews S. J. † 1710. *Kras. Dzic.*
	Jan Szembek 1731	Adam Sieniawski 1706	
	Kanclerze W. X. L.	Stanisław Rzewuski 1726	
	Dominik Radziwiłł 1699	Stanisław Chomentowski 1728	
	Karol Radziwiłł 1720		
	Michał Książę Wiśniowiecki 1736		

Polszcze wzgląd na Familiją Królewską, potém zpowinowacenie z najpotężniejszemi Europy Monarchami po żonie swojéj, na ostatek własne męstwo swoje którego na Wiédeńskiéj dał dowody, i to wszystko nadziei jego otrzymania korony podporą było. Ale z innéj strony niezgody z Królową matką swoją zaszłe, mnóstwo tych którzy na przeszłe rządy sarkali, a nadewszystko zabiegi Polignaka Posła Francuzkiego, Familią Sobieskich od tronu oddaliły.

Ten Poseł jawnie w Warszawie partyją zbierał na stronę Książęcia Kontego, na któréj zmocnienie sposobów wszelkich użył. Książęta Karol Nejburski brat Elektora Falcgraffa, Leopold Lotharyński, Ludwik Badeński także się do korony ubiegali. Liwiusz Odeschalchi synowiec Innocentego XI. Papieża to miał umartwienie iż go nie tylko odrzucono ale też wyśmiano. Partyja Książęcia de Conti albo Kontego nad innemi górowała kiedy Jan Prebendowski Kasztelan Chełmiński wspomniał Elektora Książęcia Saskiego Fryderyka Augusta, męstwem, bogactwém i wielą innemi przymiotami zaszczyconego. Sama tylko religija któréj się trzymał była na przeszkodzie. Lecz i ta wnet uprzątniona była, kiedy Elektor błędów się wyrzekłszy i katolicką wiarę przyjąwszy sposobnym się stał aby od Polskiego narodu mógł być obrany.

Sejm Elekcyiny zaczyna się. Wielkie zachodzą sprzeczki względem obrania Marszałka, na czym miesiąc cały upłynął, na ostatek obrany większością głosów Kazimierz Bieliński Podkomorzy W. Koronny Pan Francuzkiéj stronie wielce sprzyjający. Lecz ta partyja wielce osłabiona była z przyczyny zawodnych Polignaka objetnic, nieprzytomności Książęcia Kontego, i niedostatku pieniędzy. Po straconych na sprzeczkach trzech tygodniach przystąpiono do obrania Króla. Nuncyusz Papieski *Dacia* Króla katolika zalecał. Hrabia *de Lamberg* Biskup Passawski Poseł Cesarski królewicza Jakóba na Królestwo forytował, lecz Ministra tego audyjencyja pełna zamieszania i przykrości dla niego była. List od niego Prymasowi podany nie był przyjęty iż miasto *Serenissimae* zapisano na nim *Inclitae Reipublicae*. Mowę jemu po kilka

MINISTROWIE	*MINISTROWIE*	*HETMANI*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*
Podkanclerze Koronni.	Ludwik Pociej 1709	*Hetmani Polni Litewscy.*	Jan Ekart Professor prawa w Akademii Krakowskiéj † 1702.
Karol Tarło 1702	Michał Kazimierz Kociełł 1722	Bogusław Słuszka 1701	Ludwik Elbing franciszkan † 1727. *Dziejopis.*
Jan Szembek 1711	Stanisław Poniatowskt Ojciec STANISŁAWA AUGUSTA szczęśliwie nam panującego 1731	Michał Książę Wiśniowiecki 1708	Marcin Frankowicz w Akademii Krakowskiéj † 1720 *Dziejopis.*
Jan Bokum 1721	*Marszałkowie Nad. Kor.*	Grzegorz Ogiński 1708	Jędrzej Maximilian Fredro Kasztellan Lwowski potém Wda Podolski † 1699. *Statysta Dziejopis.*
Jan Lipski od roku 1724 do roku 1736.	Hieronim Lubomirski 1702	Stanisław Denhof 1728	Dominik Frydrychowicz Zak. Kazd. † 1716. *Teolog. Dziejopis.*
Podkanclerze W. X. L.	Kazimierz Bieliński 1703		Jerzy Gengeil S. J. † 1728. *Teolog.*
Karol Radziwiłł 1699	Wojciech Dąbski 1725		Ignacy Głowacki S. J. † 1728. *Teolog. kanonista*
Stanisław Szczuka 1710	Stanisław Chomentowski 1726		Akwlin Michał Gorczyński † 1710. *Dziejopis.*
Kazimierz Książe Czartoryski 1732	Stefan Potocki 1728		Franciszek Gościecki S. J. † 1727 *Wierszopis.*
Michał Książę Czartoryski.	Franciszek Bieliński 1742		Jan Gryphius rodem z Leszna † 1706 *Wierszopis.*
Podskarbiowie W. K.	*Marszałkowie Nadworni W. X. L.*		Godefryd Hannenberg S. J. † 1728. *Teolog.*
Hieronim Lubomirski 1702	Alexander Sapieha 1697		Stefan Jaworski Metropolita Kijowski † 1722.
Rafał Leszczyński Ojciec Króla Stanisława 1703	Janusz Książe Wiśniowiecki 1701		
Jan Prebendoski 1729	Kazimierz Książę Sanguszko 1706		
Franciszek Maximilian Ossoliński 1736	Józef Mniszech 1713		
Podskarbiowie W. W. X. L.	Paweł Książę Sanguszko 1734		
Benedykt Sapieha 1702			

razy przerwano iż w niéj słowa *Vos* nie zaś tytułów przyzwoitych Rzeczpospolitéj udzielnéj używał.

Inni Posłowie audyjencyi nie mieli częścią dla krótkości czasu, częścią iż ksiądz Polignak Poseł Francuzki nie sądził za rzecz przyzwoitą prosić o audyjencyją, a to dla tego iż jego przeciwnicy przerwać mu mowę przedsięwzieli, mszcząc się tego co Posła Cesarskiego podkało. Zaczém obietnice pryncypałów swoich wydrukować i po Województwach rozdać kazali. Najwięcéj zaś obiecywał Elektor. Ponieważ przyrzekł 10 milionów do skarbu Rzeczypospolitéj zapłacić, Kamieniec kosztem swoim Polszcze przywrócić, odzyskać Podole, Ukrainą, Multany i Wołoską ziemię, i wszystkie inne kraje od Polskiéj oderwane, na koniec 6000 wojska kosztem swoim na usłudze Rzeczypospolitéj utrzymywać.

Zatym się Elekcyja od mowy mianéj przez Kardynała Prymasa w któréj kandydatów wszystkich wyliczając przyzwoite im dawał pochwały, Saskiego zaś Elektora po wszystkich innych wspomniał przydając iż dla religii obrany być nie może. Po téj mowie przyobiecał w nominowaniu Króla od praw przepisu nie odstępować wnet potém objeżdżać począł Województwa które po większéj części głos swój na Książęcia Kontego dawały. W tym téż Prebendowski Kasztelan Chełmiński przyniósł dane na piśmie świadectwo od Biskupa Jaurinu a od Nuncyusza podpisane jako Elektor Saski wyrzekłszy się kacerstwa katolikiem został przez co niektórzy do Saskiéj partyi pociągnieni byli. Rozłączyły się potém zdaniem od siebie odmienne partyje, z jednéj strony stanęli którzy Książęciu Kontemu sprzyjali, z drugiéj którzy z innemi kandytatami trzymali. Pierwsi liczbą daleko innych wszystkich przewyższający u Prymasa o nominacyją Króla nalegali, lecz on do dnia następującego to dzieło odłożył. W nocy partyja Saska, która partyje pomniejsze innych kandydatów tak przewyższała jak sama od partyi Kontego przewyższona była, naprzód przywiodła do tego inne partyje wszystkie aby kandydatów swoich opuściwszy do niéj przystały. Potém pieniędzmi niektórych z partyi Kontego do swojéj przeciągnęła, do czego Fleming

Uczeni i wsławieni ludzie	*Uczeni i wsławieni ludzie.*	*Uczeni i wsławieni ludzie*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*
Wojciech Józef Jodłowski † 1722. *biegły w prawie.* Jan Damascen Kaliński zszkół pobożnych † 1730. *Rymopis łaciński.* August. Kołudzki † 1720. *Dziejopis Prawnik.* Malachias Karmski Cysters † 1730. *Teolog.* Antoni Jędrzej Kresimowski † 1706. *Teolog.* Jan Kazimierz Kuszewicz S.J. † 1719. *Teolog.* Felix Simplicius Lacki Cysters† 1700. *Teolog.* SamuelFryderyk Lauterbach rodem z Leszna *Minister protestancki Dziejop.* Krzysztof Łosiewski S.J.† 1711 *Krasomowca.* Jan Damascen Lubieniecki † 1716. *Teolog.* Stanisław Lubomirski Marszałek W. Kor. † 1702. *Filozof.* Bartłomiej Malicki † 1706 *sławny Gramatyk w Akad. Krak.*	Maciej Miłuński S. J. † 1720. *biegły w prawie duchownym.* Swentosław Zygmunt Niwicki z Prałata S. J. † 1700 *Teolog.* Sebastian Piskorski † 1702. *Dziejopis i w prawie biegły.* Antoni Poniński *sławny wierzo. łaciński* za August II. został Wdą. Poznań. Stefan Poniński S. J. †. 1733. *Teolog.* Franciszek Poniński S. J. *Teolog* † 1714. Wacław Potocki † 1716. *sławny wierszopis Pol.* Marcin Rzechowski † 1701 *Matematyk.* Łukasz Stanisław Słowicki S. J. †. 1722. *Krasomowca i Wierszopis łaciński.* Marcin Kazimierz Słowikowski † 1705. *w prawie biegły.* Tomasz Szulc Zakon. Kaz. † 1714. *Teolog.* Antoni Szyrma S. J. *sławny Kaznodzieja.*	Ignacy Szyszkowski † 1720. *Wierszopis Pol.* Józef Trzebieński † 1732. *Wierszopis Pol.* Władysław Turlay † 1712. *Dziejopis.* Jędrzej Wincenty Ustrzycki *wyborny Rymotworca łaciń. i pol.* † 1720. Stanisław Witwicki Biskup Poznański † 1697. *Dziejop.* Jędrzej Chryzostom Załuski Biskup Warmiński Kanclerz Kor. †. 1711. *Polityk.* Listy od niego zostawione zawierają najwyborniejszy wykład Historyi Polskiéj za życia jego. Tenże Biskup najprzedniejszym wieku swego Teologiem i Mowcą był. Józef Jędrzej Załuski Referendarz Koronny, Biskup Kijowski za panowania Augusta II przez biegłość w Teologii, wymowę i Historyi zwłaszcza Polskiéj doskonałą wiadomość wsławił się. Do których zalet wiekopomną sławę z założenia publicznéj księgarni polem przydał, i powszechnym w Polszcze uczonych stał się Mecenasem. Benedykt Zawadzki z Zak. szkół pobożnych † 1706. *Krasomowca i Wierszopis łaciń.* Stefan Zuchowski proboszcz Sendomirski † 1726. *Teolog.*

nie tylko Saskich pieniędzy ale i summy nawet na wsparcie innych kandydatów przysłanych użył. Nazajutrz po wielu daremnych pracach podjętych na przywrócenie zgody, Kardynał Prymas przystąpił do nominacyi Króla w osobie Książęcia *de Conti* i do kościoła Ś. Jana na śpiewanie *TEDEUM Laudamus* udał się. Partyja Saska w polu zostawszy przeciw téj Elekcyi protestowała się, a Biskup Kujawski we dwie godziny popiérwszéj nominacyi ogłosił Królem Fryderyka Augusta Elektora Saskiego, i z pola także do tegoż kościoła Ś. Jana udawszy się Bogu za Elekcyją dokończoną podziękował.

Dnia 28. Czerwca, partyja Saska znowu się do okopów na miejsce Elekcyi udała gdzie nominacyja Króla powtórzona była z przyczyny iż piérwszéj nominacyi jako nie na zwykłym miejscu w okopach, uczynionéj niektórzy przyganiali. Zaproszono do tychże okopów Kardynała Prymasa lecz on na żadne się prożby nie dał nakłonić. Hrabia *Fleming* Poseł Elektorski *Pacta Conventa* imieniem Pana swego zaprzysiągł. W tych paktach prócz dawnych przywilejów od przeszłych Królów nadanych, i Elektorskich obietnic potwierdzenia, znajdowały się te warunki, iż dwa Ministeria jednejże Familii nie będą mogły być nadane, iż prawa Litewskie z Polskiemi zupełnie porównane będą, iż wojsku z przyczyny związku uczynionego zupełną będzie dana amnestyja, że Król będzie miał wolność wykupienia dóbr zastawionych stołu Królewskiego, których jednak jako téż i komor arędą żydom puszczać nie będzie mógł.

Elektor w Tarnowiczy zastał Posłów od Rzeczypospolitéj zapraszających go na obięcie Tronu. Ciągnął zaś z wojskiem 8000 ludzi wynoszącym z rady tych od których obrany był sprowadzonym na poparcie Elekcyi swojéj i przełamanie przeciwnéj partyi. W Pikarach August sam *Pacta coventa* zaprzysiągł, i komunią z rąk Kryszpina Biskupa Zmudźkiego przyjął. Tamże diploma Elekcyi oddane mu było od Biskupa Kujawskiego i Kasztelana Krakowskiego. W krótce potym wiazd do Krakowa odprawił się. Tym czasem przeciwna Augustowi partyja za powodem Prymasa,

statecznie się kandydata swego trzymała, i wszystkie Królewskie propozycyje odrzucała, podane przez Prebendowskiego Kasztellana Chełmińskiego i Marszałka W. Lubomirskiego za pośrednictwem Owerbeka Posła Elektora Brandeburskiego.

Partyja ta zgromadziwszy się w Warszawie postanawia utrzymać Elekcyją Książęcia Kontego, ztąd wynika rokosz albo związek którego Marszałkiem obrany Stefan Humiecki. Rokoszanie aby czas pozyskać mogli na sprowadzenie kandydata swego, czynią Augustowi nadzieję iż do niego przystąpią jeśli się z koronacyją zatrzyma. August II. koronowany w Krakowie 15. Lipca przez Biskupa Kujawskiego. Sejm koronacyi nieco był zamieszany z przyczyny paktów konwentów których się przeczytania domagano. Przyczyną tego rozruchu był (jak głoszono) artykuł jeden tychże paktów konwentów mocą którego obiecywał Elektor odstąpić prawa wszelkiego do korony przez Elekcyją nabytego gdyby żona jego przed koronacyją jeszcze katolickiéj religii nie przyjęła. Udano więc przed Posłami iż oryginał tych paktów w Warszawie od przeciwnéj partyi zachwycony zginoł. Prebendowski też tak dobrze rzecz tę udać potrafił iż kłótnie wszystkie uspokojone były, i sejm szczęśliwie doszedł. Na nim pozwolono Królowi pospolite ruszenie nakazać, Litwę w prawach i przywilejach zupełnie z koroną zrównano, a inne sprawy do przyszłego sejmu odłożono, w nadziei iż tym czasem Rokoszanie do zgody przystąpią. Lecz oni tym ochotniéj i mężniéj do broni się mieli iż flota Kawalera *de Bart* Książęcia Kontego prowadząca, pod Oliwą stanęła. Magistrat Gdański nikogo nie wysłał na przywitanie tego Książęcia, z przyczyny iż to miasto ustawą obowiązało się w ścissyi tego Króla uznawać który piérwszy ukoronowany będzie. Konti o osiągnieniu berła rozpaczać począł, gdy wojska od Sapiehów jemu obiecane nie przybywały, a to dla zatamowanych sobie dróg od wojska Saskiego z Krakowa posłanego. Kawaler *Bart* 4. Gdańskie okręty w gotowości do żeglugi stojące i towarem rozmaitym naładowane przytrzymuje. Magistrat Gdański

wzajemnie wszystkie do Francuzów należące sprzęty i część ruchomości do Posła Francuzkiego należących aresztować kazał.

Król Duński mocą Traktatów obowiązany do utrzymania wolnego przejścia przez Zund, nie pozwala aby Gdańskie okręty do Francyi zaprowadzone były. Magistrat też przywróciwszy Francuzom co do nich należało, i Ludwika XIV. przeprosiwszy we trzy lata potym okręty do siebie należące odebrał. Tym czasem Generał *Brandt* z Polskim i Saskim wojskiem nadciągnąwszy, mało co samego Posła Francuzkiego Polignaka nie zchwytał. Książe *de Conti* wielce z odniesionéj obelgi zasmucony dnia 9. Listopada nazad do Francyi powraca.

1698.

Król z Krakowa do Warszawy jedzie, aby się zbliżył do Łowicza gdzie Rokoszanie rady swoje mieli, i wspaniały do tegoż miasta wiazd odprawuje. Król nie będąc jeszcze należycie na Tronie ugruntowany, odrzucił gwałtowną niektórych radę sobie poddaną aby przeciwników orężem do posłuszeństwa przywiódł, ale raczéj użyć postanowił łagodniejszych sposobów. Wysłani zatém komisarze od niego do Łowicza którzyby za pośrednictwem Posła Brandeburskiego, w Traktaty z przeciwną partyją wkroczyli. Szczęśliwie się to udało, Małopolanie wszyscy i część Województw Wielkopolskich związku odstąpiwszy do Błonia wyjechała gdzie Augusta II. za Króla uznano, pod temi obowiązkami aby wszystkie prawa a mianowicie wolność Elekcyi potwierdził, aby przyrzekł wojska zagraniczne po uspokojeniu wnętrznych kłótni wyprowadzić, aby na ostatek w paktach konwentach poprawiono cobykolwiek prawom lub zwyczajom dawnym sprzeciwiało się. W Łowiczu Prymas, związkowy Marszałek, i Województwa Poznańskiego i Kaliskiego Szlachta została, z przyczyny zapozwanego z pomiędzy siebie Gruszczyńskiego do sejmu przyszłego.

Król do Prus wyjechawszy do Gdańska wieżdża, gdzie też odbiéra powinszowania od Ministra stanów Hollenderskich. Za powrotem Królewskim zaczął się sejm *Pacifi-*

cationis, wnet potém od sześciu Posłów Litewskich zerwany. Nagrodziła się ta przeciwność zaszłą zupełną z Prymasem zgodą, któréj przyczyną były napomnienia Ojca Ś. który nadzwyczajnego tym końcem do Polskiéj posłał Nuncyusza, także odebrane nie wątpliwie z Francyi wiadomości iż tam o poparciu Elekcyi Książęcia Kontego bynajmniéj nie myślą, na koniec podane od Króla propozycyje, w których się obietnica pewnéj sumy Kardynałowi Prymasowi najdować miała. Ugoda ta pod temiż prawie obowiązkami co i przeszła w Błoniu stanęła. W téj ugodzie warunki ciekawości najgodniejsze te były; iż Król wszelkiego starania miał dołożyć na nawrócenie swojéj małżonki, iż sam jak najwyraźniejsze da dowody przystąpienia swego do Katolickiéj religii, iż Trybunały nie prędzéj reasummowane będą aż Elekcyja Króla od Prymasa potwierdzona zostanie, iż Król nigdy się u Rzeczypospolitéj summ łożonych na dostąpienie Tronu upomnieć nie miał; etc.

Król z Elektorem Brandeburskim w Johannisburgu zieżdża się. Wnet potym w Warszawie potwierdzone były Traktaty Welawski i Bydgoski, także possessyja powiatów Lemburskiego i Bytowskiego lennym prawem przyznana Elektorowi.

Kiedy tym sposobem Koronie spokojność gruntowała się, Litwa w największych zawieruchach zostawała. Rosterki za panowania Króla Jana wszczęte barziéj się coraz pomnażały. Król wszelkiego starania dołożył na uspokojenie onych. Podpisana zatym ugoda od Króla, od Plenipotentów Familii Sapieżyńskiéj i Szlachty Litewskiéj. — Mocą téj ugody Szlachta Litewska w wszelkich prerogatywach porównana z Koroną. Tatarowie w służbie Sapiczyńskiéj zostający rozpuszczeni, krzywdy wzajemne nadgrodzone i inne skargi uspokojone. Postanowiono téż aby Marszałek W. Podskarbi W. i Hetman W. Litewski tych tylko przywilejów używali których używają Ministrowie Koronni. Tegoż dnia którego tę ugodę podpisano, była potyczka między synem Hetmana W. Lit. Sapiehą Stolnikiem Lit. i Ogińskim Szlachtę prowadzącym, lecz ona bynajmniéj wykonaniu téj ugody nie ubliżyła.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA FRYDERYKA AUGUSTA II.

August II. zupełnie na Tronie ugruntowany o wykonaniu włożonych na się od Polaków a od siebie przyjętych obowiązków myśleć począł. Zaczął zaś od odebrania Kamieńca. Wyjazd Króla z Warszawy. W Rawie z Carem zieżdża się który z Wiédnia do swego Państwa powracał dla uspokojenia buntu. W tedy one przyjaźni związki między temi Monarchami, do potomków nawet rozciągające się były ściśnione.

Król do Lwowa do wojska wyjeżdża. Felix Potocki Wojewoda Krakowski Hetman Polny Koronny w obozie swoim pod Podhajcem z 6000. wojska stojący 60000 Tatarów odpędził i przymusił do powrotu ku Kamieńcowi. W tym też zpóźniona pora, niedostatek żywności, niezgody między wojskami Polskiemi i Saskiemi wszczęte, odnowienie rosterków w Litwie przytomności Królewskiéj wyciągających nie pozwoliły o dobywaniu Kamieńca skutecznie pomyślić, zaczym wojskom zimowém leże wyznaczone były.

Kurfirszt Brandeburski Elbląg miasto opasał, zasadzając się na traktacie Bydgoskim mocą którego rzeczone miasto Ojcu jego w zastaw za summę 400000 Talarów puszczone być miało. Miasto nie zaraz się poddało spodziewające się od Polskiéj pomocy, i nie piérwéj do kapitulacyi przystąpiło aż gdy postrzegło że Generał Brand wszelkie do oblężenia czyni przygotowania. Król wielce się z postępku takowego nie odpowiednego urażonym być pokazał. Zdanie jego było aby orężem téj się krzywdy zemszczono, ale Senat do łagodniejszych sposobów skłonny, za rzecz potrzebną sądził, użyć w téj rzeczy gwarantów Oliwskiego pokoju. Byli niektórzy na ten czas rozumiejący iż nie bez tajemnéj z Królem umowy Elektor tak sobie postąpił, wierzyć jednak nie można aby sam August Polakom przypomnieć chciał iż się przez *Pacta conventa* obowiązał wszystkie długi Rzeczypospolitéj zapłacić.

Nowa ugoda między Sapieżyńskiem domem i Szlachtą Litewską, za staraniem Biskupa Wileńskiego i Generała Fleminga zawarta. Król sobie przez nią serca Szlachty pozyskał, gdy się jéj przywilejów obrońcą pokazał.

1699.

Pokój Karłowicki zawarty między Portą Ottomańską i Królestwem Polskim, za pośrzednictwem Króla W. Brytanii i stanów Hollenderskich. Przez ten Traktat Turcy Polszcze przywrócili Kamieniec i to wszystko co tylko na Podolu i Ukrainie posiadali. Obiecali oraz żadnéj sobie władzy nad kozakami nieprzywłaszczać, i poddanym swoim mianowicie Tatarom surowie wszelkiego nieprzyjaźnego przeciw Polszcze zakazać postępku. Ledwie co tylko warunki te przyjęte były kiedy Tatarzy Ruś znowu plondrować zaczeli, co Turcy na Polskiego Ministra z podpisaniem Traktatów zbyt opieszałego złożyli. Wszakże i zabranych brańców wolnością darowano, i tych którzy wtargnienia tego przyczyną byli skarano. Tym sposobem August II. bez krwi Polaków rozlania przywrócił Polszcze co Michał Król dosyć zelżywie stracił, i co Jan III. mimo wszystkie odniesione zwycięstwa dla nierzetelności Austryjaków w wypełnieniu obowiązków przez Traktaty przyjętych odzyskać nie mógł.

Sejm pacifikacyi, na którym i Królewska Elekcyja w tym co z prawem mniéj się zgadzało potwierdzona, i inne na utrzymanie religii i praw narodowych ustawy uczynione. Król przyrzekł wojska zagraniczne odesłać których niepotrzebna w Polszcze przytomność pochopem do szemrania była. Dzień też naznaczony którego Król miał kazać wypłacić wojsku żołd zaległy. Wszelkie oraz wojskowe związki zakazane.

Przyznane Królowi prawo nominowania do Opactw równie jak do Biskupstw. Zdawna Królowie prawa tego używali a mnichom nie wolno było Opata obierać bez pozwolenia przynajmniéj Króla. Nominacyje Opatów zakonnych od Biskupów, Kommendatariuszów zaś od Papieża potwierdzone bywały.

Za Panowania Króla Michała którego prerogatywie nie raz a to bez kary uwłaczano, zaszły o nominacyją Królewską na Opactwa sprzeczki. August II. mocno przy prawie swoim obstawał. A syn jego August III. przyszły

Król zabiegając dalszym kłótniom przystąpił do ugody w R. 1736. zawartéj, mocą któréj Królowi zostawiona jest nominacyja do Opactw: Tynieckiego, Lubieńskiego, Płockiego, Wąchockiego, Mogielskiego, Sulejowskiego, Wągrowieckiego, Jędrzejowskiego, Paradyzkiego, Czerwińskiego, Trzemeszyńskiego, Hebdowskiego i Probostwa Miechowskiego, do innych zaś Opactw wolna przy mnichach została Elekcyja.

Po rozdaniu niektórych znaczniejszych wakansów August II. do Saxonii wyjechał. Pod czas jego niebytności uczyniona jest ugoda z Kurfirsztem Brandeburskim przez Traktat 12. Grudnia w Warszawie zawarty, którym Elektor obowiązał się wojska swoje z Elbląga dnia 1. Lutego wyprowadzić, i wszelkich do tegoż miasta odstąpić pretensyi. Zaś Król z Rzecząpospolitą wypłacić mieli Kurfirsztowi we trzy miesiące po zakończonym sejmie następującym summę 300000 talarów a dniem przed przywróceniem Elbląga, Kurfirsztowi lub wyznaczonym od niego komisarzom klejnoty niektóre Koronne zastawą oddał. Gdyby zaś w czasie wyznaczonym nie nastąpiło summy rzeczonéj wypłacenie, tedy Kurfirsztowi wolno być miało obiąć possessyją powiatu Elblągskiego i zastawą go trzymać razem z klejnotami do zupełnego długu tego uspokojenia.

1700.

Prusacy z Elbląga w czasie wyznaczonym ustępują. Klejnoty Rzeczypospolitéj tegoż czasu Pruskim kommissarzom oddane.

Wojny północnéj krwawéj nader a w szczególności Polszcze okropnéj początki. August pod pozorem odzyskania krajów od Rzeczypospolitéj oderwanych do którego przez *Pacta conventa* był obowiązany, w prawdzie zaś od Patkula Inflanczyka namowiony, nadzieją łatwego przywiedzenia do skutku swych zamysłów uwiedziony, nie pomniąc na to, iż przez téż same *Pacta conventa* ani wojny podnosić ani w Traktaty wchodzić, owszem ani oderwanych od Rzeczypospolitéj, krain odbierać bez dołożenia się téjże Rzeczypospolitéj, był obowiązany, przeciw zdaniu nawet całego

prawie Senatu, a mianowicie Biskupa Kujawskiego od którego na Królestwo był nominowany, wojsko swoje do Inflant posłał. Wszystkie okoliczności zdawały mu się być pomyślne. Karol XII. Król Szwedzki 18 tylko lat mający, był bez onego potrzebnego do rządzenia i bronienia Państwa swego doświadczenia, nad to uwikłany był w wojnie z Duńczykami, z drugiéj strony, Moskwa wszelkie do wojowania przeciw niemu czyniła przygotowania. Przeto rozumiano iż na zupełne jego zwojowanie dosyć jest z wojskiem pokazać się. Nie zchodziło zaś na pozornych przyczynach usprawiedliwienia tego pokoju zerwania. Traktaty Oliwskie w wielu punktach naruszone były. Uczynione od Szwedów były niektóre kroki sprzeciwiające się wolnéj Królów Polskich Elekcyi. Książe Kurlandzkie Hołdownik Polski nie jednę miał urazę, zwłaszcza iż handlom i granicom Państw jego ubliżyć usiłowano. Z Inflanczykami surowie postąpiono wyznawszy ich z wszelkich starodawnych przywilejów, żeglugę do Portu *Polangen* zatamowano. Horn Generał Szwedzki bez dołożenia się Rzeczypospolitéj przez Zmudź wojsko do Prus niegdyś zaprowadził, nowe cła i podatki ustanowiono, na ostatek na Króla Duńskiego z Polską przymierze mającego uderzono. August przed Polakami chcą się wymówić z téj przedsięwziętéj wojny bez stanów zezwolenia, rozsiewał iż cały téj wojny skutek na prędkości wykonania i na zachowaniu w sekrecie przedsięwzięcia jest zasadzony, a przeto rzecz była niepodobna sejm zgromadzić, któryby i przyśpieszeniu i tajemności téj wyprawy był wielce przeciwny. Fleming Felt-Marszałek Saski wszedł zatym do Inflant, i dobywszy zamku Kober, do oblężenia Rygi przystąpić mając, do Warszawy udał się aby więcéj i pieniędzy i ludzi otrzymać mógł. Król sam z 12000 wojska do Inflant przyciągnął, i Generała Szwedzkiego *Welling* dwa razy porażonego do cofnienia się przymusił. Rygę z wszystkich stron opasano, i na postrach kilka bomb i kul rozpalonych do niéj wrzucono, lecz Król nie chcąc to miasto zburzyć, a oraz Hollendrów urazy unikając, którzy w nim na dwa miliony w towarach mieli, od

oblężenia odstąpił. Steinau Generał Saski zamek Kokenhausen odebrał. Król wojska swego kommendę oddawszy Książęciu Kurlandzkiemu Ferdynandowi sam do Warszawy odjechał.

W Litwie znowu się wnętrzne rozruchy wszczęły. — Sapiehowie o umniejszenie powagi swojéj przez przyjęte ugody warunki troskliwi, znowu się do broni rzucili. Król daremnie przez Kommissarzów swoich na to umyślnie posłanych zgodę przywrócić usiłował. Sapiehowie z wojskiem na Szlachtę pod Olkinikami zgromadzoną uderzyli, lecz zupełnie sami od niéj porażeni byli. Sapieha koniuszy Litewski z 1500 swoich długo się jeszcze opierał, ale poddać się musiał, rozsiekany nazajutrz po bitwie od zawziętéj szlachty.

Po tym zwycięstwie stanęła konfederacyja Olkinicka pod Marszałkiem Książęciem Michałem Wiśniowieckim, któremu na dwie lecie władza nad wojskiem przysądzona, wojska żołd i porządek opatrzony. Sapiehowie mianowicie Wda Wileński i synowie jego Stolnik i Marszałek Litewski, Wojewody brat Podskarbi i tegoż syn pisarz Polny, także przyjaciele ich za nieprzyjaciół Ojczyzny ogłoszeni. W tym nieszczęściu Sapiehowie wszelkiéj innéj pomocy pozbawieni do Króla protekcyi udali się. August II. nie odmówił im téj łaski i przez następujące dwie lecie nie przestał starania wszelkiego przykładać na pogodzenie ich z Szlachtą.

Car Moskiewski pokój Szwedom wypowiedziawszy, przymierzem z Augustem II. łączy się, potężną mu na tę wojnę pomoc obiecując. Bitwa walna pod Narwą od Szwedów wygrana. Szwedów nad 9 tysięcy nie było przeciw 60 lub 80000. Moskwy. Niekarność i trwoga jedyną tak wielkiéj klęski z strony Moskwy przyczyną była oficerowie Moskale, officyerom Niemcom podlegać nie chcieli, a ten któryby ich pogodził, to jest Car do Nowogroda wyjechał. Ta przegrana poprzedziła innych wiele przegranych któremi wojska Moskiewskie do odnoszenia najchwalebniejszych zwycięstw, nawet nad Mistrzami swojemi przypuszczone były.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA FRYDERYKA AUGUSTA II.

1701.

Kurfirszt Brandeburski tytuł Królewski bierze. Ceremonia koronacyi w Królowcu odprawiona to miała osobliwszego iż Król Pruski, sam sobie na głowę koronę włożył. Już roku przeszłego przez publiczne pisanie ogłosił, iż nowa ta godność w niczym possessyi Prus Polskich do Rzeczypospolitéj należących, także Traktatom Welawskim i Bydgoskim nie ubliży. Nowy Król Pruski, o téj koronacyi Króla przez Posła swego Hrabię *de Wollenrodt* uwiadomił, który w Warszawie audyjęcią u Króla miał w przytemności samych Saskich Ministrów, gdyż Polacy za rzecz przyzwoitą nie sądzili, być na niéj przytomnemi. Augsut II. Towiańskiego Podczaszego koronnego do Berlina posłał z powinszowaniem imieniem swoim nie zaś Rzeczypospolitéj dostąpionéj korony. Król Pruski nowe Towiańskiemu dał przyrzeczenia iż wszystkie dawne Traktaty w całości miały być dochowane. Nic to na ten czas na uspokojenie trwogi Polskiego narodu nie pomogło, w tytule Króla Pruskiego, przez długi czas praw Rzeczypospolitéj ubliżenie upatrywano, aż dopiéro po długim statecznéj Królów Pruskich przyjaźni ku Polszcze doświadczeniu w roku 1764. po nowych rewersalnych listach od Króla Pruskiego danych, na sejmie Konwokacyi uroczyście ten tytuł przyznała Rzeczpospolita.

Ziazd Króla z Carem w Birze w Litwie gdzie się przez dwa tygodnie na rozmaitych rozrywkach bawiąc zawarli przymierze ku wzajemnéj obronie, i wojowaniu spólnego nieprzyjaciela zmierzające.

Karol XII. przeprawiwszy się przez Dzwinę Sasów na przeciwnéj stronie stojących odpędza, wszystkie od nich miejsca zawojowane odbiera, pułkownikowi Kaunitz mężnie się broniącemu uczciwą kapitulacyją pozwala i tak Dunamundę odebrawszy, Kurlandyą całą pod moc swoję podbija. Prośby Prymasa i Rzeczypospolitéj od tego go odwodzące nic całe nie zjednały, już wtedy po jednym tylko zwycięstwie odniesionym o ztrąceniu z Tronu Króla i innego podług upodobania swego postawieniu zamyślał. Nicht na ten czas wierzyć temu nie chciał i sam Szwedzki Kanclerz Be-

nedykt Oxenstierna Królowii te z myśli wybijał przedsięwzięcia, lecz szczęście, stan Polskiéj zamieszany, a nadewszystko Szwedów męstwo rzecz tę do skutku przywiodły.

August II. nakłaniając się na usilne Polaków żądania wojska Saskie do Saxonii odesłał, powierzając osoby i godności swojéj całość Polakom. Zaczym Prymas prozby swoje u Króla Szwedzkiego ponowił, przydając iż Sasi których ścigał już z granic Polskich ustąpili. Tym czasem Sapiehowie przeciw swoim przeciwnikom żadnéj od Króla pomocy mieć nie mogący do Szwedów się przywiązali. Przeciwnym sposobem Ogiński z przyjacielami swemi całe się na Augusta stronę nakłonił. Szwedzi do Zmudzi weszli, Król Szwedzki w przedsięwzięciu swoim nie wzruszony pod obowiązkiem tylko złożenia Augusta, z granic Rzeczypospolitéj ustąpić obiecuje.

1702.

Sejm w Warszawie na którym zkonfederowaną szlachtę Litewską z domem Sapiehów pogodzić starano się, a oraz postanowiono Posłów do Króla Szwedzkiego wysłać, upominając się o ustąpienie z granic Rzeczypospolitéj, i o nadgrodzenie krzywd uczynionych, a oraz oświadczając iż Rzeczpospolita i prawa swoje i Króla utrzymać postanowiła, i przytém przedsięwzięciu stojąc trwałego i przystojnego pokoju żąda. Sejm ten zerwany był od Kazimierza Paca na to utyskującego iż laska mniéjsza Litewska nie jemu lecz Książęciu Sanguszkowi dostała się.

Szwedzi do Litwy wtargnąwszy wielkie tam szkody czynią zwłaszcza tym do których się zemsta Sapiehów rozciągała. Posłowie od Rzeczypospolitéj do Króla Szwedzkiego posłani Króla tego o kilka mil z téj strony Grodna zpotykają. Na otrzymanéj audyjencyi Hrabia Piper im odpowiedział imieniem Królewskim, iż Rzeczpospolita o przyjaźni Królewskiéj upewniona być może byleby tylko Króla z tronu złożyła, o czym obiecywał iż konferencyje w Warszawie trzymane będą któremi ta sprawa zupełnie uspokojona być miała. Takowe oświadczenie ostatnią która była nadzieję pokoju odebrało. August II. za radą Senatu woj-

ska Koron e i Litewskie zgromadza, i wojsku Saskiemu do nich się przyłączyć rozkazuje, sam zaś do Krakowa wyjeżdża. Tym czasem Szwedzi pod Warszawę przyciągnąwszy, łatwo to miasto, obrony i osady pozbawione opanowali. Prymas za Królewskim zezwoleniem do Warszawy zjechał, aby tam traktował o pokój z Szwedami. Zakończyły się konferencyje tak publicznie jako i prywatnie na Pradze miane, tym, iż Król Szwedzki oświadczył iż od przedsięwzięcia swego złożenia z tronu Augusta nie ustąpi. Do którego upornego zamysłu iż Prymas dopomógł niektórych było zadanie. Zdało się więc nieuchronną być potrzebą do bitwy przystąpić. August usłyszawszy iż Szwedzi przeciw niemu ciągną, sam przeciwko im wyszedł. Potkały się wojska pod Klisowem między Warszawą i Krakowem. Augusta wojsko na 24 tysięcy, Szwedzkie na 12 wynosiło. Na téj bitwie obaj Królowie mężni i waleczni długo sobie wzajemnie zwycięstwo wydzierali, lecz Szwedom szczęście stateczniéj posłużyło. Polacy na prawym skrzydle stojący tak właśnie postawieni byli jak potrzeba było aby niczego nie dokazywali, przed sobą albowiem jezioro mając na nieprzyjaciela uderzyć nie mogli, Szwedzi zaś z boku na nich uderzywszy do ucieczki ich przymusili. Do kłamstw drukowanych należy co pewny autor pisze iż Polacy z trwogi albo też z złéj ku Królowi woli pierzchać poczęli. Raczéj wzajemne z Sasami diffidencyje do przegrania bitwy okazyją dały, gdy się Polacy obawiali aby Sasi z Szwedami na nich nie uderzyli, a Sasi także bali się aby Polacy z Szwedami złączywszy się onych nie znieśli. Mało Polaków na téj bitwie zginęło. Sasow 2000 trupem legło 1500 w niewolą z całą artyleryją sprzętem obozowym i amonicyją zabrano. Książe Holsteński na Gotorpie kulą armatną zabity, łzy Królowi Szwedzkiemu wycisnął jedyne, które w życiu swoim wylał.

Kraków od Szwedów odebrany. August pod tym miastem wojska swego ostatki zgromadziwszy do Sendomirza ciągnął, gdzie Województwa Małopolskie, także Sieradzkie i Łęczyckie konfederacyją na utrzymanie wiary, Króla

i wolności złożywszy postanowiły inne nie przytomne Województwa do tejże konfederacyi zaprosić, Posłów do Króla Szwedzkiego wysłać dla nakłonienia jego do pokoju, wojska przyczynić, i wszystkich z Szwedami trzymających za nieprzyjaciół Ojczyzny obwołać. Szlachta na tym zieździe tak gorliwie przy Auguscie obstawała iż gdy na Felixa Lipskiego Wojewodę Kaliskiego podejrzenie padło iż Szwedom sprzyjał, od zawziętéj Szlachty był rozsiekany. Stosując się zatym do nowo uchwalonych ustaw, w poselstwie do Krola Szwedzkiego Stanisław Morsztyn Wda Mazowiecki z kilką innemi osobami był posłany. Król Szwedzki domagał się tego aby najpierwiéj Rzeczpospolita wydała tych za których sprawą wojska Polskie pod Kliszowem z Szwedami walczyły. Rzeczpospolita unikając oświadczenia tego iż przeciw Karolowi wojuje do różnych się pozornych wymowek udawała, zatym negocyacye żadnego skutku nie miały.

August do Torunia z tamtą na czas krótki do Saxonii wyjeżdza, zkąd powróciwszy obecnym był na radzie Senatu która wszystko to potwierdziła cokolwiek w Sendomierzu postanowiono. P. Du Heron Poseł Francuzski, który Karolowi XII. wojnę do Saxonii przenieść radził, po dwóch Królewskich rozkazach aby z Polskiéj ustępował, gdy tego uczynić nie chciał, aresztowany w Warszawie i za granice był wywieziony. Postępek ten gwałtowny od wielu był zganiony, ponieważ rzeczony Poseł nie do Króla samego ale i do Rzeczypospolitéj będąc posłany mógł sprawiedliwie czekać aż rozkazy Rzeczypospolitéj z Królowskiemi zgadzać się będą.

Adam Sieniawski Hetman Polny Koronny kozaków na Ukrainie rozruchy wszczynających do posłuszeństwa i spokojności przywodzi.

1703.

Na chytre Króla Szwedzkiego oświadczenia iż skłonnym jest do pokoju, Prymas Senatorów mianowice tych którym poruczono traktować z Szwedami o pokój do Warszawy wzywa. Wielce się na ten postępek Prymasa obru-

szył Król i radę Senatu złożył w Toruniu, która potym do Malborga przeniesiona była, na któréj wszystko co dawniéj w Sendomierzu uchwalono, potwierdzone zostało. Prymas tym czasem w Warszawie zostając publiczne z szczupłą Senatorów liczbą tajemne z Szwedami miewał rady.

Karol XII. Generała Saskiego *Steinau* pod Pułtuskiem poraziwszy, Toruń opasał.

Sejm nadzwyczajny w Lublinie, na którym żołd wojsku naznaczono, także uchwalono do Króla Szwedzkiego posłać aby bez dalszego zawodu oświadczył jeśli pokoju lub wojny pragnie, Sapiehom i innym z Szwedami trzymającym czas wymierzony, w którymby do Rzeczypospolitéj przystępując amnestyi użyć mogli, do tego postanowiono żadnéj nie słuchać propozycyi którąby za cel miała złożenie Króla z tronu, i Królowi Pruskiemu względem jego do Elbląga pretensyi zadosyć uczynić, co aby prędzéj do skutku przyszło podatek na młyny włożno.

Na tym sejmie przytomnym był Kardynał Prymas, i żwawemi wielu oskarżających jego mowami bynajmniej nie wzruszony, przysięgę na ów czas nakazaną wykonał jako nic na potym przeciw Królowi czynić nie miał.

Król Familii *Salaroli* we Włoszech tytuł margrabiów nadaje. Toruń Szwedom poddaje się którzy na to miasto, i na Elbląg nie zmierne wkładają kontrybucye. Gdańsk z strony swojéj 100000 wypłacić musiał.

Takowe pomyślności wiele Szwedom serca śmiałości przydawały, a Królowi Polskiemu sposobów podźwignienia swojéj strony ujmowały. Jedna tylko zostawała na Cara pomocy wsparta nadzieja. Tomasz Działyński Wojewoda Chełmiński posłany był do Piotra W. dla zawarcia nowego przymierza, którymby wszystkie dawniejsze potwierdzone były.

1704.

Województwa Wielkopolskie oto iż Posłowie onych na Sejmie Lubelskim nie byli przyjęci, konfederacyą zakładają dla obrony kraju i utrzymania wolności.

Król Szwedzki na wszystko coby z pożytkiem jego być mogło, baczność mający, wszystkich Polaków zachęcał do przywiązania się do téj konfederacyi, zwłaszcza iż za cel utrzymanie wolności miała. W krótce potym, manifesta, groźby, kontrybucye Króla Szwedzkiego, liczbę związkowych pomnożyły, których Piotr Bronisz został Marszałkiem. Prymas ziazd w Warszawie naznacza, na którym wiele Województw do konfederacyi przywiązanych umysłem ziednania pokoju Ojczyznie i utrzymania Króla, na inne się zdania nakłonić dało. Kommissarze Szwedcy przybywszy, list od Króla swojego oddali w którym całemu zgromadzeniu obranie Królewicza Jakóba na tron Polski zalecał obiecując go wszystkiemi swemi utrzymać siłami. — Ten list, Prymasa ku Szwedom nakłonionego powaga, bojaźń urażenia Króla Szwedzkiego, tyle mocy miały iż na tym zgromadzeniu dnia 16. Lutego ogłoszono iż August od korony odpadł, a wszyscy przyjaciele jego nieprzyjacielami są Ojczyzny.

August radę wielką w Krakowie zgromadził na któréj ci co się byli do Warszawy ziechali krzywoprzysiężcami i buntownikami są osądzeni. Królewiczowie Jakób i Konstanty pod Wrocławiem od Sasow zachwyceni do Kenigsteinu byli zaprowadzeni. August sam wielkiego niebezpieczeństwa stracenia wolności uszedł pod Krakowem, gdy Szwedzi nagle bardzo nań napadli.

Prymas już się więcéj z przywiązaniem swoim do Szwedów nie tający, Bezkrólewie głosiwszy, czas obrania czyli raczéj mianowania nowego Króla od Karola poddanego naznaczył. Stany od Augusta do Sendomierza wezwane nowym się związkiem do bronienia Króla obobiązawszy, wszystkie z ziazdu Warszawskiego wynikające ustawy potępili, Królowi do nakazania pospolitego ruszenia moc dali, i wszystkich jego przeciwników za zdrajców Ojczyzny osądzili. August z strony swojéj powtórną *Pacta conventa* ztwierdzi przysięgą.

Karol XII. z Torunia do Warszawy dla przyśpieszenia Elekcyi Króla, z wojskiem swoim przybył. Podał zaś za Kandydata do korony samego tylko Stanisława Leszczyńskiego Wojewodę Poznańskiego, którego przymioty osobliwsze korony, ale sprawiedliwszym sposobem nabytéj, godne były. Prymas usilnie żądał aby się berło Hetmanowi W. Kor. Lubomirskiemu dostało, ale za zdaniem i wolą Króla Szwedzkiego iść musiał. Nastąpiło zatym obranie skwapliwe, prawom przeciwne, i że wszech miar nie ważne, na miejscu Elekcyi najdował się poczet wojska Szwedzkiego. Tam mimo nieprzytomność Prymasa i wielu tejże partyi Senatorów, mimo zakaz Papieża klątwą grożącego, mimo protestacye Marszałka konfederacyi, i wszystkich prawie Konfederatów, zwłaszcza Posłów Podlaskich usilnie żądających, aby się z tą Elekcyą tak nie kwapiono, za zbrojną Generała Horn perswazią idąc Bronikowski Poseł z Poznańskiego, głos na Stanisława dawszy wielu do tego pociągnął. Naostatek Święcicki Biskup Poznański Stanisława Leszczyńskiego Królem Polskim ogłosił. Nic Prymasowi i innym niektórym Panom nie pomogło iż na miejscu Elekcyi przytomnemi nie byli. Karol XII. wnet ich do uznania Stanisława przymusił, i sam piérwszy dał im przykład, oddając Stanisławowi, winne Królom honory i wszelką mu pomoc w utrzymaniu jego na tronie obiecując.

Sendomirska konfederacya w tych okolicznościach Augusta nie odstąpiła ale raczéj Stanisława Leszczyńskiego i wszystkich przyjaciół jego za buntowników osądziła. Papież Prymasa i Biskupa Poznańskiego do sądu swego pozwał, a naród cały do należytéj ku prawemu Królowi swemu wierności upominał.

Karol XII. do Lwowa wyjechał. Tym czasem August z wielkim pospiechem pod Warszawę przyciągnął, zkąd Stanisław Leszczyński i inni jego partyi trzymający się Panowie wcześnie umknęli. Biskup tylko Poznański chorobą złożony został. August do miasta wszedłszy Biskupa pod areszt Nuncyuszowi oddał, który go do Rzymu posłał, dwóch synów Hetmana W. i ministrów Szwedzkich Wach-

schlagera i Palmberga zabrał i znaczną na miasto nałożył kontrybucyą. Za odebraną wiadomością iż się Szwedzi zbliżają August z Warszawy ustępując wojsko na wiele części podzieliwszy różne im trakty przepisuje, sam zaś do Krakowa jedzie, gdzie Hetman W. Koronny Lubomirski i dwaj bracia jego znowu do Królewskiéj strony przystąpili. Jedna część wojska Saskiego ku W. Polszcze zmierzająca od Króla Szwedzkiego dopędzona była w Województwie Poznańskim. Schulemburg kommendę nad Sasami mając przez długi czas mężnie się bronił całą jazdy Szwedzkiéj natarczywość samą tylko piechotą wytrzymując. Noc zaszła, Schulemburg przemagające nieprzyjaciela siły zważając, nazad cofnął się i w dobrym porządku przez Odrę przeprawiwszy się powierzone sobie wojsko w całości zachował. Odwrót ten Schulemburgowi u samego nawet Karóla XII. chwałę ziednał który z téj okazyi rzekł: *Schulemburg nas dzisiay zwyciężył.* Król Szwedzki leże zimowe obrał w Rawiczu przy Śląskiej granicy. Król August do Państw swoich dziedzicznych a ztamtąd do Karlsbadu do cieplic wyjechał.

1705.

Różne potencye starają się o przywrócenie pokoju w Polszcze, mianowicie Cesarz, Anglia i Rzeczpospolita Hollenderska.

Trzecia partya pod Lwowem powstaje pod imieniem obojętnych, których Wodzem był Potocki Wda Kijowski, lecz w krótce się pokazało iż ci obojętni w rzeczy samej Szwedom sprzyjali. Karol XII. gwałtem przywiodłszy Polaków do obierania Stanisława Leszczyńskiego, gwałtu także użył na to aby był koronowany.

Prymas uniwersały na sejm koronacyi w Warszawie odprawić się mającej wydał, lecz od samej koronacyi wymówił się. Podjazd Szwedzki przybył do Warszawy dla wsparcia i ozdobienia téj koronacyi.

Król Szwedzki do Błonia przybył. Stanisław Leszczyński i żona jego Katarzyna Opalińska od Konstantyna Zielińskiego Arcybiskupa Lwowskiego koronowani, lubo Pa-

pież klątwą pogroził Prałatom którzyby się do tego aktu przyłożyli. Zaraz po koronacyi Karol XII. z Stanisławem zawarł przymierze przeciw Augustowi i Carowi.

Prymas dnia 13go Października umiera. Który jak zważa P. Voltaire wykrętami swemi tego tylko dokazał iż Ojczyznę swoję do ostatniego przywiódł zamieszania, i sam się z Królami Karolem, Augustem i Stanisławem, z Rzecząpospolitą i Rzymem pokłucił. August tajemnie z Saxonii wyjechawszy do Tykoczyna przyjeżdza, gdzie order Orła białego zakłada, którego napis jest; *Za wiarę, prawo i Króla.* Z razu Kawalerowie medal tylko na piersiach na wstędze wąskiej błękitnéj nosili, dopiero w roku 1713. na szerokiéj wstędze teraźniejszym trybem nosić ten order zaczęto.

Król August z Carem w Tykoczynie zjechał się, ztamtąd oba monarchowie do Grodna wyjechali, gdzie dalsze wojenne obroty układali.

Patkul Poseł Cara w Dreznie z rozkazu Króla Augusta aresztowany i do zamku Sonnenstein zaprowadzony. — Prawdziwa postępku tego niesłychanego ta była przyczyna iż Patkul dociekłszy że dwor Saski usilnie żądał pokoju, i pod jakiemikolwiek warunkami otrzymać go pragnął, umyślił uprzedziwszy dwór Saski między Carem i Królem Szwedzkim pokój skleić. Te zamysły odkryte przywiodły Augusta do wzięcia jego pod areszt, z czego się przed Carem i światem wymawiał jak mógł, dowodząc iż Patkul i Sasow i Moskalów zdradzał.

1706.

August wojska swego kommędę oddaje Generałowi Schulemburg. Karol XII. przeciw niemu Marszałka Renschild wysłał. Ci dwaj Wodzowie pod Wschową nie daleko Polskich granic zpotkali się. Bitwa cała nad kwadrans nie trwała. Wojsko Saskie dwa razy liczniejsze niż Szwedzkie za przykładem Moskalów, których siedm tysięcy było, idąc w rozsypkę poszło. Regiment jeden Francuzów któremu artyleryi dozór był polecony, widząc zbliżających się Szwedów broń złożył, i do téj przegranéj wielce dopomógł. Cały ten regiment służbę potym u Króla Szwedzkiego przyjął.

Tylą nieszczęśliwościami skołatany August samą się umysłu statecznością i przyjaźnią Cara utrzymywał. Lecz do ostatniego kresu nieszczęścia przyszedł, kiedy Karol XII. spustoszywszy Litwę i Wołyń wtargnął do Saxonii 1go Września i obozem pod Alt-Ranstadem stanął. August z tego co się w Polszcze stało miarę na to biorący co w Saxonii nastąpić mogło, uchyliwszy onéj chwały która szczęśliwości poddanych ustępować powinna, o pokój przystójny i godności swojéj nie zelżywy prosił. Król Szwedzki zaślepiony szczęściem te pokoju podał kondycye, aby August, korony Polskiéj odstąpił, Stanisława Królem uznał, wyrzekł się przymierza z Piotrem Wielkim, i Posła jego Patkula wydał. Kiedy w Saxonii na przywrócenie pokoju pracowano, Król August i Książę Menżyków Najwyższy Hetman wojsk Rossyiskich, zupełne nad Szwedami pod kommendą *Mardefelda* (inni piszą *Meyérfelda*) zostającemi odniosł zwycięstwo, które nie tylko nie do ulżenia ciężkich warunków pokoju nie pomogło, ale owszem Karola do większéj nieużytości przywiodło. August wtory obawiając się aby za pośrednictwem Króla Pruskiego pokoj między Moskwą i Szwedami nie stanął, a nadewszystko troskliwy o Państwo swoje dziedziczne, przystał na kondycye od Króla Szwedzkiego przepisane i pokój Alt-Ranstacki przyjął. Rozumiejąc zaś iż przytomnością swoją Karola do większéj ludzkości nakłoni, do Saxonii wyjechał. Ale nic całe sobie wyjednać nie mógł i wszystkie warunki tak jak były od Karola przepisane wypełnić musiał. Zaczym i Królewiczów Jana III. Synów z aresztu uwolnił, i list otrzymanéj Korony winszujący do Stanisława Leszczyńskiego napisał, i Patkula wydał Karolowi, który roku następującego żywo go w Kazimierzowie ćwiertować kazał. Ten postępek świadectwem będzie aż do ostatniéj potomności srogości Karola, który tym chwale swojéj Bohaterskiéj nie małą zadał plamę.

Gdy Patkula w Polszcze tak okrótnie exekwowano, rada Królewska w Stokholmie pewnego szlachcica Inflantskiego *Peykul* nazwanego na gardło osądziła o to iż Inflantczykiem będąc w wojsku Augusta Króla służył. Królo-

wa matka Karola XII. próżno się o zachowanie jego przy życiu starała.

1707.

Polacy Augusta strony trzymający się, nie sądzili się być obowiązanemi do zachowania pokoju, tak im samym zelżywego, i onychże cale pod moc Króla poddającego. — Przeto na ziezdzie w Lwowie pod dyrekcyją Stanisława szembeka Prymasa i Denhoffa Marszałka, potwierdzono Sendomirską konfederacyą, i uchwalono Króla innego nie uznawać prócz tego któryby wolnemi stanów głosami był obrany. Potwierdzono zatym przymierze z Carem przeciw wzajemnym nieprzyjaciołom zawarte, Moskiewskie wojska po całéj Polszcze, Litwie i Rusi rozłożone, jak z nieprzyjacielami, z wszystkiemi Szwedom sprzyjającemi postępowały. Doznał tego między innemi Zieliński Arcybiskup Lwowski w niewolą od Moskalów zabrany. Ziazd powtórny tegoż roku odprawił się w Lublinie na którym Bezkrólewie ogłoszone, i czas wyznaczony którego stany do Lublina zjechawszy obrady przyszłéj Elekcyi tyczące się przedsięwziąć miały. Wszakże na tymże ziezdzie przyznano iż August wyzuć się z korony bez stanów zezwolenia nie mógł, a przeto iż na prawa Polskie wzgląd mając Królem być nie przestał.

Podczas tych ziazdów Polska i domowemi nie zgodami i nieprzyjacioł orężem srodze uciemiężona była. Car do Litwy dla zebrania żywności wyjechawszy, Stanisławowi Leszczyńskiemu wszelką ugruntowania się w Polszcze łatwość zostawił.

Karol XII. z niemałym uszczerbkiem Saxonii wojsko swoje zmocniwszy i zbogaciwszy z Alt-Ranstadu ruszył się, i Drezno mijając, dziwną onę wizytę Augustowi oddał która potomności pobudką będzie do chwalenia rzetelności i wspaniałości umysłu Augusta, a oraz do zdumiewania się nad zuchwałością Karola, który tak srodze Augusta uraziwszy, sam mu okazyą do zemsty podawał.

1708.

Król Szwedzki ku Mazowszu ciągnie gdzie wielkie popełnione były okrucieństwa z przyczyny Kurpików zasadzki po drogach czyniących których Szwedzi przymusili do tego aby jeden drugiego wieszał. Ztamtąd ku Grodnowi udał się z 35000 wojska zostawiwszy w Polszcze przy Królu Stanisławie siedm tysięcy Szwedów. Po odebraniu Grodna Karól za Carem upędza się i wiele niebezpieczeństw i przeszkód szczęśliwie uniknąwszy Moskalów pod Hołłoszynem zniósł i przez Dniepr przeprawił się nadzieję mając iż berło Rossyiskie tak jak Polskie, Cara złożywszy komu zechce odda. W czym źle cale sobie poradził. Miasto tego albowiem co miał prosto ku stolicy ciągnąc udał się na Ukrainę dla opatrzenia wojska swego w żywność i wojenną ammunicyą, i złączenia się z Mazepą Hetmanem kozackim, który zbuntował się był na Cara. Tamże oczekiwał na 12000 wojska które Generał Lewenhaupt jemu prowadził z wielkim żywności i oręża wojennego dostatkiem. Lewenhaupt z Inflant i Kurlandyi idący, na Moskwe w województwie Mścisławskim napadł, i tam po bitwie przez trzy dni odnowionéj z wielką trudnością z pozostałemi tylko 5000 wojska do Królewskiego obozu przyszedł. Wozy których na 8000 z sobą prowadził częścią spalone były, częścią Moskwie dostały się. Menżykow z drugiéj strony od samychże kozaków o zdradzie Mazepy uwiadomiony Ukrainę i Bathuryn stołeczne kozaków miasto opanował. Co sprawiło, iż Mazepa ledwie się z dwiema pułkami kozaków do Szwedów przyłączył. Karol serca przez to nie tracił, spodziewając siż iż Ukraina cała do niego przystanie. Zima nad zwyczaj roku tego przykra która na 2000 ludzi mu umorzyła, i rady przezorne Kanclerza Piper bynajmniéj go w zamysłach nie hamowały, w których za cel sobie zakładał niezmiernéj swojéj przeciw Carowi zawziętości zadosyć uczynić.

Król August z Saxonii do Flandryi do wojska z przymierzonych jedzie, gdzie na oblężeniu i zawojowaniu miasta *Lille* przytomnym był.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA FRYDERYKA AUGUSTA II.

1709.

Na początku roku tego wojsko Szwedzkie i Moskiewskie, dla ciężkkich mrozów w spokojności się zachowały.

Ale skoro żołnierz oręża użyć mógł, zaraz wojować zaczęto. Karol przeszedłszy Ukrainę i Zaporowskich kozaków na swoję stronę przeciągnąwszy Pułtawę obległ. — W podbiciu miasta tego największą miał ten Król nadzieję dla podzwignienia wojska swego głodem i zimném znędznionego. Wiele też na onego obronieniu Carowi zależało. Przyciągnął więc pod nie w 70000 wojska.

Król Szwedzki ledwie trzecią część téj liczby mający bitwę ztoczył, na któréj Szwedzi zuchwałości Króla swego dobrze przypłacili, a Karol XII. w jednym dniu wszelki z prac swoich i zwycięstw zysk utracił. Wojsko jego do szczętu zniesione było, a on sam z 800 Szwedami do Benderu do Turek uciekł.

August II. o tym wiadomość odebrawszy postanowił Królestwo odzyskać. Zatym protestował się solennie przeciw Alt-Ranstadskim Traktatom, zadając Kommissarzom swoim iż w ich zawarciu z granic sobie założonych wykroczyli, a Królowi Szwedzkiemu że i tych nawet tak przykrych i nieznośnych warunków nie dochował.

Generał Krassau od Karola w Polszczę zostawiony dla utrzymania Stanisława z nim razem do Szczecina udaje się. Król August do Polskiéj powraca przyjęty wszędzie z oświadczeniem niezmiernéj radości. W Toruniu dokąd też i Car przyjechał zawarł Traktat z Królami Duńskim i Pruskim przeciw Szwecyi. W tych okolicznościach Stanisław Leszczyński Uniwersały wydał w których się gotowym być świadczył do złożenia berła, którego już w mocy swojéj nie miał.

1710.

Elbląg w którym się osada Szwedzka i skład jeden z najznaczniejszych Karola XII. znajdował od Moskalów odebrany.

Wielka rada w Warszawie w której wszystkie ustawy zjazdu dawnego Warszawskiego za Szwedów powodém uczynione, także Alt-Ranstadzkie Traktaty skassowano. — Konfederacya Sendomirska, *Pacta conventa* Królewskie, i przymierze z Carem potwierdzone, ogłoszona na koniec amnestya Generalna. Król do Malborga, ztamtąd do Gdańska wyjeżdża. Gdańszczanie Królowi poddając się za niejakie Szwedom acz poniewolne sprzyjanie 600000 złotych Pruskich wypłacić musieli.

1711.

Król z Królewiczem synem swoim z Saxonii do Jarosławia jedzie i tam z Carem względem wojny przeciw Turkom naradza się. Rzeczpospolita granice swoje przeciw Tatarow wycieczkom zasłonić zamyśla. Król 26. Czerwca nazad do Saxonii powraca. Turcy przeciw Moskwie wojnę podnoszą. Piotr w zbyt łatwo dawszy wiarę Kantimirowi Książęciu Multańskiemu w tymże stanie nad Prutem zostawał, w którym Karol pod Pułtawą z podobnegoż na Mazepę spuszczenia się. Wszakże przezorność Katarzyny Piotra W. małżonki a potym Imperatorowéj, i chciwość W. Wezyra Moskwę z téj toni wybawiają.

August II. zabiegając temu aby Szwedzi powtórnie do Polskiéj nie wtargneli wojnę do Pomorza przenosi, gdzie Stralsund Forteca oblężona była. Lecz oblężenie to przerwane, a potém zaniechane było, dla niedostatku artyleryi.

1712.

Traktat nad Prutem zawarty w Carogrodzie był potwierdzony, w Traktacie co do Polskiéj, warowano, aby z niéj wojska Rossyiskie wyciągnęły.

Sejm w Warszawie na którym stany Augusta II. znowu za jednego i prawego Króla uznają, tamże uchwalono aby Saskim wojskom dla bezpieczeństwa kraju sprowadzonym kwatery i żywność dostarczona była, aby poselstwo do Cara naznaczono dla otrymania ustąpienia z granic Rzeczypospolitéj wojska Moskiewskiego, aby także do Turek dla odnowienia Karlowickich Traktatów posłano. Sejm ten

nowym calc przykładem zalimitowany był tak żeby co dotąd uchwalono moc prawa miało, zaś w roku następującym tenże sejm pod tymże Marszałkiem i temiż Posłami znowu się odprawował. Część ta druga sejmu nie udała się i zerwana była, pierwsza w całości została.

Grudziński Starosta Rawski jeszcze z Królem Szwedzkim trzymający, po kilka razy na wojska Saskie i Moskiewskie natarł, lecz wkrótce potym porażony, sam do Szląska pierzchać musiał.

1713.

Król Stanisław wszystkich używszy sposobów na poratowanie Szwedów, tajemnie od nich wyjechawszy z Pomorza do Turek udaje się aby się tam z Karolem XII. widział. Przez Jassy przejeżdżającego aresztowano i do Benderu odesłano tego właśnie czasu gdy Karola z Benderu do Demotyki prowadzono. W kilka miesięcy potém Stanisław wolność otrzymał.

1714.

Moskiewskie wojsko z Polskiéj do Pomorza przenosi się.

Pokoj Karłowicki za staraniem Stanisława Chomentowskiego Wojewody Mazowieckiego, Posła do Porty Ottomańskiéj ztwierdzony. Turcy wolny przez Polskę przejazd Karolowi XII. i ustąpienie z granic Polskich Rossyiskiego wojska sobie warowali.

1715.

Karol z Demotyki do Stralsundu powróciwszy o nowéj przeciw Polszcze wojnie zamyśla. Tym czasem w Polszcze nowe się kłótnie wszczęły. Saskie wojsko w Polszcze stojące wielce się obywatelom przez wybieranie kontrybucyi naprzykrzało. Przyczyna utrzymywania wojska Saskiego w granicach Rzeczypospolitéj ta była, iż Król obawiał się nowéj od Szwecyi wojny, a oraz Turkom i Tatarom nie zupełnie ufał. Lecz Sasi złemi swemi postępkami obruszywszy na się Polaków, sprawili iż wojsko obrawszy Marszałka Władysława Gurzyńskiego związek uczyniło a w

Małej Polszcze konfederacya pod Stanisławem Leduchowskim stanęła na wypędzenie Sasów z Polskiéj. Ztąd wielkie w Polszcze zamieszanie i częste z rozmaitém szczęściem bitwy.

Sasi Zamość opanowali. Pokój do czasu uczyniony.

1716.

Zjazd w Gdańsku gdzie Król August i Car Moskiewski przytomnemi byli na weselu Książęcia Meklemburskiego na Szwerynie panującego, za którego Księżniczka Katarzyna synowica Cara była wydana.

W Rawie z związkowemi zgodę ugruntować zamyślano, lecz ona do skutku nie przyszła z przyczyny iż ani czasu pewnego wyjściu Saskich wojsk nie naznaczono, i koniecznie na zapłatę wojsku temuż kontrybucyi się domagano, kiedy Województwa dosyć podatkami obciążone ledwie na obmyślenie zapłaty własnemu wojsku swemu wystarczyły, i pomocy od Sasów w powszechném Państwa uspokojeniu nie potrzebowały. Zatém znowu się do oręża rzucono a Województwa Wielkopolskie i Litwa do konfederacyi Tarnogrodzkiéj przystąpiła. Król te kłótnie wszelkiemi sposobami uspokoić usiłował, obiecując iż wojska Saskie w czasie który przez ugodę naznaczony będzie ustąpią. Piotr W. odebrawszy od konfederatów upewnienie iż w tych swoich zamysłach bynajmniéj Szwedom sprzyjać nie myślą pośrednictwo swoje obiecuje.

Zjazd w Lublinie na dzień 3. Czerwca dla uspokojenia tych kłótni, lokąd się udali Książe Dołgoruki Poseł Rossyiski, Biskup Kujawski, Generał Fleming i Posłowie od konfederatów. Już zezwolono na przestanie postępków nieprzyjaźnych pod warunkiem aby Sasi kontrybucyje wybierać zaniechali i nieodwłocznie z Lwowa i Zamościa ustąpili, kiedy przez haniebny officera jednego Saskiego postępek ugoda ta zerwana była.

Pełnomocni Ministrowie Królewscy do których przydany był Chomentowski Wojewoda Mazowiecki znowu z Posłami od konfederacyi w Warszawie konferencyje do pokoju zmierzające mieć poczęli.

1717.

Pokój wnętrzny przywrócony. Ugoda podpisana, potwierdzona i wymieniona 20. Stycznia. Zaraz potém odprawił się sejm, który sejmem pacyfikacyi nazwano, który nie więcéj jak siedem godzin trwał, ponieważ na nim uczyniony Traktat przeczytany tylko był bez dopuszczenia żadnych nad nim uwag lub sprzeciwienia się. Na tym sejmie wojsko Polskie nowym cale kształtem ułożone. Od dawnego czasu nic zwyczajniejszego nie było jak związki wojskowe z niedostatku żołdu wynikające. Wojska albowiem dla otrzymania płacy czekać na sejm musiały, któryby pewne ktemu służące podatki naznaczył. A że sejmy często zrywane bywały, podatki téż ustawały a zołnierz pozbawiony płacy z zdzierstwa i rabunku żył. Zaczém stan wojska odmienić i stałe podatki dla opatrzenia jemu żołdu opatrzyć trzeba było.

Król w tym traktacie przyrzekł iż tegoż dnia którego ztwierdzona ugoda będzie, wojsko Saskie do kraju swego powracać zacznie, z drugiéj strony obiecano konfederacye wszystkie i związki zkasować nawet i Sendomirską lubo ta do zawarcia z Szwedami pokoju miała trwać, nad to zakazane na potomne czasy były wszystkie wojskowe związki, i za niegodziwe na wszystkie czasy ogłoszone.

Cena Tynffow która do tąd była 30 groszy podniesiona do 38 groszy, a czerwonego-złotego do 18 złotych Polskich.

1718.

Sejm Grodziński na którym obmyślano sposoby, na oddalenie Rossyiskiego wojska od Granic Rzeczypospolitéj.

Karol XII. w Norwegij dnia 11. Grudnia na oblężeniu Fortecy *Friederichshall* zbytecznie się na niebezpieczeństwa narażając zginął.

Negocyacye sekretne między Szwedami i Moskwą na wyspie *Aland*, mocą których Piotr W. opuściwszy Augusta, 80000 wojska użyć miał na wskrzeszenie Traktatu Alt-Randstadskiego. Ale śmierć Karola i przymierze między Cesarzem, Królem W. Brytanii i Augustem zawarte koniec

uczyniły tym zamysłom których piérwszym wynalazcą był Baron *de Gortz*, wnet po śmierci Karola w Stokholmie od senatu osądzony i pod szubienicą ścięty.

1719.

Jan Baptysta Salerno jezuita Kardynałem za Królewską nominacyą uczyniony, roku następującego kapelusz Kardynalski od Króla odebrał w Warszawie.

1720.

Rzeczpospolita Królowi powinszowanie złożyła i radość swoję oświadczyła z przyczyny zaślubienia Królewicza z Arcyksiężniczką Austryjacką, Maryą Józefą córką najstarszą Cesarza Józefa.

Rossyjskie wojsko całe z granic i krajów do Rzeczypospolitéj należących ustępuje. Traktat przedugodny, między Polską i Szwecyją, przemieniony w roku 1732. na Traktat wieczystego pokoju.

Tym Traktatem Ulryka Eleonora siostra Karola XII. obowiązała się uznać Augusta II. za prawego Króla Polskiego, a po jego śmierci tego któryby prawnie od stanów Rzeczypospolitéj był obrany. A Królowi Stanisławowi żadnéj więcéj nie dawać pomocy.

Unja kościoła Greckiego z łacińskim w Polszcze, w Zamościu potwierdzona.

1721.

Moskwa z Szwecyją zawierając pokój, Artykułem XV. Traktatów Neustadtskich obiecuje postarać się o zupełne ugruntowanie pokoju między Polską i Szwecyją. Car Piotr W. tytuł Imperatora wszystkich Rusi bierze. Ten tytuł od Rzeczypospolitéj Polskiéj dopiéro w roku 1764. na sejmie konwokacyinym był przyznany za daniem rewersu iż w niczém ubliżyć nie miał spokojnéj possessyi Rusi do Polskiéj korony należącéj.

1724.

Rozruch w Toruniu z którego wyniknęły skutki okropne. Student jeden z szkół Jezuickich zbyteczną gorli-

wością zwłaszcza w mieście jak Toruń całe prawie luterskiém zdięty, podczas processyi na Boże Ciało kapłusz niektórym synom mieszczanów lutrów zdarł, a jak inni mówią do uklęknienia przymusić ich chciał, ztąd do bitwy przyszło między studentami i pospólstwem, które rozjuszone wpadło do Jezuickiego klasztoru i cały ten klasztor zrabowało. Sprawa ta na sejm wytoczyła się i od sądów zadwornych assessorskich przez wyznaczonych kommisarzów sądzona była. Wypadł z sądu dekret nader surowy przeciw miastu. Prezydent i Wice-Prezydent z 9 innemi obwinionemi na gardło skazani. Miasto Jezuitom 22000 złotych wypłaciło, kościół N. Panny i klasztor przyległy na szkołę od lutrów przemieniony, katolikom przywrócony. Dekret ten zupełnie był do skutku przywiedziony. *Zerniche* jednak Wice-Prezydent na prośbę samychże katolików życiem darowany. Wszystko to potém konstytucyja sejmowa potwierdziła.

1725.

Hrabia Fleming Koniuszy W. X. L. i Feldmarszałek wojsk Saskich, na usilne żądania Posłów, Kommendę Gwardyi Koronnéj złożył, która oddana była Hrabi Stanisławowi Poniatowskiemu Podskarbiemu W. W. X. L. Ojcu szczęśliwie nam teraz panującego Króla. Uczynił to Fleming aby sejmy które się z téj przyczyny często zrywały łatwiéj do skutku przyjść mogły. Gwardyia jednak Saska pod jego władzą zostawać nie przestała.

W Polszcze nowéj się wojny obawiać zaczęto z przyczyny Toruńskiéj sprawy w któréj protestanckie potencyje niejakie Traktatów Oliwskich ubliżenie upatrowały. Od Moskwy, Brytannij, Prus, Danij, Szwecyi, Hollandyi mocne z téj przyczyny zaszły reprezentacyje, lecz kłótnia ta przyjacielskim trybem częścią na konferencyjach, częścią dla zaszłych innych większéj wagi spraw uspokojona była.

Królewicz do Warszawy dnia 21. Grudnia przyjechał. Król Ojciec jego naznaczył mu dwór w którym Wda Płocki Franciszek Załuski Marszałkiem, a Józef Załuski teraźniejszy Biskup Kijowski synowiec Wdy był Kazelerzem.

1726.

Królewicz odebrawszy miecz i czapkę od Ojca Ś. święconą, do Saxonij dnia 24. Sierpnia wyjeżdża.

Ferdynand Książe Kurlandzkie ostatni z domu Kettlerów męzkiéj płci, mając lat 71. w Gdańsku mieszkał. — Stany Kurlandzkie w Nitawie zgromadzone, bez dołożenia się Rzeczypospolitéj i w niezgodzie obrały Książęciem Maurycego Hrabię Saxonij syna Królewskiego naturalnego. — Rzeczpospolita która na fundamencie konstytucyi 1589. za Zygmunta III. uczynionéj po ustaniu Familij Ketlerowskiéj płci męskiéj possessią Kurlandyi obiąć miała, tak żeby ten kraj tymże jak i inne Polskie Prowincyje trybem był rządzony, mocno na takowy postępek utyskiwać poczęła, i Króla na sejmie Grodzieńskim roku tego obowiązała do ogłoszenia iż Elekcya Maurycego nieprawna jest i nie ważna, i do rozkazania temuż Maurycemu aby zrzekłszy się wszelkich do Kurlandyi pretensyi, dyploma Elekcyi swojéj oddał. Gdy Maurycy ani Króla ani Rzeczypospolitéj rozkazów nie słuchał, na tymże sejmie za nieprzyjaciela Ojczyzny ogłoszony, i bannizowany był. Wyznaczono też Kommissyą na uspokojenie sprawy Kurlandzkiéj. Główniejsze inne na tymże sejmie ustawy były; aby sejmów na potym limitować nie godziło się, aby Dyssydentom w Religij, pokój był zachowany, aby Król i Potomkowie jego przy wolnéj possessyi gruntów w Warszawie na zbudowanie pałacu zakupionych zostawali. Pałac ten pospolicie Morsztynowskim był nazwany w tejże konstytucyi oraz i Marymont, był zawarty.

Naostatek Kommissarzów do konferencyi z zagranicznemi naznaczono dla ułożenia interessów tyczących się Rzeczypospolitéj. Mianowicie zaś z Cesarzem Rzymskim, Imperatorową Rossyiską, Szwecyją i dworem Berlińskim.

Korrektura Trybunałów.

Król z Grodna do Warszawy powracając, ciężko w Białymstoku zachorował. Defekt w lewéjnodze o niebezpieczeństwo go życia przyprawił, zaczym też i testament uczynił. Dopiéro przez ucięcie wielkiego palca u téjże nogi do zupełnego zdrowia był przywrócony.

1727.

Moskwa z strony swojéj na Elekcyją od Kurlandczyków uczynioną narzekając, pretensyje swoje do tegoż Księstwa odnowiła. Pretensyje te ugruntowane były na wyprawie Księżnie Kurlandzkiéj Annie Iwanownie naznaczonéj, która potém na Tron Rossyiski wstąpiła. Maurycy Hrabia Saski z Kurlandyi ustąpić musił.

Książe Menżykow o godność Książęcia Kurlandyi dla siebie stara się. Kommissyja od Rzeczypospolitéj naznaczona ziechawszy się do Grodna stanowi, aby Kurlandyja po ustaniu Familii Kettlerowskiéj do Polskiéj Korony przyłączona i nigdy więcéj od niéj oderwana nie była, przy zachowaniu jednak wszelkich swobód i przywilejów narodu.

1728.

Król dla choroby w Saxonij zostać musiał, zaczém sejm w Grodnie naznaczony do innego czasu był odłożony.

Gdy obudwóch Hetmanów Koronnych śmierć sprzątnęła, Król Hrabię Poniatowskiego Podskarbiego Litewskiego Reimentarzem wojsk Polskich uczynił. Toż samo gdy w dwie lecie potém w Litwie się przytrafiło, Książe Michał Wisniowiecki Kanclerz Lit. Regimentarzem został.

Takowe Regimentarzów na miejsce zmarłych Hetmanów naznaczenie, początek swój brało w onych na Królów wiożonym obowiązku aby Buław inaczéj jak na sejmie nie rozdawali. Zaś od roku 1726. do 1736. żaden sejm nie stanął. W roku 1736. gdy stany Rzeczypospolitéj takowego obowiązku złe skutki postrzegły, przywróciły Królom moc rozdawania buław podług upodobania swego, zaraz po ich wakowaniu.

1729.

Król do Polskiéj powraca.

Sejm w Grodnie zerwany przed obraniem Marszałka przez niektórych z Litwy Posłów. Sprawiła to diffidencyja niejaka wynikająca z ścisłéj Króla z dworem Berlińskim przyjaźni, i niejakiéj jak w tedy głoszono z tymże dworem umowy.

1730.

Sejm powtórny w Grodnie zerwany.

1731.

Ferdynand Książe Kurlandzki dla podeszłego wieku swego inwestyturę przez Posła odbiera, lubo konstytucyja 1683. nakazała aby Książęta Kurlandscy osobiście ją odbierali.

Rozterki zaszłe między Radziwiłłów i Sapiehow Domami o Księztwo Słuckie które w Dom Newburski weszło było, zupełnie uspokojone przez ugodę mocą której pomienione dobra Radziwiłłom dostać się miały.

1732.

Król wojenne dla Polaków widowiska sprawuje w Wilanowie pod Warszawą, na nich mniéj wprawdzie wojska było niż na kampamencie pod Muhlbergiem w Saxonij odprawionym ale nie mniéj wspaniałości.

Sejm w Warszawie zerwany.

Traktaty między Polską i Austryją od wieku 15go zawarte, mianowicie Traktat 1677. odnowione. Jeden tylko artykuł mocą którego Polacy w Austryjackich, Austryjacy w Polskich Państwach ludzi do służby wojskowéj zaciągać mogli, zniesiony.

Fryderyk Król Szwedzki na fundamencie przymierza doczesnego w roku 1720. zawartego wieczny z Augustem II. jako Królem Polskim zawiera pokój. Roku 1729. Już takowy pokój jako z Elektorem Saskim był zawarty.

1733.

Król 16. Stycznia z Drezna do Warszawy wyjeżdża, a to bez względu na słabe swoje zdrowie, któremu ani pora czasu ani dróg przykrość bynajmniéj nie sprzyjała.

Sejm nadzwyczajny szczęśliwie nader i z wielką otrzymania skutku pomyślnego nadzieją zaczęty, gdy śmierć niespodziana Królewska smutny nader koniec obrad uczyniła.

Fryderyk August II. godnym był Tronu tak dla przymiotów serca jako też i umysłu. Wielką powierzchowną

wspaniałość z równą ludzkością i łaskawością złączoną okazywał, tak dalece że z uszanowaniem kochanie łączyć musieli którzy nań patrzali. Siłą nadzwyczajną między osobami wysokiéj rodowitości nie mniéj się dystyngował, jak biegłością w wszystkich rycerskich umiejętnościach, i znajomością najwyborniejszych kunsztów jako to malarstwa, i cudzoziemskich języków. Za młodo do wojennych dzieł przyuczony nad Rhenem znakomite rycerskiéj odwagi dał dowody, które jemu nie tylko Cesarza Leopolda pochwały, ale też wojska Cesarskiego rządy ziednały.

Podczas wojny północnéj za świadectwem samychże nieprzyjaciół godnym się pokazał aby z Karolem XII. walczył. Przez czas długi szczęścia onego pozbawiony był bez którego bohatyr mniéj się zwykł wydawać, lecz i w ten czas przez stateczność i umysłu wspaniałość zrównał się w chwale z przeciwnikiem swoim Karolem XII.

Powróciwszy na Tron zemsty nad nieprzyjaciełami swemi nie szukał, ale raczéj pozyskać ich sobie łaskawością i szczodrobliwością starał się, niezgody uprzątnąć, zamieszania uspokoić, kłótnie oddalić usiłował. On na zawsze przytłumił one pożary po całéj Polszcze szerzące się z częstych wojskowych związków wynikające, on usilnie zawsze zalecał na sejmach przyśpieszenie sprawiedliwości, zaludnienie kraju, pomnożenie handlów, wprowadzenie manufaktur, ugruntowanie porządku wnętrznego, otworzenie mennic, naprawę Fortec, opatrzenie zbrojowni i wiele innych potrzeb publicznych.

Chwały téj ujmować nieco zdaje się wojna Szwedzka bez przyłożenia się Rzeczypospolitéj podjęta, utrzymywanie uporczywe wojska Saskiego w Polszcze, wprowadzenie do Polskiéj onego zbytków rodzaju, który samym cudzoziemcom pożytek przynosząc wielki uszczerbek czyni krajowi, ani manufaktur ani handlu znacznego nie mającemu. Ztém wszystkiem zniknęły te niedoskonałości, trwają dobrodziejstwa, i póki Kamieniec z Podolem do Polskiéj należeć będzie póty Króla tego naród Polski wychwalać nie przestanie.

FRYDERYK AUGUST,

Król Polski Elektor Saski urodził się 7. Października 1696. Wiarę katolicką przyjął roku 1717.

1733.

Wkrótce po śmierci Augusta wtórego, Prymas Teodor Potocki stanom na sejm przez zmarłego Króla złożony zgromadzonym, ustnie żałobną Króla śmierć opowiedział. Na radzie senatu, która wkrótce potém nastąpiła, sejm konwokacyjny na dzień 27. Kwietnia naznaczono, bezpieczeństwo tak wnętrzne, jako i od granic opatrzono, i inne wszystkie w takowych okolicznościach zwyczajne kroki uczyniono.

Dnia 18. Lutego Dwór Królewski Saski z Warszawy do Saskiéj ziemi powracać zaczął, dwa tysiące wojska Koronnego na przeprowadzenie tegoż dworu przez kraje Rzeczypospolitéj naznaczno. Wiele Sasów i Niemców w Warszawie nawet osiadłych do tego dworu przyłączywszy się, do Saxonij wyjechało.

Początki sejmu konwokacyjnego burźliwe nader były z przyczyny Dyssydentów Posłami obranych, których od téj funkcyi oddalić chciano, także dla liczby nadzwyczajnéj Posłów w niektórych Województwach i powiatach obranych, na ostatek z przyczyny wielu kandydatów do laski Marszałkowskiéj ubiegających się.

Na tych sprzeczkach wiele czasu upłynęło aż do dnia 7. Maja, którego Michał Massalski na ten czas pisarz Wielki W. X. L. Starosta i Poseł Grodzieński Marszałkiem koła rycerskiego był obrany. Dnia 11. tegoż miesiąca Izba Poselska złączyła się z Senatorską i punkta do dalszych obrad przeczytane były. Sejm ten po rozmaitych obradach tak publicznych jako i na sessyach prowincyalnych, zakończył się dnia 23. Maja. Na nim Dyssydenci od funkcyi i urzędów oddaleni, z przydanym zakazem szukania protekcyi u postronnych. Wolna Elekcya Króla, prawdziwego rodem Polaka, i Rzymskiego katolika, z ojca i matki prawowiernych urodzonego żadnych Państw, Prowincyi dzie-

MAŁŻONKA	*POTOMSTWO*	*ŚMIERĆ* 1763.	*Jednegoż czasu żyjący Monarchowie*
MARYA JOZEFA córka Cesarza Józefa urodzona 8. Grudnia 1699. umarła wDreznie roku 1757. dnia 17go Listopada. Pani wielkiéj pobożności i miłosierdzia ku ubogim.	Karol Fryderyk urodz. 18. Grud. 1720. † 21. Stycz. 1721. Józef Karol urodz. się 24. Paźd. 1721. † 14. Marca 1728. Fryderyk Christian Leopold urodz. się 5go Września 1722. nastąpił po Ojcu na Elektorstwo i w krótce po nim umarł roku 1763. Maria Amalia urodz. się 1724 zaślub. Królowi obojga Sycylii 1738. † Królową Hiszpańską. 1760. Maria Małgerzata Franciszka urodz. 1727 † 1734. Marya Anna urod. 1728 za ślub. Książęciu Elektorowi Bawarskiemu Maximilianowi Józefowi R. 1747. Franciszek Xawery urodz. 25. Sierp. 1730. Marja Józefa urod. 4. Listopada 1731. zaślubiona Delfinowi 1747.	FRYDERYK AUGUST umarł w Dreźnie 1763 dnia 5. Paźdz. Panował właśnie lat 30. Ciało jego dotąd w kościele katolickim w Dreźnie złożone.	*Papieże.* Klemens XII. 1740 Benedyk XIV. 1758 Klemens XIII. *Cesarze.* Karol VI. 1740 Karol VII. 1745 Franciszek I. 1765 *Cesarze Tureccy.* Mahomet V. 1757 Mustafa III. *Królowie Francuz.* Ludwik XV. *Królowie Hiszpań.* Filip V. 1746 Ferdynand VI. 1759 Karol III. *Królowie Portugal.* Jan V. 1750 Józef I. *Królowie Angielsc.* Jerzy II. 1760 Jerzy III. *Królowie Duńscy* Chrystian VI. 1746 Fryderyk V. *Królowie Szwedz.* Fryderyk 1751 Adolf Fryderyk *Imperatorowie Rossyiscy.* Anna 1739 Iwan 1741 Elżbieta I. 1762 Piotr III. 1762 Katarzyna II. *Królowie Pruscy.* Fryderyk 1740 Fryderyk II. *Kólowie Sardyńscy.* Karol Emanuel. *Królowie obojga Sycylij.* Karol 1759 Ferdynand.

Karol Christian urodz. 13. Lipca 1733.

Marja Krystyna urodz. 12go Lutego 1735.

Marja Elżbieta urodz. się 9go Lutego 1736.

Albrycht August urodz. 11. Lipca 1738.

Klemens Wacław urodz. 28go Września 1739 został Biskupem Frynfingeńskim Ratisbońskim i Koadiutorem Biskupstwa Auszpurskiego.

Maria Kunegunda urodz. 10. Listop. 1740.

dzicznych, i wojsk swoich za granicami krajów Polskich nie mającego, obwarowana. Elekcyja zaś sama na dzień 26. Sierpnia trybem pospolitego ruszenia naznaczona.

Zaś aby ustawa o obraniu Króla Polaka ściśléj zachowana była, przysięgą się do niéj obowiązali wszyscy przytomni duchowni i świeccy Senatorowie, Ministrowie, Urzędnicy i Officyalistowie tak Koronni jako i Litewscy, także Posłowie wszyscy. Tejże przysięgi wykonania obowiązek włożony na wszystkich wszelkiego stanu i godności obywatelów Koronnych i Litewskich, którzyby do obrad i obrania Króla przypuszczeni być chcieli.

Fryderyk August syn zmarłego Króla i Elektor Saski z razu obojętność wszelką względem otrzymania Korony Polskiéj pokazujący, potém tak wyraźną swéj osoby ekskluzyją na sejmie konwokacyi uczynioną, i namowami Maryi Józefy małżonki swojéj wzruszony, skutecznie o osiągnieniu Tronu Polskiego myśleć poczyna. Zaczym dnia 15. Lipca zawarty był Traktat z Cesarzem, który przyobiecał starania wszelkiego dołożyć dla wyniesienia Elektora na Tron Polski; ileby to bez naruszenia wolności Polskiéj być mogło. W tym przeciągu czasu kilka się w Polszcze zebrało partyi sprzeciwiających się ustawom sejmu konwokacyjnego, które acz liczbą nieznaczne były, wiele jednak Elektorowi dopomagały, częścią przez związek z potencyjami jemu sprzyjającemi, częścią przez wnętrzne w kraju rozerwanie. Ten duch poróżnienia najbardziéj się na sejmikach relacyjnych pokazał, z których jedne, całe nakazaną przysięgę odrzuciły, drugie przeciwnie chciały, aby samychże kandydatów od dworów Wiedeńskiego i Petersburskiego zaleconych za nieprzyjaciół Ojczyzny osądzono.

Wojsko Rossyiskie mocą zawartych z Cesarzem i Saxonią Traktatów ku granicom Rzeczypospolitéj zbliża się. Generał Lascy z częścią onego wszedłszy manifest wydaje oświadczając iż wejścia tego nie inny koniec jest tylko utrzymanie wolności Polskiéj. Trochę przed Elekcyą, Prymas list odebrał od Imperatorowéj Rossyjskéj, w którym go przestrzegała, iż na Elekcyą Stanisława Leszczyńskiego,

Arcybiskupi.	*MINISTROWIE*	*HETMANI.*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*
Gnieźnieńscy. Teodor Potocki 1738 Antoni Krzysztof Szembek 1746 Adam Komorowski 1759 Władysław Łubieński. *Lwowscy.* Jan Skarbek 1733 Mikołaj Wyżycki 1757 Mikołaj Dębowski Nominat 1757 Władysław Łubieński 1759 Wacław Sierakowski.	*Marszałkowie W. Kor.* Józef Mniszech 1742 Franciszek Bieliński. *Marszałkowie W. Lit.* Alexander Sapieha 1733 Paweł Książe Sanguszko 1750 Ignacy Ogiński *Kanclerze K.* Andrzej Załuski 1746 Jan Małachowski 1762 *Kanclerze W. X. L.* Michał Książe Wiśniowiecki 1735 Fryderyk Sapieha 1752 Michał Książe Czartoryski. *Podkanclerze Kor.* Jan Lipiski 1736 Jan Małachowski 1746 Michał Wodzicki 1764 *Podkanclerze W. K. L.* Michał Książe Czartoryski 1752 Michał Sapieha 1760 *Podskarbiowie W. Kor.* Franciszek Ossoliński 1736	*Hetmani W. K.* Józef Potocki 1752 Jan Branicki. *Hetmani W. W. X. L.* Michał Książe Wiśniowiecki 1744 Michał Książe Radziwiłł 1762 Michał Masalski *Hetmani Polni Kor.* Jan Branicki 1752 Wacław Rzewuski. *Hetmani Polni W. X. L.* Michał Książe Radziwiłł 1744 Michał Massalski 1762 Alexander Sapieha.	Alexander Bakanowski S. J. *Teolog.* † Franciszek Bernicz Zak. Kazn. *Dziejopis.* † 1756. Józef Borejko S. J. *Krassomowca* † 1765. Marcin Bystrzycki S. J. *Matematyk* † 1754. Tomasz Celejewski Zak. Kazn. *Teolog* † 1760. Benedykt Chmielowski Kanonik Kijowski † 1763 *Dziejopis Polityk Filolog.* Ludwik Chybiński Franciszkan *Teolog* † 1746. Jan Ciecierski S. J. *Krasomowca* † 1760. Stanisław Czaplicki S. J. *Dziejopis* †. Antoni Dembowski Biskup Kujawski *Polityk* † 1763. Fabian Dochtorowicz S. J. Kan. † 1766. Maciej Dogiel S. P. *Filolog* † 1760. Piotr Drews S. J. *Krasomowca* 1740 Serafin Gamalski O. Min. de Observ. *w prawie kościelnym biegły* † 1733.

żadnym sposobem nie pozwoli, i wszystkich do jego osoby przywiązanych za nieprzyjaciół swoich poczyta. Wieloraką zaś przyczynę jak Austrya tak też Moskwa miała do przeszkadzania Stanisławowi. Piérwsza iż interes tych potencyi wyciągał aby Francyja ścisłym przyjaźni węzłem z sobą złączonego Króla Polskiego nie miała. Druga iż trochę przed śmiercią Augusta II. gdy pogłoska szerzyć się poczęła iż Król mimo prawo urzędy niektóre rozdawać miał, Prymas i niektórzy inni Panowie do Cesarza Rzymskiego i Imperatorowéj Rossyiskiéj pisali prosząc o wsparcie wolności Polskiéj, listy te pozorną tym potenciyom po śmierci Królewskiéj dały przyczynę mieszania się w Polskie interessa, aby snadź Obywatelów Polskich żądzy w utrzymaniu wolności zadosyć uczynili, a oraz nie pozwalali aby téj wolności przez obranie Stanisława ubliżono. Na koniec Moskwa i tę przyczynę przytaczała iż Piotr w ugodę roku 1716. i 1717. zawartą gwarantując. zagrodził na zawsze drogę do powrotu na Tron Polski Stanisławowi, ponieważ amnestyja Stanisławowi tąż ugodą ofiarowana skutku mieć nie miała gdyby Stanisław w przeciągu trzech miesięcy do Ojczyzny nie powrócił: które to prawo na sejmie konwokacyinym nie było zniesione.

Sejm Elekcyiny zaczął się dnia 25. Sierpnia. Elekcya Marszałka wiele czasu zabrała, dla wielu sprzeczek zaszłych, częścią o wykonanie przysięgi przez sejm konwokacyjny nakazanéj, częścią o wkroczenie wojsk Rossyjskich do krajów Rzeczypospolitéj. Dnia dopiéro 2. Września obrany Marszałkiem koła Rycerskiego Franciszek Radzewski Podkomorzy Poznański. Książę Michał Wiśniowiecki Kanclerz i Regimentarz W. X. Lit. gdy mu wojska Rossyjskiego do Polskiéj wprowadzenie zadawano z pola Elekcyjnego dnia 20. Sierpnia ustąpił i na Pragę z drugiéj strony Wisły przeniósł się, co też następujących dni uczynili Biskup Poznański, Kasztellan Krak. wski, Wojewodowie Krakowski, Trocki, Inowrocławski, Nowogrodzki, Podlaski, Chełmiński, Miński i Czerniechowski. Kasztelanowie Łęczycki, Brzeski Litewski, Mścisławski, Radomski i Sandecki. Mar-

MINISTROWIE	*Uczeni i wsławieni ludzie*	*Uczeni i wsławieni ludzie*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*
Jan Kanty Moszyński 1737 Jan Czapski 1742 Maciej Grabowski 1744 Karol Hrabia Siedlnicki 1761 Teodor Wessel *Podskarbiowie W.W.X.L.* - - - Sołłohub 1746 Jerzy Hrabia Fleming. *Marszałkowie Nad. Kor.* Franciszek Bieliński 1742 Jerzy Mniszch. *Marszałkowie Nadworni W. X. L.* Michał Książe Radziwiłł 1736 Ignacy Zawisza 1738 N. Plater 1739 Józef Scipio de Campo 1743 Ignacy Ogiński 1750 Janusz Książe Sanguszko 1763 Józef Książe Sanguszko.	Stefan Garczyński Wda Poznański *Polityk* †. Mansvetus Grabowski O. Min. de Observ. *Kaznodz. Dziejopis* † Jan Grobell S.J. *Matematyk* † 1762 Faustyn Grodzicki S. J. *Krasomowca Matematyk.* Hieronim Gruszecki Franciszkan *Teolog* † 1774. Antoni Grzybowski Franciszkan *Dziejopis* † 1749. Rafał Hempell S. J. *Krasomowca Wierszopis* † 1758. Klemens Herka Professor w Akad. Krakows. *Krasomowca Dziejopis* † 1759. Józafat Hoffman Zak. Kaznodz. *Dziejopis* † 1756. Stanisław Książe Jabłonowski Wda Rawski *Polityk* † Kazimierz Jarmundowicz Professor prawa w Akademii Krak. *Jurysta* † 1762 Michał Juniewicz S. J. *Teolog Tłumacz Ksiąg* † 1760. Michał Kiełłpsz S. J. *Kaznodz.* † 1765. Jacek Kliszewski Zak. Kaznodz. *Dziejopis* † 1762. Franciszek Kobielski Biskup Łucki *Kaznodzieja Teolog* † 1755. Franciszek Koczorowski S. J. *Teolog* † 1743. Dymitr Kola S. P. *Teolog Filolog* † 1766. Stanisław Kożuchowski *Jurysta* † 1744. Judas Krusiński S. J. *Dziejop.* † Ignacy Kulczyński Opat Grodzieński Zak. Ś. Bazylego *Dziejopis Teolog* † 1747. Piotr Kwiatkowski S. J. *Teolog* † 1747. Ignacy Łaźniewski S. J. *Teolog Kaznodz.* † 1760. Jan Legucki S.J. *Krasomowca* †	Stanisław Leszczyński obrany po dwakroć Król Polski Książe Lotaryngij i Baru. *Polityk Dziejopis Filozof Dobroczynny* † 1766 Bartłomiej Luder S. J. *Wierszopis Krasomowca* † 1747. Idzi Madejski S. P. *Krasomowca Teolog* † 1748. Adam Malczewski S. J. *Krasomowca* † Stanisław Maczyński Kanonik Krakowski Professor w Akademii Krak *Jurista* † 1761. Franciszek Maniecki S. J. *Wierszopis* † 1749. Antoni Mckoni S. J. *Teolog* † 1745. Adryan Miaskowski S. J. *Teolog* † 1737. Wojciech Miciński Kanonik Krakowski Professor prawa w Akademij Krak. † 1754. Antoni Misztołt S. J. *Dziejopis* † 1740. Adam Naramowski S. J. *Dziejopis* † 1736.

szałek Nadworny Litewski i wiele innych z stanu Rycerskiego znakomitych osób.

Dnia 4. Września Król Stanisław publicznie, na osiągnienie Tronu Polskiego listem Króla Francuzkiego był zalecony. Król rzeczony obiecywał dostatkami go swemi wesprzeć i gdyby wojna z téj przyczyny powstać miała pieniądze na wojsko dać, gdyby się zaś spokojnie obeszło, Szlachtę zastąpić w oddawaniu kontrybucyi zwykłych na zapłatę wojska naznaczonych.

Król Stanisław dnia 9 Września do Warszawy przyjechał, całe Niemieckie Państwo przejechawszy z Kawalerem *Dandelot* za kupca się udającym, którego się Stanisław towarzyszem być mienił. Przyjęty w Warszawie z niewypowiedzianą radością wszystkich partyi jego trzymających się.

Dnia 11. i 12. Września Prymas objeżdżał Województwa które dosyć z godnie głos swój na Stanisława dawały. Wszakże byli niektórzy żądający aby dla uniknienia Scyssyi, Piast ale inny nie zaś Stanisław Leszczyński był obrany. Przy której okazyi byli którzy życzyli sobie mieć za Króla Stanisława Poniatowskiego Regimentarza Koronnego. Tych żądze acz się na ten czas i na osobie Regimentarza Koronnego nie ziściły częścią dla różnych okoliczności, częścią dla samegoż Poniatowskiego do Stanisława Leszczyńskiego przywiązania i gorliwości o utrzymanie jego, ziściły się jednak z powszechną Polskiéj radością i uszczęśliwieniem całego narodu na synie tegoż Regimentarza Koronnego Stanisławie, szczęśliwie nam tych czasów panującym.

Gdy już sama tylko Króla nominacyja zostawała, Wojewoda Sendemirski do niéj przystąpić nie pozwolił, pókiby na Pradze zostający Panowie przystąpieniem swojém do téj Elekcyi zgody nie ugruntowali Posłani zatém do nich z perswazyją Biskup Chełmski, Kasztellan Płocki, i trzéj inni z Rycerskiego stanu. Tym czasem usilném niektórych naleganiem, prawie zniewolonym Prymas, Stanisława Leszczyńskiego Królem Polskim, Wielkim Książęciem Litewskim, etc. około godziny czwartéj z południa dnia 12go

Uczeni i wsławieni ludzie	*Uczeni i wsławieni ludzie.*	*Uczeni i wsławieni ludzie*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*
Kasper Niesiecki S.J. *Genealogista sławny, i Krytyk doskonały jako się z pierwszej części ksiąg jego pokazuje* † 1743.	*ją też Księgę Francuzką omyłki Woltera w Historyi Karola XII. Króla Szwedzkiego poprawującą* † 1762.	Franciszka Ursula z Książąt Wiśniowieckich Radziwiłłowa Wojewodzina Wileńska *Wierszopiska* † 1753.	*tym kraju nauk przyłożył* † 1753.
Felicyan Nowowiejski Zakonu Kaz. *Dziejopis* † 1761.	Antoni Łodzia Poniński Wda Poznański *Wierszopis łaciński* † 1742.	Maciej Rozner-ski Zak. Min. de Observator. *Dziejopis* † 1758.	Stefan Szczaniecki S. J. *Filozof Teolog* † 1737.
Wojciech Ochabowicz Zak. Kazn. *Teolog* † 1746.	Jan Poszakowski S. J. *Teolog Dziejopis Filolog* † 1757.	Dominik Rudnicki S. J. *Krasomowca Wierszopis* † 1739.	Krzysztof Szembek Biskup Warmiński *Teolog Krasomowca* † 1740.
Karol Orłowski Archidiakon Kijowski *Dziejopis* † 1769.	Stefan Puzyna S. J. *Teolog Ziemiopis* † 1738.	Jędrzej Rudzki S. J. *Filozof Teolog Kaznod.* † 1766.	Jan Szysiecki Zak. Min. de Observ. *Teolog* † 1753.
Jan Pałaszowski Professor w Akad. Krakowskiej *Jurysta* † 1763.	Jakób Radliński Proboszcz Miechowski *Dziejopis Rymopis* †	Wawrzyniec Rydzewski S. J. *Kaznodzieja sławny* † 1766.	Felix Szyszczyński Franciszkan *Teolog* † 1758.
Andrzej Pężarski S. J. *Dziejopis* † 1744.	Franciszek Radzewski Podkomorzy Poznański *pod imieniem Poklateckiego wydał Księgę do stanu Rzeczypospolitéj należącą* † 1747.	Jan Sapieha Kan. W. X. L. *Dziejopis Polityk Krasomowca* † 1752.	Gordyan Wąsowski Franciszkan *Teolog* † 1751.
Gaudenty Pikulski Zakon. Min. de Observ *Teolog* † 1763.	Michał Książe Radziwił Wojewoda Wileński H. W. W. K. L. *Fautor* uczonych † 1762.	Józef Sapieha Koadiutor Wileński wielki nauk i uczonych Fautor † 1754.	Augustyn Wessel Biskup Kamieniecki *Teolog* † 1735.
Innocenty Pokorski Paulin *Dziejopis* † 1740.		Michał Sejkowski Zakonu Kaznodziejskiego *Dziejopis* † 1752.	Kazimierz Wieruszewski S. J. *Kaznodzieja Dziejopis* † 1745.
Stanisław Hrabia Poniatowski Kasztellan Krak. Ojciec szczęśliwie nam panującego Króla. *Polityk. Jemu przypisu-*		Paweł Stryjeński S. J. *Teolog Wiele się do podźwignienia w*	Ignacy Wilkinowicz S. J. *Teolog* † 1757.
			Janusz Książe Wiśniowiecki Kasztelan Krakowski *wydał wiersze pod imieniem Olszewskiego* † 1741
			Michał Książe Wiśniowiecki Wda Wileński H. W. W. X. L. *wiele Ksiąg od siebie przetłumaczonych wydał.* †.
			Mikołaj Wodziński *Augustynianin Teolog Dziejopis* † 1756.

Września ogłosił. Biskup Krakowski i Wojewoda Sendomirski tegoż dnia na Pragę przenieśli się, gdzie manifest przeciw zaszłéj Elekcyi z innemi tamże zostającemi podpisali pod datą 14go Września. A gdy przeciwko nim, zaszły niektóre od przeciwnéj partyi gwałty, cofnęli się ku Węgrowu aby tam na przybycie wojska Rossyiskiego czekali.

Król Stanisław dnia 21go Września *Pacta conventa* zaprzysiągłszy, gdy się bespiecznym w Warszawie być nie widział, dla zbliżającego się wojska Rossyjskiego, z Prymasem, wielą Panami i Posłami Francuzkim i Szwedzkim do Gdańska wyjechał, zostawiwszy w Warszawie Potockiego Wojewodę Kijowskiego (któremu Regimentarstwa ustąpił był Hrabia Poniatowski, dla podeszłego wieku swego) i Tarłę Wojewodę Lubelskiego. Z których roskazu pałac Saski na przedmieściu ściśle opasany, pod pewnemi obowiązkami wzięty w possessyją i ludźmi był osadzony.

Pierwsza straż wojska Rossyjskiego dnia 29. Września na drugiéj stronie Wisły pod Pragą stanęła. Polskie wojsko na 8000 ludzi wynoszące, długo się Moskalom przez rzekę przeprawy szukającym opierało, ale na ostatek przewyższającym onych siłom ustępując do Piaseczna cofnęło się.

Tym czasem Panowie i Szlachta sprzeciwiająca się Elekcyi Stanisława, zgromadziła się pod Kamieniem, wsią obraniem niegdyś Króla Henryka wsławioną. Antoni Poniński Instygator Koronny obrany Marszałkiem koła Rycerskiego. Dnia zaś 5. Października który był ostatni sejmu Elekcyi od Prymasa złożonego; August III Elektor Książe Saski obrany i nominowany Królem Polskim od Stanisława Hozyusza Biskupa Poznańskiego. Stanęła oraz na poparcie tejże Elekcyi Konfederacyja któréj Marszałkiem został tenże Poniński Instygator Koronny.

Dnia 12. Października Kommissarze wyznaczeni na układanie Paktów konwentów, pracę tę razem z Kommissarzami od Króla obranego mianowanemi w zamku Warszawskim przedsięwzięli. Zakończona zaś była dnia 1. Listo-

Uczeni i wsławieni ludzie			
Jan Żaba Wda Minski *Wierszopis* † 1754.			
Wojciech Zabielski S. J. *Kaznodzieja* †			
Jędrzej Załuski Biskup Krak. *Wielki uczonych Protektor* † 1758.			
Krzysztof Zawisza Wda Mińsk *Tłumacz Ksiąg rozmaitych* † 1734.			
Tomasz Zebrowski S. J. *najcelniejszy tego wieku Matematyk w Polszcze* † 1758.			
Jan Zrzelski S. J. *Teolog Kaznod.* † 1746.			

pada, którego dnia w kościele Warszawskim Ś. Jana od tychże Saskich Posłów w przytomności Książęcia Biskupa Krakowskiego i Marszałka Konfederacyi, z zwykłą uroczystością zaprzysiężone były. Prócz artykułów dawniejszym Królom przepisanych, te w tych Paktach konwentach osobliwsze były; utrzymać prawo nominacyi na Kardynalstwo. Postarać się o zakończenie interessu tyczącego się nominacyi do Opactw. Cudzoziemców na nobilitacyje i Indygenaty bez należytéj od Hetmanów lub Ministrów rekommendacyi nie promować, i onych do żadnych rządów i spraw Rzeczypospolitéj nie przypuszczać. Reskryptów żadnych sądom a zwłaszcza Królewskim ubliżających nie dawać. Sądów relacyinych nie opuszczać. etc.

W szczególności obiecywał August III. Kamieniec i okopy Ś. Trójcy wyreparować, Zbrojownie Rzeczypospolitéj należycie opatrzyć. Szkołę wojenną i szpital żołnierski założyć. Trzy miliony zł. Polskich na wsparcie publicznych potrzeb, a co rok 100000 zł. do Skarbu Rzeczypospolitéj na zagraniczne legacyje wyliczyć. Mennicę wystawić i góry Olkuskie ku pożytkowi Rzeczypospolitéj otworzyć. etc.

1734.

August III. tym sposobem obrany Król Polski dnia 9. Grudnia roku 1733. z Saxonij do Polskiéj wyjechał. Dnia 6. Stycznia stanął w Tarnowicy i tamże był witany od Biskupa Krakowskiego i innych 7 Senatorów także 17 z Stanu Rycerskiego wyznaczonych osób, dla zaproszenia Augusta III. na obięcie rządów Królestwa Polskiego. Tamże Król sam osobą swoją *Pacta Conventa* zaprzysiągł i diploma Elekcyi swojéj od Biskupa Poznańskiego, i Marszałka Konfederacyi odebrał.

Wjazd Króla Augusta do Krakowa. Pogrzeb Królów Augusta II. Jana III. i Maryi Kazimiry Królowéj. Dnia 17. Stycznia Król i Królowa od Biskupa Krakowskiego koronowani byli. Użyto do téj ceremonii koron nader bogatych na ten akt w Wiédniu sporządzonych, i od Cesarza Karola VI. darowanych w nagrodę danego od Królowéj zrzeczenia do sukcessyi Austryjackiéj. Zaś właśnie Rze-

czypospolitéj klejnoty na ten czas u W. W. Księży Missyonarzów w Warszawie złożone były. Sejm zwyczajny koronacyjny odprawić się nie mógł dla szczupłéj liczby Posłów, ponieważ w jednych województwach całe sejmików nie było, do drugich Uniwersały nie doszły, w innych nakoniec obrani Posłowie dla dróg niebezpiecznych zjechać do Krakowa nie mogli. Zaczém manifest podpisany był od przytomnych w którym odłożonego na inny czas sejmu przyczyny dawano, i Konfederacyja mocniéj jeszcze przy wierze, Królu i wolności ugruntowana. Sessyje jednak do dnia 22. Lutego na rozmaitych sprzeczkach przeciągnione trwały, Król zaś różne wakanse rozdawał.

Król Stanisław dnia 2. Października roku przeszłego przybywszy do Gdańska, obywatelów tego miasta ku sobie przywiązania i wierności doznawał, miasto albowiem gruntując się na obietnicach Francuzów i nadziei znacznych przyobiecanych posiłków, wszelkie do wytrzymania oblężenia z wielką ochotą i gorliwością czyniło przygotowania. Dnia 13. Stycznia Moskwa przyciągnęła pod Toruń, który poddał się dnia 17. tegoż miesiąca a Stanisława odstąpić nie chcąc, 40000 talarów kontrybucyi wypłacić musiało. Wkrótce potém Malborg, Grudziądz, i inne niektóre miasta Pruskie osadzone były wojskiem Rossyjskiém które na początku miesiąca Lutego już się pod Gdańsk ściągać poczęło. Za przybyciem Feldmarszałka Rossyiskiego Hrabi *Munnich*, do miasta z armat i moździerzy szturmować poczęto. Przy końcu miesiąca Maja wojsko Saskie od Książęcia *de Weissenfels* prowadzone, z Moskiewskiem złączyło się. Zaś z Francyi miasto licznego wojska 2 tysiące żołnierzy przybyło, którzy pod Mindą Fortecą przy ujściu Wisły na brzeg wysiadłszy, tak ściśnieni byli od przeciwnéj strony, iż oblężonym pomocy żadnéj dać nie mogąc, do Francyi powrócić musieli.

Dnia 12. Czerwca Flotta Rossyjska z 25 okrętów złożona przybyła, przez co mocniéj oblężenia Fortecy Mindy popierano, która dnia 24. tegoż miesiąca poddała się, i Saskiem wojskiem osadzona była. Zatém Gdańszczanie żadnéj dla sie-

bie z nikąd pomocy nie mając, dnia 30. Czerwca do ugody przystąpili, mocą której przy zachowaniu praw swoich i swobód, poddali się Królowi Augustowi.

Stanisław zaś dnia jeszcze 27. tegoż miesiąca tajemnie z miasta wyszedłszy, i wiele niebezpieczeństw uniknąwszy do Prus Brandeburskich uszedł. Panowie w Gdańsku pozostali poddali się Królowi. Prymasa zaś, Marszałka sejmu Elekcyjnego Radzewskiego, i Posła Francuzkiego Moskwa przez niejaki czas pod aresztem trzymała. Gdańszczanie za swoje do Stanisława Króla przywiązanie znacznie się okupić musieli.

Dnia 19. Lipca Król August do klasztoru Oliwskiego przyjechawszy Posłom od miasta Ggańska, Króla przepraszającym i wierność przyrzekającym dał audyjęcyją. Tamże rada z Senatorami i Panami Polskiemi, których część większa już do Konfederacyi była przystąpiła, odprawiona. Biskup Krakowski a oraz Podkanclerzy Lipski, imieniem Królewskiém przysięgę wierności od Gdańszczanów odbierał.

1735.

Dnia 24. Stycznia wielka rada w Warszawie. Konfederacyja do sejmu *Pacificationis* przeciągniona. Rudziński Kasztelan Czerski z znaczną kwotą wojska Królowi poddaje się, toż samo w miesiącu Lutym czyni Potocki Wojewoda Kijowski wojska Koronnego Regimentarz od Króla Stanisława mianowany. Prymas z Gdańska do Elbląga, z tamtąd do Torunia, z Torunia do Łowicza prowadzony, gdy się do uznania Króla Augusta III. gotowym być oświadczył, zupełnie uwolniony, w miesiącu Lipcu do Warszawy przybywszy Króla przywitał. Sejm *Pacificationis* zaczął się w Warszawie dnia 27. Września. Cały czas sześćniedzielnego sejmu upłynął daremnie, gdy Posłowie do obrania Marszałka przystąpić nawet nie chcieli, pókiby cudzoziemskie wojska z Polskiéj nie ustąpiły. Konfederacyja jednak do dalszego sejmu potwierdzona. Z téj przyczyny gdy Posłowie z Senatem złączyli się, Król wakujące urzędy, w obecności dwóch stanów oddał, to jest pieczęć W. Koronną z Łuckiem Biskupstwem Jędrzejowi Załuskiemu Bisku-

powi Płockiemu. Pieczęć W. Litewską Janowi Sapiezie Hrabi Kodeńskiemu, Kasztelanowi Trockiemu. Mniejszą Koronną Janowi Małachowskiemu Stolnikowi Koronnemu Staroście Opoczyńskiemu. Buławę W. Koronną Józefowi Potockiemu Wojewodzie Kijowskiemu, Litewską, Książęciu Michałowi Wiśniowieckiemu oraz z Województwem Wileńskiém. Polną Koronną Janowi Branickiemu Chorążemu Koronnemu. Litewską Książęciu Michałowi Radziwiłłowi Marszałkowi Nadwornemu W. X. L.

Przytém dano moc Królowi wezwania Szlachty na pospolite ruszenie, za granicą zostającym czas pewny do powrotu naznaczono, Kurlandyi dawne rządy i prawa obwarowano. Wkrótce potém wojna z okazyi Elekcyi na Tron Polski po całéj prawie Europie rozciągająca się, Traktatem przedugodnym pokoju 3. Października w Wiedniu zawartym koniec otrzymała. Tym Traktatem Tron Polski Augustowi przyznany, Lotaryngja z Barem dożywotném prawem oddane Stanisławowi, który przy tytule Króla Polskiego i W. Książęcia Litewskiego zostać się miał, temuż nakazane dóbr które w Polszcze miał przywrócenie. Tym którzy się jego strony trzymali, wolny do Ojczyzny powrót pozwolony i dobra oddane. Wolna Elekcyja Królów Polskich obwarowana. Panowie zatém w Królewcu przy Królu Stanisławie zostający jeden po drugim za zezwoleniem samegoż Stanisława i amnestyją publicznym instrumentem od Króla Augusta daną, do Polskiéj powrócili.

1736.

Król August przez Posła swego w Wiedniu to wszystko przyjął i potwierdził, cokolwiek o Polszcze ostatnim Traktatem pokoju warowano, nawet i to co należało do dawania Stanisławowi tytułu Króla Polskiego.

Rada w Warszawie pod węzłem Konfederacyi w Marcu. Król Stanisław publicznym instrumentem wszelkiéj do Korony Polskiéj przy zachowaniu jednak tytułu odstąpił pretensyi, a oraz wszyskie stany i wszystkich Koronnych i Litewskich, także przyłączonych prowincyi obywatelów od przysięgi wierności uwolnił, do zgody ich i jedności napominając.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA AUGUSTA III.

Sejm *Pacificationis* dwu Niedzielny, jeden szczególnie który w przeciągu 30 lat panowania Augusta III. doszedł, zaczęty dnia 25. Czerwca, którego też bez najmniejszéj sprzecki Marszałkiem koła Rycerskiego obrany był Wacław Rzewuski pisarz Polny Koronny. Żądanie usilne Województw aby jak najrychlej cudzoziemskie wojska z kraju ustępowały, nieco obradom z razu przeszkodziły, ale za danym od Króla i od Posła Moskiewskiego przyrzeczeniem iż w przeciągu dni 40 zupełnie z Polskich granic ustąpią, sejm pomyślny skutek odebrał, i dnia 10go Lipca zrana, gdy przez całą noc poprzedzającą przeciągniona była sessyja, zakończył się. Na tym sejmie ugruntowana przez powszechną amnestyją wnętrzna spokojność, naznaczone z Ministrami pogranicznych potencyi konferencyje, Tarłowi Wojewodzie Sendomirskiemu zlecone spolne z Papieskim Nuncyuszem tego wszystkiego ułożenie, co do praw Króla i Rzeczypospolitéj i Nominacyi Królewskiéj na beneficyja należało. Zakazano wszystkim w powszechności, albo w Traktaty nowe wchodzić, albo dawne ponowić bez zezwolenia stanów wszystkich. Ustawy przeciw Dyssydentom na sejmie konwokacyjnym uczynione potwierdzone. Prymasa prawo około nominacyi i koronacyi Króla, także miejsce Elekcyi między Warszawą i Wolą obwarowane. Królowéj oprawa 200000 złotych rocznego dochodu gdyby Króla przeżyła na różnych dobrach, a za życia Króla 2000 czerwonych złotych także co rok z żup Wielickich i Bocheńskich naznaczone. Wojsku Saskiemu do Polskiéj powrót w przyszłe czasy zagrodzony, a na pomnożenie wojska narodowego Komnissyja naznaczona. Względem Kurlandyi która po ustaniu Familij Kettlerowskiéj do Królestwa Polskiego trybem innych prowincyi przyłączona być miała, postanowiono aby hołdownym prawem znowu oddana była, i temuż z potomstwem płci męzkiéj dostała się. Królowi do oddania Księztwa tego na raz jeden moc pozwolona. Związki wszystkie zniesione. Król z strony swojéj obiecał wiarę katolicką i wolność Elekcyi w całości zachować, wojsko Saskie, prócz 1200 na straż

swoję, w przeciągu dni 40 od dnia 9. Lipca rachując do Saxonij odesłać; pozwalając Szlachcie przeciw Saskiemu wojsku jak przeciw nieprzyjacielskiemu postępować gdyby do Polskiéj kiedy powróciło. Akta Bezkrólewia inne potwierdzone, inne odmienione były, przeto w konstytucyjach sejmu tego, szczerych sejmu konwokacyi 1733 ustaw doczytać się nie można, które w samych tylko konstytucyjach tegoż roku 1733 osobnie drukowanych a teraz po większéj części zagubionych znajdują się. *Pacta Conventa* i diploma Królewskiéj Elekcyi od Prymasa podpisane, od tegoż Prymasa znowu Królowi publicznie oddane były dnia 18. Lipca, a to mocą ustawy sejmowéj.

Tegoż roku z przyczyny wielkiego wód rozlania ciężki był głód w Polszcze.

Wojewoda Sendomirski na konferencyjach z Nuncyjuszem Kammillim Pauluccim, mianych dnia 6. Sierpnia ugodę zawarł, mocą któréj dwanaście do nominacyi Królewskiéj Opactw wydzielono, zostawiwszy w tych i w innych w téj liczbie nie zawartych moc zakonnikom obierania klasztornych Opatów. Do tych 12 Opactw Papież Probostwo Miechowskie przydał.

1737.

Rada Senatu w Wschowie 8. Lipca na któréj dopiero wspomniona ugoda od Króla i Senatorów przytomnych podpisana była. Na téj radzie roztrząśniony téż był interes Kurlandyi, Książęcia pozbawionéj po śmierci Ferdynanda ostatniego z domu Kettlerów tego roku 4. Maja w Gdańsku zmarłego. Kurlandzka Szlachta przywłaszczając sobie moc obierania Książęcia, obrała dnia 14. Maja Hrabię Birona, Anny Imperatorowéj Rossyiskiéj Podkomorzego Nadwornego, i Posła do Wschowy dla otrzymania potwierdzenia téj Elekcyi wysłała. Sprzeciwili się prawu temu mniemanemu przytomni Senatorowie, a Król na usilne żądania Imperatorowéj i prożby Szlachty Kurlandzkiéj temuż Hrabi Bironowi i Potomkom jego płci męzkiéj Księztwo Kurlandzkie lennem prawem oddał. Wyznaczona z téjże rady Kommissya, dla umowienia kondycyi pod któremi Hrabia *de Biro-*

to Księztwo miał otrzymać. Dnia 12. Listopada Kommissya ta skutek swój przez uchwalenie pewnych obowiązków na Książęcia Kurlandzkiego, i onychże podpisanie wzięła w Gdańsku.

Główniejsze te były, aby Książę w czasie i na miejscu sobie od Króla wyznaczonym hołd oddawał, aby katolikom wszelką w zachowaniu wiary i Nabożeństwa wolność zostawiwszy, onymże kościół w Lipawie zbudował, aby dobra stołowe Książąt Kurlandzkich ku pożytkowi téjże lenności wykupił, aby podczas wojennéj wyprawy do wojska Rzeczypospolitéj sto jezdnych lub 500 pieszych przystawił.

W Niemierowie na Ukrainie zjazd albo kongres dla zawarcia pokoju naznaczony, na który Poseł Cesarski, Moskiewski i Turecki zjechali, ale się na nic zgodzić nie mogli. Królewicz Jakób syn najstarzy Króla Jana III. w nocy z dnia 19. na 20. Grudnia w Żółkwi umarł w 70. wieku swego, pochowany w kościele Żółkiewskim. Rok ten dla głodu po całéj prawie Polszcze panującego, i chorób ciężkich z téjże przyczyny zaciężczonych, był bardzo okropny. Do Gdańska zboże z Hollandyi sprowadzać musiano. Litwa w prawdzie takiego nie doznawała głodu ale inszą nawiedzona była plagą, gdy miasta jéj Stołecznego Wilna, trzy prawie czwarte części straszliwy pożar 2. Czerwca pochłonął.

1738.

Na początku roku tego Królewna Marja Amalja najstarsza córka Królewska, za Karola Króla obojga Sycylij wydana była. Sejm 6. dnia Października zaczęty, dnia następującego obrany Marszałkiem Rudziński Starosta Kruszwicki. Całe 6 tygodni upłynęło na rozmaitych rozterkach, do których okazyją podała zalecona aukcyja wojska, i szkody w krajach Rzeczypospolitéj od przechodzącego wojska Rossyjskiego uczynione, dla których jedni wydania manifestu, drudzy nakazania pospolitego ruszenia pragnęli. Tak tedy rozszedł się sejm dnia 17. Listopada. Dniem pierwéj Teodor Potocki Prymas i Arcybiskup Gnieźnieński umarł.

Przed zaczęciem jeszcze sejmu, Król Janowi Lipskiemu Biskupowi Krakowskiemu oddawał kapelusz Kardynalski. Rzeczony Kardynał jeszcze przy końcu roku przeszłego na tę godność był wyniesiony.

1739.

Gdy Książe Kardynał z nominacyi na Arcybiskupstwo Gnieźnieńskie wymówił się, Król tę najwyższą w Polskiem Królestwie godność oddał Krzysztofowi Szembekowi Biskupowi Kujawskiemu, który przed złożeniem nominacyi od Księcia Kardynała, na Biskupstwo Krakowskie był nominowany, Adam Grabowski teraźniejszy Książe Biskup Warmiński, na ten czas Chełmiński, otrzymał Biskupstwo Kujawskie, a po nim Chełmińskie wziął Andrzéj Załuski Biskup Łucki Kanclerz Koronny.

Dnia 3. Kwietnia rada Senatu odprawiona na której ubezpieczenie kraju od najazdów Tatarskich, i gwałtownych werbowników, reparacyja zamków w Warszawie i w Krakowie, zachowanie bespieczne klejnotów Rzeczypospolitéj, i pieniężne posiłki Elblągowi i Krakowu dotąd dawane roztrząsano.

Przed tą radą dnia 20. Marca inwestyturę imieniem Książęcia Birona, dla słabego zdrowia osobą swoją zjechać nie mogącego, na Księztwo Kurlandzkie odebrał *Fink* Kanclerz i Konsyliarz Kurlandzki, zupełną na to od Książęcia moc mający.

Tegoż roku powtórna rada Senatu w Wschowie przy końcu Sierpnia odprawiona dla złożenia sejmu nadzwyczajnego, do którego jednak nie przyszło, dla tego, iż przez zawarcie pokoju między Turkami i Moskwą, przyczyny przeckodów woska Rossyiskiego przez kraj Polski, a oraz narzekania krzywdę cierpiących obywatelów Ruskich zupełnie ustały.

1740.

Po radzie Senatu w Wschowie, w Czerwcu odprawionéj; sejm zwyczajny 6 niedzielny zaczął się dnia 3. Października, którego dnia Karwowski Poseł z Bełzkiego Województwa Marszałkiem obrany. Król przez Kanclerza W.

Koronnego trzy te rzeczy do obrad publicznych zalecał; pokój, bespieczeństwo, i obfitość, a że tego wszystkiego bez przymnożenia sił i wojska dostąpić nie można było; Izba Poselska za cel to obrad swoich wzięła, lecz gdy czas zwyczajny bez żadnego skutku upłynął, sejm daremnie rozszedł się. Przed końcem sejmu Król Izbie Poselskiéj przez trzech Senatorów o śmierci Karola VI. Cesarza i potrzebie swojéj wyjechania do Saxonij dla obięcia namiestniczych Cesarstwa rządów doniósł.

Tenże rok smutny bardzo Kurlandzkim obywatelom był. Anna Imperatorowa Rossyjska przed śmiercią Państwo swoje i następstwo po sobie na Tron Rossyjski przyznała Iwanowi dziecięciu ledwie trzy miesiące mającemu, synowi Antoniego Ulryka Książęcia *de Bruswick-Bewern* i Anny Księżniczki Meklemburskiéj córki Katarzyny Księżnéj Meklemburskiéj siostry starszéj Imperatorowéj Anny. Przytém taż Anna Imperatorowa umierając, Książęcia Kurlandzkiego opiekunem młodego Iwana i Regentem Państwa pókiby Iwan lat 16 nie doszedł, naznaczyła.

Wkrótce po śmierci Imperatorowéj za powodem niektórych tak wielkiéj władzy Książęciu Kurlandzkiemu zazdroszczących, spisek uczyniony na oddanie Regencyi matce Iwana. Zaczém Książę Biron dnia 20 Listopada w Pałacu swoim aresztowany, o sprawowanie Państwa na pozór, a rzeczą samą iż w wielkiéj u Imperatorowéj Anny łasce zostawał, sądzony i do Syberyi roku następującego z żoną i z dziećmi posłany był. W roku 1742. pozwolono mu z Syberyi powrócić do Moskwy i w Jarosławiu pod aresztem acz nie naprzykrzonym mieszkać.

1741.

Król przez cały ten rok w Saxonij zostawał, częścią Cesarstwa interessami, częścią podjętą przeciw Królowéj Węgierskiéj o sukcessyją Austryjacką wojną zatrudniony. W Polszcze zupełna spokojność kwitnęła, wyjąwszy niektóre partykularne z prywatnych osób namowy podniesione konfederacyje, zwłaszcza w ziemi Chełmskiéj i w Województwie Podolskiem które jednak za staraniem Biskupa

Krakowskiego i Książęcia Wojewody Ruskiego uspokojone były; jako w szczególności z recessu Romanowskiego Podstolnego Chełmskiego Marszałka mniemanéj konfederacyi Chełmskiéj, i godności téj i konfederacyi odstępującego, pokazuje się.

Książe na Brunświku-Lunyburski o otrzymanie Księztwa Kurlandzkiego starał się, stany jednak Kurlandzkie skłonność swoję do przyjęcia jego za Pana oświadczywszy, cały ten interes do woli Królewskiéj odłożyły, i tym umysłem Posła do Króla wysłały.

1742. 1743.

Rada Senatu w Wschowie dnia 16. Maja zaczęta, w któréj Król, podczas swojéj w Polszcze niebytności, spokojności wnętrznéj nienaruszone zachowanie Książęciu Prymasowi, Senatorom i Ministrom zalecił. Uchwalono oraz wysłanie Posłów do Turek, do Tatarów i do Moskwy z upomnieniem się o nadgrodzenie krzywd wyrządzonych. Naznaczono na reparacyją okopów Kamienieckich 16000 złotych z skarbu Koronnego, ponieważ Król dla wojny Niemieckiéj podjąć się takowego nakładu nie mógł. Dla tejże przyczyny to jest trwającéj jeszcze wojny Niemieckiéj, sejm zwyczajny roku 1742. przypadający do dwóch lat był odłożony.

1744.

Woszczyło chłop poddany z Starostwa Krzyczewskiego, pod pozorem i poniekąd z przyczyny gwałtownego uciemiężenia od żydów, chłopów wiele zbuntowawszy w pomienioném Starostwie i przyległych krajach wielkie gwałty czynił, żydów zwłaszcza zabijając. Ta kupa buntowników do takiéj przyszła zuchwałości, iż na zamek Krzyczewski acz bez skutku uderzyć ważyła się. Wszakże za staraniem Książęcia Radziwiłła na ten czas Podczaszego Litewskiego Starosty Krzyczewskiego, buntownicy przełamani, i surowie skarani byli. Zachodzące rozterki o Księztwo Słuckie i należące do niego dobra w Litwie między Elektorem Falcgraffen Rhenu i domem Książąt Radziwiłłów, szczęśliwie uspokojone pod obowiązkiem wypłacenia od do-

mu Radziwiłłów pewnéj znacznéj summy. Dom wielce wsławiony, i starożytny od Książąt Litewskich idący Korybutów Wiśniowieckich, przez śmierć Książęcia Michała Wiśniowieckiego ostatniego téj Familij cale ustał. Król do Warszawy dnia 2. Czerwca przybył z Saxonij, nastąpiły potém częste o przyszłym sejmie rady.

Sejm zaczął się dnia 5go Października w Grodnie. Obrany w przeciągu pół trzeciéj godziny Marszałkiem Ogiński pisarz W. X. L. Starosta Oszmiański Poseł z Województwa Witebskiego. Ten pośpiech nic do otrzymania szczęśliwego sejmu tego skutku nie pomógł, zaszły albowiem, żadném najznakomitszych osób staraniem nieukojone względem pomnożenia wojska sprzeczki. Wszyscy prawie potrzebę pomnożenia tego uznawali, zwłaszcza iż się w przyległych krajach wojna szerzyła, niektórzy nawet sądzili iż ten tylko interes na sejmie roztrząsać należy. Lecz gdy do sposobów wykonania tych zamysłów przyszło, wielkie powstały kłótnie. Pomnożone te były podejrzeniem na niektórych Posłów iż się przekupić dali, owszem jawném tego zarzuceniem. Na takowych rozterkach gdy 6 tygodni upłynęło, sejm bez skutku rozszedł się. Sekretarzem sejmu tego był Ignacy Łonowski Stolnik Buski, po którym wiele się w różnych bibliotekach pism zostało, pokazujących osobliwszą jego do sprawowania publicznych interessów biegłość. Nastąpiła rada Senatu na któréj pokój wnętrzny opatrzono. Po któréj radzie Król do Niemiec za odebraną wiadomością o śmierci Karola VII. Cesarza pośpieszył.

1745. 1746.

W roku 1745. księgarnia publiczna w Warszawie założona od Jędrzeja Załuskiego Biskupa Chełmińskiego Kanclerza Koronnego, a w roku następującym Biskupa Krakowskiego i od brata jego Józefa Załuskiego Referendarza na ten czas Koronnego, a teraz Biskupa Kijowskiego, i ku powszechnemu pożytkowi otworzona i do używania wszystkim pozwolona.

Rok 1746. Familij Królewskiéj trojakim ślubem wielce był szczęśliwy, to jest Królewicza najstarszego Fryderyka

Chrystjana z Marją Antonją córką Karola VII. Cesarza, Królewnéj Maryi Anny z Książęciem Elektorem Bawarskim i Królewnéj Maryi Józefy z Ludwikiem Delfinem Francuzkim. Margrabia *des Issarts* Posłem od Króla Francuzkiego z téj okazyi naznaczony, listy odebrał kredencyjalne w których Polskiemu Królowi (co nigdy jeszcze Francyja nie czyniła) tytuł *Majestatis* był dawany. Sejm zwyczajny na ten rok przypadający zaczął się w Warszawie dnia 3. Października. Książe Lubomirski Starosta Kazimirski Poseł Rawski, jednostajnemi głosy obrany był Marszałkiem. Rugi i precedencyja Województw niektórych przyczyną były wielkich rozterków do dnia 14. tegoż miesiąca trwających, ale i te szczęśliwie uspokojone były. Daleko większe były kłótnie o pomnożenie wojska, i opatrzenie onemu należytéj zapłaty, także o rewizyją gruntów od których podatki płacone być miały, i naznaczeniu do tego Lustratorów. Te interesa cały czas tak w publicznych, jako i w prowincyjalnych sessyjach zabrały, do dnia 14go Listopada, który ostatni był sejmu. Już zgoda na wszystkie prawie projekta zaszła, już te podpisane były; same tylko zostawały Litewskie projekta, których bez świécy czytać nie można było. Sprzeciwiali się niektórzy przyniesieniu światła, i gdy mimo ich wolą przyniesione było, taka wrzawa powstała, iż Marszałek Izbę pożegnać i sejmowaniu niesktecznemu koniec uczynić musiał, nie bez narzekania ciężkiego, a prawie przeklinania tych którzy przyczyną byli pozbawionego skutku sejmu.

Tegoż roku Król Pruski wydał i ogłosił publiczny manifest, w którym przyjaźń nienaruszoną obiecywał, daleką od wszelkich zamysłów Koronie Polskiéj przeciwnych, lub szkodliwych.

1747. 1748.

Rok 1747. spokojnie upłynął, na końcu onego i na początku roku 1748. wojko Rossyjskie na pomoc Austryjakom ciągnące, do granic Rzeczyposolitéj wkroczyło, i z Litwy do Krakowa z tamtąd ku Szląskim granicom udało się. Król Angielski prosił o pozwolenie przejścia dla woj-

ska Rossyjskiego, Król August na tę prośbę tę jedynę odpowiedź dał iż ta rzecz do całéj Rzeczypospolitéj należy. Po zawartém zaś w tymże roku 1748. w Akwisgranie między wojującemi potencyjami Traktacie, toż wojsko tymże Traktem do Inflant powróciło.

Sejm zwyczajny dnia 7go Października zaczął się. W przeciągu dwóch godzin obrany Marszałkiem Starosta Dębowiecki Poseł Ruski. Początki onego dosyć były spokojne, lecz w dalszym przeciągu wielkie zaszły sprzeczki, mianowicie o cło Brzeskie Litewskie, tak dalece, że gdy przepisany prawem czas upłynął, sejm daremnie rozszedł się. Między propozycyjami na ten sejm od Tronu podanemi, były też i te, aby manufaktury przynajmniéj niektóre po miastach założone były, aby moneta zagranicznéj zwłaszcza sąsiedzkiéj porównana była, aby dla tym większéj cyrkylacyi pieniędzy góry Olkuskie otworzyć, etc. Niektórzy Senatorowie i Posłowie, na tym sejmie Króla prosili, aby Królewicza Xawera do Polskiéj sprowadził, i w niebytności nawet swojéj onego w tym kraju zostawił. Na tymże sejmie wiele projektów znakomitych, za powszechną zgodą uchwalonych i już podpisanych było, jako to projekt Kommissyi Ekonomicznéj Skarbowéj w Koronie i w Litwie, projekt naznaczający początek sejmów zwyczajnych na Poniedziałek po Ś Bartłomieju. Nastąpiło *Senatus Consilium* na którym złożenie sejmu nadzwyczajnego woli Królewskiéj zostawiono.

Ten rok wielce był dla Polskiéj nieszczęśliwy z przyczyny ciężkiego na Ukrainie głodu, częstych pożarów które w Wilnie, Lwowie, Brześciu Litewskim, Witebsku, Winnicy, Szkłowie wielką szkodę uczyniły, także szarańczy, która po różnych miejscach wszystkie zboża wniwecz obróciła, i zaraźliwéj między bydłem rogatem wszczętéj choroby. W tymże roku zaczęły się skargi mieszczan Gdańskich przeciw magistratowi, które *Wernicke* mieszczanin Gdański z niemałą żwawością utrzymywał.

1749.

Na początku roku tego Król Uniwersały na sejm nadzwyczajny podpisał, z okienkiem jednak co do czasu tego sejmu i bez daty. Tych Uniwersałów podpisanie pochop dało niektórym Senatorom do podania Królowi na piśmie memoriału, w którym ci Senatorowie utyskiwali na to, iż rzeczone Uniwersały bez wiadomości Senatorów i Ministrów stanu ogłoszone były, iż niektóre uszczypliwe i sławie dobrych patryotów ubliżające wyrażenia zawierały, iż niektóre tylko osoby i Trybunałami i łaskami Królewskiemi władają. Wszakże memoryjału tego, jak szczupła była ważność ztąd się pokazuje, iż ci sami, od których złożony, ogłoszony, i podany był podpisać się do niego nie chcieli. Ci zaś byli Kasztelan Krakowski i Wojewodowie Sendomirski i Bracławski.

Przy ufundowaniu Trybunału Koronnego w Piotrkowie, wielkie roku tego kłótnie były, tak dalece iż do oręża i jawnych gwałtów przyszło przez co niesłychanym w dziejach Polskich przykładem, tenże Trybunał, był zerwany. Były i poprzedzających lat niektóre wynikające z przeciwnych sobie stron usilności niesnaski, lecz tego roku nad wszystkie inne czasy, z niewypowiedzianą pragnących sprawiedliwości krzywdą górę wzięły.

Naznaczona na uspokojenie Gdańskich kłótni Kommissyja, za staraniem Książęcia Biskupa Warmińskiego najpryncypalniejszego Kommissarza, skutek dosyć pomyślny otrzymała. Dekret Królewski, od dnia 11. Listopada znoszący akcyzę na chleb i piwo, i trzecią część akcyzy na wino, przyjęty był od magistratu, który też przyrzekł część garnizonu umniejszyć dla uczynienia folgi mieszczanom. — Kommissyja ta szczęśliwie się w Listopadzie zakończyła.

1750.

Rosterki wnętrzne coraz się bardziéj pomnażające, gdy Królewskiéj w Polszcze przytomności wyciągały. Król na żądze narodu całego nakłaniając się, dnia 24. Kwietnia z Saxonij do Warszawy przyjechał. Dnia 4go Maja była rada Senatu naktóréj sejmu nadzwyczajnego potrzebę uznano.

Wacław Rzewuski Wojewoda Podolski złożywszy Województwo, Posłem z ziemi Chełmskiéj został. Stało się to z nawowy dworu mniemającego iż miłość powszechna którą sobie ten Pan zjednał, najskuteczniejszym środkiem być mogła do otrzymania skutku pomyślnego następujących obrad sejmowych, zwłaszcza że za jego staraniem sejm *Pacificationis* w roku 1736. był doszedł. Zaczął się więc sejm nadzwyczajny dnia 4. Sierpnia, lecz za upornym niektórych Posłów głosy zabierających, a innych na też głosy nie pozwalających czasu ztrawieniem nie przyszło do obierania Marszałka, a dnia 7. Sierpnia Wydżga Poseł Bełzki protestacyją uczyniwszy, manifest do Grodu Warszawskiego zaniósł, i sam z miejsca obrad wyjechał. Trwały jednak *in passivitate* sessyje w nadzieję wskrzeszenia sejmu do dnia 18. Sierpnia, kresu sejmowi temu naznaczonego, którego staréj laski Marszałek Izbę pożegnał. Dnia 19. tegoż miesiąca, Poseł Chełmski Rzewuski, znowu od Króla Województwo Podolskie otrzymał. Dnia 26. Sierpnia nastąpiła rada Senatu; na któréj następujące punkta główniejsze uchwalone były; aby w upatrzonym czasie złożony był sejm nadzwyczajny; aby hajdamakom w kraj Rzeczypospolitéj wpadającym, spólnemi z Moskwą siłami dawano odpór, aby Król do Imperatorowéj Rossyjskiéj posłał, przyczyniając się za Książęciem Kurlandzkim Bironem, etc. Król dla zerwanego sejmu zasmucony, tę miał przed swoim do Saxonij wyjazdem pociechę, iż Trybunał Piotrkowski należycie ufundowany widział, przez jednomyślne Książęcia Sanguszka Marszałka Nadwornego Lit. do Marszałkowskiéj laski Trybunalskiéj obranie.

1751.

Rosterki między magistratem Gdańskim i mieszczanami, zwłaszcza względem sposobu obierania urzędu miejskiego zachodzące, mimo wszystkie Króla starania uspokojone niebyły, owszem bardziéj się tego roku pomnażać zaczęły. Wernicke znowu do Drezna od mieszczan posłany był, dla otrzymania prędkiego téj sprawy uspokojenia.

Król surowy w téj mierze wyrok pod datą 24. Lutego wydał, którym dawniejszy 20. Lipca roku przeszłego uczyniony potwierdził. Lecz kiedy i ten mało pomógł, Król Kanclerzowi, i Podkanclerzemu uspokojenie tych kłótni zlecił, którzy w miesiącu Grudniu do Gdańska przybyli.

1752.

Dnia 4. Lutego ogłoszony był dekret sądów zadwornych Królewskich, w sprawie między magistratem i trzecim stanem albo mieszczanami Gdańskiemi. Tym dekretem potwierdzony był wyrok Królewski roku 1750. wydany, a magistrat za uporne onemu sprzeciwienie się do Sądów relacyjnych na odniesienie należytéj kary odesłany. Ta sprawa magistratowi na 537000, mieszczanom na 623480, Kasie zapaśnéj 368000 złotych kosztowała. Król z Saxonij do Warszawy 1. Września przyjechał z Królewiczami Xawierem i Karolem, a na początku miesiąca Października w Grodnie stanął. Dnia 2go tegoż miesiąca zaczął się sejm zwyczajny. W przeciągu 2 godzin obrany był Marszałkiem koła Rycerskiego Massalski Starosta i Poseł Grodzieński. Dnia 4go tegoż miesiąca nastąpiło izb obudwóch złączenie. Dnia 5go czytane były Pakta konwenta i propozycyje od Tronu ściągające się do aukcyi wojska, korrektury Trybunałów, otworzenia gór kruszczowych Olkuskich, założenia manufaktur, pomnożenia handlu, podzwignienia miast, konferencyi z Ministrami cudzoziemskiemi, odmienienia czasu sejmowaniu naznaczonego, etc. Dnia 6go pieczęcie wakujące oddane były, większa Lit. Książęciu Michałowi Czartoryskiemu dotąd Podkanclerzemu W. X. L. Ministrowi niezmiernych w Rzeczypospolitéj zasług. Mniejsza Michałowi Sapiezie dotąd Wojewodzie Podlaskiemu. Do dnia 14. były wota Senatorów i Ministrów, także audyjencyje deputowanych od wojska. Tegoż dnia Posłowie do Izby swojéj powrócili. Tamowane zatym do dnia 20. tegoż miesiąca były obrady od Swidzińskiego Stolnika Inowrocławskiego a Posła z Województwa Bracławskiego, domagającego się wykonania obietnic Królewskich względem odebrania urzędów administracyi Dyssydentom i cudzoziemcom, umniejszenia

wojska Saskiego w Polszcze zostającego do 1200 ludzi jak Pakta konwenta określiły, i rozdania na tym sejmie pozostałych wakansów. Dnia zaś 20. tenże Poseł z Morskim Skarbnikiem i Posłem Sochaczewskim solenną uczynili protestacyją. Następujące sessyje zaprzątnione były słuchaniem relacyi Posłów z perswazyją do Morskiego posłanych, którzy go nie znalazłszy, o zaniesionym przez niego manifeście donieśli. Zaczym dnia 26. tegoż miesiąca pożegnaniem Izby od Marszałka sejm był zakończony.

1753.

Król JMC. szczęśliwie nam teraz panujący, na Starostwo Przemyślkie wjeżdżał. Rosterki niejakie od szczególnych osób początek biorące, a potym do wielu rozciągające się, między stanem duchownym i świeckim wszczęte, rychło przytłumione zostały.

1754.

Officerowie Pułku Ordynacyi Ostrogskiéj, także część Obywatelów Województw Wołyńskiego i Bracławskiego, manifest zanoszą przeciw podziałowi Ordynacyi Ostrogskiéj od Książęcia Sanguszka Marszałka Nadwornego Lit. uczynionemu. Remanifest pomienionego Książęcia. Dubno z rozkazu Hetmanów W. Kor. i W. Litewskich wojskiem Rzeczypospolitéj osadzone. Król z Drezna do Warszawy przybył 21. Czerwca. Sejm zwyczajny zaczął się 30. Września, zerwany przed obraniem Marszałka, przez Strawińskiego Stolnika i Posła Starodubowskiego. Marszałek laski staréj Królewskim obiecał imieniem, iż Król stosując się do manifestów Województw, ziem i powiatów rozerwaniu Ordynacyi Ostrogskiéj przeciwnych, tejże Ordynacyi administracyją miał naznaczyć. Jakoż Kommissyja do téj administracyi rzeczą samą naznaczona była, i w Dubnie w miesiącu Grudniu pod Prezydencyją Książęcia Biskupa Krakowskiego zaczęła się.

Strawiński Poseł Starodubowski w Manifeście swoim bieg sejmu tamującym przekładał, iż postanowienie administracyi na dobra Ordynacyi Ostrogskiéj, sprzeciwia się

prawom fundamentalnym i najistotniejszym narodowym, poniewasz dobra ziemskie stanu Szlacheckiego zostałyby pozbawione prerogatyw swoich i bespieczeństwa podlegając administracyjom, bez poprzedzającego sądowego wyroku. Nad to iż Rzeczpospolita recessem sejmu 1677. sobie zostawiła władzą osądzenia jeśli Ostrogskie dobra są Ordynacyją, lub nie, zaś wielkie władzy tejże Rzeczypospolitéj stałoby się ubliżenie gdyby pomienione dobra miały podlegać dyspozycyi wynikającéj z sądu nie od Rzeczypospolitéj naznaczonego. Nakoniec iż za ustanowieniem takowéj administracyi, nigdyby się spodziewać nie można pomyślnego sejmu skutku, ponieważ sami Administratorowie, częścią dla dłuszego z administracyi korzystania, częścią dla uniknienia rachunków, staraliby się aby zrywane były. Jak w racyjach swoich gruntowny był ten Manifest, pokazało się w lat cztéry potym jako na miejscu swoim obaczemy.

1755.

Na radzie Senatu w Maju w Wschowie odprawionéj różne urzędy wakujące rozdane były, między któremi Stolnikostwo Lit. Królowi JMCi szczęśliwie nam teraz panującemu oddane było. Na téj radzie naznaczony do Porty Ottomańskiéj Poseł z powinszowaniem Cesarzowi wstępu na Państwo.

1756.

Sejm zwyczajny nie mógł być odprawiony dla zabawnego wszczętą w Niemczech wojną Króla, który po opanowaniu od Pruskiego wojska Państw swoich dopiéro dnia 27go Października do Polskiéj przybył. Fundowanie Trybunału w Litwie jako i poprzedzających lat nie bez trudności było, tak i roku tego wielkim podlegać niezgodom zdawało się; wszakże za staraniem gorliwych o dobro Ojczyzny Patriotów wszystko to uprzątnione zostało co trwożyć obywatelów mogło. Przy końcu roku tego Rossyjskie wojsko na odsiecz Austryjakom idące do Polskich krain weszło. Król JMC szczęśliwie nam teraz panujący odebrał Order Orła białego dnia 8. Grudnia i w Charakterze Posła Pel-

nomocnego do Petersburga wyjechał. Wszczęta wojna, i inne Króla i Królestwa tyczące się okoliczności powodem do tego Poselstwa były. Lecz tajemniejsze w tym były Boskiéj Opatrzności zrządzenia, ku uszczęśliwieniu Polskiego Narodu zmierzające, przez pokazanie sąsiedzkiemu i przyjaźnemu Polszcze Narodowi godnych korony przymiotów osoby na to Poselstwo wysadzonéj.

1757.

Wojsko Rossyjskie przez kraj Rzeczypospolitéj, zwłaszcza przez Inflanty, Zmudź i Litwę do Prus, pod Kommendą Feldmarszałka Apraxina ciągnie. Królowa w Dreźnie dnia 17. Listopada mając lat 57. umiera. Sandomierz miasto dnia 22. Kwietnia, a Warta miasto w Województwie Sieradzkim leżące w tymże miesiącu ciężko przez ogień klęskę poniosły. Tegoż roku równie jako i w poprzedzającym i w następujących, różne osoby i zgromadzenia wzgląd mając na zniszczony kraj Saski, a przez to umniejszone Króla dochody, *dona gratuita* ofiarowały. Miasto Gdańsk z strony swojéj 50000 talarów ofiarowało.

1758.

Kommissyja administracyi Ordynacyi Ostrogskiéj z woli Królewskiéj skassowana dnia 16. Maja. Dobra téjże Ordynacyi Książęciu na ten czas Marszałkowi Nad. W. X. L. przywrócone, aby tak je trzymał jak przed transakcyją Kolbuszowską. Nie małą podobno do zniesienia téj Kommissyi był pobudką z zatajenia wyprowadzony na światło manifest Książęcia Janusza Ostrogskiego Kasztelana Krakowskiego kassujący dawniejsze transakcyje swoje na założenie Ordynacyi uczynione.

Dnia 2go Października zaczął się sejm zwyczajny, Marszałkiem koła Rycerskiego, na drugiéj dopiéro sessyi obrany Małachowski Krajczy Koronny, Poseł Łęczycki. Dnia 5. tegoż miesiąca tamowane były obrady od Podhorskiego Posła Wołyńskiego. Sessyje w nadzieję powrotu jego, do dnia 10. tegoż miesiąca trwały, lecz po zaszłéj wiadomości o uczynionym przez niego manifeście, i odda-

leniu się jego z Warszawy, Izba od Marszałka była pożegnana.

Sławna po zerwanym sejmie Senatu rada, na której drugi punkt podany Senatorom do roztrząśnienia, za cel miał uspokojenie Obywatelów Księstwa Kurlandskiego, bez rządu prawego, i bez Książęcia tęskniących. Usilne przekładania uwagi Senatorów niektórych i Ministrów, prawa wiadomością i Ojczyzny miłością zaszczyconych, dowodzących iż dysponować Kurlandyją, nie jednemu, lub dwom, lecz wszystkim trzem Stanom należy; iż Kostytucyja roku 1736, na raz tylko jeden Królowi Księstwem Kurlandyi dysponować pozwoliła; te i inne przestrogi (których się wkrótce potym doskonała gruntowność pokazała) nie mogły temu przeszkodzić aby Senatu część liczniejsza do zdania dworu nie nakłoniła się, pozwalając aby Królewiczowi Karolowi u Rossyjskiéj Imperatorowéj w tedy panującéj łaskę, u niektórych obywatelów Kurlandyi affekt mającemu, to Księstwo oddane było. Dyploma na to prowizyonalne, pod pieczęcią większą Koronną, a mniejszą Litewską temuż Królewiczowi Kanclerz W. Kor. oddawał.

1759.

Inwestytura Królewicza Karola na Księstwo Kurlandzkie z wielką wspaniałością na początku roku tego odprawiona, krótko trwającą radość dworowi przyniosła.

Wojska Rossyjskie w Polszcze stojące, lub przez nią ciągnące, dały pochop wojskom Pruskim do wkroczenia w kraj Rzeczypospolitéj, nie bez szkody i uciemiężenia obywatelów zwłaszcza Województwa Poznańskiego.

Adam Komorowski Prymas dnia 2. Marca w Skierniewicach umiera, dnia 11go tegoż miesiąca mianowany na Prymacyjalną godność Władysław Łubieński na ten czas Arcybiskup Lwowski, którego troskliwe starania i przezorne prace w następującym Bezkrulewiu wszelką od Rzeczypospolitéj niepomyślność odwróciły, i ojczyznę całą niezmiernego szczęścia nabawiły, przez zgodne i spokojne, i

w ostatniéj potomności pamiętne wyniesienie na Tron STANISŁAWA AUGUSTA własnéj swojéj i powszechnéj Ojczyzny Ojca.

Wszczęte rosterki od kilku lat między żydami Talmudu trzymającemi się i onemuż przeciwnemi, tym się roku tego zakończyły iż się część wielka Anty-Talmudystow, z Polskiéj, z Turek, z Multan i Węgier do Wiary chrześciańskiéj nawróciła. Ci nawrócić się pragnący żydzi przez podane supliki Królowi i Prymasowi jako jeszcze Arcybiskupowi Lwowskiemu protekcyi i przyśpieszenia, chrztu dopraszali się. W czym zupełnie żądzom ich dogodzono.

Matka Króla JMCi szczęśliwie nam panującego z Książąt Czartoryskich Poniatowska Kasztelanowa Krakowska, dnia 27. Października z powszechnym wszystkich żalem umiera.

1760.

Książe Prymas współziomków swoich miłością wzbudzony pisze do dworu Petersburskiego prosząc o wyznaczenie Kommissyi na rozeznanie i nagrodzenie krzywd przez przechody żołnierskie wojska Rossyjskiego w Polszcze uczynionych. Prośba ta nie odwłocznie skutek otrzymała przez wyznaczenie téj Kommissyi, która już dawniéj w Litwie ustanowiona była.

Brat Hana Tatarskiego do Polskiéj ucieka. Han o wydanie onego, z groźbami pisze, ale za staraniem Podoskiego Kuchmistrza Kor. Posła w Carogrodzie Polskiego, roku jeszcze przeszłego na powinszowanie nowemu Sułtanowi wstępu na Państwo wysłanego, i Hrabi *de Vergennes* Posła tamże Francuzkiego, groźby te skutku nie miały, sprawa cała była zagodzona. Jakób Józef *Frenk* Herszt Anty-Talmudystów nawróconych wzięty w sekwester, z przyczyny iż niezwyczajnéj czci oświadczenia od współtowarzyszów swoich odbierając, do wiary chrześciańskiéj wiele błędów przyłączać zdawał się. I jego i innych nawróconych żydów z wielką pilnością przez dni 20 z rozkazu duchownéj zwierzchności examinowano.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA AUGUSTA III.

Dnia 25. Sierpnia pożar straszny w Gnieźnie i część wielką miasta i wspaniały a dostojnością najpiérwszy w Polszcze i w Litwie kościół Katedralny pochłonął. Sejm zwyczajny dnia 6. Października w Warszawie zaczęty, przed obraniem Marszałka zerwany od Leżeńskiego Posła Podolskiego.

1761.

Pułkownik Putzkow z strony Rossyjskiéj, a z Polskiéj strony Wykowski Pułkownik wojsk Kor. Stolnik Czerwonogrodzki, wyznaczeni Kommissarze na rozeznanie krzywd obywatelom Polskich krain od wojska Rossyjskiego uczynionych. Kommissyją tą zaczynają w Toruniu dnia 18go Maja.

Sejm nadzwyczajny jedynie dla wynalezienia sposobów zabieżenia złéj monecie po krajach Polskich szerzącéj się naznaczony, zaczął się dnia 27. Kwietnia, rozszedł się nieskutecznie przed obraniem Marszałka dnia 2. Maja. W tym zerwanie sejmu tego, od przeszłych różniło się iż tamujący obrady Posłowie w Manifeście swoim dowodzili iż przeciw prawu bez poprzedzającéj rady Senatu był złożony. Na radzie Senatu dnia 13go tegoż miesiąca zaczętéj drugi do roztrząśnienia podany był punkt; jakimby sposobem po niedoszłym sejmie zabieżec można było złéj monecie, niezmierną klęskę krajowi przynoszęcéj. Co pieczołowitości Podskarbich Wielkich obudwóch narodów zostawiono.

Han Tatarski kozaków wałęsających się i po stępach Tatarskich koczujących zabiera do wojska swego. Tegoż czasu koszowego którego Siecz obierała zrzucono, a dano Generała, kozaków Siczowych ściśle w stępach swoich trzymającego, z tych dwóch przyczyn pogranicze od najazdów Hajdamackich przez czas długi naprzykrzających się zupełnie uwolnione zostało. Królewicz Klemens stan duchowny obiera i w Warszawie od Nuncyusza piérwsze święcenie bierze. Rychło potém tenże Królewicz Fryzyngeńskim i Ratysbońskim w Niemczech Biskupem był obrany.

Podskarbi W. Kor. zadosyć czyniąc obowiązkom urzędu swego, ogłasza 12. Września piérwszą złéj monety w Polszcze redukcyją.

Dnia 28. Października ogłoszona powtórna redukcyja na złą monetę, objaśniająca piérwszą porównanie czyniąca z redukcyją od Podskarbiego W. Lit. w Litwie 20. Lipca uczynioną a 19. Października obiaśnioną.

Oprócz tych redukcyi były inne partykularne ogłoszone podług okoliczności pokazujących się złych jakich nowego gatunku pieniędzy.

Żydom handel pieniężny, uszczerbek wielki obywatelom Kor. Polskiéj przynoszący, pod surowemi karami od Podskarbich zakazany. Józefa z Wesslów Sobieska Królewicza Konstantego pozostała wdowa, na początku tego roku w Warszawie umarła.

1762.

Dnia 5go Stycznia Imperatorowa Rossyjska Elżbieta przeniosła się do wieczności. Śmierć ta jako w Europejskich interesach wiele odmiany sprawiła, tak téż interes Księstwa Kurlandskiego całe przemieniła.

Po jéj śmierci następca Piotr III. Książęcia Kurlandzkiego Birona zupełnie uwolnionego uznał za prawego Książęcia Kurlandzkiego, a oraz stanom Kurlandyi wszelką w utrzymaniu praw ich i swobód pomoc obiecał. Sejm Stanów Kurlandzkich w Nitawie roku przeszłego z niemałym zamieszaniem zaczęty w tym zaś roku spokojnéj przepędzony, zdawał się na stronę Królewicza Karola przychylny, kiedy odebrana wiadomość o uwolnieniu Książęcia Birona, i uznaniu jego od dworu Peterburskiego, wielką w umysłach Kurlandczyków sprawiła odmianę.

Dnia 20go Lipca wydany był od Książęcia Ernesta Jana Manifest, ogłaszający Stanom Kurlandzkim iż Książe rzeczony nie tylko prawa swego do Księstwa nie odstępuje, ale owszem utrzymać je wszelkiemi chce sposobami. Imperatorowa Katarzyna II. po złożeniu Piotra III. wstąpiwszy na Tron Rossyjski przyczynia się za pomienionym Książęciem do Króla przez list pisany 3go Sierpnia. Dnia 4go Października zaczął się sejm zwyczajny który przed obraniem Marszałka dnia 7go tegoż miesiąca rozszedł się. Na tym sejmie gorliwi o ocalenie praw narodowych Po-

słowie, mocno sprzeciwiali się temu iż między Posłami, to jest w zgromadzeniu stanowiących prawa, najdowali się, którzy zwykłym przez otrzymanie Indygenatu trybem między Polską szlachtą nie byli policzeni. Jak ten zarzut był sprawiedliwy i gruntowny tak zła i niegodziwa nań była odpowiedź, kiedy niektórzy czyli to przez zbyteczne przywiązanie, czyli przez zuchwałość na wielkich nadziejach wspartą, do oręża na miejscu obrad publicznych rzucili się i rozruchu wielkiego, acz wkrótce potym uspokojonego przyczyną byli. Szymakowski Poseł Ciechanowski Manifestem swoim dalszy bieg sejmu zatamował, trzy tego dając przyczyny; *Piérwszą*: Nie obranie Marszałka dnia piérwszego podług prawa. *Drugą*: Narażenie przez dobycie oręża beśpieczności publicznéj. *Trzecią*: Przeszkody i gwałty wojska Moskiewskiego. Wynikneły po sejmie różne manifesta z których jeden najznakomitszy przeciw zerwaniu sejmu i przywłaszczeniu urzędów Polskich od cudzoziemców Indigenatu nie mających. Dnia 25go Października zaczeła się rada Senatu, z któréj *resultatum* te główniejsze punkta zawierało: *1mo*. Naznaczenie sejmu nadzwyczajnego w upatrzonym czasie wygodnym, na którymby sposoby skutecznego rad zawarcia obmyślono. *2do*. Marszałkom Wielkim zlecono pilne wejrzenie i inkwizycyją na tych którzy dobycia szabel w Izbie Poselkiéj przykład innym dali. *3tio*. Zabiegając złéj mowcie, aby miasta Pruskie, jeśliby prawa swego użyć chciały, czyniły to pod dozorem Podskarbiego W. Kor. tak żeby monata tylko dobra podług konst. 1717. wychodziła. Rosterki z miastem Gdańskiem w roku 1761. jeszcze wszczęte, wzięciem do więzienia Pana *Wernicke* w roku tym zakończone były. Pomieniony *Wernicke* zadawał magistratowi, iż w płaceniu palowego nie małą Królewskiemu skarbu czynił szkodę. W roku 1761. Referendarz duchowny Kor. wysłany był do Gdańska dla roztrząśnienia téj rzeczy. Miasto Gdańsk sądząc iż takowy sąd Kommissarski sprzeciwia się prawom jego i wolnościom, przyjąć go nie chciało. Po różnych sprzeczkach i rozterkach stanęła w tym roku ugoda mocą któréj magistrat

Gdański obowiązał się pewną summę ratami Królowi wypłacić.

Śmierć wielu zasłużonych w Ojczyznie osób. Jako to Stanisława Poniatowskiego Kasztellana Krakowskiego na całą Europę od początku wieku tego wsławionego, Ojca Króla JMCi szczęśliwie nam teraz panującego 23. Sierpnia. Jana Małachowskiego Kanclerza W. Kor. 25go Czerwca. Michała Książęcia Radziwiłła Wojewody Wileńskiego Hetmana W. W. X. L. 22. Maja. Miasto Mińsk w W. X. Lit. przez ogień wielką klęskę odniosło dnia 7. Czerwca.

Tegoż roku zaszły niejakie z Krymskiemi Tatarami rosterki od szczególnych osób początek biorące. Tatarowie mieniąc się być ukrzywdzonemi, nie bez pogrożek nadgrody domagali się, sprawa ta naostatek z niemałą jednak trudnością i skarbu wycięczeniem uspokojona była.

1763.

Na dobra stołowe Książęcia Kurlandzkiego z rozkazu Imperatorowéj Rossyjskiéj sekwester włożony. Rossyjski w Nitawie Rezydent *Simolin* listami swemi wszystkich tych dóbr Administratorów obwieścił, aby dochody wszelakie pod utratą urzędu swego do kassy Imperatorowéj JéjMCi znosili. Wkrótce potym ogłoszony był memoryjał Imperatorski, wyrażający przyczyny dla których Rossyja do Kurlandzkiego interessu wchodząc, pomoc i obronę Książęciu Bironowi dawała te zaś były, iż Książe pomieniony żadnego się występku nie dopuścił dla któregoby hołdu miał być pozbawiony iż ani sądzony ani wysłuchany nawet w téj sprawie nie był, iż prawo przyrodzone, i dobre sąsiedztwo wyciąga aby obrona przeciw gwałtu i niesprawiedliwości, Książęciu i Stanom Kurlandzkim dana była, iż Kurlandyja nie samemu tylko Królowi lecz całéj Rzeczypospolitéj hołduje. Na ten memoriał wyszła wnet potém odpowiedź od 4 Polskich Ministrów podpisana, w któréj iż się urażona być mieniła Imperatorowa, domagła się satisfakcyi przez Posła swego Hrabię de Kejserling, który nie mogąc mieć u Króla audyjencyi dla niebezpiecznéj na ów czasz choroby Królewskiéj, nalegania Imperatorowéj JéjMCi o satysfakcyją Książęciu

Prymasowi przełożył. Gdy Król zupełnie ozdrowiał, nastąpiła rada Senatu w Marcu, na której wnętrzną spokojność w niebytności Króla do Saxonij po zawartym pokoju powracającego obwarowano, a względem Kurladzkiego interessu, aby Książe Biron przez Instygatorów obojga narodów pozwany był, postanowiono; także postępek Platera Wojewody Mścisławskiego, i Lipskiego Kasztelana Łęczyckiego Kommissarzów od Króla do Kurlandyi w roku jeszcze przeszłym posłanych potwierdzono. Rezydent Imperatorowéj Rossyjskiéj *Simolin*, na początku jeszcze roku pomienionym Kommissarzom oznajmił, iż Imperatorowa JéjMC niedopuści aby oni jaką sobie w Kurlandyi jurysdykcyją przywłaszczali, ponieważ interes Kurlandzki interesem jest stanu, wszystkich trzech Rzeczypospolitéj stanów dołożenia się wyciągający. Borch Podkomorzy Inflantski wysłany do Moskwy dla czynienia remonstracyi Imperatorowéj względem interessu Kurlandzkiego, znalazł Imperatorową w przedsięwziętéj obronie prawego Książęcia Kurlandzkiego nie wzruszoną. Tegoż prawie czasu Rezydent Pruski imieniem dworu swego deklaracyją publiczną uczynił, iż od Króla Pruskiego żaden inny oprócz Książęcia Ernesta Jana Birona nie będzie uznany Książęciem Kurlandzkim.

Król do Saxonij przy końcu miesiąca Kwietnia wyjechał, zabawiwszy w Polszcze blisko przez siedm lat nie przerwanie. Wkrótce potém Królewicz Karol wszelką utrzymania Kurlandyi nadzieję straciwszy Nitawę porzuca i w tęż drogę udaje się. Kommissyja Turuńska ponowiona z wyznaczeniem do niéj nowych z strony Polskiéj Kommissarzów.

Deklaracyja Imperatorowéj Rossyjskiéj, przeciw gwałtom przy ufundowaniu Trybunału Litewskiego użytym, wydana pod datą 11. Maja. Część wojska Pruskiego wchodzi do granic Polskich, pod pozorem wyszukazia Obywatelów pod czas wojny zbiegłych z krain Królowi Pruskiemu podlegających, i zniewolenia ich do powrotu do własnego kraju. Wielkie ztąd dla Obywatelów w Polskiéj Prowincyi wynikają przykrości. Na usilne jednak Ministrów Polskich

a zwłaszcza Książęcia Prymasa nalegania, Król Pruski obiecuje wydać rozkazy wojsku swemu do powrotu i naznaczyć Kommissyją na rozeznanie krzywd uczynionych.

Gdy wojsko Pruskie z jednéj strony ma się do powrotu, z drugiéj strony wojsko Rossyjskie od Kurlandyi do Litwy wchodzi dla utrzymania powszechnéj w Litwie spokojności.

Te i inne okoliczności powodem były Książęciu Prymasowi do złożenia w Warszawie w miesiącu Wrześniu konferencyi z Ministrem Rossyjskim i innemi Ministrami i Senatorami Polskiemi. Skutek tych konferencyi był przytłumienie zaszłych między najznakomitszemi w Polszcze domami niesnasków, od jednych rzetelnie upragniony, od drugich obłudnie obiecany jako się wkrótce potém pokazało. Poseł Rossyjski zupełną na to moc mający wojsku Rossyjskiemu do kraju swego powrót oznajmuje, za odebraną obietnicą iż Trybunał Litewski dekretami swemi przykrzyć się nie miał przyjaciołem Rossyi, ani dawniéj od togoż Trybunału uczynione do skutku przywodzić. Na początku Października gdy czas ufundowania Trybunału Piotrkowskiego nastawał, wielkie od stron przeciwnych sobie, czynione były przygotowania, dla dokazania zamysłów swoich, które z jednéj strony za cel miały ufundowanie Trybunału podług myśli swojéj, z drugiéj strony utrzymanie prawa i wolności wcałości od gwałtu i na zbrojnych rotach zasadzającéj się mocy. Z ostatnim zatrwożeniem patrzali wszyscy na nieszczęśliwe z takich zamachów wyniknąć mające skutki, kiedy wiadomość o śmierci Królewskiéj w Dreźnie zaszłéj wporę przyniesiona koniec wszystkiemu uczyniła. Umarł August III. dnia 5go Października Apoplexyją ruszony.

Opisać charakter Monarchów których panowanie i dzieła opisano, jeden jest z obowiązków Historyi, i temu w poprzedzających Królów życiu zadosyć uczyniliśmy. Że tego przy dokończeniu panowania AUGUSTA III. nie czyniemy sprawiedliwą dać przyczynę możemy.

PRZYPADKI ZNACZNIEJSZE ZA FRYDERYKA AUGUSTA III.

Monarchów osobisty charakter jest z rodzaju tych widoków które w pewnym tylko oddaleniu należycie wyrażone być mogą, zbyteczna bliskość nie mniéj do tego jest na przeszkodzie jak nie pomiarkowane oddalenie. Przeto w tak bliskim panowaniu AUGUSTA III. czasie pisząc, dzieło to późniejszéj zostawujemy potomności.

STANISŁAW AUGUST PONIATOWSKI

herbu Ciołek, Stolnik W. X. Litewskiego ziemianin Polski, urodzony w Wołczynie w Woj. Brzeskiem Lit. dnia 17. Stycznia 1732. roku z Ojca Stanisława Poniatowskiego Kasztellana Krakowskiego i z matki Konstancyi z Książąt Czartoryskich. Obrany Królem Polskim pod imieniem Stanisława Augusta IV. dnia 7. Września 1764. w trzydziestym drugim roku życia, koronowany w Warszawie dnia 25. Listopada 1764. Złożył Koronę dnia 25. Listopada 1795. Panował lat 31.

1764.

Gdy August III. zeszedł ze świata, naród znużony długiém a nieczynnem jego panowaniem, w przeciągu którego rozchwiały się były wszystkie ogniwa związku towarzyskiego, i nieład w kraju do zbytku wygórował, zdawał się pragnąć prędkiego ustąpienia z Tronu bezwładnego Monarchy rokując sobie że dać mu potrafi udolniejszego następcę.

Jest nawet mniemaniem dość upowszechnioném że byli tacy między obywatelami, którzy w troskliwości o dolę kraju zbyt daleko posuniętéj, zaradzić jéj chcieli przedwcześnie, ponawiając na osobie starego Króla, wygluzowany od cztérech wieków z dziejów Polski gorszący i niebezpieczny przykład detronizacyi.

Nie zdaje się przecie aby pomimo takiéj dążności do odmiany, zwrócili byli ci, co jéj pragnęli tak usilnie i przyspieszyć chcieli niewcześnie, uwagę na osobę powołać się mającą do Tronu.

W tém więc tylko jednoczyło się zdanie powszechne, z życzeniem pojedyńczych osób, że potrzeba Króla któryby przywrócił kraj do stanu równości z Państwami ościennemi, postradanego nieładem, i cofniętego o wiek cały.

Takie przekonanie odzywało się najsilniéj wdwóch stronnicach zarówno życzliwych ojczyznie i do jednego zmierzających celu, lecz koleją nie jednakową. Z temi zaś łą-

ŚMIERĆ 1798.	*MONARCHOWIE.*	*MINISTROWIE STANU.*	*ARCYBISKUPI KRAJOWI.*
STAISŁAW AUGUST umarł w Petersburgu dnia 15. Lutego 1798 tamże pochowany. Nie zostawił potomstwa i nie wchodził w związki małżeńskie.	*Papieże.* Klemens XIII. 1769. Klemens XIV. 1775. Pius VI. 1800. *Austryja.* Marja Teressa. 1780. Józef II. 1790. Leopold II. 1792 Franciszek II. *Rossyja.* Katarzyna II. Imperat. 1796. Paweł I. *Prussy.* Fryderyk II 1785 Fryderyk Wilhelm II. 1797. *Turcyja.* Mustafa III. Abdul Hamid. Selim III. *Francyja.* Ludwik XV 1774 Ludwik XVI 1793 Rzeczpospolita. *Szwecyja.* Gustaw III. 1792 Gustaw IV. 1809. *Dania.* Fryderyk V. Krystian VII. *Anglija.* Jerzy III. *Hiszpanija.* Karol III. Karol IV. *Portugalija.* Józef I. Piotr III. *Rzeczpospolita Hollenderska.* Stadhuder Wilhelm V.	*Marszałkowie W. Kor.* Franciszek Bieliński. Stanisław Książe Lubomirski Michał Mniszech Fryderyk Moszyński. *Marszałkowie W. Litewscy.* Jan Ogiński. Józef Książe Sanguszko. Władysław Gurowski. Ignacy Potocki. Ludwik Tyszkiewicz. *Hetmani W. Kor.* Jan Klemens Branicki. Wacław Rzewuski. Xawery Branicki. *Hetmani W. Lit.* Michał Massalski. Michał Ogiński. Szymon Kossakowski. *Kanclerze W. K.* Andrzej Zamojski. Andrzej Młodziejowski. Antoni Okęcki. Jacek Małachowski. Antoni Książe Sułkowski. *Kanclerze W. L.* Michał Książe Czartoryski.	*Prymasi Korony Polskiéj.* *Arcybiskupi Gnieznieńscy.* Władysław Lubieński. Gabriel Podoski. Antoni Ostrowski. Michał Książe Poniatowski. *Lwowscy.* Wacław Sierakowski. Onufry Kicki. *Metropolita Halicki.* Teodozy Rostocki.

czyła się większość ziemian, w miarę upodobania osób pojedyńczych w środkach których te dwie partyje ku naprawie wstrząśniętego gmachu rządowego użyć chciały.

Przodkował w jednéj Jan Klemens Branicki Hetman W. Koronny, i umiał przeciągnąć na swą stronę partyją Karola Radziwiłła w Litwie przemożną, jako też Potockich na Russi bardzo czynną, które obie sprzyjały domowi Saskiemu. Nazywano stronictwo Branickiego republikańskiem dla tego, że wierne dawném nawyknieniem pogodzić chciało potrzebne nowości ze staroświeckim obyczajem, zwłaszcza w zewnętrznym kształcie rządu i wojska. Władali drugiem stronnictwem słabszém w liczbę zwolenników, ale silniejszym duchem i światłem, Książęta Czatoryscy, puścizną po Sieniawskich niezmiernie wzbogaceni, równie troskliwi o dobro kraju, lecz działający z tém przekonaniem, że ustawy zastarzałe nie zgadzają się z potrzebami współczesnemi, i że przeistoczenie aby było skutecznem być musi zupełném.

To stronictwo zmierzało do uczynienia Tronu dziedzicznym, a zasłaniając ten zamiar godłem narodowości, zalecało Króla rodaka; w tym zaś drugiém względzie zgadzało się z życzeniem dworu Peterburskiego i Berlińskiego.

1764.

Pośród takiego usposobienia umysłów do przyjęcia odmian, bez żadnéj wszakże jedności w zdaniu na czém te zasadzać się mają, ani porozumienia się w życzeniu co do osoby Króla który je zbliżyć potrafi, zwołał Prymas Władysław Lubieński sejm konwokacyjny na dzień 7. Maja 1764. roku a oddział wojska Rossyjskiego posunął się, z namowy jak sądzono Czartoryjskich ku Warszawie, w celu popierania wyboru Króla rodaka. Stanęło na wzajem pod bronią wziętą z Arsenału na rozkaz Hetmana Branickiego stronnictwo republikańskie.

Marszałek przeszło sejmowy Adam Małachowski wzbraniał się zagaić posiedzenie pod pozorem, że widzi w Izbie wojskowych obcych, i oddalił się unosząc z sobą laskę. Mokronoski poseł Bielski zaniósł też do Akt grodu

MONARCHOWIE.	*MINISTROWIE STANU.*	*MINISTROWIE STANU.*	*MINISTROWIE STANU.*
Lotaryngija. Stanisław Leszczyński z tytułem Króla Polskiego † 1764. *Kurlandyja.* Ernest Jan Biron. Piotr Biron.	Michał Książe Sapieha. Joachim Chreptowicz. *Podkanclerze Kor.* Michał Wodzicki. Andrzej Młodziejowski. Jan Borch. Jacek Małachowski. Maciej Garnysz. Hugo Kołłątaj. *Podkanclerze W. Lit.* Antoni Przezdziecki. Joachim Chreptowicz. Kazimierz Plater. *Podskarbiowie W. Kor.* Teodor Wessel. Adam Książe Poniński. Roch Kossowski. *Podskarbiowie W. Lit.* Józef Hrabia Fleming. Michał Brzostowski. Stanisław Książe Poniatowski. Ludwik Tyszkiewicz. Michał Ogiński.	*Marszałkowie Nad. Kor.* Jerzy Mniszech. Franciszek Wielopolski. Franciszek Rzewuski. Kazimierz Raczyński. Stanisław Bieliński. *Marszałkowie Nad. Lit.* Józef Książe Sanguszko. Władysław Gurowski. Michał Mniszech. Ignacy Potocki. Stanisław Sołtan. Michał Gełgud. *Hetmani Pol. Kor.* Wacław Rzewuski. Xawery Branicki Seweryn Rzewuski. *Hntmani Pol. Lit.* Alexander Książe Sapieha. Józef Sosnowski. Ludwik Tyszkiewicz. Szymon Kossakowski. Józef Zabiełło.	*Podskarbiowi Nad. Kor.* Roch Kossowski. Tomasz Ostrowski. Teofil Załuski. *Podskarbiowie Nad. Lit.* Antoni Tyzenhaus. Antoni Dziekoński.

Warszawskiego Manifest przeciw dalszym obradom pod wpływem siły zbrojnéj. Był więc sejm ten zerwany w formie praw dotąd obowiązujących; aliści stronnictwo Czartoryskich uznało sejm ten za trwający; zagaił go Kossowski Starosta Sieradzki, a obwołany był Marszałkiem Książe Adam Czartoryski Generał ziem Podolskich, i pod jego łaską, zawiązano konfederacyją dla zapewnienia dalszych obrad.

Na uporządkowaném w ten sposób posiedzeniu, stanął wyrok pozbawiające godności Branickiego i Radziwiłła, a wyznaczony Regimentarzem Książe August Czartoryski odebrał polecenie ścigania ich zwolenników. Ujechali więc oba z kraju, zaczym sejm uwolniony od ścierania się stronnictw doszedł spokojnie, wiele pożytecznych postanowiwszy odmian, tak przez ścieśnienie władzy Hetmanów i Podskarbich, jako też przez tę ważną uchwałę. że przedmioty dotyczące finansów i wymiaru sprawiedliwości, skoro większością głosów przyjęte zostaną, mocy obowiązującéj tracić nie będą przez zerwanie sejmu. Usunięto nawet, jeśli nie prawem wyraźném to porozumieniem się wzajemnym i uczynkiem, zgubne *Liberum veto*, smutną przyczynę wielu klęsk krajowych. Zakończył się sejm zawiązaniem nowéj konfederacyi pod laską obecnego Marszałka, w celu zapobieżenia przerywaniu obrad na sejmie elekcyjnym.

Sejm ten drugi z kolei, rozpoczął się dnia 27. Sierpnia 1764, roku. Nieznalazł na nim silnego poparcia Elektor Saski zalecany do Tronu ze strony Francyi, zwłaszcza że śmierć jego niespodziana dalsze przerwała zabiegi, innego zaś kandydata obcego nie było; zaczym więc obwołany został Królem dnia 7. Września, wspierany wstawieniem się Rossyi i Prus Stanisław August Poniatowski, Stolnik W. X. Litewskiego, z blizka spokrewniony z Czartoryskiemi.

Dnia 15. Września zaprzysiągł on podane mu *Pacta Conventa*, a dnia 25. Listopada koronował się w Warszawie, z odstąpieniem od dawnego zwyczaju, który miejsce po temu w Krakowie przeznaczał.

WOJOWNICY	*Uczeni i wsławieni ludzie.*	*Uczeni i wsławieni ludzie*	*Uczeni i wsławieni ludzie.*
W konfederecyi Barskiej.	Abraham Troc, Lexicograf.	Kajetan Skrzetuski dziejopis.	Trembecki, poeta.
Józef Kazimierz i Franciszek Puławscy.	Jędrzéj i Józef Załuscy. Założyciele bibliot. publi. w Warszawie.	Naruszewicz, dziejopis i poeta.	Zabłocki, poeta, autor dramatycz.
Zaręba.	Księże Jabłonowski, heraldyk.	Krasicki Biskup Warszawski, poeta i prozaista.	Smugliewicz; malarz.
Sawa.	Kleczewski historyk.	Albertrandy dziejopis i badacz histo. Archeolog.	Nagurczewski, poet
Kossakowski.	Rogaliński fizyk	Poczobut astro.	Kniaźnin, poeta.
Mazowiecki.	Janocki bibliograf.	Piramowicz mowca i estetyk.	Józef Szymanowski, poeta.
Walewski.	Ustrzycki matematyk.	Paprocki histo.	Chreptowicz, mowca polit.
Malczewski.	Popławski pis. moral.	Hube fizyk.	Książe August Sułkowskt, mowca polit.
Sierzewski.	Łoyko dyplomatyk i badacz histor.	Ładowski naturalista.	Jundziłł, botanik i naturalista.
Szaniawski.	Włodek estetyk	Kluk naturalista.	Jan Sniadecki, astronom.
Wilczkowski.	Węgierski poet.	Osiński fizyk.	Andrzej Sniadecki, chemik.
Pac.	Konarski reformator szkół.	Zaborowski matematyk.	Bohusz, prozaista, badacz histor. i archeolog.
Zakrzewski.	Pijarskich i pis. polit.	Waga dziejopis.	Tadeusz Morski, dyplomatyk.
W kampanij roku 1794.	Andrzej Zamojski prawnik.	Ostrowski prawnik i hist.	Badeni, mowca polityczn.
Byszewski.	Tyzenhaus statysta.	Wincenty Skrzetuski prawnik i historyk.	Pius Kiciński, mowca polit.
Wodzicki.	Zanoni, inżynier geograf.	Antoni Trębicki prawnik.	Ignacy Potocki, statytsa i prawnik.
Walewski.	Ogiński założyciel kanału w Litwie.	Franciszek i Jacek Jezierscy pis. pol.	Hugo Kołłątaj, statysta, prawnik, pis. polit. dziejopis.
Wiesiołowski.	Bohomolec biograf.	Makulski pisar. polit.	Jan Potocki, badacz histor.
Giedrojć.	Wyrwicz geog.	Mędrzecki praw. i pis. polit.	Stanisław Małachowski, mowca polit. marszałek sejmu czteroletniego.
Prozor.	Minasowicz poeta.	Książe Adam Czartoryski mowca polit. poeta.	Jan Łuszczewski, polit. sekretarz
Sulistrowski.	Szybiński history.		
Jasiński.			
Michał Ogiński.			
Bielak.			
Zawisza.			
Haumann.			
Madaliński.			
Kopeć.			
Wyszkowski.			
Łaznński.			
Kropiński.			
Sierakowski.			
Zajączek.			
Józef Wielhorski			
Kniaziewicz.			
Mokronowski.			
Kościuszko.			
Jan Henryk Dąbrowski.			

Nastąpił w ślad sejm koronacyjny w dniu 3. Grudnia, a na tym rozwinęło daléj stronictwo Czartoryskich rozpoczęte pomyślnie dzieło poprawy rządu, tak dalece, iż mniemać można było, że zjiściła się w zgodzie i pokoju reforma rokująca Polszcze przyszłość pomyślną. Na tym sejmie oddał Król pieczęć Koronną Andrzejowi Zamojskiemu, mężowi znanemu z wielkiéj zdolności i z cnót obywatelskich.

1765.

Stanisław August dopełniając zawartéj z narodem umowy, otworzył w Warszawie szkołę Rycerską, która stała się pod dozorem Księcia Adama Czartoryskiego wzorowym zakładem naukowym i kolebką wielu wojskowych późniéj Krajowi dobrze zasłużonych. Przywrócił do czynności zamkniętą od dawna mennicę, a razem monetę krajową do stopy 86. złotych z grzywny czystego srebra, co posłużyło do wyprowadzenia z obiegu fałszywych i podłych pieniędzy któremi za panowania obu Augustów kraj obsyłany był naprzód ze Szwecyj późniéj z Prus. Założył Ludwisarnią gdzie odlewano działa wyborne, które przyczyniły się do postawienia artyleryi Polskiéj na równi z najlepszemi w Europie. Obmyślając nagrodę dla zasługi, ustanowił Król order Ś. Stanisława, z razu poważany, późniéj upośledzony w znaczeniu przez zbyt hojne onego rozdawanie. Warszawa rozprzestrzeniać się zaczęła w rozległe przedmieścia, na których okazałe stanęły gmachy. Ocuciły się też z letargu nauki, a tym dostarczyły pracowników niepośledniéj zdolności, zgromadzenia XX. Jezuitów i Pijarów. Wracali też do kraju naczelnicy stronnictwa przeciwnego Królowi, co wróżyć się zdawało uśmierzenie niechęci i pomyślne dokonanie zmiany w sprawach narodowych. Takie były pierwiastki panowania Stanisława Augusta.

Aliści reforma w ustawach dążąca do przywrócenia porządku nie była do smaku przyjaciołóm dawnego nieładu, i drażniła u wielu ludzi staroświeckiego wychowania, mylne wyobrażenia o szlacheckiéj wolności. Uchwalone na dwu sejmach ostatnich ustawy fiskalne i policyjnne poczytane były przez nich za uciążliwość; z innéj strony partia

			Uczeni i wsławieni ludzie.
			sejmu 4. letniego. Wybicki, statysta, mowca, polit. i geograf. Stanisław Stasic, statysta, geolog. Karpiński, poeta. Dmochowski, tłumacz Illiady. Krajewski, historyk. Jakubowski, taktyk. Tadeusz Matuszewic, mowca polit. poeta. Tadeusz Mostowski, mowca polit. Tadeusz Czacki, prawnik, statysta, pis. polit. i badarz histor. Julian Niemcewicz, mowca pol. dziejopis, poeta. Woronicz, mowca, kaznodz., poeta.

Republikańska upatrywała w Królu narzędzie powolne wpływu obcego, a upor Senatorów duchownych przeciw przypuszczeniu różnowierców (*desidentes de religione*) do godności i urzędów (czego dopominały się rządy akatolickie) jątrzył umysły. Wynikły z tąd krwawe zajścia na Ukrainie w których wielu katolików i unitów padło ofiarą rozhukanego pospólstwa. Tlały więc pokątnie zarzewia pożaru, który miał niebawem ochłonąć kraj zaledwo uspokojony.

1766.

Przy takich żywiołach zawichrzenia rozpoczął się dnia 6. Października 1766. sejm zwyczajny; pierwsze jego narady odbyły się nad wszelkie spodziewanie spokojnie, i w duchu rzetelnéj o dobro kraju troskliwości z wzorową roztropnością; albowiem rozwijano daléj zasady rozpoczętéj reformy i już było blizkiem zniesienie osławionego *Veto*, gdy doraźnie zjawiły się po temu przeszkody, i zachowana dotąd jedność w zdaniu między sejmującemi, zerwana i zmieszana, zamieniła się w spór namiętny. Z tąd zaś wynikło, że *Veto* do dawniejszéj mocy przywrócone, i zbawienne ustawy ostatnich sejmów uchylone lub znacznie przeistoczone zostały. Sprawę dyssydentów pogodzono téméczasowo kostytucyją dwuznaczoną, ściesniającą i rozszerzającą zarazem ich swobody, a tém samém niedogodną i do pobudzenia niechęci dążącą.

1767.

W téj téż konstytucyi znalazła się niebawem pozorna przyczyna do zawiązania po ziemiach konfederacyjów za sprawą różnowierców, lub téż w obronie praw dawnych. Namnożyło się ich w Litwie aż 24 a w koronie znaczniéjsze zawiązały się w Toruniu, w Krakowie i w Łęczycy. Usilne starania niektórych obywateli wyjednały połączenie tych pojedńczych Konfederacyjów w jedną ogólną w Radomiu, po któréj spodziewano się że przytłumi niesnaski, albowiem złożony został sejm konfederacki nadzwyczajny, w którym godziły się sprzeczne życzenia dwóch przeciw-

nych sobie stronnictw pod laską obu ich naczelników, obranych marszałkami konfederacyi Radomskiéj, Karola Radziwiłła i Stanisława Brzostowskiego. Aliści sejm ten co miał zjścić nadzieję przywrócenia umysłów do jedności, a tém samém zgodę i spokojność w kraju, taką wyjawił zaciętość zwłaszcza w Senacie, iż za wdaniem się siły zbrojnéj obcéj Sołtyk Biskup Krakowski, Załuski Biskup Kijowski, i Rzewuski Wojewoda Krakowski, z miejsca obrad wywiezieni zostali. Czyn ten gwałtowny naruszający główną zasadę niepodległości sejmowéj, spowodował Andrzeja Zamojskiego do złożenia pieczęci koronnéj, i zbliżył nastąpione dnia 18go Października zalimitowanie sejmu, w miejsce którego ustanowiona delegacyja pod przewodnictwem Prymasa Podoskiego umówiła z Posłem Rossyjskiem dogodn dla dyssydentów warunki. Sejm ponowiwszy swe obrady w dniu 1. Lutego i potwierdziwszy układy Delegacyi zakończony został dnia 5go Maja 1768. zostawując po sobie w upominku żal, że pomylił położoną w nim nadzieję, iż uciszy stronictwa, i przytłumi niesnaski.

1768.

Pomiędzy opponentami którzy działania świeżo odbytego sejmu tamowali, odznaczał się nieugiętością Krasiński Biskup Kamieniecki. Uszedłszy pospiesznym wyjazdém z Warszawy, losu który spodkał Sołtyka i Załuskiego, szukał schronienia za granicą, a w urządzeniu zbrojnego poruszenia między Szlachtą, środków do odzyskania ścieśnionych swobód. On więc przyłożył się silnie do podniecenia zawiązanéj w Barze konfederacyi, za sprawą Puławskiego Starosty Wareckiego i Potockiego Wojewody Kijowskiego. Do téj przyłączyły się niebawem pojedyńcze związki, ziem niektórych, na Pokuciu, na Podlasiu, w Litwie a nawet w Czersku i w Zakroczymiu niemal u bram stolicy kraju.

Hasłem tego poruszenia ogarniającego w rozgałęzieniu swojem dalekie kraju okolice, było uchylenie gwarancyi danéj przez dwór Rossyjski ustawom uchwalonym na sejmie roku 1766. Aliści środkiem potemu być tylko mogła

wojna domowa, albo raczéj walka z zastępami obcemi na własnéj ziemi, a ta była trudną do prowadzenia w kraju obszernym, równym i bezbronnym, a tém samém rokowała raczéj klęski, niżeli wzbudzać miała otuchę o pomyślnym jéj wypadku.

Jakoż niezdołali utrzymać się konfederacyi w nierównych zapasach z wycwiczonem wojskiem, pod Podhajcami i Berdyczowem; poddać się musiał Kraków i ubieżony był Nieświcż, na Ukrainie zaś ponowili rzeź między Szlachtą kozak Gonta i następca jego Tymeńko. — Takich doznawszy klęsk zaraz na wstępie do rozpoczętego porywczo boju, konfederaci Barscy przenieśli się do Multan, szukając bezpieczeństwa w Turcyi, gdzie sposobiono się do wojny z Rossyją.

1769.

Wojna ta rozpoczęła się rzeczywiście w Listopadzie roku 1768 i nie mało posłużyła do podniecenia w konfederatach nadziei, a znią razem zarzewiów pożaru który miał wyniszczyć kraj z zasobów i z ludności. Jakoż ułatwiła z razu konfederatom Barskim działanie w tyle wojska Rossyjskiego, w porozumieniu z konfederatami Litewskiemi, którym przywodzili X. Karol Radziwiłł i Pac Starosta Ziołowski.

Dywersyja taka w miejscu odległym od linij bojowéj, z któréj Turcy niebawem ustąpili po doznanych klęskach, okazała się wszakże nieskuteczną i skłoniła konfederatów do szukania lepszego stanowiska w Krakowskiem, gdzie osadziwszy Częstochowę, Tyniec, Lanckoronią i inne wzgórzyste położenia, spodziewali się prowadzić wojnę partyzancką, po któréj rokowali sobie tę korzyść, iż przy długiéj trwałości oporu wojna po całym rozszérzy się kraju. Generalność konfederacyi przebywająca na pograniczu, spisywała tymczasém akt detronizacyi albo raczéj nieuznania Stanisława Augusta, i wysłała Wielhorskiego do Paryża w znaczeniu posła, i w celu szukania pomocy u Francyi.

Nieuznane przez dwór Wersalski poselstwo Wielhorskiego, znalazło potajemne wsparcie u ministra *Choiseul* i

wziętość u dworzan. Zaczém wyprawiono do Polski jenerałów Dumouricz, Viomenil i Kellermann a w celu dowodzenia konfederatami, a sławny Jan Jakób Rousseau wspierał ich sprawę w duchu moralnym, marzeniami filozoficznemi o nadać się mającéj Polszcze konstytucyi. Lecz nie takich to posiłków potrzebowali konfederaci którym zbywało na środkach materyjalnych do prowadzenia boju. Zaczém też słabiały ich usiłowania, zwłaszcza gdy Puławski Starosta Warecki, najdzielniejsze związkowych ramie, zginął w potyczce pod Łomażami.

1770.

Rok ten zeszedł na mało znaczących utarczkach między konfederatami a wojskiem Rossyjskiem, i oddziałem wojska koronnego którym dowodził Xawery Branicki. Były to harce bez skutku stanowczego, wycieńczające kraj z środków obrony w pilniejszym razie, i przyczyniające się do utrzymania nieporządku w tym właśnie czasie, gdy spokojność była najpotrzebniejszą. Korzystali z takich wypadków ludzie bez zawodu, do gromadzenia się w kupy zbrojne, popełniając łupieże na traktach i w domach obywatelskich pod hasłem konfederacyi, co nastręczało jéj przeciwnikom środek do potwarzy, a tém samém ujmowało jej siłę moralną ugruntowaną na wziętości w narodzie.

W roku tym pojawić się miały jak niektórzy twierdzą, pierwsze pomysły o rozbiorze Polski na zjeździe Króla Pruskiego z Cesarzem w Neustadt.

Rzecz ta nie jest udowodnioną, lecz mniemanie to nabyło z tąd niejako prawdopodobieństwa, że w krótce potym zjeździe, nastąpiło wcielenie na powrót do Węgier Starostwa Spiskiego, dawniejszych wieków Jagiellonom w zastaw danego.

1771.

Poznawać się dała widoczniéj interwencyja Prus w sprawie konfederatów z dopomagania wojsku Rossyjskiemu przy oblężeniu Częstochowy, a gdy w krótce potém wniosły do kraju zarazę morową wracające z Turcyi oddziały

Rossyjskie, wyciągnięty został na ziemi Polskiéj kordon bezpieczeństwa, złożony z wojsk Austryjackich i Pruskich; co było czynnością zbawienną i potrzebną, ale zarazem ubliżającą terytorialnéj zwierzchności Rzeczypospolitéj w jéj kraju.

Takie wypadki nabawiły trwogą konfederatów, poznali albowiem, jak też było w istocie, że niedołężne ale uporczywe ich i mieszające pokój usiłowania o pozbycie się niektórych dolegliwości, najcięższą krajowi zgotowały klęskę. Przywiedziony do rozpaczy Kazimierz Puławski jeden z pomiędzy siedmiu tego imienia w związku pozostały, umyślił uprzątnąć śmiałym zamachem na osobę Króla, do mniemaną przyczynę zbliżających się wypadków. Z jego polecenia porwany został Stanisław August dnia 3. Listopada w ciemny wieczór i za okopy Warszawéj był uprowadzony, lecz tu rozpierzchli się napastnicy, *Kuźma* sam jeden przy Królu pozostały, błagał przebaczenia, i ocalił życie monarchy. Zamach ten źle uknowany i słabo poparty, zaszkodził niezmiernie związkowi w opinij powszechnéj; zwłaszcza że przy wytoczonym śledztwie Puławski nie zdołał uniewinnić się od podejrzenia o Królobójstwo. Utracił też w tym czasie związek poważnego zwolennika w osobie starego Hetmana Branickiego, który jeżeli nie własną osobą, to wpływém i majątkiem sprawę konfederacyi wspierał. Od tąd już ta słabieć i w liczbie niknąć zaczeła.

1772.

Zajęli jednakże konfederaci Kraków, gdzie przemagającą siłą ścieśnieni, cofnęli się do zamku, a broniąc się tam uporczywie, narazili bez celu i potrzeby ten pomnik potęgi narodowéj na znaczne uszkodzenie. Bronili też lecz bezskutecznie Tyniec i Lanckoronią. Ostatnie ich stanowisko odporne, twierdza na Jasnéj Górze w któréj zamknął się był Puławski, dostała się w moc wojska Rossyjskiego dnia 15. Sierpnia, a z jéj upadkiem rozwiązała się konfederacyja.

Tym czasem wojsko Austryjackie postępując w głąb Polski zajęło kraj cały od granicy Szlązkiéj po rzekę Bug ku Wołyniowi; jednocześnie osadziło wojsko Pruskie Wo-

jewództwa Pomorskie i Chełmińskie, Warmią i niektóre okolice Wielkopolski nad Notacią, przy powszechnym odgłosie, że to poruszenie wojsk ma w celu odzyskanie prowincyjów które niegdyś do Monarchiów Austryjackiéj i Pruskiéj należały.

1773.

Wyjaśnił je Manifest trzech dworów Polszcze sąsiednich, dnia 13. Stycznia 1773 wydany, a zapowiadający że rozmaite Województwa i ziemie wielkiéj i małéj Polski i Litwy wrócić mają pod panowanie dawnych ich władców. Protestował przeciw temu Stanisław August, protestowała generalność konfederacyj Barskiéj w Braunau w Bawaryi chwiejąca się, a zgromadzony Senat do naradzania sią nad oświadczeniem dworów, uznał się nieupoważionym po temu. Zwołany więc był sejm nadzwyczajny, lecz z trudnością i nie w zupełnéj liczbie posłów zebrał się dopiéro 19go Kwietnia, albowiem wiele sejmików nie doszło, z przyczyny że zamiast wysłania reprezentantów Województwa, protestowały przeciw celowi sejmowi zamierzonemu.

Jakoż przedmiotém czynności jego być miało wyznaczenie Delegacyi pełnomocnéj do układania się z dworami i do nadania ustawy konstytucyjnéj pozostałemu przy Rzeczypospolitéj krajowi. Gdy zaś nieprzychodziło do wyboru osóby któraby sejm ten zagaiła, Adam Poniński Poseł Liwski zwiastował, że będzie jego Marszałkiem; po długich sporach wyznaczona też została Delegacyja. Ta składała się z całego Senatu i kilkudziesięciu Posłów ziemskich pod prezydencyją Ostrowskiego Biskupa Kujawskiego. — Przyznała ona dnia 13. Września odłączenie części kraju zajętego przez obce wojska, i przyjęła ustawę konstytucyjną, któréj głównemi zasadami były utrzymanie *liberum veto*, wyłączenie cudzoziemców od Tronu, i przydanie Królowi rady nieustającéj. Dzieło to miał potwierdzić sejm do czasu zalimitowany.

1774.

Ten wszakże odbywał nader powoli, rozpoczęte na nowo obrady zwłaszcza że oprócz Sankcyi czynnościom Delegacyi nadać się mającéj, z którą się ociągano, wniesione na nim zostały niektóre prawa administracyjne i skarbowe dłuższéj narady wymagające. Były to uchwały ścieśniające przywileje dyssydentów, zaprowadzające papiér stęplowy, podnoszące opłatę kwarty ze starostw, odejmujące Królowi rozdawnictwo ich na przyszłość, i przeznaczające aby które zawakują puszczane były w dzierżawę na korzyść skarbu. Zmieniony też został rozkład podatku podymnego i pogłównego. Majątek zniesionego zgromadzenie Jezuitów przeznaczono na utrzymanie szkół i podźwignienie publicznego wychowania, pod dozorem Kommissyi edukacyjnéj.

1775.

Sejm zakończył się w Marcu 1775. Utrzymanie uchwalonych przezeń ustaw zaręczył dwór Rossyjski, a całość kraju Przy Rzeczypospolitéj pozostałego, gwarantowały trzy Mocarstwa sąsiednie. Nazywano ten sejm delegacyjnym; czynne w nim działanie Ponińskiego zjednało mu tytuł Książęcy. Odłączone od Polski w skutek sankcyonowanego podziału prowincyje zajmowały mil kwadratowych 3905, z których przypadło do Prus mil 650 z Województwami Pomoskiem, Chełmińskim, Malborgskim, Warmią i częścią Poznańskiego za Notecią. Gdańsk i Toruń utrzymane były przy dawnych przywilejach. Austryi przypadło mil kwadratowych 1280 z Województwami Ruskim i Bełskim, częścią Krakowskiego, Sandomirskiego i Podolskiego. Rossyi mil kwadratowych 1975 z Województwami Witepskim, Połockim, Mścisławskim, Inflantckim i częścią Mińskiego za Dnieprem.

1776. 1777.

Ciężka to była dla Polski klęska, albowiem traciła przez nią prowincyje najzamożniejsze, związek z morzem wpływ w Gdańsku, wolną spławność na Wiśle, żupy

solne, i część znaczną ludności, to jest główne środki dobrego bytu; pozostawało jéj jednak w kraju jeszcze bardzo rozległym i przy ośmiu milionach mieszkańców, dość sił żywotnich i zasobów materyjalnych, do utrzymania swéj samoistności. Nie należało więc rozpaczać o przyszłéj doli, i nie zboczył naród z właściwéj kolei, gdy z takich żywiołów odrodzenia się korzystać postanowił. Jakoż od téj chwili stał się rządniejszym i ocucać się w nim zaczęły wyobrażenia o porządku i gospodarności, z których zaniedbania wynikły były świéżo poniesione przygody. — Skarb krajowy wymagał przedewszystkiem opatrzenia, albowiem złożone na sejmie roku 1766. rachunki okazywały 15 milionów złotych dochodu przy 31 milionach wydatku, co dowodziło wielką nieudolność w zawiadownictwie skarbowym, i zrządziło było dług krajowy który z każdym rokiem stawał się uciążliwszym. Ustanowiona kommissyja skarbu zaradziła temu przez podniesienie dochodu w przeciągu lat dwóch do 35 milionów złotych, a późniéj do większéj ilości, zaczym dług krajowy snadno umorzony został, z odkładnéj po temu summy, jako téż z dobrowolnéj ofiary od duchowieństwa, i znalazły się nawet z koleją lat zapasy w skarbie. — Podobna gospodarność rozszérzona do funduszu edukacyjnego podniosła dochód z dóbr Pojezuickich do półtora miliona złotych, co dostarczyło środków do utrzymania szkół, do dzwignienia z nieładu akademij Krakowskiéj i Wileńskiéj, i do pomnożenia i uposażenia zakładów naukowych, które pod zarząd XX. Pijarów oddane otrząsły się niebawem z pedantyzmu zasadzającego wszelką umiejętność na nauce Alwaru, i zupełnie odpowiedziały celowi. — Przykładał się z swéj strony Król do rozwinięcia oświaty, przez daną naukom, i sztukom wyzwolonym opiekę, a mając 6 milionów złotych dochodu, co w owym czasie przy nader niskiéj cenie żywności stanowiło summę ogromną, i czyniło go Panem najbogatszym w kraju, nie zbywało mu na środkach po temu. Do téj to epoki panowania Stanisława Augusta, odnoszą się liczne prace w zawodzie literackim, które były wróżbą przywrócenia stylu skalanego szkolną łaciną, do czystości dawniejszéj.

Pierwsze te usiłowania odradzającéj się sztuki Krasomowskiéj i wierzopiskiéj, były w prawdzie słabe, gdyż ograniczały się po większéj części na przekładach z języków obcych, ale utórowały koléj, na któréj niebawem stanął i daleko wykształcił się język polski. Kosztém i staraniem Króla stanęły w Warszawie rozległe koszary dla wojska, i upięknione były niektóre okolice miastu pobliskie; a pod jego opieką wzniósł się kościół Ewangelicki, powiększony został pałac dziś rządowym zwany, i zbudowanych było domów kilkaset po przedmieściach, które na całą milę, w około miasta rozszerzyły się.

Odmiany te zwiastował rok 1776. a widział rozwijające się i nabywające wziętości w narodzie rok 1777. — Sejm zwyczajny w dniu 23. Sierpnia 1776go z umysłu pod laską Mokronowskiego, mającego wielką powagę w kraju złożony, starał się zaradzić niektórym wadom konstytucyi świéżo przyjętéj, mianowicie co do wyjaśnienia praw wątpliwych, po czemu radę nieustającą przy boku Królewskim upoważniono; z powszechném zaś zadowolnieniem powierżone było zacnemu Andrzejowi Zamojskiemu, ułożenie nowéj księgi praw cywilnych, i postępowania sądowego. — Mieszał wszakże narady tego sejmu wyniesiony do godności Hetmańskiéj Xawery Branicki, przez dążenie szkodliwie do przywrócenia Hetmanóm ukruconéj im władzy.

1778. 1779.

Na sejmie zwyczajnym zebranym roku 1778. w Grodnie, doznały usiłowania prawodawców w dalszém posunięciu poprawy w ustawie rządowéj trudności, z przyczyny że ustawa ta zostawała pod gwarancyją dworu Petersburskiego, zaczym żadne w niéj odmiany przedsiębrane być nie mogły bez uprzedniego zniesienia się z Posłem Rossyjskim, co było powodem do zwłoki.

1780. 1781.

Na sejmie zwyczajnym odbytym w Warszawie pod laską Antoniego Małachowskiego, przedstawił Zamojski ułożoną z polecenia Stanów Rzeczypospolitéj księg praw. —

Widzieć się w niéj dawał duch wyższy nad wyobrażenia którym winne były istnienie dawniejsze konstytucyje i statuta, i wpływ moralności rzetelnéj w przywróceniu włościanom opiekę praw i sądów z któréj od trzech wieków byli wyzuci. Stało się wszakże że takie odmiany w prawodawstwie właśnie nie podobały się znacznéj liczbie posłów ziemskich, tak dalece, że sejm pośród zaburzenia i okrzyków o zdradę, odrzucił piękne dzieło Zamojskiego, w tém tylko chybiające celu, że wyprzedzało ugruntowanie się w umysłach wyobrażeń zdrowszych, które dopiero w periodzie lat następnych rozkrzewić się miały. Lubomirski Marszałek Koronny odezwał się pierwszy przeciw zaprowadzeniu praw nowych, a Kamiński poseł Wołyński, domagając się zawzięcie ich odrzucenia, pozbawił kraj na lat wiele dobrodziejstwa kodexu, ułatwiającego wymiar sprawiedliwości, i usuwającego wady przestarzałego prawodawstwa. — Mniej oporu doznało rozwinięcie ustaw finansowych, których skutkiem skarb pokrzepiony wydołać mógł wydatkom na przysporzenie wojska, nad którem namyślać się zaczynano. Co zaś przedewszystkiem dowodziło zmianę w duchu publicznym i dążność do poprawy, była ta okoliczność, że pośród żarliwych nieraz rozpraw i twardego ścierania się opinij, nie znalazł się żaden, któryby użył *liberum veto* na zerwanie sejmu.

1782. 1783.

Stało się wszakże iż na złożonym w roku 1782. sejmie pod laską Krasińskiego Obożnego koronnego, odezwał się ten nałóg który stawiając interes osób pojedynczych wyżéj nad sprawę powszechną, tylekroć zaburzył narady narodowe. Dała do tego powód okoliczność że osłabiony na umyśle Sołtyk Biskup Krakowski od zarządu Dyecezyi być musiał usunięty, a wynikłe z tąd rozprawy namiętne, zrządziły, iż niesłuchano z należytą pilnością sprawozdania Magistratur rządowych i odmówiono im zakwitowania.

1784. 1785.

To nastąpiło dopiéro na odbytym roku 1784. w Grodnie w zgodzie i poważnéj spokojności sejmie pod laską Chomińskiego.

1786.

Intrygi niejakiéj *Dugromof* dążące do zwątlenia przyjaźni w rodzinie Królewskiéj, dały powód do rozszerzenia po kraju potwarczych wieści, z ujmą zaufania położonego w kilku znakomitych osobach zasiadających w radzie nieustającéj i w Magistraturach wyższych, a tym sposobem sparaliżowały działanie sejmu odbytego w roku 1786 pod laską Gadomskiego.

1787.

Wroku tym zjeżdżał Stanisław August do Kaniowa na Ukrainę, dla powitania Imperatorowéj Katarzyny IIgiéj zwiedzającéj swieżo nabyte kraje nowéj Rossyi, gdzie téż przybył Cesarz Józef II. w ważniejszym celu; tu albowiem umówione było wydanie wojny Turkom, do któréj Polska przyczyniać się miała biernie, w cierpliwem ponoszeniu przechodu wojsk Rossyjskich przez województwa Bracławskie i Podolskie.

1788.

Wojna ta na pozór obojętna dla Polski, bo w niéj nie miała czynnego udziału, stała się przecie zarodem wypadków, które koniec istnieniu jéj politycznemu położyły.— Gdy bowiem Król Pruski Fryderyk Wilhelm II. w porozumieniu z Anglią i ze Szwecyją, postanowił czuwać nad losem Tureckiego Państwa z dwóch stron zagrożonego, i tym końcem liczne wojske w Szląsku zgromadził, a Szwecyja działając zaczepnie korzystną dla Turków dywersyją, pod mury Stolicy Rossyi rozszérzała, ocuciły się w Polszcze jakieś nadzieje, że do zwolnienia gwarancyi dworu Petersburskiego, wypadki wojenne nastręczyć mogą środki.

Zbliżała się właśnie pora sejmu zwyczajnego; znaczna liczba osób celujących w narodzie światłem i powagą, postanowiła więc korzystać z zebrania się prawodawców, aby

Izby prawodawcze na sejmie cztéroletnim 1788-1792.

Senat	POSŁOWIE ZIEMSCY		
	z Województwa	obrani roku 1788	obrani roku 1790
Biskupi.	*Marszałkowie sejmowi.*		
Michał Książe Poniatowski, Arcybiskup Gnieźnieński, Prymas.	Sanisław Małachowski, Referendarz W. Kor. Marszałek konfederacyi koronnéj.		
Turski, Biskup Krakowski.			
Rybiński, Biskup Kijowski.			
Okęcki, Biskup Poznański.	Kazimierz Książe Sapieha Generał Art. Marszałek konfederacyi Litew.		
Massalski, Biskup Wileński.			
Kossakowski, Biskup Inflantski koadjutor Wileński.	*Krakowskiego.*	Michałowski.	Dembiński.
		Ożarowski.	Russocki.
Szembek, Biskup Płocki.		Małachowski.	Otfinowski.
		Romiszewski.	Sołtyk.
Naruszewicz, Biskup Łucki.		Walewski.	Puszet.
		Wielogłowski.	Głębocki.
Gedroyc, Biskup Zmudzki.		Jordan.	Mieruszewski.
			Linowski.
Skarszewski, Biskup Lubelski.	*Poznańskiego.*	Gorzeński.	Mielżyński.
		Zakrzewski.	Sokolnicki.
Cieciszowski, Bis. Kijowski.		Bniński.	Baczyński.
Krasiński, Biskup Kamieniecki.		Moszczeński.	Gliszczyński.
		Jan Potocki.	Bolesz.
Ministrowie.	*Z ziemi Wschowskiéj.*	Lipski.	Kwilecki.
Mniszech, Marsz. W. K.		Działyński.	Chłapowski.
Ignacy Potocki, Mar. W. Litew.	*Z Województwa Wileńskiego.*	Romanowicz.	Tyzenhauz.
		Czyż.	Korsak.
Branicki, Hetman W Kor.		Kociełł.	Chominski.
		Kozieł.	Czechowicz.
Ogiński, Hetman W. Litwie.		Kamieński.	Narbutt.
		Narbutt.	Kamieński.
Hyacynt Małachowski Kanclerz W. Kor.		Morykoni.	Pomarnacki.
		Kościałowski.	Kossakowski.
		Wawrzecki.	Mirski.
		Mirski.	Manuzzi.

śmiałe jednakże rozważném zaprowadzeniem skutecznych urządzeń, pokrzepić się w siły i przygotować się do zdarzeń nastąpić mogących.

Już poprawa w wychowaniu publiczném, doprowadziła była do przekonania, że zdolnością tylko służyć można rzeczy powszechnéj i że talenta jedynie prowadzić powinny do godności i urzędów; że weszłe w przysłowie za panowania Augustów mniemanie, jakoby Polska ostać się mogła pośród nieporządku, było dzikiem wyobrażeniem wylęgłem na niesfornych Trybunałach i na sejmikach kłótliwych, z poduszczenia nieprzyjaciół kraju; że mylne było zdanie iż nikt nie śmié tknąć się jego całości, bo ta potrzebna jest do utrzymania równowagi w Europie, a na to miejsce przelało się było w umysły poznanie téj prawdy że własnemi tylko siłami utrzymują się narody, i że tym tylko zaufać należy.

Bezpośrednim skutkiem takich wyobrażeń, było pojęcie potrzeby przymnożenia wojska, i uwolnienia się od tych przeszkód w zaprowadzeniu lepszéj administracyi, które wynikały z osnowy istniejącéj konstytucyi; tudzież złączenie na nowo z ciałem narodu, oderwanéj od niego klassy włościan; przywrócenie miastóm wpływu do obrad sejmowych; zrównanie stanów w obliczu prawa; a przedewszystkiem usunięcie zgubnéj Elekcyi Królów, i utwierdzenie chwiejącego się Tronu na zasadzie dziedzictwa. — Rozszérzały takie wyobrażenia do najdalszych okolic kraju mnogie pisma, mniéj więcéj trafne, niekiedy gruntownością myśli i piękném jéj wysłowieniem zalecające się.

Przy takiem usposobieniu moralném zagajony został roku 1788 dnia 6go Października sejm zwyczajny, który zawiązał się natychmiast w konfederacyją pod laską Stanisława Małachowskiego i Kazimierza Sapiehy. Sejm w dziejach Polski najdłuższy, bo przeciągnął się do lat cztérech, najliczniejszy, bo podwojnem wyborem zasiadali w nim reprezentanci krajów; pamiętny z rozwiniętych talentów, z wzorowego porządku, i z gorliwości o dobro powszechne.

Senat	POSŁOWIE ZIEMSCY		
	z Województwa	obrani roku 1788	obrani roku 1790
Alexander Książe Sapieha Kanc. W. Lit.	*Sandomirskiego.*	Małachowski, Mar. sejmowy.	Karski.
			Niemierzyc.
		Małachowski Jacek.	Kietliński.
			Karwicki.
Ksiądz Hugo Kołłątay, Podkancl. Kor.		Strasz.	Wierciński.
		Skorkowski.	Jasieński.
Joachim Chreptowicz, Podkancl. Lit.		Karski.	Mężyński.
		Mikułowski.	
		Kochanowski.	
Kossowski, Podsk. W. Kor.	*Kaliskiego.*	Mikorski.	Kiełczewski.
Tyszkiewicz, Podskarbi W. Lit.		Skorzewski.	Gorzeński.
		Zabłocki.	Krzyżanowski.
Raczyński, Marsz. Nad. Kor.		Suchorzewski.	Biernacki.
		Radoliński.	Wilkoński.
Sołtan, Marszałek Nad. Lit.		Sokolnicki.	Miaskowski.
		Zielonacki.	Szczaniecki.
Rzewuski, Hetman Pol. Kor.			Pruski.
Ostrowski, Podsk. Nad. Kor.	*Gnieznieńskiego.*	Roznowski.	Poniński.
		Krzyżanowski.	Krzycki.
Dziekoński, Podsk. Nad. Lit.		Madaliński.	Bronikowski.
			Breza.
Wojewodowie.	*Trockiego.*	Zaleski,	Siwicki.
Książe Jabłonowski Kasztelan Krak.		Brzostowski.	Geistor.
		Wolmer.	Paburzyński.
Małachowski, Wojewoda Krakow.		Eysimont.	Dziekoński.
		Zabiełło.	Kossakowski.
Mielżyński, Woj Poznański.		Wereszczyński.	Syruć.
		Karpp.	Mineyko.
Radziwiłł, Wojew. Wileński.			Starzewski.
			Kossakowski.
Sołtyk, Woj. San.			
Radziwiłł, Kaszt. Wileński.	*Sieradzkiego.*	Łubieński.	Siemiatkowski.
		Tymowski.	Siemiński.
Książe Sułkowski, Wojewoda Kal.		Walewski.	Jabłkowski.
		Cielecki.	Walewski.
Radziwiłł, Wojew. Trocki.	*Z ziemi Wieluńskiéj*	Szembek.	Psarski.
Walewski, Woj. Sieradzki.		Mączyński.	
Plater, Kasztelan Trocki.			
Gadomski, Wojew. Łęczycki.			

Przygotowaniem do obrad było oświadczenie dobréj wróżby dworu Pruskiego, iż nie upatruje po temu żadnéj przeszkody, aby sejm stanowił cokolwiek zgodném z pomyślnością kraju być uzna, pomimo wiążącéj gwarancyi obcéj; ofiarujące oraz pomoc ku utrzymaniu zapaść mających ustaw celowi takiemu odpowiadających. Podobne oświadczenie przysłał dwór Angielski.

Aliści w dniu 5go Listopada obiawił nawzajem Poseł Rossyjski, że dwór jego poczyta za zerwanie Traktatów wszelkie naruszenie konstytucyi w roku 1775. przyjętéj.

Wyprawione więc były w dniu 9tym Grudnia Poselstwa do Mocarstw Europejskich w zamiarze załatwienia układami dyplomatycznemi zjawiające się trudności.

Te jednak wywarły taki wpływ na zdanie u sejmujących, iż w zgodném dotąd zgromadzeniu, pojawiły się nieporozumienia i sprzeczki, a niebawem podzieliło się ono na stronnictwa. Słabém w duchu lecz porywczém i krzykliwém, było stronnictwo Hetmana Branickiego, obstające przy utrzymaniu dawnego nieporządku. Ogołoconém z zdolności i nieśmiałem w działaniu, było stronnictwo Szczęsnego Potockiego, wachające się w życzeniach niepewnych i niewyraźnych. Przemagającem talentami i siłą moralną, było stronnictwo pruskiem zwane, bo opierało swe działanie na nadziejach przez Posła Pruskiego żywionych; z tém stronnictwem połączyło się też Królewskie.

1789.

Zabiegi zwolenników Branickiego tamowały skutek obrad, i wyjednały ograniczenie do 60 tysięcy siły zbrojnéj, którą naprzód do 100 tysięcy podnieść zamyślano, i w organizacyi jéj niedogodną niestosowność piechoty do jazdy utrzymały. Wycienczyły też wiele czasu, śledztwo nad postępkami Władyki Słuckiego poszlakowanego o burzenie ludu prostego pod pozorem religij, i sprawa Adama Poniúskiego, obwinionego o zdradę kraju; odznaczające się w toku tych spraw dziwacznym patriotyzmem posłowie Suchodolski i Suchorzewski, nierównie mniéj gorliwości o dobro powszechne w ważniejszych okolicznościach

Senat	POSŁOWIE ZIEMSCY		
	z Województwa	obrani roku 1788	obrani roku 1790
Giełgud, Starosta Zmudzki.	*Z Województwa Łęczyckiego.*	Jerzmanowski.	Kretkowski.
Dąbski, Wojewoda Brzes. Kuj.		Mączyński.	Byszewski.
Prot. Potocki Woj. Kijowski.		Gajewski.	Błociszewski.
Sumiński, Wojew. Inowr.	*Z Księztwa Zmudzkiego.*	Nakwaski.	Janikowski.
Książe Sanguszko, Woj. Woł.		Zabiełło.	Rupeyko.
Swiejkowski, Woj. Podolski.		Giełgud.	Sylwestrowicz.
Książe Sapieha, Woj. Smol.	*Z Województwa Brz. Kujaws.*	Gorski.	Karpp.
Hryniewiecki, Woj. Lubel.		Tyszkiewicz.	Nagórski.
Niesiolowski, Woj. Nowogrod.	*Kijowskiego.*	Przeciszewski.	Olędzki.
Zboiński, Wojewoda Płocki.		Plater.	Pilsudzki.
Małachowski, Woj. Mazowiecki.		Dąbski.	Iliński.
Alexandrowicz, W. Podlaski.		Zakrzewski.	Dąbski.
Walicki, Wojew. Rawski.	*Inowrocławskiego.*	Bierzyński.	Iliński Jan.
Zyberg, Wojewoda Brzes. Litewski.	*Z ziemi Dobrzyńskiéj.*	Zalewski.	Trypalski.
Grocholski, Woj. Bracławski.		Pawsza.	Chojecki.
Chmara, Wojew. Miński.	*Z Województwa Ruskiego z ziemi Chełmskiej.*	Trypolski.	Rybiński.
Wilga, Wojewoda Czernichowski.		Proskura.	Rzewuski.
Radzimiński, Woj. Gnieznieński.	*Wołyńskiego.*		Borowicki.
			Iliński Józef.
Kasztelanowie.		Sokołowski.	Madaliński.
Gurowski, Kaszt. Poznański.		Leszczyński.	Trzebuchowski.
Popiel, Kasztelan Sandomirski.		Zboiński.	Ośmiałowski.
Kuźlicki, Kasztelan Kaliski.		Nałęcz.	Działyński.
		Kicki.	Szlubowski.
		Książe Czartoryski.	Komorowski.
		Książe Jabłonowski.	Hulewicz.
		Swiętosławski.	Zagórski.
		Hulewicz.	Piniński.
		Strojnowski.	Olizar.
		Karwicki.	Aksak.
			Krzucki.

okazali, i ubliżali nieraz powadze narad sejmowych nieprzystojném uniesieniem.

Prawa skarbowe doznały mało przeszkód, gdyż głos powszechny tłumił we względzie polepszenia wewnętrznych urządzeń, okrzyki wichrzącéj opozycyi Branickiego. Powiększony więc został dochód krajowy o 10 milionów złotych, z podatku zwanego ofiarą dziesiątego grosza, i w proporcyi podwojonym podatkiem na duchowieństwo nałożonym. Przedewszystkiem zaś przyłączeniem do skarbu dóbr ogromnych Biskupstwa Krakowskiego; podniesieniem opłaty ze Starostw i wypuszczeniem ich w dzierżawę, co utorować miało koléj do wyprzedania większéj ich liczby.

Zniesiona téż została rada nieustająca a boku Królewskiego. Naznaczona była nakoniec dnia 7. Września 1789 deputacyja do napisania konstytucyi, z poleceniem spiesznego jéj wygotowania. — Zaczém delegacyja ta przedstawiła takową sejmowi już w miesiącu Grudniu, obejmującą w ośmiu paragrafach organicznych, zasady konstytucyi pod nazwą ustawy rządowéj.

1790.

Ustawa ta przyjętą została nie bez trudności dnia 20. Marca 1790 z wyłączeniem wszakże punktu dotyczącego uchylenia Elekcyi Królów i dziedzictwa Tronu, którego rozwiązanie sejm decyzyi narodu na sejmikach zostawił.

Zbliżała się wszakże chwila gdzie sejm zwyczajny co lat dwa przypadający miał dziś obradujący zastąpić. — Aby więc rozpoczęte czynności jego nie doznały przerwy, przedłużono posiedzenie tego sejmu do dnia 7go Lutego 1791. Zebrane tymczasowo sejmiki poselskie, zatwierdziły czynności jego, i utrzymując Stanisława Augusta na Tronie wyznaczyły mu następcę z prawem dziedzictwa w osobie Fryderyka Augusta Elektora Saskiego wnuka Króla Augusta III.

Obrani na tych sejmikach Posłowie zjechali się w Grudniu 1790, a dnia 16go tegoż miesiąca połączyły się oba sejmy w jeden, zaczém ujrzano zasiadających reprezentantów w liczbie podwójnéj, czego nie było dotąd przy-

Senat	POSŁOWIE ZIEMSCY		
	z Województwa	obrani roku 1788	obrani roku 1790.
Miaskowski, Kaszt. Gnieznienski.	*Podolskiego.*	Rzewuski.	Orłowski.
		Mierzejewski.	Borejko.
Biernacki, Kaszt. Sieradzki.		Potocki Star. Hum.	Złotnicki.
			Kossecki.
Lipski, Łęczycki.		Witosławski.	Witosławski.
Tyszkiewicz Żmudzki.			Zajączek.
			Przezdziecki.
Mniewski Brzes. Kujawski.			Grabiński.
Lubomirski Kijow.	*Smoleńskiego.*	Eydziałowicz.	Puzyna.
Dąbski, Inowrocł.			Zdzitowiecki.
Młocki, Wołyński.			
Morski, Kamień.	*Z Ptu. Staro-Duboskiego w Wilnie.*	Chrapowicki.	Jelski.
Potocki, Lubelski.		Radziszewski.	Łappa.
Jeleński, Nowogr.			
Zboiński, Płocki.			
Sobolewski, Czer.	*Lubelskiego.*	Książe Czartoryski, Adam.	Dłuski.
Ossoliński, Podlas.			Morski.
Mikorski, Rawski.		Potocki, Stanis.	Zaleski.
Szczyt, Brzes. Lit.		Dłuski.	Sufczyński.
Czetwertyński, Bracławski.		Wybranowski.	Lemnicki.
		Rościszewski.	Stoinski.
Zabiełło, Miński.		Książe Sanguszko, Eustachy.	
Czetwertyński, Czerniech.			
Brzostowski, Mazowiecki.	*Nowogrodzkiego*	Bernowicz.	Chreptowicz.
Ankwicz, Sandec.		Wereszczaka.	Reytan.
Krzyżanowski, Międzyrz.		Przecławski.	Zienkowicz.
		Grabowski.	Pusłowski.
Sołtyk, Wislicki.		Bułharyn.	Grabowski.
Malczewski, Rogoziński.			Suchodolski.
Suchodolski, Radomski.	*Płockiego.*	Mazowiecki.	Krajewski.
		Rościszewski.	Zieliński.
Sołtyk, Zawiechostki.		Bońkowski.	Wessel.
		Zieliński.	Jeżewski.
Moszczeński, Łędzki.			
Koszutski, Szremski.	*Z Księztwa Mazowieckiego.*	Rostworowski.	Puchała.
		Szymonowski.	Jezierski.
Szydłowski, Żarnowski.		Byszewski.	Rogowski.
		Sobolewski.	Szamocki.
Bystrzonowski, Małag.		Wilczewski.	Gomuliński.
		Ledochowski.	Rakowski.
Karnicki, Wieluński			

kładu, a co usprawiedliwiać mogła obawa, aby nowo przybyli posłowie, nie uczynili w wniesionych prawach jakowéj odmiany z duchem ich niezgodnéj.

1791.

Że zaś na tym sejmie upominały się miasta o przywrócenie im głosu w obradach narodowych, i takowe dnia 18go Kwietnia otrzymały, deputowani więc miejscy, już przygotowawczo obrani, zasiedli natychmiast miejsca za posłami ziemskiemi.

Ustawa rządowa przez delegacyją w roku poprzednim ułożona, lecz dotąd nieogłoszona, a tém samém jeszcze nie zamieniona w prawo, została uroczyście odczytaną na sejmie dnia 3. Maja 1791 i tamże przez Króla zaprysiężoną; w dniu 5. Maja zaś *ad turnum* wzięta, zatwierdzoną była przez sejm, po trzykrotném zapytaniu Izb czyli tę przyjmują.

Wduchu i z wyrazów téj ustawy przeistaczała się artystokratyczna Rzeczpospolita Polska, w Monarchyją dziedziczną konstytucyjną, albowiem korona przechodzić miała prawem spadku nawet na kobiéty w domu Elektoralnym Saskim, a Stan Szlachecki być przestawał jedynym w kraju prawodawcą, z przyczyny że miasta wolne znajdowały także udział w reprezentacyi narodowéj; władza ustawodawcza mieścić się miała w dwóch Izbach, rozstrzygających wniesione podania większością głosów; władzę wykonawczą sprawował Król, a stanowiło ją Ministerium zwane straż ą złożone z sześciu osób i podzielone na kommissyje Edukacyi, policyi, wojny, skarbu i spraw zagranicznych. Władzę sądowniczą sprawować miały Trybunały szlacheckie, miejskie, i włościańskie, w hierarchij trojakiéj. *Liberum veto* i wszelkiego rodzaju konfederacyje zniesione były. Poprawy i zmiany w konstytucyi do 25 lat odroczone wcześniéj projektowane być niemogły. Ksiądz Hugo Kołłątay Podkanclerzy Koronny, i Ignacy Potocki Marszałek nadworny, przyłożyli się najczynniéj do ułożenia téj ustawy.

Senat	POSŁOWIE ZIEMSCY		
	z Województwa	obrani roku 1788	obrani roku 1790
Poletyło, Kasztel. Chełmiński	*Z Księztwa Mazowieckiego.*	Małowieski.	Nowomiejski.
Podoski, Dobrzyński.		Mokronoski.	Szymanowski.
Cieciszewski, Połaniec.		Łempicki.	Kicki.
Kwitecki, Przemęcki.		Zielinski.	Radzicki.
Sieroszewski, Krzywicki.		Nosarzewski.	Nosarzewski.
Dembowski, Czechowski.		Wołłowicz.	Ustanowski
Zakrzewski, Nakielski.		Drewnowski.	Przeradowski.
Garczyński, Rozpirski.		Wądołkowski.	Budziszewski.
Gliszczyński, Biechowski.	*Z Województwa Podlaskiego.*	Glinka.	Karski.
Przyłuski, Brzeziński.		Cholewski.	Górski.
Bogatko, Kruswicki.		Oborski.	Grzybowski.
Gorzeński, Kamiński.		Kiciński Pius.	Cieszkowski.
Męciński, Spicimirski.		Godlewski.	Zambrzycki.
Kossowski, Inowłodzki.		Zieliński.	Jabłonowski.
Besiekierski, Kowalski.		Kuczyński.	Ossoliński.
Zakrzewski, Santocki.		Krasnodębski.	Urbański.
Latocki, Sochaczewski.		Wężyk.	Strydłowski.
Sobolewski, Warszawski.		Potocki, Star. Szczerzecki.	Ossoliński Star. Suliowski.
Lasocki, Gostyński.		Kuczyński, Chor. Miel.	Trojanowski.
Opacki, Wizki.			Węgierski.
Mostowski, Raciążski.	*Rawskiego.*	Leszczyński.	Wojczyński.
Mlicki, Sierpski.		Szymanowski.	Szymanowski.
Zieliński, Wyszogr.		Łączyński.	Grotowski.
Zieliński, Rypiński.			Zembrzuski.
Prażmowski, Zakroczymski.			Łuszczewski, Jen. Sek. Sej.
Oborski, Ciechanowski.			Rzętowski, Zawisza.
	Brzesko Litewskiego.	Książe Sapieha, Marsz. Konf. i Sejmu.	Wysłouch.
		Matuszewicz, Tadeusz.	Niemcewicz, Sędzia Brzes.
		Butrymowicz.	Skirmont.
		Szyrma.	Korzeniowski.
	Bracławskiego.	Moszyński.	Jaroszyński.
		Grocholski.	Moszczeński.
		Potocki, Szczę.	Szczeniowski.
		Chołoniewski.	Rakowski.
		Potocki Sewer.	Szwiejkowski. Leżeński.

Takie urządzenie się Monarchij konstytucyjnéj z żywiołów we Francyi do przeistoczenia kształtu rządu, świeżo użytych i zbyt widocznie objawiającéj zasady których trzymano się w owym kraju do zmięszania dawnego rzeczy porządku, mieściło w sobie taką sprzeczność z prawidłami dotąd uważanemi w większéj liczbie Państw Europejskich za nieporuszone, iż nieznalazło nawet u dworu Saskiego bezwarunkowego przyjęcia. — Przed innemi patrzał na nie niechętnie dwór Petersburski. Skoro więc zakończył wojnę z Turcyją, postanowił zająć się sprawami Polski, a to na wyraźne żądanie stronnictwa nowéj konstytucyi przeciwnego, którego tłumaczami w Petersburgu byli Hetman Branicki i Szczęsny Potocki.

1792.

Jakoż wyszła w dniu 18go Maja 1792. deklaracyja Imperatorowéj oświadczająca, że nowéj ustawy rządowéj w Polszcze nie uznaje.

W ślad téj zawiązali Branicki i Potocki w Targowicy na Ukrainie, w dniu 24go Maja konfederacyją przeciw konstytucyi, a niebawem wkroczyło do Polski 100 tysięcy Rossyjskiego wojska.

Tak więc przychodziło do wojny między Rossyją i Polską. W tym zbiegu wypadków zalimitował sejm swe czynności i oddał Królowi zarząd wojska. — Wystąpiło ono do nierównéj walki w 45. tysięcy, nad którem objął dowództwo Ks. Józef Poniatowski. Lecz niebawem cofnęło się po małych utarczkach pod Zielińcami i Dubnem z Podola i Wołynia nad Bug. Podobnież oddział w Litwie będący pod wodzą Iudyckiego, stanął między Grodnem i Brześciem. Opuszczona więc była większa część kraju, a gdy skutkiem bitwy pod Dubienką linija nad Bugiem zajęta przełamaną została, były już odsłonięte Województwa Lubelskie i Podolskie, a z niemi także Stolica kraju.

W tym razie niebezpiecznym wydał Król wici na pospolite ruszenie, lecz niezaspokojony tą słabą i niewszczesną pomocą, skłonił się do przystąpienia do konfederacyi

Senat	POSŁOWIE ZIEMSCY		
	z Województwa	obrani roku 1788	obrani roku 1790
Cieszkowski, Liwski.	*Mińskiego.*	Pawlikowski.	Putkammer.
		Wołodkowicz.	Wańkowicz.
Sierakowski, Słoński.		Jeleński.	Oskierko, Marszałek.
		Oskierko, Straż.	
Zbijewski, Sieradzki.		Downarowicz.	Jeleński.
		Morawski.	Sołtan.
Karnkowski, Kujawski.			Oskierko, Strażnik.
Tarnowski, Łęczycki.	*Z Inflant z Korony.*	Borch.	Batowski.
Karnkowski, Konarski.			Pągowski.
Załuski, Buski.	*Z Litwy.*	Zabiełło.	Kaczanowski.
Jezierski, Łukowski.		Niemcewicz, Julian.	Trębicki.
Pruszyński, Żytomirski.	*Z Księztwa Inflantskiego.*	Weisenhoff.	Mostowski.
Rybiński, Owrucki.		Kublicki.	Oskierko.
	Z Województwa Czerniechowskiego w Włodzimierzu.	Czacki, Podcz.	Radzimiński.
		Miączyński.	Czarnołuski.
		Kurdwanowski.	Ledóchowskt.
		Krasicki.	Błędowski.
	Sekretarze Sejmowi.		
	Antoni Siarczyński, Sekret. Sejmu i Konf. Kor.		
	1790. Jan Łuszczewski, Poseł, z Woj. Raw. Józef Narbut, Sekr. Konf. Litewskiéj.		

Targowickiéj, która pod zasłoną wojska Rossyjskiego wzmagała się w stronników.

Przystąpieniem tém podpisaném dnia 23go Lipca objęte zostało wojsko, co kładło koniec działaniom wojennym. Generalność konfederacyi Targowickiéj przeniosła się do Grodna dnia 25go Października, gdy tymczasem Rossyjanie Warszawę osadzili. Szczęsny Potocki zajął się pisaniem nowéj konstytucyi, Kossakowscy zaś marszałkujący konfederatom w Litwie zatrudnili się łupieżą dóbr swych przeciwników.

1793.

W dniu 6go Stycznia roku tego wyszło oświadczenie Króla Pruskiego objawiające, że będąc w wojnie z rewolucyonistami Francuzkiemi, zabezpieczyć się musi od strony kraju Polskiego napełnionego ich stronnikami i zarażonego błędami jakobinizmu, przez wprowadzenie do niego siły zbrojnéj; w skutek téj deklaracyi wkroczyło wojsko Pruskie do Polski i zajęło Województwa Poznańskie, Gnieznieńskie Kaliskie, Sieradzkie, Łęczyckie, twierdzę na Jasnéj górze, ziemię Wieluńską, część Województwa Rawskiego i Płockiego, tudzież miasta Gdańsk i Toruń podobnie obwinione o gnieżdzenie i podsycanie ducha burzliwego.

Był to wypadek niespodziewany dla konfederatów, którzy mu na próżno protestacją i zwołaniem pospolitego ruszenia zaradzić usiłowali. Aby jednak wszelkiemu starciu się wojska Polskiego z Pruskiém zapobieżyć, wyprawiono piérwsze na Ukrainę i tam rozbrojono, lub téż rozłożono je w takich stanowiskach, iż użyte do boju być nie mogło.

W ślad manifestu Pruskiego wyszedł dnia 29. Marca manifest Rossyiski, obwieszczający, że z potrzeby zapobieżenia szerzeniu się wyobrażeń dążących do zniszczenia zasad związku religijnego, politycznego i cywilnego, dwór Rossyjski zajmuje w posiadanie kraj rozciągający się od granicy Kurlandyi do Granicy Galicyi, po za liniję poprowadzoną przez Litwę i Wołyń. W skutek tego zajęcia odpadło od Polski do Prus mil kwadratowych 1061 kraju z 252. miastami, 8274. wsiami, i ludnością wynoszącą

1,136,389. dusz; do Rossyi, mil kwadratowych 4553 kraju, z 410. miastami, 10,081 wsi, i ludnością wynoszącą 3,011,683. mieszkańców.

Żądały jednocześnie oba dwory zwołanie sejmu, w celu zatwierdzenia tego odłączenia prowincyjów; konfederaci zaś ogłosili, że kto do związku ich nie należy, na sejmie tym posłować nie będzie.

Zjechał się sejm ten do Grodna dnia 17. Czerwca z dziesięciu senatorów i niewielu Posłów z uszczuplonego kraju złożony.

Na wniosek Łobarzewskiego, że uznanie okkupacyi Rossyjskiéj zjedna uwolnienie Województw przez wojsko Pruskie zajętych, wyznaczona została deputacyja pełnomocna, która Traktat z Rossyją dnia 20go Lipca podpisała.

Aliści niebawem żądano podobnéj powolności dla Prus; sejm odparł to żądanie milczeniem nieporuszonem, aż Ankwicz Poseł Krakowski przerwał je doradzając, aby milczenie poczytane było za przyzwolenie, zaczém Marszałek sejmowy Stanisław Bieliński, bez dalszego ociągania się Traktat z Prusami deputacyi podpisać polecił, co téż dnia 25. Września nastąpiło.

Pośród takiego umawiania się wniesione były niektóre użyteczne projekta do urządzień wewnętrznych. Zniesiona téż była konfederacyja Targowicka, *Sancita* jéj skasowane; kraj pozostały na województwa inaczéj podzielony został, i nową konstytucyją otrzymał, z uchyleniem ustawy rządowéj w dniu 3. Maja 1791. roku uchwalonéj. — Konstytucyją tę a oraz całość Rzeczypospolitéj, gwarantowała Rossyja.

Na tém ukończył się sejm Gordzieński dnia 23go Listopada 1793.

1794.

Przejął się żalem naród na widok tego powtórnego uszczuplenia ziemi ojczystéj, wróżącego zupełną kraju zagładę; albowiem snadno było przewidzieć, że pozostałe jego szczątki znikną z czasem ze związku Państw samoistnych. Uległością więc tylko przedłużoném być mogło chwie-

jące się istnienie jego. Aliści taka uległość nie zgadzała się z rozjątrzoném uczuciem u tych zwłaszcza, co kładąc w szalę na której przeznaczenie waży losy Państw i narodów, gorliwość i męztwo, sądzili, że cnoty te przechylić ją potrafią. Z takiego pojmowania rzeczy wynikło, że rozprószeni za granicą kraju główni uczestnicy w pracach sejmu cztéroletniego, żywili nadzieję dźwignienia sprawę krajową i na téj zasadzie zagrzewali do poruszenia się naród i dotąd nie zupełnie rozbrojone wojsko; temu zaś przeznaczali za dowódcę Tadeusza Kościuszkę, męża znanego z niezaprzeczonéj cnoty i z talentów wojennych, przed wszystkiem potrzebnych w obecnych okolicznościach. Ustępujący z dywizyją swą z zajętego przez Prusaków kraju Generał Byszewski, dał najpiérw z porady Jana Henryka Dąbrowskiego hasło poruszenia, kusząc się o zajęcie Warszawy; a gdy pomysł ten dzielny, lecz nader niebezpieczny skutku nie wziął, ciągnął do Krakowa gdzie połączył się z oddziałem którym dowodził Wodzicki.

Pospieszył za niemi Madaliński z pod Ostrołęki ściągając po drodze rozprószone kommendy. Nadbiegli téż Walewski i inni, a tak zebrało się w Krakowie, gdzie już znajdował się Kościuszko, pięć tysięcy wojska, i tu dnia 24. Marca 1794 ogłoszony był akt, powierzający Kościuszce; władzę Dyktatorską.

Słaby ten zawiązek siły występujący do walki, wzmocniony został kilku tysiącami wieśniaków w kosy uzbrojonych, a nad wszelkie spodziewanie odniósł dnia 4. Kwietnia pod Racławicami zwycięztwo.

Na odgłos tych zdarzeń poruszyło się w Warszawie zagrzewane przez Bankiera Kapustas i szewca Kilińskiego pospólstwo; rzuciło się na mieszkanie Igelstroma Posła Rossyjskiego, zdobyło je i zrabowało; gdy jednocześnie pułk Działyńskiego odpierał wstępnym bojem załogę Rossyjską.

Walka ta trwała dni trzy, i zakończona była zupełném ustąpieniem z miasta wojska obcego.

Tychże dni co w Warszawie odbyło się podobne poruszenie na Zmudzi, za sprawą Niesiołowskiego i innych,

którzy wnet do Wilna pospieszyli i przy pomocy małéj garstki wojska pod dowództwem Jasińskiego miasto to zajęli. Spowinowacone z temi wypadkami zaszły poruszenia w Grodnie, w Brześciu i Lublinie, które wszystkie w pojedyńczém swém działaniu zgadzały się z ważniejszemi czynnościami w Krakowskiem i w Radomskiem. W ślad ich poruszyły się z leżów oddziały wojska Polskiego po dalekich okolicach kraju rozprószone. Przyciągnęły od Ołyki pułki piesze i konne. Kopeć przyprowadził oddział z pod Owrucza; Wyszkowski i Łazniński brygady swe z Podola. Siły te koncentrowały się w małéj Polszcze, a kraj cały między Warszawą, Krakowem i Lublinem, znalazł się wolnym od wojsk obcych.

Kościuszko powierzył namiestniczą w nim władzę do spraw rządowych, radzie najwyższéj z ośmiu osób złożonéj; a ta udzielała codziennie Królowi wiadomości o swych czynnościach.

Przysposobienia do boju odbywały się tymczasem z powolnością nie małą, wynikającą z zachodzącéj trudności w organizowaniu i uzbrojeniu ludu wiejskiego. Zastąpione pod Szczekocinami dnia 6. Czerwca od korpusu Rossyjskiego i Pruskiego, wojsko Polskie, doznało ciężkiéj klęski, którą powiększył Wieniawski wydaniem Prusakom bez oporu Krakowa, lubo dość silnie obwarowanego okopami; tudzież nieumiejętne działanie strategiczne Zajączka w bitwie pod Chełmem.

Na odgłos tych klęsk których przyczynę zdradzie przypisano, oburzyło się pospólstwo w Warszawie i ukarało śmiercią na szubienicy, kilkanaście osób podejrzanych.

Podobny los spotkał już był innych w Wilnie. Ponowiły się te gwałtowności w Warszawie dnia 28. Czerwca. Uśmierzył je dopiéro Kościuszko nadciągnąwszy z wojskiem do Stolicy.

Stanęło pod nią nawzajem 50 tysięcy wojska Pruskiego pod dowództwem osobistém Króla Fryderyka Wilhelma, i 9 tysięcy wojska Rossyjskiego.

Tu więc odbyć się miał bój stanowczy, albowiem ogołocone z posiłków poruszenia w Litwie bezskutecznie

spełzły, pomimo usilnych zabiegów Michała Ogińskiego, Stefana i Jerzego Grabowskich, i chwalebną obronę Wilna przez Hornowskiego; a tak linija bojowa mieściła się w szczupłym obwodzie stolicy, na prędce obwarowanéj wałami. Niedostatek dział ciężkich zniewalał wszakże wojsko Pruskie do nieczynnego strzeżenia Warszawy, gdy w tém Mniewski Kasztelan Kujawski w 30 tylko ludzi napadł i zatopił statki na których harmaty Wisłą prowadzono; pomyślny ten wypadek dodał serca Wielkopolanom, poruszyli się w Poznańskiém i Bydgoskiém, a poruszenie to czynnie kierowane przez Dąbrowskiego i Madalińskiego, zmusiło wojsko Pruskie do ustąpienia z pod Warszawy.

Aliści powodzenie to równie ważne jak było niespodzianém, zmieszał pochód znacznego korpusu Rossyjskiego który pod rozkazami Suwarowa dążył ku Stolicy przez Podlesie, jako też nieprzewidziane posunięcie się wojska Austryjackiego w ziemię Chełmską i na Wołyń. Korpus Rossyjski wstrzymany na chwilę niepomyślną utarczką pod Krupczycami dnia 18. Września przeprawił się niebawem przez Bug i spotkał pod Maciejowicami dnia 10. Października wojsko którém Kościuszko dowodził. Naczelnik omylony w nadziei że stojący w poblizkości z znacznym oddziałem Adam Poniński przybędzie mu w pomoc, rozpoczął bój nierówny w którym porażony, dostał się w niewolą, wraz z Kniaziewiczem, Sierakowskim, Kopciem, Kamińskim i Niemcewiczem.

Ściągnęła się wstecznym obrotem pod Warszawę, pozostała część wojska, z którą połączyły się niedobitki Litewskiego pod Mokronowskim i Insurgenci Wielkopolscy pod wodzą Dąbrowskiego, tak iż jeszcze 30 tysięcy ludu zbrojnego wystąpić mogło do boju.

To rozłożył w okolicach miasta Wawrzecki, naczelnikiem w miejscu Kościuszki obrany; samej Warszawy bronić miał Zajączek w 8 tysięcy piechoty i 2 tysiące jazdy.

Dnia 2go Listopada podstąpił Suwarów pod okopy Pragi w czterdziestotysięcy wojska, i zaraz szturm do nich przypuścili. Dnia 4go Listopada przedmieście to zdobyte, wystawiło pobojowisko usłane trupami wyrzniętych mieszkańców. Dnia 8go Listopada kapitulowała Warszawa za

pośrednictwem Króla, który wyjednał warunki ile być mogły dogodne. Gedroyci Niesiołowski wyprowadzili z niéj szczątki wojska do Radoszyc, gdzie nastąpił układ o rozbrojenie onego, zaczém i Madaliński pod Końskiemi stojący, brygadę swą rozpuścił. Dąbrowski zaś gromadząc do siebie śmielszą garstkę towarzyszów broni, wstępnym bojem przerznął się ku Saksonii, z kąd daléj udał się do Włoch, i tam legię polską zawiązał. Pochwytani w Warszawie lub w innych miejscach członkowie rady najwyższéj i niektórzy dowódcy wojska, odprowadzeni zostali do rozmaitych forteo zagranicznych. Wyrzeczona była konfiskata dóbr tych osób które czynniejszy w świéżo nadarzonych wypadkach udział miały; inne karano opłatami pieniężnemi. Do tych klęsk na majątki obywatelskie, przybył upadek sześciu banków w Warszawie istniejących, które znacznemi funduszami szlacheckiemi obracały, i te w bankructwo swe wsciągneły. Rząd kraju objęła zwierzchność wojskowa-rossyjska.

1795.

Na wezwanie dworu Petersburskiego opuścił Król Warszawę w Styczniu 1795 i udał się do Grodna; tu podpisał w dniu 25. Listopada w rocznicę koronacyi swojéj, akt abdykacyi.

Tym czasem układały się trzy mocarstwa siąsiednie o ostateczny podział kraju, i z końcem roku tego doprowadziły go do skutku, w taki sposób, iż przypadało do Prus kraju mil kwadratowych 997. z 144 miastami 4502 wsiami i 940 tysiącami mieszańców; do Austryi kraju mil kwadratowych 834, z 219 miastami, 4765 wsiami i 1,037,742 mieszkańców; do Rossyi kraju mil kwadratowych 2183, z 332 miastami, 1332 wsiami i 1,176,590 mieszkańców. Przy Niemirowie nad Bugiem zetknęły się granice trzech Państw niedawnego jeszcze czasu przestrzenią mil dwustu, od siebie oddzielonych. Przyzwany do Petersburga przeniósł się tam Stanisław August, i tam téż po nader krótkiéj chorobie życia dokończył, dnia 12go Lutego 1798 w 66tym roku wieku swego.

REJESTR:

Do Czytelników. *Stronica.*
Pierwiastki narodu Polskiego 1

KRÓLOWIE I KSIĄŻĘTA W POLSCE PANUJĄCY.

Mieczysław I. 4
Bolesław I. Chrobry. 6
Mieczysław II. 10
Kazimierz I. 12
Bolesław II. Śmiały. 14
Władysław I. Herman 16
Bolesław III. Krzywousty 18
Władysław II. 22
Bolesław IV. Kędzierzawy 14
Kazimierz II. Sprawiedliwy 26
Mieczysław III. Stary 28
Leszek I. Biały 30
Bolesław V. Wstydliwy 32
Leszek II. Czarny 38
Przemysław 40
Wacław, oraz Król Czeski 42
Władysław I. Łokietek 44
Kazimierz Wielki 48
Ludwik, oraz Król Węgierski 56
Uwagi o panowaniu Piastów 61
Władysław II. Jagiełło 64
Władysław III. 74
Kazimierz IV. 78
Jan Olbracht 86
Alexander 90
Zygmunt I. 94
Zygmunt August 104
Henryk 116
Stefan Batory 126
Zygmunt III. 138
Władysław IV. 164
Jan Kazimierz 176
Michał Tomasz Wisniowiecki 205
Jan III. Sobieski 220
Fryderyk August II. 242
Fryderyk August III. 282
Stanisław August Poniatowski 320

BIBLIOTEKA NAUKOWA WAP
t.1
36574/2